

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE NİCELİK İŞARETLEYİCİLERİ

Esin AL

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE NİCELİK İŞARETLEYİCİLERİ

Esin AL

Danışman: Prof. Dr. Yeter TORUN ÖĞRETMEN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Muna YÜCEOL ÖZEZEN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Faruk YILDIRIM
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hürriyet GÖKDAYI
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ali TAN

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2025

ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu alışma, jürimiz tarafından Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında
DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Yeter TORUN ÖĞRETMEN
(Danışman)

ye: Prof. Dr. Muna YÜCEOL ÖZEZEN

ye: Prof. Dr. Faruk YILDIRIM

ye: Prof. Dr. Hürriyet GÖKDAYI

ye: Doç. Dr. Ali TAN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

.../.../2025

Prof. Dr. Hüseyin GÜLER
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, izelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2025

Esin AL

ÖZET

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE NİCELİK İŞARETLEYİCİLERİ

Esin AL

Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim

Danışman: Prof. Dr. Yeter TORUN ÖĞRETMEN

Şubat 2025, 290 sayfa

Bu çalışmanın konusu Eski Anadolu Türkçesinde nicelik belirtmek için kullanılan sözlükbirimlerin neler olduğunu belirlemektir. Çalışmada, bu işaretleyicilerin ses ve biçimsel görünüşleri, söz dizim ve eş dizim özellikleri ve söz konusu işaretleyicilerin kullanım sıklıkları üzerinde durulmuştur.

Çalışma; Giriş, Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Çalışmalar, Yöntem, Bulgular ve Sonuç olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

“Giriş” bölümünde çalışmanın amacı, önemi ve sınırlılıkları hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Çalışmanın “Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Çalışmalar” bölümünde nicelik, Türkçede nicelik, Türkçenin tarihî dönemlerinde nicelik, Türkçede nicelik işaretleme yolları, Türkçede belirli ve belirsiz nicelik ve bunun işaretlenme yolları üzerine yapılan araştırmalar sunulup tartışılmıştır.

“Yöntem” bölümünde ise çalışmanın yazımında kullanılan yöntemler anlatılmış ve çalışma malzemeleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü olan “Bulgular”da ise Eski Anadolu Türkçesini temsilen seçilen *Kısās-ı Enbiya*, *Marzubān-nāme Tercümesi- Destūr-ı Şāhī* ve *Dede Korkut Kitabı 1-2* eserlerinde yer alan nicelik işaretleyicileri tespit edilmiş, tasnif edilmiş ve belirlilik ve belirsizlik bağlamında görünüm ve kullanımları incelenmiştir.

“Sonuç ve Öneriler” bölümünde ise tespit edilen nicelik işaretleyicilerinin ses bilgisel, biçim bilgisel, anlam bilgisel, söz dizimsel ve eş dizimsel kullanım özellikleri; bu işaretleyicilerin belirlilik ve belirsizlik bağlamında görünüm ve kullanım özellikleri, benzeyen ayrılan yönleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Nicelik, belirlilik, belirsizlik, Eski Anadolu Türkçesi, işaretleyici.

ABSTRACT**QUANTITY MARKERS IN OLD ANATOLIAN TURKISH****Esin AL****Ph.D. Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Prof. Dr. Yeter TORUN ÖĞRETMEN****February 2025, 290 pages**

The subject of this study is to determine the lexical units used to mark quantity in Old Anatolian Turkish. The study focuses on the phonetic and morphological appearances of these markers, their syntactic and co-syntactic features, and the frequency of their usage.

The study consists of five sections: introduction, theoretical explanations and related studies, methodology, findings, and conclusion.

In the introduction, explanations are provided regarding the aims, significance, and limitations of the study.

The section on Theoretical Explanations and Related Studies presents and discusses research on quantity, the concept of quantity in Turkish, the historical periods of Turkish concerning quantity, the ways of marking quantity in Turkish, and the means of indicating definite and indefinite quantities.

The methodology section describes the methods used in writing the study and provides information about the study materials.

In the fourth section, Findings, the quantity markers identified in the selected works representing Old Anatolian Turkish—Kısās-ı Enbiya, Marzubān-nāme Translation- Destūr-ı Şāhī, and Dede Korkut Book 1-2—are examined, classified, and their appearances and uses in the context of definiteness and indefiniteness are analyzed.

In the Conclusion and Recommendations section, the phonological, morphological, semantic, syntactic, and co-syntactic usage characteristics of the identified quantity markers are evaluated, along with their appearances and usage features in the context of definiteness and indefiniteness, as well as their similarities and differences.

Keywords: Quantity, definiteness, indefiniteness, Old Anatolian Turkish, markers.

ÖN SÖZ

Türkçenin tarihî devirleri hâlâ araştırmaya değer dil verileriyle saklıdır. Standart Türkçenin yani bugün hâlihazırda kullandığımız dil verilerinin beslendiği kaynaklardan biri de Eski Anadolu Türkçesidir. Onu anlamak, anlamaya çalışmak; belki de bugün neden kullandığımızın ya da neden bu şekilde kullandığımızın farkına bile varmadığımız birçok dil verisinin anlaşılmasına yardım edecektir. Bu bağlamda, bu tezin evrenini Eski Anadolu Türkçesi oluşturmuştur. Daha özelde ise Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan nicelik işaretleyicileri tezin araştırma konusudur.

Nicelik işaretleyicileri, konuşurun üzerine konuştuğu şeyin niceliğini ifade etmek için kullandığı dil araçlarıdır. Bu dil araçları niceliği işaretlemek yanında, konuşurun nicelik bilgisine olan mesafesini, yaklaşımını ve aynı zamanda da kimi durumlarda konuşurun konunun kendisine olan mesafesi, yaklaşımı, bakış açısını da işaretlemek için kullanılmışlardır. Bu noktadan hareketle bu tezde, tespit edilen nicelik işaretleyicileri aracılığıyla Eski Anadolu Türkçesi yazı dilinin nicelik algısı anlaşılmalı ve anlatılmaya çalışılmıştır.

Bütün eğitim hayatım boyunca büyük özveriyle kazandırdıkları ve gelecekte de yolumu aydınlatacağına inandığım her donanım için tüm Hocalarıma; tezimle ilgili kaynaklarını benden tek bir an esirgemeyen değerli Hocam Prof. Dr. Faruk Yıldırım'a; kimi zaman çok isabetli sorularla tezime yön veren sayın Hocam Prof. Dr. Muna Yüceol Özezen'e ve en çok da bana hep sabır ve hoşgörüyle yaklaşan, heyecanıma olgun bir araştırmacı edasını ekleyen kıymetli danışmanım Prof. Dr. Yeter Torun Öğretmen'e teşekkürü bir onur bilirim.

Bu tez, SDK-2021-13791 araştırma numarası ile Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

Esin AL

Adana / 2025

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR	xv
TABLolar LİSTESİ	xvi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	1
1.3. Araştırmanın Önemi	1
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	2
1.5. Tanımlar.....	2

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Nicelik.....	5
2.2. Türkçede Nicelik.....	10
2.2.1. Türkçenin Tarihî Dönemlerinde Nicelik	12
2.2.1.1. Eski Türkçe	12
2.2.1.2. Orta Türkçe	13
2.2.1.3. Eski Anadolu Türkçesi	14
2.2.2. Türkçede Nicelik İşaretleme Yolları	15
2.2.2.1. Ardıl Biçim Birimlerle İşaretlenen Nicelik	15
2.2.2.2. Sözlük Birimlerle İşaretlenen Nicelik	19
2.2.3. Türkçede Belirli ve Belirsiz Nicelik	24

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Tez Yazımında Kullanılan Yöntemler	29
3.2. Tezin Örneklemi	30

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Belirli Nicelik İşaretleyicileri	31
4.1.1. Sayılar	32
4.1.1.1. <i>Bir</i>	32
4.1.1.1.1. Tür Özelliklerine Göre	32
4.1.1.1.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	38
4.1.1.2. <i>İki</i>	42
4.1.1.2.1. Tür Özelliklerine Göre	42
4.1.1.2.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	47
4.1.1.3. <i>Üç</i>	49
4.1.1.3.1. Tür Özelliklerine Göre	49
4.1.1.3.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	54
4.1.1.4. <i>Dört (4)</i>	56
4.1.1.4.1. Tür Özelliklerine Göre	56
4.1.1.4.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	58
4.1.1.5. <i>Beş/Biş (5)</i>	59
4.1.1.5.1. Tür Özelliklerine Göre	59
4.1.1.5.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	61
4.1.1.6. <i>Altı (6)</i>	62
4.1.1.6.1. Tür Özelliklerine Göre	62
4.1.1.6.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	65
4.1.1.7. <i>Yedi/Yidi (7)</i>	66
4.1.1.7.1. Tür Özelliklerine Göre	66
4.1.1.7.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	69
4.1.1.8. <i>Sekiz (8)</i>	70

4.1.1.8.1. Tür Özelliklerine Göre	70
4.1.1.8.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	71
4.1.1.9. <i>Dokuz/Toğuz</i> (9)	72
4.1.1.9.1. Tür Özelliklerine Göre	72
4.1.1.9.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	74
4.1.1.10. <i>On</i> (10)	75
4.1.1.10.1. Tür Özelliklerine Göre	75
4.1.1.10.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	77
4.1.1.11. <i>Onlu</i> Sayılar.....	78
4.1.1.11.1. Tür Özelliklerine Göre	78
4.1.1.11.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	83
4.1.1.12. <i>Yigirmi</i> (20)	87
4.1.1.12.1. Tür Özelliklerine Göre	87
4.1.1.12.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	88
4.1.1.13. <i>Yigirmili</i> Sayılar	89
4.1.1.13.1. Tür Özelliklerine Göre	90
4.1.1.13.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	91
4.1.1.14. <i>Otuz</i> (30).....	94
4.1.1.14.1. Tür Özelliklerine Göre	94
4.1.1.14.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	95
4.1.1.15. <i>Otuzlu</i> Sayılar	95
4.1.1.15.1. Tür Özelliklerine Göre	96
4.1.1.15.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	98
4.1.1.16. <i>Kırk</i> (40)	100
4.1.1.16.1. Tür Özelliklerine Göre	100
4.1.1.16.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	102
4.1.1.17. <i>Kırklı</i> Sayılar	104
4.1.1.17.1. Tür Özelliklerine Göre	104
4.1.1.17.2. Eş Dizim Özelliklerine Görene Göre	105
4.1.1.18. <i>Elli</i> (50)	106
4.1.1.18.1. Tür Özelliklerine Göre	106
4.1.1.18.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	107
4.1.1.19. <i>Elli</i> 'li Sayılar	108

4.1.1.19.1. Tür Özelliklerine Göre	108
4.1.1.19.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	109
4.1.1.20. <i>Altmış</i> (60)	110
4.1.1.20.1. Tür Özelliklerine Göre	110
4.1.1.20.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	111
4.1.1.21. <i>Altmışlı</i> Sayılar	111
4.1.1.21.1. Tür Özelliklerine Göre	112
4.1.1.21.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	112
4.1.1.22. <i>Yitmiş</i> (70)	112
4.1.1.22.1. Tür Özelliklerine Göre	112
4.1.1.22.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	114
4.1.1.23. <i>Yitmişli</i> Sayılar	115
4.1.1.23.1. Tür Özelliklerine Göre	115
4.1.1.23.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	116
4.1.1.24. <i>Seksen</i> (80)	118
4.1.1.24.1. Tür Özelliklerine Göre	118
4.1.1.24.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	119
4.1.1.25. <i>Seksenli</i> Sayılar	120
4.1.1.25.1. Tür Özelliklerine Göre	120
4.1.1.25.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	120
4.1.1.26. <i>Doksan/Toksan</i> (90)	121
4.1.1.26.1. Tür Özelliklerine Göre	121
4.1.1.26.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	122
4.1.1.27. <i>Doksan/Toksanlı</i> Sayılar	122
4.1.1.27.1. Tür Özelliklerine Göre	122
4.1.1.27.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	124
4.1.1.28. <i>Yüz</i> (100)	124
4.1.1.28.1. Tür Özelliklerine Göre	124
4.1.1.28.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	126
4.1.1.29. <i>Yüzlü</i> Sayılar	127
4.1.1.29.1. Tür Özelliklerine Göre	128
4.1.1.29.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	138
4.1.1.30. <i>Bin</i> (1000)	147

4.1.1.30.1. Tür Özelliklerine Göre	147
4.1.1.30.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	150
4.1.1.31. <i>Biñli</i> Sayılar	152
4.1.1.31.1. Tür Özelliklerine Göre	152
4.1.1.32.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	167
4.1.2. Ölçü Birimleri	175
4.1.2.1. Uzunluk	177
4.1.2.1.1. <i>Arşun</i>	177
4.1.2.1.1.1. Tür Özelliklerine Göre.....	177
4.1.2.1.1.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	180
4.1.2.1.2. <i>Ferseng/Fersenk</i>	181
4.1.2.1.2.1. Tür Özelliklerine Göre.....	181
4.1.2.1.2.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	182
4.1.2.1.3. <i>Karış</i>	184
4.1.2.1.3.1. Tür Özelliklerine Göre.....	184
4.1.2.1.3.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	185
4.1.2.1.4. <i>Mıl</i>	186
4.1.2.1.4.1. Tür Özelliklerine Göre.....	186
4.1.2.1.4.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	187
4.1.2.2. Ağırlık	188
4.1.2.2.1. <i>Avuç</i>	188
4.1.2.2.1.1. Tür Özelliklerine Göre.....	188
4.1.2.2.1.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	189
4.1.2.2.2. <i>Batman</i>	189
4.1.2.2.2.1. Tür Özelliklerine Göre.....	189
4.1.2.2.2.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	191
4.1.2.2.3. <i>Direm/Dirhem</i>	192
4.1.2.2.3.1. Tür Özelliklerine Göre.....	193
4.1.2.2.3.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	193
4.1.2.2.4. <i>Mud/Mut</i>	194
4.1.2.2.4.1. Tür Özelliklerine Göre.....	194
4.1.2.2.4.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	195
4.1.2.2.5. <i>Şā</i>	195

4.1.2.2.5.1. Tür Özelliklerine Göre.....	195
4.1.2.2.5.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	196
4.1.2.2.6. <i>Tutam</i>	196
4.1.2.2.6.1. Tür Özelliklerine Göre.....	196
4.1.2.2.6.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	197
4.1.3. Nicelikte Belirliliğin Dereceleri	197
4.1.3.1. Belirliliğin Kuvvetlendirilmesi	198
4.1.3.2. Belirlilikten Belirsizliğe.....	199
4.2. Belirsiz Nicelik İşaretleyicileri	202
4.2.1. <i>Az/Azacuk/Azcuğ/Azçuk</i>	202
4.2.1.1. Tür Özelliklerine Göre	202
4.2.1.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	207
4.2.2. <i>Biraz/Birez/Birazacuk/Birazaçuk</i>	208
4.2.2.1. Tür Özelliklerine Göre	208
4.2.2.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	212
4.2.3. <i>Bir kaç/ Birkaç</i>	213
4.2.3.1. Tür Özelliklerine Göre	214
4.2.3.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	217
4.2.4. <i>Bir kaçre</i>	218
4.2.4.1. Tür Özelliklerine Göre	218
4.2.4.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	219
4.2.5. <i>Bir şemme</i>	220
4.2.5.1. Tür Özelliklerine Göre	220
4.2.5.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	220
4.2.6. <i>Bol</i>	220
4.2.6.1. Tür Özelliklerine Göre	220
4.2.6.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	221
4.2.7. <i>Bunca/Buncılayın</i>	222
4.2.7.1. Tür Özelliklerine Göre	222
4.2.7.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	224
4.2.8. <i>Çok</i>	225
4.2.8.1. Tür Özelliklerine Göre	225
4.2.8.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	229

4.2.9. <i>Delim</i>	231
4.2.9.1. Tür Özelliklerine Göre	231
4.2.9.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre	234
4.2.10. <i>Dükeli</i>	235
4.2.10.1. Tür Özelliklerine Göre	235
4.2.10.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	239
4.2.11. <i>Gāyet</i>	240
4.2.11.1. Tür Özelliklerine Göre	240
4.2.11.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	241
4.2.12. <i>Gey/Key</i>	242
4.2.12.1. Tür Özelliklerine Göre	242
4.2.12.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	245
4.2.13. <i>İñen</i>	246
4.2.13.1. Tür Özelliklerine Göre	246
4.2.13.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	247
4.2.14. <i>Ķatar Ķatar</i>	248
4.2.14.1. Tür Özelliklerine Göre	248
4.2.14.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	249
4.2.15. <i>Ķatı</i>	249
4.2.15.1. Tür Özelliklerine Göre	249
4.2.15.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	254
4.2.16. <i>Öküş/Üküş</i>	256
4.2.16.1. Tür Özelliklerine Göre	256
4.2.16.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	257
4.2.17. <i>Tavla tavla</i>	258
4.2.17.1. Tür Özelliklerine Göre	258
4.2.17.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	259
4.2.18. <i>Vāfir</i>	260
4.2.18.1. Tür Özelliklerine Göre	260
4.2.18.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	260
4.2.19. <i>YavlaĶ</i>	261
4.2.19.1. Tür Özelliklerine Göre	261
4.2.19.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	265

4.2.20. <i>Zerre</i>	268
4.2.1.6.1. Tür Özelliklerine Göre	268
4.2.1.6.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	269
4.2.21. <i>Ziyada/Ziyāde</i>	270
4.2.21.1. Tür Özelliklerine Göre	270
4.2.21.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre.....	270

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

272

KAYNAKÇA.....	282
ÖZGEÇMİŞ	290

KISALTMALAR

Çev. : Çeviren

DKK: *Dede Korkut Kitabı*

KE: *Kısās-ı Enbiya,*

MN: *Marzubān-nāme Tercümesi- Destūr-ı Şāhī*

s. : Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

TT: Türkiye Türkçesi

vb. : ve benzeri

Yay. : Yayınları

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. <i>Bir</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	41
Tablo 2. <i>İki</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	49
Tablo 3. <i>Üç</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	56
Tablo 4. <i>Dört</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	59
Tablo 5. <i>Beş/Biş</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	62
Tablo 6. <i>Altı</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	66
Tablo 7. <i>Yedi/Yidi</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	70
Tablo 8. <i>Sekiz</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	72
Tablo 9. <i>Doğuz/Tokuz</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	75
Tablo 10. <i>On</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	78
Tablo 11. <i>Onlu</i> Sayıların KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	86
Tablo 12. <i>Yigirmi</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	89
Tablo 13. <i>Yigirmili</i> Sayıların KE ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	93
Tablo 14. <i>Otuz</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	95
Tablo 15. <i>Otuzlu</i> Sayıların KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	99
Tablo 16. <i>Kırk</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	104
Tablo 17. <i>Kırklı</i> Sayıların KE’de Kullanım Sıklıkları	105
Tablo 18. <i>Elli</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	108
Tablo 19. <i>Ellili</i> Sayıların KE ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	109
Tablo 20. <i>Altmış</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	111
Tablo 21. <i>Altmışlı</i> Sayıların KE’de Kullanım Sıklıkları.....	112
Tablo 22. <i>Yitmiş</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	115
Tablo 23. <i>Yitmişli</i> Sayıların KE ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	117
Tablo 24. <i>Seksen</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	120
Tablo 25. <i>Seksenli</i> Sayıların KE’de Kullanım Sıklıkları	121
Tablo 26. <i>Doğsan/Toğsan</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	122
Tablo 27. <i>Doğsan/Toğsanlı</i> Sayıların KE’de Kullanım Sıklıkları	124
Tablo 28. <i>Yüz</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	127
Tablo 29. <i>Yüzlü</i> Sayıların KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	143
Tablo 30. <i>Biñ</i> Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	152
Tablo 31. <i>Biñli</i> Sayıların KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	172

Tablo 32. <i>Arşun</i> Ölçü Biriminin KE ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	180
Tablo 33. <i>Ferseng/Fersenk</i> Ölçü Biriminin KE’de Kullanım Sıklığı.....	184
Tablo 34. <i>Karış</i> Ölçü Biriminin KE ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	185
Tablo 35. <i>Mıl</i> Ölçü Biriminin KE’de Kullanım Sıklığı	187
Tablo 36. <i>Avuç</i> Ölçü Biriminin KE’de Kullanım Sıklığı.....	189
Tablo 37. <i>Batman</i> Ölçü Biriminin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	192
Tablo 38. <i>Dirhem</i> Ölçü Biriminin KE’de Kullanım Sıklığı.....	193
Tablo 39. <i>Mud/Mut</i> Ölçü Biriminin KE’de Kullanım Sıklığı	195
Tablo 40. <i>Şā’</i> Ölçü Biriminin KE’de Kullanım Sıklığı.....	196
Tablo 41. <i>Tutam</i> Ölçü Biriminin DKK’de Kullanım Sıklığı	197
Tablo 42. <i>Az/Azacuk/Azcuk/Azçuk</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	208
Tablo 43. <i>Biraz/Birez/Birazacuk/Birazaçuk</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	213
Tablo 44. <i>Birkaç/Bir kaç</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	218
Tablo 45. <i>Bir katre</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı..	219
Tablo 46. <i>Bir şemme</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	220
Tablo 47. <i>Bol</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı	222
Tablo 48. <i>Delim</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı	235
Tablo 49. <i>Dükeli</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı	240
Tablo 50. <i>Gāyet</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı	242
Tablo 51. <i>Gey/Key</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı ..	246
Tablo 52. <i>İnen</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı	248
Tablo 53. <i>Katar katar</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	249
Tablo 54. <i>Katı</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı	255
Tablo 55. <i>Öküş/Üküş</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	258
Tablo 56. <i>Tavla tavla</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	259
Tablo 57. <i>Vāfir</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	261
Tablo 58. <i>Yavlağ</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı	267

Tablo 59. <i>Ḳatı, Key ve Yavlaḳ</i> Nicelik İşaretleyicilerinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	267
Tablo 60. <i>Bir zerre</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı..	270
Tablo 61. <i>Ziyada/Ziyāde</i> Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı.....	271
Tablo 62. Uzunluk Ölçü Birimlerinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları.....	276
Tablo 63. Ağırlık Ölçü Birimlerinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları	276

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Türkoloji alanında yazılmış gramerlerde ve nicelik işaretleyicilerinin merkeze alınarak yazılmış monografik çalışmalarda, nicelik konusunun Türkiye Türkçesi metinleri yahut konuşma dili dikkate alınarak irdelenmiş ve değerlendirilmiş olduğu gözlemlenmiştir. Türkçenin tarihî verileri bu konu kapsamında bütüncül bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır ve araştırılmaya ihtiyacı olan bir konu olarak kaldığı görülmüştür. Bu gerekçe ile Eski Anadolu Türkçesine ait nicelik işaretleyicilerinin tür, anlam, sıklık ve eş dizim özellikleri bakımından değerlendirilmesi bu çalışmanın problemidir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, “*Eski Anadolu Türkçesinde nicelik ifade etmek için kullanılan işaretleyiciler nelerdir? Bu işaretleyicilerin Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ses ve biçimsel görünüşleri nelerdir? Nicelik işaretleyicilerinin söz dizimsel özellikleri nelerdir? Söz konusu işaretleyicilerin eş dizim özellikleri nelerdir? Bu nicelik işaretleyicilerinin sıklık özellikleri nelerdir?* soruları ışığında Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin incelenmesi ve Türkçenin bu tarihî döneminde kullanılan nicelik işaretleyicilerinin tür, anlam, sıklık ve eş dizim özellikleri bakımından bütüncül bir biçimde sunulması, bu yolla Eski Anadolu Türkçesinde görülen nicelik algısı ve nicelik anlayışının ortaya konması amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel amacını oluşturan Eski Anadolu Türkçesinde nicelik ifade etmek için kullanılan söz varlığının ses ve şekilbilgisi özelliklerinin, Türkiye Türkçesindeki görünüşlerinin, söz dizimindeki yerinin, eş dizim özelliklerinin neler olduğunun tespiti ise bu çalışma kapsamında alt amaçlar olarak belirlenmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma ile Eski Anadolu Türkçesinde nicelik işaretlemek için kullanılan söz varlığı bir araya getirilmiş ve bu yolla Eski Anadolu Türkçesinin nicelik algısı ve evreni ortaya konmaya çalışılmıştır. Bugüne kadar Eski Anadolu Türkçesi nicelik evrenini gösteren söz varlığını bütüncül bir şekilde sunan bir çalışma yapılmamıştır. Nicelik

işaretleyicilerinin çok yönlü bir bakış açısı ile (tür, anlam, sıklık, eş dizim) değerlendirilmeye çalışıldığı bu çalışmanın Türkoloji dünyasındaki söz konusu boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacak olması bakımından önemlidir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma kapsamında, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait ve bu dönemi temsil ettiği düşünülen üç eser taranmıştır. Eski Anadolu Türkçesi evreni içerisinde belirlenen bu üç eser, nicelik belirten söz varlığı bağlamında taranmış, incelenerek örneklem oluşturulmuştur. Tarama sonucunda belirlenmiş olan 165 nicelik işaretleyicisi; yapı ve anlam özellikleri, söz dizimindeki yerleri, eş dizim özellikleri ve kullanım sıklıkları bağlamında değerlendirilmiş ve Eski Anadolu Türkçesi sahasına ilişkin yorumlar bu 165 işaretleyici üzerinden yapılmıştır.

Kıyas-1 Enbiya (KE) 471 sayfa, Marzubān-nāme (MN) 104 sayfa ve Dede Korkut Kitabı (DKK) 177 sayfalık çalışma alanı sunmuştur ve eserler arası yapılan karşılaştırmalar bu hacim farkı da dikkate alınarak yapılmıştır.

Nicelik; yalnızca söz varlığı tarafından temsil edilip işaretlenmemektedir, bazı ardıl yahut öncül biçim birimler de nicelik işaretler ve bu bağlamda nicelik, incelemesi geniş bir kavramsal alandır. Ancak tez içerisinde söz konusu geniş çerçeveden kaçınmak adına kuramsal açıklamalar bölümünde nicelik belirten ardıl/öncül biçim birimlere yer verilirken inceleme bölümü yalnızca nicelik belirten sözlükbirimlerle sınırlandırılmıştır. Ayrıca sayıların gösterimleri olan rakamlar yani bir yerine 1 gösterimi eserin sözcük evreni içerisinde yer almadığı için çalışmaya dahil edilmemiştir. Bununla beraber üç eserde tespit edilebilen belirli ve belirsiz nicelik işaretleyicileri tezin malzemesi olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu çalışma Eski Anadolu Türkçesini merkeze alarak nicelik söz varlığını sunmayı amaçlamıştır. Bu sebeple diğer tarihî Türk dilleri ve çağdaş Türk lehçeleri çalışma kapsamının dışında tutularak çalışma, Eski Anadolu Türkçesi evreni ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Tanımlar

Belirli/Belirlilik

Belirli/Belirlilik terimi, Türkçe Sözlük'te *açık ve kesin olarak sınırlanmış veya kararlaştırılmış olan, muayyen./ belirli olma durumu, muayyenlik* olarak tanımlanmıştır

(2011, s. 302). Vardar ise sözlüğünde *kesin olarak belirlenmiş, sınırlandırılmış olan* tanımına yer vermiştir (2002, s. 34).

Belirsiz/Belirsizlik

Belirsiz/Belirsizlik terimi, Türkçe Sözlük'te *belirli olmayan, belgisiz, gayrimuayyen, vuzuhsuz; niteliği hakkında tam bir bilgi edinilemeyen, müphem; bilinmeyen meçhul./belirsiz olma durumu, belgisiz, müphemiyet, vuzuhsuzluk* şeklinde tanımlanmıştır (2011, s. 303). Vardar sözlüğünde ilgili terimi *genellikle biçim ve anlam arasında bire bir karşılıklılık bulunmaması durumunda dilsel bir biçimin iki ya da daha çok sayıda yoruma yol açması* olarak tanımlamıştır (2002, s. 35). Bir diğer tanım ise *bir önermenin anlamının belirsiz olması ile ilgili özellik* şeklinde İmer, Kocaman ve Özsoy tarafından yapılmıştır (2013, s. 48).

Nicelik

Türkçe Sözlük'te nicelik teriminin tanımı *bir şeyin sayılabilen, ölçülebilen veya azalıp çoğalabilen durumu, kemiyet, miktar, kantite; bir şeyin eşit parçalara bölünebilen ve ölçülebilir olan yanları; genellikle sayılabilen, toplamı doğrudan sayı olarak belirtilebilen genel özellik* şeklinde tanımlanmıştır (2011, s. 1770). Vardar sözlüğünde ilgili terimi *bir sesin ya da ses öbeğinin kapladığı süre* olarak tanımlamıştır (2002, s. 147).

Nitelik

Türkçe sözlükte nitelik terimi, *bir şeyin nasıl olduğunu belirten, onu başka şeylerden ayıran özellik, vasıf, keyfiyet; bir şeyin iyi veya kötü olma özelliği, kalite; bireyi, nesne veya yaşantının bir yönünü ötekilerden ayırt etmeye yarayan ve ölçülebilen özellik, keyfiyet* şeklinde tanımlanmıştır (2011, s. 1775). Vardar ise söz konusu terimi *tını ya da eklemeleme biçimleriyle tanımlanan seslerin özelliği* şeklinde; *dinleyiş ses bilgisi ve ses biliminde bir sesin kimliğini oluşturan sıklık yayılımının sonucu olan tını özelliği* şeklinde tanımlamıştır (2002, s.147; 2013, s.198).

Odaksallık

Cümlede geçen bilginin iletmek istenen hedefe söz konusu bilgiyi yorumlamasına gerek kalmaksızın tam da bilgi içeriğine en yakın biçimde iletilmesi yoludur (Johanson, 1971, s. 133-134; Aydemir, 2010, s. 18).

Rakam

Rakam terimi Türkçe Sözlük'te *sayıları göstermek için kullanılan işaretlerden her biri; bu işaretlerle yazılmış sayı; nicelik, miktar şeklinde tanımlanmıştır* (2011, s. 1962). İlgili terim Matematik Terimleri Sözlüğü'nde *sayıları yazmak için kullanılan simgelerden her biri* olarak tanımlanmıştır (2009, s.325).

Sayı

Türkçe Sözlük'te sayı terimi; *sayma, ölçme, tartma vb. işlerin sonunda bulunan birimlerin kaç olduğu bildiren söz, adet* olarak tanımlanmıştır (2011, s. 2048). Vardar ise söz konusu terimi *birçok dilde tekliği çokluktan ayırt etmeye yarayan dilbilgisi ulamı* şeklinde tanımlamıştır (2002, s. 165).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Nicelik

İnsan tabiatı itibarıyla haricî sebepler söz konusu olmadıkça ortak yanlara sahiptir. Bu ortak yanlar dağıldıkları her alanda kendini göstermiştir. İnsanlar, ayak bastıkları her yerde karşılaştıkları yeni şeyleri önce anlama, anladığını anlatma, anlamak ve anlatmak için kategorilere ayırma, etrafında gördüğü birbirine benzediğini ya da birbiri ile ilgili olduğunu düşündüğü şeyleri sayma, aslında sayarak yani niceliğini belirleyerek onların kendi bağlamındaki varlığını ve kapladığı alanı tescilli hâle getirme eğilimi göstermiştir. Zaman, karşılaşılan yeni olanaklar, yeni çevre, yeni bağlam, bağlamın dayattığı kaçınılmaz yaşayış şekilleri; zaman içerisinde bu temel ortak eğilimleri, kendi içerisinde dönüştürmüş ve “insanı” söz konusu yeniliklere uyumlu hâle getirmiştir.

Doğaya tabi olan her şey -bu çalışma bağlamında özellikle insan unsuru- onun bir parçası olarak yine onunla uyuma girmektedir. Bunun sonucunda dünyanın her yerinde bulundukları koşullarla uyumlu birbirinden farklı topluluklar oluşmuştur. Kendine has özellikler geliştirmiş olan bu toplumlar koşullarına, bağamlarına en uygun iletişim biçimini de geliştirmek zorunda kalmışlardır. Böylelikle temel belirleyiciler korunmakla beraber her toplumun kendisine uygun bir iletişim sistemi/ iletişim dili oluşmuştur.

Dillerin erken zamanlarında, basitten karmaşığı üretme eğilimi sebebi ile tekil şekiller ve bunları dilde gösteren leksik yahut gramatik işaretleyiciler kullanılmıştır (Ağca, 2020, s. 49). Zamanla zihnin karmaşılaşması ve sosyo-kültürel çeşitlenmeye de bağlı olarak tekil üretimler yerini tek teklerden oluşan çokluklara bırakmıştır. Çokluk evreni ile beraber “daha geneli” ve belki de “ufkun daha ötesini” ifade eden, bunu dilde de göstermek isteyen söz dizimsel ve dil bilgisel temsillere ihtiyaç duyulmuştur.

Türkçe Sözlük’te nicelik, *bir şeyin sayılabilen, ölçülebilen veya azalıp çoğalabilen durumu, kemiyet, miktar, kantite; bir şeyin eşit parçalara bölünebilen ve ölçülebilir olan yanları; genellikle sayılabilen, toplamı doğrudan sayı olarak belirtilebilen genel özellik* olarak tanımlanmıştır (2011, s. 1770). İnsanın dünya ile ilişkisi sonucunda ortaya çıkan nicelik tanımları, kesin ve nesnel bir şekilde veya hesaplanamayan ancak yaklaşık olarak, öznel bir biçimde ifade edilebilir.

Dünya dillerinin bir kısmında varlıkların birim açısından durumlarını *teklik*, *tesniye* ve *çokluk* olmak üzere üçlü kategoride değerlendirilirken bir kısmında *teklik* ve *çokluk* olmak üzere ikili kategoride değerlendirilmektedir (İlhan, 2008, s. 13).

Teklik ifadeler dillerin erken zamanlarında özellikle gramer unsuru olarak hâkimdir. Sosyal ve kültürel çeşitlenmeye bağlı olarak çokluk ifade etme ihtiyacı arttı ve çokluk kategorileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak da zaman içerisinde çokluk ifadeleri bir yandan morfolojik olarak diğer yandan da leksik olarak kullanılıp yaygınlaşmaya başlamıştır (Ağca, 2020, s. 49).

İngilizce *singular*, Almancada *Singular* ve Arapçada *mufred* (مفرد) terimleri ile karşılanan *teklik/tekil* terimi, varlıkların “bir” olma durumunu işaretler. *Tekil* terimini tercih eden Hatiboğlu söz konusu terimi; sözcüklerde bir varlığı, çekimli fiillerde ise bir kişiyi işaret eden biçim olarak tanımlamıştır (1978, s. 117). Topaloğlu, *tekil* terimini kullanmayı tercih etmiş, hem çoğul karşıtı olması yönü ile hem de birlikte kullanıldığı ögeye bağlı olarak bir şeyi ya da bir kişiyi işaretliyor olması yönü ile değerlendirmiştir (1989, s. 142). Naskali *teklik* terimini kullanmayı tercih etmiş ve eserinde söz konusu terim için diğer Türk lehçelerinde ve Rusçada hangi terimlerin kullanıldığını sıralamıştır (1997, s.78). Vardar sözlüğünde, *tekil* terimini kullanmış ve çoğulun karşıtı olma özelliği ile terimi tanımlamıştır (2002, s. 191). İmer, Kocaman ve Özsoy ise yine *tekil* terimini kullanmışlar ve terimi *tekliği*, *tek* olmayı gösteren bir sayı ulamı olarak değerlendirmişlerdir (2013, s. 243). *Teklik* terimini kullanmayı tercih eden Korkmaz, adlarda ve çekimli fiillerde varlık ya da kişinin sayı olarak *tek* olmasına işaret etme durumu olduğunu belirtmiştir (2010, s. 210). Karaağaç, kavram için *teklik* terimini kullanmış, hem dilbilgisi hem de anlam ögelerinden biri olan sayı kategorisinde *tek* varlık ya da kişiyi işaret etme durumu biçiminde tanımlamıştır (2013, s. 797). Araştırmacıların yapmış olduğu açıklamalardan da görüleceği üzere; *teklik* kavramı, hem isim ve isim soylu sözcüklerle hem de fiillerle ifade edilebilen ve varlıkların *tek*, “bir” olma hâlini ya da iş eyleyicisinin *tekliğini* gösteren durumdur.¹

İngilizce *plural*, Almancada *Plural* ve Arapçada *cem* (جمع) terimleri ile karşılanan *çokluk/çoğul* terimi varlıkların, cümlede niceliği belirtilmek istenen ismin yahut cümlede geçen eylem yapıcısının birden çok olduğu durumları gösteren kategoridir. Dillerin kendilerine özgü özellikleri çoğullaştırma yollarını da belirlemektedir. Örneğin İngilizcede ya +s/es/ies gibi son eklerle, ya *man-men* gibi sözcüğün ses sırasını

¹ Bu çalışmada *teklik* terimi hem dilbilgisi hem anlam ögesi olarak *tek* olma durumunu işaretleyerek daha kapsamlı kullanılıyor olması gerekçesi ile bir dilbilgisi terimi olan *tekil* yerine tercih edilmiştir.

değiştirerek ya da *many, some, each* gibi sözcüklerle çokluk işaretlenmektedir. Almancada ise +*e/er/en/n/nen* gibi artikel temsilleriyle, *die* gibi artikellerle ya da *manche, sehr* gibi sözcüklerle çokluk işaretlenmektedir. Arapçada da +*eyn* (ين)/*ān* (ان)/*ūn* (ون)/*īn* (ين)/*āt* (ات) gibi ekler ile ya da *ef‘ā* (افعال), *fu‘ūl* (فعول), *fi‘al* (فعال) gibi vezinler yoluyla çokluk yapılabilmektedir (Özezen, 2019, s. 41).

Çokluk kavram alanını ifade edebilmek için Türkçede *çoğul* ve *çokluk* terimleri kullanılmıştır. *Çokluk* terimi *çok* ismine +*luk* isimden isim yapım ekinin getirilmesiyle oluşturulmuş ve Türkçe Sözlük’te *sayı ve ölçü yönünden çok olma durumu, çoğul, kesret, ekseriyet, tekil karşıtı* olarak tanımlanmıştır (2011, s. 560). *Çoğul* terimi ise *çok* ismine +*ul* isimden isim yapım ekinin getirilmesiyle oluşturulmuş. İlgili terim Türkçe Sözlük’te *db. (dil bilgisi)* kısaltmasıyla gösterilmiş ve okuyucu *çokluk* başlığına yönlendirilmiştir. Söz konusu başlıkta ise *tanıklar ordular* ve *geldik* olarak gösterilmiştir (2011, s. 558). Sözlükteki bu değerlendirmelerden yola çıkarak *çoğul* teriminin bir dil bilgisi terimi olarak özellikle de *çokluk* işaretleyen son ekleri kapsayan bir terim olarak, *çokluk* teriminin ise kavram alanı göstericisi olarak kullanıldığı görüşüne varılabilir. Bu iki terim dışında Özbek, Uygur, Türkmen, Bakurt, Tatar, Karaim, Karakalpak, Kumuk, Nogar gibi kimi Türk lehçelerinde *köplük/köplik*; Tatar Türkçesinde *küplek*; Kazak Türkçesinde *köptin*; Kırgız Türkçesinde *köptik/köptük*; Çuvaşçada *san(i)* ve Azerbaycan Türkçesinde *cām* terimlerinin kullanıldığı görülmektedir (İlhan, 2008, s. 39).

Çoğul terimini kullanan Topaloğlu bu terimi, isim ve zamirlerle kullanıldığında birden çok şeyi, çekimli fiiller ile kullanıldığında ise birden çok kişiyi işaretleyen biçim olarak tanımlamıştır (1989, s. 51). Yine *çoğul* terimini tercih eden araştırmacılardan biri olan Hatiboğlu, birden çok varlığa ekler yahut sözcükler yoluyla işaret eden biçim olarak tanımlamıştır (1978, s. 36). Vardar da sözlüğünde, *çoğul* terimini kullanmış ve tekilin karşıtı olan ve çokluğu gösteren dilbilgisi ulamı biçiminde tanımlamıştır (2002, s. 62). İmer, Kocaman ve Özsoy *çoğul* terimini kullanmışlar ve kavramı, niceliği bakımında birden çok olan şeyleri gösteren bir dilbilim ulamı şeklinde değerlendirmişlerdir (2013, s. 76). Naskali *çokluk* terimini kullanmayı tercih etmiş ve eserinde söz konusu terim için diğer Türk lehçelerinde ve Rusçada hangi terimlerin kullanıldığını sıralamıştır (1997, s. 31). *Çokluk* terimini tercih eden araştırmacılardan biri olan Boz terimi, ismin işaret ettiği şeyin birden fazla olması olarak tanımlamıştır (2015, s. 27). İlhan da *çokluk* terimini

kullanmayı tercih etmiş ve terimin tekliğin dışında olmasına, birden çok şeye işaret etmesine vurgu yapmıştır (2008).²

Aristo niceliği doğası gereği “bir şey” ya da “bu şey” olan ve iki parçaya bölünebildiğimiz şeyler olarak tanımlamıştır. Ona göre nicelik sayılabiliyorsa –yani sürekli olamayan parçalara bölünebiliyorsa- çokluk, ölçebiliyorsa –yani sürekli parçalara bölünüyorsa- büyüklüktür. Ona göre çokluk, sayının bir cinsidir (<https://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.4.iv.html>, IV-4, erişim tarihi 28.01.2025; Fazlıoğlu, 2003, s. 134).

Sayılarla ihtiyaç, muhtemelen insan kendisini fark edip kendisini bir mekânda konumlandığında ve bu şeye *ben* dediğinde başlamıştır. Bu büyük adımdan sonra diğer her şey *benin* bulunduğu konuma göre *sen* ya da *o* olmuştur (Topçu, 2009, s. 1099). Aritoteles’e göre sayılacak şeyler kendiliğinden bir araya gelmezler; onların saymaya konu bir bütün olmaları için ancak onları düşünecek yani sayıp varlığa getirecek bir bilince ihtiyaç duyarlar. Bu durumda her neyi sayarsak sayalım varlıkların sayısı tek tekler bütünü değildir, onlar zihnin sayma süreci içerisindeki yaratımıdır. Ona göre biz sayıya konu olan varlıkları tek tek değil *birlikler* hâlinde sayarız (<https://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.4.iv.html>, III, erişim tarihi 28.01.2025; Fazlıoğlu, 2003, s. 131-133). Aristo *birlik* terimini, sayıyı oluşturan ve parçalanmaz bütünlerden oluşan belirli tekil şeylerin sonlu çokluğu olarak tanımlamaktadır. Yani ona göre *birlik* terimi parçalanamaz bir bütüne işaret eder, sayıyı meydana getiren tekil varlıkların kendisidir. “İnsan” örneğinden yola çıkan Aristo, insanın sayı bakımından bir olduğunu ve ona bir denildiğinde insanın özünde sahip olduğu niteliklerden ayrılmadığını aksine parçalanmaz bir bütünlüğü yani *birliği* ifade ettiği söyler. Ayrıca devam eder ve sayı bakımından tanımı yapılan şey taş da koyun da olsa da onların da aynı sayıya işaret ediyor oldukları gerçeğinin değişmeyeceğini söyler. Ona göre değişen yalnızca aynı sayıya işaret eden *birliklerin* kendisidir. *Birlikler* farklı olsa da sayı bir ve aynıdır sayılan şey at, koyun, taş ya da insan olsa da. Türce değişirler ancak sayıca aynıdır (lars (<https://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.4.iv.html>, IV-2, erişim tarihi 28.01.2025; Fazlıoğlu, 2003, s. 130-132).

Aristo “bir” ve sayının birbirlerine zıttı olduğunu söyler çünkü ona göre varlıklar bölünemiyorlarsa sayı değil “bir”dir, oysa çokluk bölünebilir. Bu noktada sayı çokluğun kendisi, “bir”inse zıttıdır (<https://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.4.iv.html>, X-3,

² Bu çalışmada *çokluk* terimi hem dilbilgisi hem anlam ögesi olarak çok olma durumunu işaretleyerek daha kapsamlı kullanılıyor olması gerekçesi ile bir dilbilgisi terimi olan *çoğul* yerine tercih edilmiştir.

erişim tarihi 28.01.2025; Fazlıoğlu, 2003, s. 134). Örneğin Arapçada da *bir* anlamına gelen *vahīd* (واحد) sözcüğü, *vahdet* (وحدت) sözcüğünden yani *yalnızlık, birlik* (Devellioğlu, 2007, s. 1319) anlamına gelen sözcükten türemiştir. Bunun karşısında ise Ödemiş'in Rassadin'den aktardığına göre bir şeyin teklik durumunun da çokluğun çeşitleri arasında olması tespiti önemlidir (2017, s. 1447). Çünkü bu noktada *bir* ve *tek* olma durumları birbirlerinden ayrılmaktadır. Bir şeyin ayrılmaz bütünlük teşkil etmesi yani “bir” olması durumu onun sayı temsili olarak tek olmasına da aynı anda işaret edildiği anlamına gelmemektedir. Bu hâliyle sayı olan *bir* ile “bir”lik durumlarının birbirlerinden ayrı düşünülmesi gerekmektedir.

Aristo, bir grup şey sayılmak istendiğinde öncelikle bilmemiz gereken şeyin sayacağımız şey olduğunu söyler. Çünkü ölçü birimi, sayılacak şeye göre belirlenir. Oan göre ölçülecek şeye bakma biçimimiz ölçü birimimizi belirleyecektir (<https://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.4.iv.html>, X-1, erişim tarihi 28.01.2025; Fazlıoğlu, 2003, s. 131). Ölçü birimi; ölçüler çokluğu değil, bölünemeyenin kendisidir. Aristo bu durumda “bir”in başka şeylerin ölçü birimi olması gerektiğini düşünür. Örneğin ona göre sayının ölçüsü “bir” olabilir. Çünkü her sayı “bir”lerden oluşur ve sonra çokluk olur. Bu noktada her sayı “bir” ile ölçülebilir demektir. Aristo’ya göre bu durumda nicelik olan her şey “bir” ile bilinir, “bir” niceliğin kendisi durumuna gelir. O hâlde sayı en az “iki” ile başlamak zorundadır, yani en küçük sayı “iki” olmalıdır (<https://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.4.iv.html>, XIV-1, erişim tarihi 28.01.2025; Fazlıoğlu, 2003, s. 134-136). İbn Sina; niceliğin üç temel özelliği olduğunu söyler: ölçülebilmesi, zıttının bulunmaması ve eşit ya da eşsiz olması. İddia edilebilecek mesela büyüklük küçüklük zıtlıklarının ise asıl olarak zıtlık değil nicelik belirtilerinin bir özelliği olduğunu belirtir. Yani örneğin üç, üç olması yönünden diğer üçlerden, dörtlerden daha az, zayıf ya da şiddetli değildir (Takcı, 2018, s. 302).

Ifrah, hesap işinin sayı kullanımından önce olduğu görüşündedir. Araştırmacı sayılacak şey ile herhangi bir nesne arasında eşleşme kurularak henüz hâlâ sayılar kullanılmadan hesaplama yapılabildiğini söylemektedir (2016, s.11). Nesnelerin kaç adet olduğunu bir işaret/sembolle göstermek aslına bakılırsa bir kısaltma işlemidir. Sayılar soyut olduğu için onları anlamlı ve kullanılabilir hâle getiren şey, söz konusu sayının işaret ettiği kavram/varlık/anlamdır (Hazar ve Şengönül, 2012, s.145). Bu fikre de paralel olarak sayının, sayma işinin ilk temsillerini; Sümerlerde madalyonlar, çivi yazılı işaretler; İnkalarda renkli düğümler, Çinlilerde çeşitli çizgileri olan işaretleyiciler ve abaküs; Mısır, Girit ve Hitit toplumlarında hiyeroglifler; Fenikeliler ve Romalılarda dönemin sayıların

ilk formları oluşturmıştır (Kılıç ve Başol, 2014, s. 52). Hurford sayı ifadelerinin keşfedilmekten çok icat edildiğini ifade eder ve sayma yetisinin doğuştan geldiğini ancak sayı ifadelerinin toplumla temas sonucunda farklı şekillerde ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir (1990, s.12). Bununla beraber düalist algının da bir parçası olarak örneğin Pisagor, sayılara isimler vermiş ve tek sayıları erkek, çift sayıları dişi sayılar olarak değerlendirmiştir (Kılıç ve Başol, 2014, s. 52).

Schimmel, insanların gökyüzünde meydana gelen ve kendi kontrollerinde olmadığını fark ettikleri olaylar sebebiyle sayıların önemini fark ettiklerini ifade eder. Ona göre; bu olaylar ruhlar, tanrılar ya da cinlerle ilgiliydi. Eğer temsili bir sayıyı ve özelliklerini bilirlerse bu sayıyla uyumlu “iyi” güçlerin yardımını alabilirler, büyücülük yapabilirlerdi. Hatta bazı ritüel ve duaları onların temsil ettikleri sayı kadar tekrar ederlerse o ruhları onurlandırıp kendi yanlarına çekebilirlerdi (2020, s. 8). Bu durum sayıların, sayı bilmenin, nicelik ile dünya bilgisini birleştirmenin insan yaşantısında rolünü belirginleştirdi.

Her uygarlık kendi koşullarına uygun sayma, niceleme sistemleri oluşturmıştır. Örneğin sayı sistemi olarak *altmışlı* taban kullanan Babil ve Sümerliler. Bugün zaman için kullanılan *altmışlı* sistem bu dönemin sonucu olarak kullanılmaktadır. Yine Antik Mısır ve Yunan *onluk* taban kullanmıştır. Romalılar ilk kez sayılar için işaret yani “rakam” kullanmışlar bunu hesaplamalarında değil sadece sayıları yazıda işaretlemek için kullanmışlardır. Hatta şekilleri parmaklara benzer yani benzerlik ilgisiyle kökenlendiği ana kaynağına benzer. Büyük sayılar ise toplama ilkesiyle oluşturulmuştur. Çinlilerde ise hem toplama hem çıkarma ilgisiyle diğer sayıları elde etmiştir. Maya ve Aztekler ise *yirmili* taban sistemini kullanmışlardır. Bugünkü sayı sistemlerinin kullanımı ise Hintlilerin *sıfırı* da içeren sayı sistemiyle tanışılmasıyla olmuştur. Araplar da bu sistemi alıp kendilerine uygun biçime getirmiş ve tüm dünyanın kullanmaya başladığı bugünkü sistemin yayılmasını sağlamıştır (Ifrah, 2016, s. 14).

2.2.Türkçede Nicelik

Tek olmakla çok olmak arasındaki fark insanlığın tarihî dönemlerinde bugünkü kadar belirgin ve vurgulu olmamıştır. Çünkü varlıkların herbiri yalnızca kendilerini temsil ettikleri kadar kendisine benzeyenlerin tamamının da işaretleyicisi olarak kullanılmıştır. Öncelikle varlıkları tanıma gayretinde olan arkaik zihin büyük gruplar biçiminde düşünüp genellemiştir. Gruplar içindeki varlıkların sahip olduğu, kimliklerini

belirginleştiren farklılıklar; insan zihninin değişimi, çevresi ile uyumu sonucunda onu algılama biçiminde görülen yorumlama farkı ile oluşmuştur. Dönüşüp gelişen dünya algısı, tekil kimliklerin vurgusunu önemli hâle getirmiştir. Hâliyle tek olarak şeyin onu diğerlerinden ayıran biricik ve tikel özellikleri belirgin hâlde değil iken o herhangi bir bakımdan kendisine benzeyen diğerlerinin de işaretleyicisi olmuştur, yani hem tekil hem cins durumundadır. Bir tek şeyden bahsetmek onun temsil ettiği diğer bütüne de işaret etmetir. Bu durumda onun çok ya da tek olması iç içe geçmiştir. Ancak bağlamın kendisi bilinince teklik ya da cinslik belirginleşmiştir. Zihnin teklik ve çokluk arasındaki farkı kavrayıp dünya gerçeği üzerinde ona anlam vermesi bunca süreç gerektirdikten sonra, bunun dil düzleminde de işaretlenmesi gerekmiştir. Ancak teklik ve çokluk arasındaki farkın kavranmasının ve varlıkların onları “o” yapan kimlik işaretleyicilerinin fark edilmesinin bunca zamana yayılmış olmasına da bakılarak onların teklik ve çokluğunun dil birimlerince işaretlenmesinin de zaman almış olabileceği doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Teklik ve çokluğun dil birimlerince ifade edilmeleri sonraki süreçlerde olmuştur.

Grönbech bugün düşündüğümüz anlamda teklik ve çokluk farkının Eski Türkçe döneminde belirgin olmadığını düşünmektedir. Araştırmacı, bugün tek tek sayılabilir şeylerin bir araya gelerek temsil ettiği çokluk kavramının tarihî dönemlerde cins olarak düşünüldüğünü ifade etmiştir. Yani bir canlı ya da nesneden bahsediliyorsa, söz konusu kişi için bu hemen hemen o canlı ya da nesnenin temsil ettiği bütün cins anlamına gelmekteydi (Grönbech, 1995, s. 51-54). Cins isimler çoğul eki almalarına gerek kalmaksızın yani biçim olarak tekil olsa bile anlamsal olarak çokluk işaretleyebilirler. Cins isimler, temsil ettiği türün anlamsal olarak bütününe işaret eder (Yılmaz, 2014, s. 215). Söz konusu kavramın cins mi çokluk mu işaretliyor olduğu meselesi ise ancak durum ya da bağlama bakılarak sonuçlanabilir. Grönbech, bu yönüyle eski dil tipini koruyan tek dilin kitabe Türkçesi olduğunu düşünmektedir. Ona göre, çokluk şekil ilk kez canlılarda oldu ve ilk defa zamirlerin çokluğu yapıldı (1995, s. 51-54).

Türkçenin yazılı belgeler ile takip edilebilen tüm dönemlerinde nicelik kavramının ardıl biçim birimlerle işaretlenebildiği gibi sözlükbirimlerle de işaretlenebildiği görülmektedir. İlhan bu durumu, Türkçeye özgü temelde iki biçimli nicelik işaretleme sistemi olarak ifade etmiştir. Bu sistemlerden ilki sözcük kök ve gövdelerine eklenen ardıl biçimlerin nicelik işaretlemesidir. Bir diğeri ise sözcük ve sözcük gruplarının işaret ettiği niceliktir (2008, s. 45). Söz konusu işaretleyiciler, çokluk yanında ölçü ve miktar da işaret edebilmektedirler (Ağca, 2020, s. 50).

Tarihî Türk dillerinde çokluk eklerinin kullanım özellikleri ve sıklıkları göz önünde bulundurulduğunda, biçim birim çokluk işaretleyicilerinin çok da yaygın olmadığı görülecektir. Bunun yanında sözcük ve sözcük gruplarının çokluk işaretleyicisi olarak kullanımları ise oldukça fazladır (Ağca, 2020, s. 50). Dilin yazıda işaretleyicileri olan büyük birimleri mesela sözcükler ya da söz öbekleri yaygın kullanım alanına girdiklerinde ihtiyaç dâhilinde küçülerek ardıl ya da öncül biçim birimler hâline gelebilmektedirler. Yani sıralı bakıldığında önce sözlükbirimler işaretleyici olarak kullanılmış olabilirler. Gökçe, Türkçede sistemli olarak sözcüklerden yararlanıp onları eritip küçülterek yeni eklerin dil kullanım alanına dâhil edilebildiğini söylemiştir (2013). Ağca'nın yukarıdaki tespiti de dikkate alındığında Türkçenin tarihî devirlerinde nicelik işaretlemek için sözlükbirimlerin daha sık kullanılmış olmasının bu birimlerin dilin kullanım alanına ardıl biçim birimlerden önce girmesiyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Yukarı da da belirtildiği gibi, nicelik durumlarının dilsel ifadeleri, zihinsel gelişim ve dil kullanma tecrübesine bağlı olarak zaman içerisinde değişmeye devam etmiş ve daha sonra karmaşık zihinsel süreçlerin parçası olan dilsel birimlerle ifade edilmiş olsa gerek.

2.2.1. Türkçenin Tarihî Dönemlerinde Nicelik

Nicelik kavram alanının varlığına paralel olarak niceliği gösteren birimler de Türkçenin yazı ile takip edilebilen her döneminde varlıklarını sürdürmüştür. Tarihî dönemler arasında kendisini koruyan ya da ses, şekil, anlam değişiklikleriyle varlığını sürdüren veyahut sadece bir dil tarihî dönemini temsil eden nicelik işaretleyicileri var olmuştur.

2.2.1.1. Eski Türkçe

Eski Türkçe döneminde, çokluk kategorisi çok belirgin değildir. Seslenilen kitle bir halk olduğu için daha çok topluluk ifadelerinin kullanıldığı görülmüştür. Dönem içerisinde çokluk işaretlemek için kullanılan ardıl biçim birimler bu sebeple aslında topluluğa işaret etmektedir (Karadavut, 2020, s. 22). *Eski Türkçe* döneminde, genel çokluk eki *+lAr*'ın yanında *+GUN*, *+An*, *+z*, *+t*, *+s* çokluk ekleri de görülmüştür (Tekin, 1992, s. 87; Tekin, 2003, s. 96). Sonraki dönemlerde ise *+lAr* tüm Türk dillerinde kullanımını sürdürmüş, *+z* ise (kö+z, di+z, bi+z) üzerine geldiği sözcüğe kaynaşmıştır. Geri kalan ekler ise kullanımdan kalkarak görevlerini *+lAr* ekine bırakmışlardır (İlhan, 2008, s. 26; Üstünoğlu, 2008). *+lAr*, Eski Türkçe döneminde isimleri çokluk yaparken

kullanılmış ancak henüz fiil çekimlerinde yaygınlaşmamıştır (Buran, 1996, s. 210). Söz konusu işaretleyiciler dönem eserlerinin de üslup özelliği nedeniyle doğrudan çokluk işaretlemezken, çokluk anlamı bu dönem metinlerinde sözlük birimlerle ifade edilmiş ya da bağlamdan çıkarılmıştır (Karadavut, 2020, s. 23). Eski Türkçe döneminde çokluğun eklerle sağlanmasının yanında kelime ve kelime gruplarından da çokluk işaretlemek için yararlanıldığı görülmektedir: *Tokuz Oğuz, On Uygur, otuz artukı dört yaş, kamag bodun; sü, alku, kamag* gibi (İlhan 2008, s. 27). Grönbech, bu dönem Türkçesindeki tek çokluk şeklinin *biz* ve *siz* zamirleri olduğunu düşünmektedir. +*lAr* çokluk ekinin ise çok az tespit edildiğini, bu yerlerin de genelde akrabalık adları olduğunu ifade etmektedir. Bu dönem kullanılan ardıl biçim birimlerin beraberlik ifade ettiğini belirtmiştir. Ayrıca dönem eserlerinin düşünce evreninin bireysel olmadığı bu sebeple bir isim yalın durumda bile olsa temsil ettiği grubun tamamına işaret etmiş olduğunu söylemektedir (Grönbech, 1995, s. 50-52). Uygur Türkçesi ile beraber ise +*lAr* artık çokluğu işaret eden bir biçim birim olarak kullanılmaya başlanmış ve diğer biçimlerin önüne geçmiştir. Bu dönem itibarıyla artık teklik ve çokluk arasındaki ayrım dil düzleminde de açıkça görülür olmuştur (Grönbech, 1995, s. 53).

Eski Türkçede çokluk işaretlemek için kullanılan ek çeşitliliğinin tersine sonraki dönemlerde temel çokluk işaretleyicisi +*lAr* olmuştur. Poppe, Türk dillerinin tamamında yaşayan çokluk ekinin +*lAr* olduğunu belirtmiştir (2008, s. 93).

Sayıların ilk örneklerine de yine bu dönem metinlerinde rastlanmıştır. Asıl sayılar *bir, éki, üç, dört, biş, altı, yeti, sekiz, tokuz, on, otuz, kırk, elig, altmış, yitmiş, sekiz on, tokuz on, yüz, biñ~miñ, tümen* olarak görülmüştür. Birleşik sayılar için sayının birler basamağına bir sayı yazılmış ve onlar basamağı için aslında söylenmek istenilen sayının bir üstündeki onlu sayı söylenerek ifade edilmiştir. Ayrıca yine *artukı* ile eş dizim kurularak da birleşik sayılar ifade edilebilmiştir (Kaymaz, 1991, s.6). Bu biçimde oluşturulan sisteme *ilaveli sayı sistemi* denmiştir (Karadavut, 2019, s. 683). Tokyürek, Toharcadan çevrilen Maitrisimit'te *artukı*'nın bolca kullanılması sebebiyle söz konusu sistemin çeviri yoluyla Toharcadan yansımış olabileceği görüşüne varmıştır (2014, s. 9).

2.2.1.2. Orta Türkçe

Harezmi Türkçesi ve Kıpçak Türkçesi dönemlerinde +*lAr* çokluk ekinin yanında Arapça çokluk şekillerinin de kullanıldığını ve hatta bu şekillerin çokluk işaretlediği bilinmediği için üstüne bir de genel çokluk eki +*lAr*'ın getirildiği görülebilmektedir:

halāyıklar gibi (Toparlı- Vural, 2007, s. 35). Çokluğun eklerle sağlanmasının yanında *bir*, *on*, *kırk*, *miñ*; *az*, *biraz*, *köp*, *çok*, *öküş*, *delim ineñ* gibi sözcük ve sözcük gruplarından da yararlanılmıştır (Güner, 2013, s. 279-294). Eckmann da Çağatay Türkçesi döneminde de Arapça kırık çokluklar üzerine +lAr çokluk ekinin gelebildiğini belirtmiştir (2003, s. 61). Söz konusu ardıl biçim dışında nicelik ifade ederken *bir*, *üç*, *toğuz/toğkuz*; *asru*, *köp*, *hayl*, *muħkem* gibi sözcüklerden de yararlanılmaktadır (Eckmann, 2013, s. 97).

Harezmi Türkçesinde sayılar ise Eski Türkçe döneminden kimi farklılıklar taşımaktadır. Asıl sayılar; *bir*, *iki~ikki~ekki*, *üç*, *tört*, *beş~beş~biş*, *altı*, *yeti~yetti~yiti~yitti*, *sekiz~sekkiz*, *toğuz~toğkuz*, *on*, *yigirmi*, *otuz~ottuz*, *kırk*, *elig~ellig~illig*, *yétmiş~yetmiş*, *seksen*, *toğsan*, *yüz*, *min~bin*, *tümen* olarak çok şekilli görülmüştür. Birleşik sayılarda ise bugünkü Türkiye Türkçesinde kullanılan sistemin aynısı görülmektedir. Ancak bunun yanında *artuķı*, *ve*, *egsük*, *taķı* ile eş dizimli kullanımlar da tespit edilmiştir. Bunların yanında yüzden büyük sayılar da çarpma sistemiyle ifade edilmektedir (*yedi tümen*). Çağatay Türkçesi için asıl sayılar yine Harezmi Türkçesinde olduğu gibi çok şekillidir: *bir*, *iki~ikki*, *üç*, *tört*, *biş*, *altı*, *yiti~yitti*, *sikiz~sikkiz~sekkiz~sekiz*, *toğuz~toğkuz*, *on*, *yigirmi~yigirmé*, *otuz~ottuz*, *kırk*, *elig~ellik*, *altmış~altımış*, *yitmiş~yitimiş~yetmiş~yetimiş*, *seksen~siksen*, *toğsan*, *yüz~üz*, *miñ*, *tümen*. Birleşik sayılarda yine Türkiye Türkçesinde kullanılan sistemin aynısı görülmektedir. Ancak bunun yanında *dağı~taķı*, *ve* ile eş dizimli kullanımlar da tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak sayılara durum eklerinin getirilmesiyle kurulan birleşik sayı yapıları da görülmüştür (*miñde yitmiş birde-1071*). Bunların yanında yüzden büyük sayılar da çarpma sistemiyle ifade edilmektedir. Kıpçak Türkçesi dönemi içinse asıl sayılar *bir*, *iki~ikki~eki~ekki~yeki*, *üç~üş*, *tört~dört*, *biş~beş*, *altı*, *yėti~yėti*, *sekiz~sekkiz~segiz*, *toğuz~toğkuz~toEuz*, *on*, *yigirmi~igirmi~yegirmi*, *otuz*, *kırk*, *elli*, *altmış~atmış*, *yetmiş*, *seksen*, *toğsan*, *yüz*, *miñ~biñ*, *tümen~dümen~tuman* olarak rastlanmıştır. Birleşik sayılarda önceki dönemlerle aynı özellikleri göstermiş, *milyon* sayısı *miñ* sayısının tekrar edilmesiyle sağlanmıştır (Kaymaz, 2002, 754-756).

2.2.1.3. Eski Anadolu Türkçesi

Gülsevin, Uygur Türkçesi döneminden beri ayrı yazılmış olan +lAr ekinin Eski Anadolu Türkçesi döneminde de ayrı yazıldığı örneklerin bulunduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında sözcük tabanlarına kaynaşmış bir şekilde +An ve +z arkaik çokluk eklerinin de Eski Anadolu Türkçesinde devam ettiğini belirtmiştir (1997, s. 30). Ayrıca

bu dönem Arapça, Farsça çokluk biçimleri de vardır hatta önceki dönemlerde de olduğu gibi kimi zaman da üstlerine +lAr çokluk ekini alarak kullanılmışlardır (İlhan, 2008, s. 30). Timurtaş, *katı, yigin, key, igen, igende, delim, çok, biraz, bir katre, öküş, katre katre* gibi nicelik işaretleyicilerine yer vermiştir (2012, s. 94). *Belirtme Sıfatları* başlığı altında Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan sayılara değinen Özkan, *Belirsizlik Sıfatları* başlığı altında *az, azacuk, bir, birkaç, degme, kamu; Miktar Zarfları* başlığı altında da *çok, delim, igen, igende, iñen, key, katı, öküş, yavlak, biraz, bir şemme, katre katre* gibi belirsiz nicelik işaretleyicilerine de yer vermiştir (2013, s. 124).

Bugün Türkiye Türkçesinde sayı kullanım özellikleri Eski Anadolu Türkçesine dayanmaktadır. Bununla beraber kimi zaman ise Eski Türkçedeki kullanımlarla benzer kullanımlar olduğu da görülmektedir. Asıl sayılar olarak *bir, iki, üç, dört, beş, altı, yidi, sekiz, dokuz, on* sayılarının kullanıldığı görülür. Birleşik sayılarda ise bugünkü Türkiye Türkçesinde kullanılan sistemin aynısı görülmektedir. Ancak bunun yanında *artuğu, vü, hem ve dahı* ile eş dizim kurularak da birleşik sayıların ifade edilebildiği görülmüştür. Ayrıca Eski Türkçedeki *tokuzon* yapısına benzer mesela *biş on* yapılarının kullanıldığı kimi örnekler de tespit edilmiştir (Kaymaz, 1991, s.10).

2.2.2. Türkçede Nicelik İşaretleme Yolları

2.2.2.1. Ardıl Biçim Birimlerle İşaretlenen Nicelik

İsimler üzerinde sayıların belirlenmesi ilgili dilin tipolojisinden etkilenir. Yani eklemeli diller eklerle, bükümlü diller ise bükümleme ile sayı kategorisini işaretler. Teklik kavramını işaretlemek için herhangi bir ek kullanılmazken çokluk işaretlemek için eklerden yararlanılmıştır. Yani teklik, isimler üzerinde kendiliğinden vardır (Uzun, 2004, s. 118-126). Türkçede, +lAr çoğulluğa işaret ederken , +lAr biçim biriminin yokluğunun ise tekilliği kodladığı varsayılmıştır (Sebzecioğlu, 2016, s. 165).

Türkçede nicelik gösteren ardıl biçim birimler dikkate alındığında; yaygın kullanılan çokluk eki +lAr dışında, isim ve fiiller üzerine gelen kişi ekleri, bugün artık çokluk işaretlediği unutulmuş ve üzerine geldiği isim ile kalıplaşmış bir hâlde kullanılan arkaik +n, +t, +z vd. eklerinin Türkçede nicelik işaretlemek için kullanıldığı ve kullanılmaya da devam ettiği görülmektedir. Örneğin Türklerde vücutta benzeri olan çift organ isimleri (göğüs<köküz<kökür), r:z denkliliği ile günümüze kadar korunmuştur (Hazar, 2007). Aynı türdeki iki varlığı anlatan ve çok da işlek olmayan +(I)z çokluk eki sözcüklerle kaynaşmış bir hâlde bulunmaktadır: *ağız, boğaz, diz, göz, omuz, ikiz, boynuz*

vb. (Hazar, 2003, s. 140). Bu seslerin birer biçim birim olduğunu söyleyen yaygın görüşün yanında Serebrennikov ve Gadjeva; /z/'nin 2'li çokluğu, /k/, /l/, /m/, /n/, /r/, /s/, /ç/, /ş/ seslerinin topluluk ismi kurucusu olabileceğini bugün açık bir şekilde çokluk yapan ses birimler oldukları kanıtlanılamasa da bazı eskicil kullanımlarda seçilebileceklerini belirtmişlerdir (2011, s.88). İlhan da *ikiz*, *göz*, *diz* gibi örneklerden yola çıkmış *beşiz*, *biz*, *sevdamız* gibi örneklerde /z/'nin yalnızca ikiliği değil çokluğun kendisini işaretlediği kanısına varmıştır (2008, s.14). *Ağız*, *diz*, *göz*, *biz* gibi örneklerde donup kalıplaşan ekin *ikiz*, *üçüz* gibi örneklerde açıkça varlığı tanıklanabilmektedir. Baştürk de vücudun *parmak*, *kulak*, *ayak* gibi çift organlarını adlandırılırken kullanılan /k/ sesine işaret etmiş ve iyelik kökenli birinci çoğul kişide de aynı sesin çokluk işaretleyicisi bir birim olduğuna dikkatleri çekmiştir. Bu noktadan hareketle araştırmacı /k/ sesinin *bir* olmayı işaret etmekten çok *ikili çokluğa* ya da *çifteliliğe* işaret ettiğini düşünmüştür (1995, s. 16; Başdaş, 2006).

Bununlarla beraber Yüceol Özezen, yansıma sözcükleri meydana getiren seslerin söz konusu sözcükteki sayılarının da niceliğe işaret edebileceğini düşünmekte ve Türkçe Sözlük'ten aldığı *Küüüüt diye bir ses duydum* ve *Küt diye yere düştü* (2011) örneklerinin birbirlerinden farklı göndermeleri olduğunu ifade etmektedir (2024, s. 390).

Nicelik işaretlemek için Orhon Türkçesi itibariyle +lAr genel çokluk işaretleyicisi dışında, bugün ya kalıplaşmış olarak yaşayan yahut tamamen kullanımdan düşmüş ardıl biçim birimler kullanılmıştır. +GUn, +An, +z, +t, +s, +k bu işaretleyicilerdendir. Bu ardıl biçimler zaman içerisinde üzerine geldiği kök ya da gövde ile kaynaşmış ve görevini +lAr genel çokluk işaretleyicisine bırakmıştır (İlhan, 2009, s.26).

Tarihî Türk dilleri için +lAr ekinin çokluk işaretleyen bir çekim eki olduğu görüşü kimi araştırmacılar tarafından tartışmaya açılmış bir konudur. Öyle ki araştırmacılar çokluk eklerinin tarihî kullanım amaçlarının öncelikle çokluk işaretlemek olmadığını düşünmüştür. Bu araştırmacılar çokluk kavramının ilgili tarihî dönemlerde henüz ek düzeyinde işaretlenmeye başlanmadığını düşünmektedir. Araştırmacılar, sonraki dönemlerde doğrudan çokluk işaretleyecek eklerin Türkçenin yazılı kaynaklar ile de takip edilebilen tarihî dönemlerinde çoğunlukla *nezaket*, *saygı* ve *saygınlık* işaretlemek için kullanıldığını öne sürmüşlerdir.

Üzerine çoğul eki gelen yahut gelmeyen sözcükler kesin bir nicelik bilgisi içermeyebilirler (Yılmaz, 2014, s. 214). Buna katkı olarak Grönbech'in bir isim, üzerine çokluk eki almadığında yalnızca tekliği değil kimi durumlarda temsil ettiği türün tüm bireylerine de işaret edebilir görüşü ifade edilebilir (1995, s.50-54).

Grönbech'in tespitine göre Orhon Yazıtları'nda *-lAr* çokluk eki çok az geçmektedir. Bu yazıtlarda çokluk olarak yalnızca *biz* ve *siz* kullanılmıştır, fiil çekimlerinin çoklukları da bu birinci ve ikinci şahıslarda yapılmış üçüncü şahsın çokluğu ise üçüncü tekil kişi ile sağlanmıştır. İyelik eklerinde de durum farklı değildir. Bu sebeple Orhon Yazıtları'nda üçüncü çokluk, şekille değil bağlamla anlaşılmıştır (Grönbech, 1995, s. 50). Bu duruma istisna teşkil edebilecek iki örneğe rastlanır: kağana mensup olan kadınların sayıldığı durumlar ve *begler* sözcüğü. Ancak bu sözcüğe de yakından bakıldığında söz konusu sözcüğün şövalye, kahraman sınıfına işaret ettiği görülür: *türk oguz begler budun eşidiñ! "Türklerin ve Oğuzların (bütün) asilleri ve (sıradan) halk dinleyin!"*. Bu noktadan hareketle *begler*, *beg* sözcüğünün çoğulu değildir, "asalet, şövalye, kahraman sınıfı"nı işaretleyici bir sözcüktür (Grönbech, 1995, s. 50).

Bu görüşe katkı olarak Ağca, *+lAr* ekinin Orhon Yazıtları'nda yalnızca akrabalık ve unvan isimlerine geliyor olması ve öznesi çokluk dahi olsa isim ve fiil cümlelerinde yüklemelerin teklik biçimlerde işaretleniyor olması örneklerini sunmuştur. Araştırmacı söz konusu durumu yazıtların dilinde çokluk kavramının henüz yapısal bir karaktere ulaşmamış olmasına işaret kabul etmiştir. Bununla beraber Ağca, Maniheizt ve Budist metinlerde *+lAr* ekinin "saygınlık" ve "nezaket" işaretlemek için kullanıldığını tespit etmiştir (2020, s. 50). *-ñ*, *-ñXz* biçimlerinin yanında görülen *-ñlAr* ve *-ñXzlAr* biçimlerinin işaret ettikleri kişilerin değişmiyor olmasıyla beraber her iki biçimin de bir arada kullanılması kişiden çok kişiye saygının işaretlendiğine delil olarak kabul edilebilir (Ağca, 2020, s. 112).

Ayrıca yukarıdakine benzer bir durum 3. tekil kişi dışındaki kişiler için de geçerlidir. Eski Türkçe döneminde *siz* zamiri yahut bunun iyelik ekleri karşılığı olan *-iñ* (*-ig*) ve *-iñiz* henüz ast üst arasındaki nezaketi işaretlemek için kullanılmıyordu, doğrudan birden çok kişiyi işaretlemek için kullanılıyordu (Grönbech, 1995, s. 63). Büyük ticaret yollarındaki şehirlerde yaşayan Uygurlar, bir amir ya da yüksek mevkideki biri ile konuşurken nezaket için bu işaretleyicilerden yararlandılar. Bu noktada söz konusu işaretleyicilerin çokluk bildirme kabiliyetleri azalırken tamamen ortadan kalkmadı bunun yerine eski şekiller yaygın kullanılan çokluk ekleriyle genişletilerek çokluk ifade etmeye başladılar (*aynı seviyedekilere Tekil. -iñ> Çoğul. -iñizlAr, yüksek seviyedekilere -iñiz*) (Grönbech, 1995, s. 63).

Bu görüşlere katkı olarak Gülsevin, Eski Anadolu Türkçesinde söz konusu durumu değerlendirmiş ve *+lAr* ekinin isimleri çokluk yapmaktan ziyade bir topluluk ya da sınıfa mensup bütünü işaretlemek için kullanıldığını tespit etmiştir. Yazım özelliği olarak ise

büyük çoğunlukla üzerine geldiği isimden ayrı yazıldığını söylemiştir. Araştırmacı ekin Türkiye Türkçesinde belirsiz bir çokluğa işaret ettiğini, eğer belirli bir çokluğa işaret edilmesi gerekiyorsa sayı isimlerinden yararlanıldığını söylemiştir (1997, s. 8; Korkmaz, 2014, s. 273).

Bunların yanında Johanson, Türkçede sayılabilir isimler ile beraber kullanılan çokluk ekinin üzerine bu eki alan ismin bireyselliğini vurgulu hâle getirdiği ifade eder ve *atlar* örneğini vererek, bu örnekte *teker teker atlar* vurgusu olduğunu söyler. Söz konusu ek sayılamayan isimlere geldiğinde ise söz konusu ismin kuvvetini vurgulu hâle getirir. Buna *sular* örneğini verir ve bu örnekte asıl olanın *çok su* anlamı olduğunu bildirir (2007).

Nicelik başlığı altında değerlendirilmemiş ve doğrudan niceliğe işaret edilmemiş de olsa kimi biçim birimler de örtülü olarak sayıya işaret edilebilir. Yüceol Özezen, *görüştüm* çekimli yüklemindeki *-ş-* işteşlik ekinin ve *-m* iyelik eklerinin örtülü olarak niceliğe de işaret ettiklerini vurgulamıştır (2015, s.46).

Ayrıca Türkçe dilbilgisi kitaplarında işlevleri açıkça tanımlanmış ve sınırları çizilmiş olan kimi eklerin de nicelik de işaretleyebildikleri görülmektedir. Örneğin üretkenliğine ve işlev çeşitliliğine neredeyse her araştırmacının vurgu yaptığı *+IX* eki de bu eklerden birisidir. Araştırmacıların tespitlerine göre *+IX* eki, addan sıfat yapan bir yapım ekidir ve üzerine geldiği adlara *bir topluluğa/bir yere ait olma/mensup olma, sahip olma, ait olma, ilgili olma, bağlantılı olma, yer adları yapma* ve *bir nesnenin neyden yapıldığı gösterme vb.* anlamlar yükleyebilmektedir (Ediskun, 1988, s. 148; Banguoğlu, 2015, s. 192; Ergin, 2008, s. 159; Timurtaş, 2012, s. 78; Karaağaç, 2012, s. 260; Korkmaz, 2014, s. 340). Ancak Çetin, dikkatleri ekin kuvvetlendirme işlevine dikkatleri çekmiştir (2016, s. 56). Bu noktadan da hareketle *Al*, ekin Türkiye Türkçesinde çokluk da ifade edebileceğini tanıkları ile göstermiştir (2022, s. 105-112). Örneğin *dal* adı *+lı* eki ile genişletildiğinde yani *dallı* olduğunda hem “dala sahip olma” hem de “birden çok dalı olma” anlamlarını aynı anda ifade edebilmektedir. Benzer bir örnek yine *köklü, kıllı, renkli, sulu, varlıklı* gibi türemiş adlarda da gözlemlenebilmektedir. Ya da bağlam merkezli değerlendirildiğinde yine benzer bir durum *bunca, nice* örneklerinde *+cA* eki ile; *çiçeklik, sözlük, kalemlik* gibi örneklerde ise *+IXk* eki ile de sağlanabildiği görülebilmektedir.

2.2.2.2. Sözlük Birimlerle İşaretlenen Nicelik

Türkçenin yazılı belgeler ile takip edilebilen dönemlerinin tamamında nicelik kavramı ardıl biçim birimlerle işaretlenebildiği gibi sözlükbirimlerle de işaretlenebilmiştir. Hatta Ağca tarihî Türk dillerinde çokluk eklerinin kullanım özelliklerini ve sıklıklarını dikkate alarak morfolojik çokluk işaretleyicilerinin sözlükbirimlere nazaran çok da yaygın olmadığını ifade etmiştir (Ağca, 2020, s. 50). Eraslan, çokluk eki almayıp da yalın durumdaki kimi sözcüklerin de çokluğu işaretleyebileceğini ifade etmiştir (2012, s.125).

Grönbech Orhon Yazıtları'nda +lAr çokluk ekinin çok az kullanıldığını tespit etmiş ve yazıtlarda çokluk işaretlemek için yalnızca *biz* ve *siz* zamirlerinden, fiil çekimlerinde birinci ve ikinci çoğul şahıslardan, üçüncü şahıslarda ise çokluk için üçüncü tekil şahıstan yararlanıldığını ifade etmiştir. İyelik eklerinde de durumun benzer olduğunu değinen Grönbech, Orhon Yazıtları'nda üçüncü çokluğun şekille değil ancak bağlamla anlaşılabilirliğini söylemiştir (Grönbech, 1995, s. 50). Aynı zamanda bir isim, üzerine çokluk eki almaksızın metin bağlamına bağlı olarak çokluk ifade edebilmektedir (Nizam, 2017, s. 14).

Sayılar tüm dillerde ilk biçimleri ve daha yeni olarak ikiye ayrılabilirler. İlkel olanlar 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 100, 1000 gibi sayılarken, daha yeni olanlar sayıların ilk biçimlerinin çeşitli birleşmeleriyle ortaya çıkmış olan ara sayılardır. Sayıların ortaya çıktıkları ilk şekillerinin kökenleri açık değilken, daha yeni olanların kökenlerini bilebilmek görece daha kolaydır (Bacanlı, 2012, s. 76). Türkçede sayılar ilk kez Köktürk metinlerinde görülmüştür (Kaymaz, 1991, s. 5). Taştekin, sayıların ortaya çıkışının fiillerle ilintili olduğunu düşünmektedir. Ona göre göçebe bir hayat süren Türkler için ifadelerin temelini hareketler oluşturmaktadır. Harekete dayalı bir oyun ya da bir av hikâyesi sayıları ortaya çıkarmış olabilir. Örneğin bu anlatılarda *ur-(vur-)*, *ak-(ak-)*, *uç-(öl-)*, *tart-(kaldır-)*, *biş-(piş-)*, *al-(al-)*, *ye-(ye-)* ifadeleri art arda kullanıldığında hem bir hikâye akışı kurulmaktadır hem de sayıların kökenine işaret eden kullanımlar ortaya çıkmaktadır: urdı (vurdu), akıdı(düştü), uçtı(öldü), tarttı(kaldırdı), bişti(pişti), altı(aldı), yeti(yedi). Tüm bu fiiller gerçekleştikten sonra *sa-(sağ ol-)* ve *to-(doy-)* durumları gerçekleşir: sakbiz (sağız, sağlıklıyız), tokbiz (tokuz, doyduk). Bu av hikâyesi “son”la biter (Taştekin, 2016, s. 53).

Gülsevin, Türkiye Türkçesinde çokluk kavramı belirsiz bir çokluğa işaret ettiğini, eğer belirli bir çokluğa işaret edilecek ise sayı isimlerinden yararlanıldığını belirtmiştir (1997, s. 8).

Türkçede nicelik gösteren sözlükbirimler Türkçenin yazılı belgelerle kanıtlanabilen en erken dönemlerinden günümüze kadar her dönemde kullanılmıştır: *Tokuz oğuz, kamag bodun, tüketi vb.* (Tekin, 2003); *üküş, katıg>katı, telim>delim, yablağ>yavlağ vb.* (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014; Arat, 1979; Ünlü, 2012; Tarama Sözlüğü, 2009; Özkan, 2013).

Türkçe dilbilgisi kitaplarında nicelik gösteren sözlükbirimler miktar/nicelik/azlık çokluk zarfları, azlık çokluk/ölçü belirteçleri; belgisiz/sayı sıfatları; zamirler başlıkları altında yer verilen sözcüksel ve söz dizimsel unsurlar/sözler (ikilemeler gibi) da nicelik işaretlemek için kullanılmıştır. Ağca, teklik kavramının karşısında olan nicelik anlamını gösteren bu sözleri “sözcüksel çokluk işaretleyicileri” olarak değerlendirmiş, azlık-çokluk ifade eden bu sözlerin aslında *çokluk* üst anlam alanına işaret ettiğini belirtmiştir (2020, s. 50).

Özkan; ismin, sıfatın, zarfın ya da fiilin miktarının ölçüsünün ve derecesinin sıfatlarla, zarflarla ve sıfat ya da zarf görevinde kullanılan sözcük gruplarıyla sağlanabildiğini söyleyerek şunu eklemektedir: “*miktar bildiren sözcüklerin bir kısmı doğrudan doğruya zarf olan sözcüklerdir. Bir kısmı sıfatlardan meydana gelmiştir; bir kısmı ise sözcüğün tekrarlanmasıyla yapılmıştır*” (Özkan, 2013, s.125).

Daşdemir, nicelik ifadelerinin Türkçede çokluk eki, belirsiz sıfat/zamirler, miktar zarfları ve sayı sıfatları ile sağlandığını belirtirken; çokluk eki, belirsiz sıfat/zamirler ve miktar zarflarının niceliği yaklaşık olarak işaretlediğini, sayı sıfatlarının ise kesin bir nicelik işaretleyicisi oluşunu dile getirmiştir. Ayrıca Türkçenin çokluk kategorisini dil tarihinin geç bir döneminde geliştirdiğini ifade etmiştir. Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde nicelik ifadelerinin çoğunlukla ortak olmasının yanında farklılıkların da görülebileceğini söyleyen Daşdemir, yaklaşıklık ifade eden nicelik ifadelerinin yanında Türkçe, “tüken-, bit-, aş-, geç-, yığ-, topla- vs.” anlamlarına gelen fiillerden, “kötü, feci, korkunç vs.” gibi anlamları ifade edebilen olumsuz sıfatlardan ve miktar ekleri almış soru/işaret zamirlerinden de nicelik ifade etmek için yararlanılmış olduğunu söylemiştir (2013, s. 309).

Bu noktalardan da hareketle nicelik kavramına ilişkin kaynaklarda yer alan bilgiler şöyle özetlenebilir:

Gencan *azlık-çokluk belirteçleri* ana başlığı ile konuyu ele almış; sıfatları, fiilleri ve belirteçleri nicelik ve azlık çokluk bakımından niteleyen sözler olarak değerlendirmiştir ve *ölçümleme belirteçleri* ve *aşırılık belirteçleri* olmak üzere iki alt başlık altında incelemiştir. Sözcüklerin eşitlik (kadar, denli, gibi), üstünlük (daha) ve en üstünlük (en) bağlamında nitelenmelerini *ölçümleme belirteçleri* başlığı altında ele alan araştırmacı, bu başlık altında nicelik kavramının iki şeyin birbiri ile kıyaslanması, ölçülenmesi yoluyla kurulduğuna işaret etmiştir. *Çok, pek, gayet, fazla, o kadar...ki, fevkalâde, harikulâde, olasıya, alabildiğine, az* sözlerini de *aşırılık belirteçleri* başlığı altında değerlendirmiştir. *Daha çok, en çok, pek çok, daha fazla, en fazla, pek fazla, daha az, en az, pek az, çok az* yapılarını ise *öbekleşmiş belirteçler* başlığı altında incelemiştir. Araştırmacı, *aşağı yukarı* belirtecini de ana başlık altında ele alarak “tastamam değil, ona yakın” şeklinde tanımlamış; *ne* soru sıfatı/zamirinin ise vurgu ve tonlama yoluyla nicelik belirten bir belirteç olarak kullanılabileceğini vurgulamıştır (1971, s. 356).

Bilgegil, *miktar zarfları* ana başlığı ile konuyu ele alırken; fiille, fiilimsiyle, sıfatla ve zarfla ilgi olduklarını *az, çok, ziyâde, eksik, fazla, küllî, hep, kâfi, gayet* gibi basit sözcükler ve *o kadar, ne kadar, bir miktar, bir derece, büsbütün* gibi sözcük gruplarından meydana gelebileceğini belirtmiştir. *Zarflarda anlam dereceleri* alt başlığında ise nicelik bağlamında *üstünlük ifade eden zarflar* (daha az, en sonra, pek güzel) alt başlığına yer vermiştir (1984, s. 217, 219).

Ediskun, *nicelik zarfları* ana başlığı ile sıfatı, fiili, fiilimsiyi ya da zarfı azlık-çokluk bakımından niteleyen ve sınırlarını belirleyen zarflar olarak tanımlanmıştır. Araştırmacı, *eşitlik* (gibi, kadar), *üstünlük* (daha, -den ...), *en üstünlük* (en) başlıklarıyla nicelik kavramına kıyaslama bağlamında bakmış, bunlara *aşırılık* (çok, fazla, bu kadar ..., o kadar ... ki, hiç, pek fazla, bir parçacık, fazlaca, azıcık, hiç mi hiç...) başlığını da ekleyerek 4 alt başlıkta konuyu değerlendirmiştir (1988, s. 280-281).

Koç, *ölçü belirteci* ana başlığını kullanmış ve söz konusu başlığı bir fiili, fiilimsiyi, sıfatı ya da zarfı azlık-çokluk bağlamında niteleyen zarflar olarak tanımlamış ve *eşitlik* (kadar, denli), *üstünlük* (daha), *en üstünlük* (en) ve *aşırılık* (çok, pek, fazla, epey, az) olmak üzere 4 alt başlık altında değerlendirmiştir (1990, s. 151-153).

Ergin, *azlık-çokluk zarfları* ana başlığı ile konuyu değerlendirmiş ve bu zarfların miktar ve derece bildirdiklerini söylemiştir. Araştırmacı, herhangi bir grupta yapmaksızın başlıca zarfları (en, pek, az, fazla, daha çok, biraz, gayet) sıralamıştır (1994, s. 302-303).

Banguoğlu konuyu *miktar zarfları* başlığı altında değerlendirirken bu çeşit zarfları bir oluş, kılış ya da niteliğin miktar ve derecesini işaretleyen zarflar olarak tanımlamıştır. Kıyaslama açısından ise konuyu *eşitlik* (kadar, gibi), *artıklık* (daha, ...DAn ...) ve *salt üstünlük* (en) olmak üzere 3 başlıkta tasnif etmiştir (s. 372, 375).

Korkmaz, sıfat, zarf ya da fiildeki oluş ve kılışın miktar, ölçü ya da derecesini belirleyen zarfları *azlık-çokluk (miktar) zarfları* başlığı altında değerlendirerek diğer çalışmalarda da olduğu gibi *azlık-çokluk zarflarını* anlam ve özelliklerine göre *eşitlik* (kadar, denli, gibi, ... derece), *üstünlük* (daha, ...DAn ...), *en üstünlük* (en) ve *aşırılık* (azıcık, biraz, birazcık, bol bol, büyük ölçüde, çok, çokça, çok çok, çok fazla, epey, gayet, fevkalâde, harikulâde, olağanüstü, pek) olmak üzere 4'e ayırmıştır (2014, s. 478-482).

Yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere *nicelik* kavramı değerlendirilirken kavram için *azlık-çokluk, miktar, ölçü, nicelik* gibi isimler verilmiş ve *eşitlik, üstünlük, en üstünlük* ve *aşırılık* olmak üzere çoğunlukla kıyaslamanın ön planda olduğu sınıflamalar yapılmıştır. Çalışmalarda, zarf işlevinde nicelik kullanımları; sıfat, zarf, fiilimsi ve fiillerin miktarını, derecesini, ölçüsünü, azalma ve artma oranlarını gösteren sözler olarak tanımlanmıştır.

Kaynaklarda *belirtme sıfatları* bahsinde geçen *sayı sıfatları* başlığı altında verilen örnekler ve *belirsizlik sıfatları/ belirsiz sıfatlar/ belgisiz sıfat/ belgesiz sıfat* başlığı altında verilen *az, az buçuk, çoğu, biraz, birçok, bir hayli, birkaç, bir sürü, birtakım, bunca, bütün, fazla, her, hiçbir, kaç defa, nice, tüm*(Korkmaz, 2014, s. 377-381, 383-385; Banguoğlu, 2015, s.352-356; Ergin, 1994, s. 294-299; Koç, 1990, s. 134-138; Ediskun, 1988, s. 134-143; Bilgegil, 1984, s. 190-192; Gencan, 1971, s. 149-154) gibi sıfatlar nicelik kavramının sıfat işlevi bağlamında değerlendirilmiştir.

Bunların yanında kaynaklarda nicelik, edatlar bahsinde özellikle *kadar* edatı bağlamında bu edatın görevleri içinde ya da *miktar edatı* başlığı altında anlatılmıştır (Koç, 1990, s. 178; Ergin, 1994, s. 345; Ergin, 1997, s. 371-372; Korkmaz, 2014, s. 909-911).

Bunlara ek olarak Gülsevin ve Boz'un da bildirdiği üzere ikilemelerin de temel işlevleri arasında *çokluk* görülmektedir (2006, s.130).

Azılı, Akpınar ve Patıhan yukarıda sayılan tüm kategorik sınıflamaları aynı başlık altında toplayarak ismin, sıfatın, zarfın, fiilde bildirilen işin, oluşun, hareketin ölçüsünü, miktarını, sayısını, derecesini gösteren tüm işaretleyicilere *miktar niteleyicileri* adını vermişlerdir (2022, s. 47).

Dikkat edilirse kaynakların büyük çoğunluğunda nicelik kavramı daha çok zarflar bağlamında değerlendirilmiştir. Nicelik gösteren bir sözün sıfat olarak kullanımları ya

özellikler bahsinde bir madde olarak yahut merkezinde nicelik bulunmayan ancak işlevi itibarıyla nicelik de ifade edebilecek başlıkların alt örneklerinde işlenmektedir. Nicelik işaretleyicilerinin isim olarak kullanımlarına ise şimdiye kadar incelenen kaynakların hiçbirinde rastlanmamıştır.

Sözcükler, zihinsel aktarmalar ve anlamlarının genişlemesi sonucunda temel anlamlarıyla çeşitli sebeplerle ilişkili başka anlamlara da gelebilmektedirler. Kaynaklarda nicelik konusunu anlatan başlıklar altında değerlendirilmese de bugün kimi niteleme sözcükleri de bağlama ve eş dizimli kullanıldığı sözcüklere bağlı olarak niceliğe de işaret edebilmektedirler (Ağca, 2019, s.56). Bu sözcükler sadece niteleme yönleriyle değerlendirmeye tâbi tutulmuş olsalar da onlar aynı zamanda niceleme için de kullanılmaktadırlar. *Acayip* yoruldu/ *İnanılmaz* güzel/ *korkunç* beğendim kullanımlarındaki *acayip*, *inanılmaz*, *korkunç* gibi sözcükler nicelik işaretlemek için kullanılıyor olmalarına rağmen nicelik anlatan başlıklar altında değerlendirilmedikleri gibi dil yanlışı, çeviri özelliği olarak da değerlendirilmektedirler. Ancak Şen’in de vurguladığı üzere söz konusu durum Türkçenin tarihî devirlerinden beri tanıklanmakta ve ne bir dil yanlışı ne de bir çeviri özelliği olarak görülmektedir. Özellikle olumsuz içerikli niteleyiciler, aşırılık işlevinin bir aktarımı sonucu bağlam içerisinde nicelik de işaretleyebilmektedirler (2008). Azılı, Akpınar ve Patıhan söz konusu durumu, özellikle olumsuz duygu durumlarında görülen aşırılığın nicelik düzlemine de yansyarak hem duygunun hem de niceliğin aynı sözcüklerle ifade edilmesine olanak sağladığını söylemişlerdir. Söz konusu araştırmacılar bu durumu doğal bir bilişsel süreç olarak yorumlamışlardır (2022, s. 60). Eski Türkçe döneminde kullanılan *adınçığ* “şaşırtıcı” ve *kanınçsız* “doyulamayan” sözcükleri bu dönemde nicelik işaretlemek için kullanılmıştır. Yine Karahanlı Türkçesi, Çağatay Türkçesi dönemlerinde ‘*acab*’ sözcüğünün nicelik işaretlemek için kullanılması yine diğer bir tanık kullanım özelliğidir (Şen, 2008). Eski Anadolu Türkçesinde benzer bir özellik *yavlağ* sözcüğü kullanılmakta ve artık dilbilgisi kitaplarında sözcük, neredeyse yalnızca nicelik özelliği ile tanıtılmaktadır. Yine *Dede Korkut Kitabı*’na bakıldığında *görlü* sözcüğü neredeyse yalnızca *Muhammed* adı ile eş dizimli kullanılmıştır. Bu durum ilgili sözcüğün yalnızca *güzel* anlamına gelmediği “güzellerin en güzeli” *Muhammed* adı ile eş dizimli kullanılarak belli ki *çok güzel* anlamını ifade ederek nicelik de işaretlediği görülecektir. Azılı, Akpınar ve Patıhan tarihî metinlerde, isimleri büyüklük, yücelik, ağırlık, yoğunluk ve sertlik gibi fiziksel özellikler yönüyle niteleyen sözcüklerin (*büyük*, *ağır*, *katı*) çokluğu da göstermek için

kullanılabileceklerini söylemişler ve bu sözcüklerin içkin kavramsal özelliklerinin nicelik işaretlemeye uygun olduklarını ifade etmişlerdir (2022, s. 58).

Ayrıca nitelik ifade eden sözlerin nicelik gösterebilmesi durumunu *kavramsal metafor* teorisi ile açıklamaya çalışan araştırmacılar da olmuştur (Azılı ve Koç, 2021). *Kavramsal metafor teorisi* temelde bir şeyi başka bir şey ile o başka şeye göre anlamayı, bir şeyi başka bir şeyle ifade etmeyi, soyut olanı somut olana göre tanımlamayı içermektedir (Lakoff ve Johnson, 2015). Bu noktadan hareketle örneğin *ağır* niteleyicisinin *hafif olmayan, ağır, miktar, yüklü, ağırlığın altında ezilme* somut kavram alanlarından *üstün gelmek, yenmek, fethetmek; değer; saygı; kutsal; güç, çetin, zor; ciddi; engel; yoğun; derin; yavaş* soyut alanlarına çeşitli semantik ilişkilerle geçebildiği görülebilmektedir (Azılı ve Koç, 2021). Somut kavram alanlarından soyut alanlarına geçişlerde ilgili niteleyicinin içerdiği somut özellikler yine bu özelliklerle çeşitli semantik bağlantılar kurularak ortaya çıkmış soyut özelliklerin kavranması ve ifade edilebilmesini sağlamaktadır. Bu ilişki de bir niteleyicinin zaman içerisinde nicelik de işaretleyebilmesinin sebepleri arasında gösterilmektedir.

2.2.3. Türkçede Belirli ve Belirsiz Nicelik

İnsanın dünya ile ilişki sonucunda ortaya çıkan nicelik tanımları kesin ve nesnel bir şekilde veyahut hesaplanamayan ancak yaklaşık olarak, öznel bir biçimde ifade edilebilir. Bu durumda niceliğe işaret eden sözler, belirli çokluklara işaret edebilecekleri gibi (sayılar vb.), belirsiz çoklukların da göstericisi olabilirler (çok vb.). Ağca, “çokluk” ve “azlık” ifade eden bu sözcüklerin çokluk üst anlam alanına işaret ettiğini ve bu sebeple bu tür sözcüklerin “sözcüksel çokluk işaretleyicileri” olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir (2020, s. 50).

Türkçede nicelik türleri incelendiğinde belirli ve belirsiz olmak üzere iki büyük sınıfa mensup işaretleyiciden bahsetmek mümkündür. Belirlilik ve belirsizlik çokluk kavram alanının alt kategorileridir. Bu işaretleyiciler dilbilgisel ve anlamsal olarak iki ayrı boyutta belirliliği ya da belirsizliği gösterebilirler. Yani belirlilik de belirsizlik de dilbilgisel yollarla, söz dizimsel yollarla ya da doğrudan anlamsal yollar ile ifade edilebilir. Belirlilik ve belirsizlik konusuna yalnızca nicelik penceresinden değil de bilinmesi gerekenin belirliliği ve belirsizliği penceresinden bakarak konuya yaklaşan Hawkins; belirlilik ve belirsizliğin çerçevesini, konuşan ve dinleyen arasındaki bilgi paylaşımının yönlendirebileceğini ifade etmektedir. Ancak araştırmacıya göre söz konusu

görüş yeterli değildir. O; dilbilgisi ve söz dizim özelliklerini de içerisine alan bağlamın belirliği ve belirsizliği kurduğu görüşünü savunmaktadır (2015, s. 173-175). Belirsiz nicelik işaretleyicileri, şeylerin niceliklerine dair bilgilerin nesnel ölçme araçlarıyla edinilemeyeceği durumlarda sonuçların yaklaşık, aşağı yukarı, abartı, varsayımsal olarak ifade edilmesini sağlayan ve kullanıcısının bakış açısını da vurgulayan yer tutuculardır. Fabregas, belirsiz niceliği kendi içerisinde *evrensel niceleyiciler* ve *varoluşsal niceleyiciler* olmak üzere ikiye ayırmıştır (2018, s.7). Yani *her insan* temsil ettiği sınıfın tamamına işaret ederek *evrensel niceleyici* grubuna girerken *bazı insanlar* temsil ettiği grubun bir parçasına işaret ederek *varoluşsal niceleyici* grubu içerisinde yer almaktadır.

Güneş, belirsiz nicelik işaretleyicilerinin niceliği ifade eden metaforlar olabileceğini düşünmektedir. Araştırmacı nesnel olmayan bu niceleme yolunda niceliği ifade ederken sapmalar olduğunu ve sonuçta niceliğin niteliğe, niteliğin de niceliğe dönüşme ihtimali olduğunu vurgulamıştır (Güneş, 2018, s. 217).

Her dil için belirlilik ve belirsizlik işaretleme sistemi kendisine özgüdür. Örneğin Almancada *die/der/das, ein/eine/einer*; İngilizcede *a/an/the* belirliliği işaretlemek için kullanılmaktadırlar. Bu bağlamda Türkçe için sözcüksel boyutta sayı isimleri ve ölçü birimleri; biçim birim olarak ise yükleme durum eki, iyelik ekleri ve tamlayan durum ekleri belirli nicelik işaretleyicileri olarak kullanılmaktadır. Yani *tanımlık*'ın yerini Türkçede dilbilgisel, söz dizimsel, bağlamsal unsurlar almıştır. Söz konusu belirli nicelik işaretleyicileri, kiplik anlamlar işaret ettiği sınırlı kullanımlar dışında; şeylerin sayılabilir, kanıtlanabilir, tam sayılarına işaret eder.

İngilizcede belirsiz nicelik işaretleyicileri, sayılabilir isimlere başka ve sayılamayan isimlere başka gelmektedir. Örneğin *many* ve *much* ikisi de *çok* anlamında işaretleyicilerdir ancak *many* sayılabilir, *much* ise sayılamaz isimlerle beraber kullanılmaktadır. Almancada *sehr* yalnızca sıfatlar ile beraber kullanılıp çekimlenemezken *viel* fiillerle de beraber kullanılır ve birlikte kullanıldığı ismin artikeline göre çekimlenebilir. Söz konusu kullanım özellikleri ilgili dillerde niceliğin yanında isme dair başkaca bilgiler de vermektedir. Türkçede ise *çok* nicelik işaretleyicisinin yukarıdaki iki dil için sayılan durumların hepsinde niceliği göstermek için kullanılabilirdiği görülebilir ve söz konusu durumlar için Türkçede ayırım bulunmamaktadır. Torun; belirsizlik sıfatları, belirsizlik zamirleri, azlık-çokluk gösteren zarflar, nicelik gösteren ikilemeler sayılabilirlik açısından belirsiz nicelik işaretleyicileri olarak değerlendirmiştir (2014, s. 296). Buradan da anlaşılabileceği üzere tek tek işaretleyiciler ile nicelik işaretlenebiliyorken kimi de birden fazla sözcük yani sözcük

grupları nicelik işaretleyebilmektedir. Sözcük grupları kimi zaman belirli, net, ölçülebilir, sayılabilir bir nicelik işaretlerken kimi zaman da nicelik belirsiz olabilmektedir (İlhan, 2008, s. 208). Şahin, Türkçede çokluk ayrıntılandırmak istendiğinde sayı isimlerinden yararlanıldığını, bu sıfatların önüne geldiği ismin kaç adet olduğunu tartışmaya gerek bırakmaksızın işaret ettiğini belirtmiştir (2003, s. 45). Bununla beraber sayı ifade eden sözcükler her zaman sadece birlikte kullanıldığı ismin sayısına işaret etmiyor olabilir. Bu durumlarda *gönderme*, *gizleme*, *yerini tutma*, *yerine geçme* gibi başka bazı işlevleri işaretlemek için kullanılmış olabilirler (Yüceol Özezen, 2015, s.46).

Cümle içerisinde isim olarak kullanılan belirsiz nicelik işaretleyicileri, üzerlerine isim çekim ekleri ya da isimden isim yapan ekler almak sureti ile belirsiz bir çokluğa işaret etmektedirler: *azın öküşin*, *dükeli*, *birazı*, *azlık*, *çokluk* vb. Bu kullanımlarda belirsiz nicelik işaretleyicisinin büyük çoğunlukla tamlayanı olduğu ismi nicelediği ve bir çeşit niceliğe işaret eden belirsiz zamir gibi kullanıldığı görülmektedir. Sıfat olarak kullanılan belirsiz nicelik işaretleyicileri önüne geldiği ismi belirsiz çokluk ya da abartı anlamlarında nicelerken; sıfat olarak kullanılan belirli nicelik işaretleyicileri, önüne geldiği ismin çoğunlukla sayılabilir ve kanıtlanabilir niceliğine işaret etmektedir. Belirsiz nicelik işaretleyicileri; sıfatların, zarfların ve fiillerin niceliğini işaretleyerek zarf olarak da kullanılabilirler.

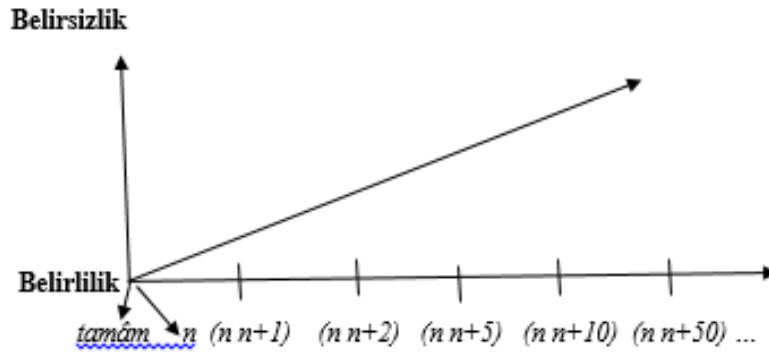
Yukarıda değinildiği gibi belirsiz nicelik işaretleyicilerinin kimi üzerine almış olduğu ekler ile belirsiz zamirler olarak kullanılabilirler. Bunun yanında *siz* kişi zamirinin nezaket, mevki, saygı, mesafe bildirdiği durumlar dışında *biz*, *siz*, *onlar* kişi zamirleri özne ya da nesnenin hem belirli hem de belirsiz sayısına işaret eder.

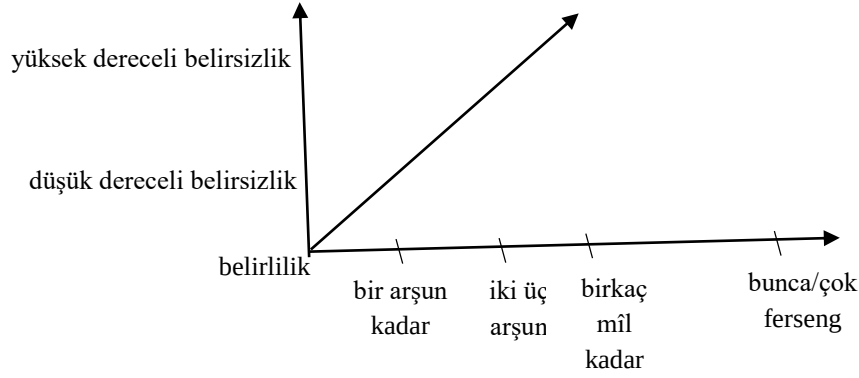
Yılmaz, konuşan tarafından nicelik bilgisine dair herhangi bir işaretleyici kullanılmadıkça her ismin sayı ve miktar açısından belirsiz durumda olacağına vurgu yapmaktadır (Yılmaz, 2014, s. 218). Nihayetinde nicelikte belirlilik için de belirsizlik için de yalnızca açık gönderimi nicelik olan işaretleyiciler yanında bu işaretleyicilerin birliktelik kullanımları yani söz dizimsel koşullar da önemlidir.

Ayrıca belirlilik ve belirsizlik diye iki keskin uçtan bahsetmek yerine her iki durumu da çeşitli derecelerde içeren belirlilik-belirsizlik yelpazesinden bahsetmek gerekmektedir. Yani belirlilik durumunun pekiştirildiği ve belirsizlik durumlarının çeşitlendiği söylenebilir. Türkiye Türkçesi için *dört gündür* ve *tam dört gündür* örnekleri arasında belirlilik durumu farkı vardır. *Dört gündür* örneği ile ifade edilen belirlilik durumu *tam dört gündür* örneğinde *ne bir dakika fazla ne bir dakika az* vurgusuyla güçlendirilmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ise aynı durum *tamam* ile

sağlanmaktadır. DDK'de rastlanan *üç gün tamam ağırladı* tanığı bu durumun Eski Anadolu Türkçesindeki görünümünü temsil etmektedir.

Benzer bir yaklaşım belirsizlik için de izlenebilir. *İki üç güne gelir* örneğinde *iki üç* ikilemesi belirsizlik göstermektedir. Söz konusu cümlede *gel-* işine konu olan kişi ya iki ya üç gün sonra gelecektir. Ancak *iş beş on güne biter* örneğinde ise belirsizlik durumunun iki noktası arasına konulabilecek ihtimal sayısı artmaktadır. *Yüz yüz elli, yüz iki yüz* ikilemeleriyle benzer cümleler tekrar kurulduğunda ise belirsizlik durumunun iki noktası arasına konulabilecek ihtimal sayısı daha da artmaktadır. Yani belirsizlik hâli belirsizlik derecesi gittikçe artmaktadır. *Bu topraklarda binlerce şehit verdik* ya da *nice binler geldi geçti* örneklerinde ise kişinin sayı ufku ne kadarsa o kadar ihtimalle ve o kadar belirsizlik durumu ile karşı karşıya kalınır. Söz konusu örneklerin tamamı, belirsizliğin farklı derecelerdeki görünümlerini tanımlamaktadır. Belirsizlik hâli ihtimallerin az olduğu örneklerden çok olduğu örneklerle doğru *düşük dereceli belirsizlik* ve *yüksek dereceli belirsizlik* olmak üzere değerlendirilebilir. Bu çalışmada *düşük dereceli belirsizlik*; *bir iki, beş on, yüz yüz elli* gibi belirsizlik alanı içerisine giren ihtimallerin daha az olduğu durumlar için kullanılmaktadır. *Yüksek dereceli belirsizlikte* ise *yüzlerce, nice binler* gibi ihtimallerin sayıca ifadesi neredeyse mümkün olmayan, kanıtlanamayacak kadar çok olması durumlarını gösteren belirsizlik ifadeleri için kullanılmıştır.

Yukarıda, belirlilikten belirsizliğin çeşitli derecelerine geçişin olanakları nasıl tablolaştırılmıştır. Birinci tabloda sayılardan oluşan ikilemelerde ikileme yapısını oluşturan iki sayı arasındaki fark arttıkça belirsizliğin de arttığı ifade edilmiştir. İkinci tabloda ise yine belirsizlik işaretleyen çeşitli tamlama yapılarının görünümleri, belirsizlik dereceleri bakımından durumları gösterilmiştir.

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan nicelik işaretleyicileri ve kullanım sıklıkları belirlenmiş, sıklık tespiti ile işaretleyicilerin yaygınlık durumları betimlenmeye çalışılmıştır. Bu işaretleyicilerin aynı görevde olanları (katı, key, yavlağ gibi) arasındaki kullanım ve tercih nedeni farkları belirlenmiştir. Bununla beraber belirlilik ve belirsizlik dereceleri tespit edilip değerlendirilmeye çalışılmış ve işaretleyicilerin bağlamsal boyutta kullanım özellikleri gösterilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Tez Yazımında Kullanılan Yöntemler

Eski Anadolu Türkçesinde Nicelik İşaretleyicileri başlıklı bu çalışmada art zamanlı metinlere yazıldığı dönem dikkate alınarak eş zamanlı bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Eski Anadolu Türkçesine ait yazıldığı yüzyılı temsil ettiği varsayılan 3 mensur eserden sistematik bir biçimde doküman inceleme yoluyla, amaçlı örneklem metodu kullanılarak toplanmış çalışma örnekleme oluşturulmuş ve örneklem tezin amacı doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Örnekleme, grup örnekleme yöntemiyle tasnif edilmiş ve elde edilen veriler, bağlam merkezli olarak kaydedilip değerlendirilmiştir. Örneklem betimsel istatistik yönteminden yararlanılarak sayısal olarak tablolastırılıp özetlenmiştir. Eş dizim özellikleri dikkate alınarak eş dizim tabloları oluşturulmuştur.

Çalışmada; *rakam* terimi sayıları gösteren işaretlerin genel adı olduğu için tercih edilmemiş bunun yerine *sayı* terimi kullanılmıştır. Sayı isimleri küçükten büyüğe, ölçü isimleri ve belirsiz nicelik işaretleyicileri ise alfabetik sıralanmıştır. Ayrıca tanıklar da alfabetik olarak sıralanmıştır. Veriler; her başlıkta, başlığa ait her eser için rastgele seçilmiş 10 örnek ile sınırlandırılmış, söz konusu başlıkla ilgili geri kalan malzeme ise kaynaktaki yerine işaret edilerek gösterilmiştir. Örneklerin kaynak eserdeki yerine, öncelikle cümlelerin geçtiği kaynağın kısaltılması, ardından cümlelerin geçtiği kısım ve ilgili kısımda geçtiği sıra [KE, 578-3] biçiminde işaret edilmiştir.

Tezde; sözlükbirim nicelik işaretleyicileri belirlenmiş ve her işaretleyicinin kullanım sıklığı, kullanım bilgisi, kavramsal içeriği ve eş dizim özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. İşaretleyicilerin kullanım sıklıkları, onların herbirinin ilgili eserlerdeki kullanım oranının belirlenmesi ve işaretleyicilerin birbirleriyle sayı bakımından kıyaslanabilmeleri için bu çalışmada yer almıştır.

Bu tez ile Eski Anadolu Türkçesi nicelik işaretleyicileri evreni belirlenmiş, tasnif edilmiş, değerlendirilmiştir. Bu evreni temsil ettiği varsayılan örneklem kendi içerisinde karşılaştırmalı olarak gözden geçirilmiş ancak söz konusu örneklemin tarihî Türk dilleri ve çağdaş Türk lehçeleri bağlamında bu tezde karşılaştırması yapılmamıştır.

Çalışmaya konu olan eserlerin hacimleri ve konuları aynı değildir. Buna bağlı olarak eserlerde tespit edilen nicelik işaretleyicilerinin sayıları, sıklıkları, kullanım ve eş

dizim özellikleri birbirlerinden farklılık göstermiş, eserler arası karşılaştırmalarda bu noktalar da dikkate alınmıştır.

Bu çalışmanın araştırma nesnelerinden biri olan DKK, nesir ve nazım bölümlerden oluşmaktadır. Çalışmada eserin nesir bölümlerindeki nicelik işaretleyicileri araştırmaya konu olmuş, nazım bölümlerde geçen işaretleyiciler bu çalışma bağlamında değerlendirilmemiştir.

Belirli nicelik işaretleyicileri başlığı altında yer alan *onlu sayılar*, *yigirmili sayılar*, *otuzlu sayılar* başlıkları tamlama ögelerinden biri *on*, *yigirmi*, *otuz vb.* sayıları olan sayı gruplarını işaret etmek için kullanılmıştır.

3.2. Tezin Örneklemi

Bu çalışmanın evrenini Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde geçen nicelik işaretleyicileri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemi olarak ise seçilen mensur eserler aşağıdaki gibidir.

Yılmaz, E., Demir N. ve Küçük, M. (2013). *Kısās-ı Enbiya*. Ankara: TDK Yay.

Korkmaz, Z. (2017). *Marzubān-nāme Tercümesi- Destūr-ı Şāhī*. Ankara: TDK Yay.

Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Ankara: TDK Yay.

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Belirli Nicelik İşaretleyicileri

Nicelik sorusuna akıllarda soru işareti bırakmayacak şekilde; nesnel, ölçülebilir, hesaplanabilir ve sayılabilir yanıtlar verilebilen *belirli nicelik işaretleyicileri* bu çalışma kapsamına giren eserlerde toplamda 144 ayrı işaretleyici şeklinde tespit edilmiştir. İşaretleyicilerin 134'ü sayılardır. Bu sayılar küçükten büyüğe; *bir, iki, üç, dört, beş/biş, altı, yedi/yidi, sekiz, dokuz/tokuz; on, on bir, on iki, on üç, on dört, on beş/biş, on altı, on yidi, on sekiz, on dokuz; yigirmi, yigirmi bir, yigirmi üç, yigirmi dört, yigirmi beş/biş, yigirmi sekiz, yigirmi tokuz; otuz, otuz bir, otuz iki, otuz üç, otuz beş/biş, otuz altı, otuz yidi, otuz sekiz, otuz dokuz; kırk, kırk iki, kırk dört, kırk altı; elli, elli üç, elli beş/biş, elli yidi; altmış, altmış biş; yitmiş, yetmiş/yitmiş iki, yetmiş/yitmiş üç, yetmiş/yitmiş dört, yetmiş/yitmiş biş, yetmiş/yitmiş sekiz; seksen, seksen sekiz, sekisen dokuz; doksan/toksan, toksan iki, toksan üç, doksan biş, toksan sekiz, doksan/toksan dokuz/tokuz; yüz, yüz dört, yüz on sekiz, yüz yigirmi, yüz yigirmi yidi, yüz otuz yidi, yüz kırk, yüz kırk yidi, yüz elli, yüz altmış, yüz altmış üç, yüz seksen, yüz toksan biş, iki yüz altmış, üç yüz, üç yüz altmış altı, üç yüz dokuz/tokuz, üç yüz on üç, üç yüz otuz üç, üç yüz elli, üç yüz dahı elli, üç yüz altmış, dört yüz, dört yüz kırk, dört yüz altmış, dört yüz altmış bir, biş yüz, altı yüz, yidi yüz, yidi yüz elli, yidi yüz yitmiş, tokuz yüz, tokuz yüz altmış; biñ, biñ üç yüz, biñ biş yüz, biñ sekiz yüz, biñ dahı yüz altmış üç, iki biñ, iki biñ dahı iki yüz elli altı, üç biñ, üç biñ yüz otuz yidi, dört biñ, biş biñ, altı biñ, yidi biñ, sekiz biñ, on biñ, on bir biñ, on iki biñ, on altı biñ, on sekiz biñ, yigirmi biñ, yigirmi biş biñ, otuz biñ, otuz üç biñ, otuz altı biñ, kırk biñ, elli biñ, altmış biñ, yitmiş biñ, seksen biñ, toksan biñ, yüz biñ, yüz biñ dahı on dört biñ, yüz biñ dahı yigirmi biñ, dört yüz biñ, altı yüz biñ, altı yüz biñ dahı yidi yüz elli, altı yüz biñ dahı yigirmi biñ, altı yüz biñ biş yüz yetmiş yedi, tokuz yüz biñ, biñ biñ dahı biş yüz biñ, biñ biñ dahı yidi yüz biñ sayılarıdır. 144 işaretleyicinin 10'u ise ölçü birimleridir. Bu ölçü birimleri alfabetik sırayla *arşun, avuç, batman, direm/dirhem, ferseng/fersenk, karış, mîl, mud/mut* ve *şā, tutam* 'dır.*

4.1.1. Sayılar

4.1.1.1. Bir

4.1.1.1.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE'de 128, MN'de 28 ve DKK'de 26 örnekte *bir* sayısı isim olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerde *bir* sayısına tamlayan, tamlanan olarak, bunun yanında durum ekleriyle ve ek-fiilin geniş zamanıyla çekimlenmiş olarak rastlanmıştır. Ayrıca *kıl-*, *eyle-* yardımcı fiiller ile eş dizimli kullanımları da tespit edilmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bir elin mağribde ve **birisin** maşrıķda çıkarup yir üstinden birbirine kavuşurdı* [KE, 6-2].

*birbirile savaşıdılar **birisin biri** depeledi* [KE, 83-2].

*eger tañrı ol yılanuñ **birisine** bu-yursa kim bir ulu tağı bir dişile urşa ol tağı cümle kum ve kayır kıladı* [KE, 12-4].

*ol feriştelerden **birisi** kanadın açsadı kanadınuñ bir yüñi işbu dünyâyı örteydi* [KE, 21-7].

*ta 'ālā iki şehir yaratmışdur **biri** maşrıķda ve **birisi** mağribde* [KE, 35-8].

*tañrı ta 'ālā yaratduğından **birisi** levh-i mahfūzdurur* [KE, 28-8].

*tanuķluk virürüz kim tañrı **birdür*** [KE, 881-12].

*ya 'nī **birisi** orta-dağı ulu incüdür* [KE, 15-12].

*Zühre ol yidinüñ **birisidür*** [KE, 96-4].

KE'de rastlanan diğer örnekler: 9-10, 29-30, 33-3, 37-15, 51-5, 95-5,6, 97-15, 107-4, 110-7, 112-6,13, 113-1, 116-10, 120-2,3, 130-14,15, 131-6, 136-6, 142-9,10, 167-11, 170-1, 179-10, 183-10, 198-14,15, 203-10, 11, 14, 221-15, 228-13, 253-5, 254-1, 256-12,14, 268-6, 276-15, 277-7, 295-4, 300-1, 301-5, 331-9, 332-2, 363-8, 395-15, 396-1, 403-5, 405-12, 416-3, 423-2,6, 434-6, 436-14, 438-12, 495-6, 498-3, 503-1, 508-4, 510-3, 540-2,3,8, 545-11, 578-3, 585-1, 594-8, 689-13, 718-3, 732-10, 744-11, 749-1,8, 750-11, 751-11, 754-5, 761-7, 762-3, 763-1, 769-6, 772-6, 776-2, 780-14, 784-3, 798-9, 806-2, 824-7, 825-13, 826-8, 827-12, 830-8, 831-7, 832-8, 837-10, 838-4, 845-10, 850-8, 855-4, 865-6, 867-4, 875-12, 884-5, 885-8, 891-9, 892-7, 13, 894-11, 897-9, 900-10, 902-15, 908-7, 909-4, 926-4, 940-5, 945-5.

*Ben cihānuñ eczāsın dirşirüp **bir** eylemişem* [MN, 17b-13].

*Ben ırak yirden gelürem ve korkulu yirler geçüp iki menzili **bir** kılmışvan [MN, 44a-10].*

*Bilgil iy pādīshāh! Nefsün işi şāgirdi vardur nā-muvāfīk. **Biri** hırş **biri** şehvet. **Birinün** kaşdı çok içmek ve birinün ra ‘nālīk, gendüzin bezemek [MN, 18a-7].*

***Biri**, oldur ki gendü akçañı ödünc viresin [MN, S70-17].*

***Birine** rûh-ı tabi ‘i dirler [MN, 25a-4].*

*Eger biñde **birin** diyem, dostların tākātı olmaya anı işitmege, belki tāş bağırılı düşmene dirsem terahhumdan özi göyinüp mum gibi eriye [MN, 2a-9].*

*Girdenün **birin** aña virdi [MN, 68b-11].*

*Nā-gāh pādīshāhuñ hādımılerinden **birisi** düş gördi [MN, 21a-7].*

MN’de rastlanan diğer örnekler: 3b-4, 6b-1, 8b-2, 19a-14, 20a-9, 20b-4,5, 24b-7, S85-4, 27a-2, 28a-3, 41a-14, 42b-2, 49b-7,8, 69b-2, S179-13.

***Birin** atanda ikisin üçin yıkdı [DKK, 56-9].*

*Kāfire haber virdiler, **birine** yapışduk kırk yirden avaz geldi bilmedük kankısıdur [DKK, 51-12].*

*Kāfirün **biri** aydur [DKK, 39-5].*

*Kanlar dört dürlüdür. **Birisi** solduran sopdur. **Birisi** tolduran topdur. **Birisi** ivün tayağıdur. **Birisi** niçe söyler-isen bayağıdur [DKK, 7-6].*

*nāgāh kaçma kovma olur-ise **birisini** binem, **birisini** yedem didi [DKK, 82-7].*

*Oğul atanun yetiridür, iki gözinün **biridür** [DKK, 3-13].*

DKK’de rastlanan diğer örnekler: 8-3, 76-3, 82-10, 132-2, 152-7, 173-6, 180-1, 199-1, 215-4, 220-7,9, 222-7,9, 230-2, 256-11.

Aşağıdaki örnekte ise *bir* sayısı bağlaç olarak kullanılmıştır.

***Bir** yazın **bir** güzin buğa-y-ile buğrayı şavaşdururlar-idi [DKK, 15-17].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de 687 örnekte *bir* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 413’sinde somut kavram alanını gösterenlerle, 274’ünde ise soyut kavram alanını gösterenlerle eş dizimli kullanıldığı tespit edilmiştir. DKK’de 145 örnekte *bir* sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin 120’sinde somut kavram alanını gösterenlerle, 25’inde soyut kavram alanını gösterenlerle eş dizimli kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

‘arşuñ **bir** ayağından **bir** ayağına tîz uçucu kuş uçağıla seksen biñ yıllık yol-
durur [KE, 25-11].

bir ay tamām ol kavm odun dirdi [KE, 149-7].

bir günde **bir** aylık ve **bir** ayda **bir** yıllık ilim öğrenüridi [KE, 821-1].

bir günde elli namāz farīzaydı [KE, 3-8].

bir zamāndan şoñra başın kaldurdu ve ağacı bırağdı [KE, 32-1].

bulardan biregü şenbe gün **bir** balığı dutdı ve kuyruğına **bir** ip bağladı [KE, 600-7].

evvel **bir** yaşıl cevher yaratdı [KE, 5-8].

illā **bir** tañrı ve andan yoğaru **bir** bulut vardır [KE, 24-8, 24-9].

ol yir içinde bir kükürd deresi vardır [KE, 10-6].

KE’de rastlanan diğer örnekler: 6-1, 10-9, 12-14, 20-15, 21-7, 22-6,12, 23-13, 24-2, 25-14, 27-3,9, 28-1,7, 29-13, 30-5, 31-5, 35-14, 37-10, 38-7, 41-13, 43-8,9, 46-12, 48-4, 52-7, 52-10, 53-2,5,10, 55-6, 56-6, 57-2, 57-5, 57-7, 60-10, 61-12, 63-6, 64-10, 66-3, 70-1,5, 74-14, 75-1, 77-6,8, 77-2, 77-9, 77-12, 77-15, 80-6, 80-14, 81-1, 82-8, 82-10, 82-15, 84-4, 85-14, 86-1, 86-5, 87-2, 88-10, 88-15, 89-13,14, 90-8, 91-6,8, 92-6,11, 94-6,7, 95-14, 102-1, 117-3, 119-1,7, 123-3, 125-11, 127-2, 133-2,3, 137-15, 142-2, 160-14, 162-7, 165-1, 173-4, 176-7, 190-9, 191-2, 198-14, 199-1,201-5, 209-1, 219-8, 225-8, 236-7, 247-11, 272-13, 279-11, 283-9, 286-10, 289-10, 290-6, 296-13, 303-3, 307-5, 322-7, 326-2, 335-14, 340-2, 352-3, 360-10, 366-13, 371-9, 383-12, 391-8,14, 397-12, 403-1, 409-15, 424-14, 430-5, 447-6, 459-2, 470-7,8, 471-5, 473-8, 474-1, 476-4, 479-8,9, 483-8, 489-15, 491-2, 493-12, 496-6, 497-14, 499-7, 502-2, 505-4, 506-6, 507-2, 513-4, 516-11, 518-6, 522-6, 525-3, 529-15, 536-7, 543-11, 547-11, 554-9, 561-7, 567-15, 568-10, 569-1, 571-15, 579-3, 581-2, 583-14, 584-1, 593-1, 600-6, 608-3, 610-14, 621-13, 622-2, 625-7,9, 629-6, 631-15, 632-6, 639-14, 644-12, 645-1,2, 651-1, 663-14, 664-15, 667-14, 669-15, 673-11, 676-4, 681-6, 682-13, 683-3, 695-3, 696-6, 699-4, 707-12, 711-8, 717-8, 724-7,9,10, 726-2, 728-5, 730-4, 735-12, 742-14, 745-1,9, 746-11, 751-7, 758-3, 767-11,15, 773-7, 774-1, 781-1, 783-14, 786-8, 793-12, 795-1, 798-10, 800-14, 806-4, 810-7, 814-15, 815-8, 817-8, 819-1, 830-1, 832-14, 834-4, 842-13, 844-9, 846-12, 848-4, 849-15, 851-11, 855-10, 865-11, 874-3, 875-15, 877-1, 878-1, 885-4, 887-4, 7, 889-14, 893-6, 894-9, 896-10, 900-2, 901-3, 903-6, 904-15, 910-8, 915-8, 921-10, 930-6, 936-2, 938-13, 939-6, 943-9; 5-15, 6-2,4,8,10,11, 7-12, 8-6,11,14,15, 10-10, 11-4,9,11, 12-5, 14-9, 15-1, 20-2, 20-10, 21-6, 22-4, 25-7,13,14, 26-2,3,10,15, 28-5,9,13, 29-5, 10, 31-5, 32-1, 33-

6,9,11, 35-8, 37-1, 37-5, 6, 39-9, 40-7, 45-4, 45-5, 45-6, 48-14, 49-2, 51-8, 52-8, 54-10, 55-12, 58-15, 59-2, 60-11,12, 61-1, 63-14, 64-4, 66-3,4,8, 69-8, 70-10, 71-3, 72-15, 73-2, 73-13, 77-15, 78-1, 78-8, 79-5, 79-10, 80-2, 80-4, 90-9,11, 91-15, 94-8, 95-1, 97-2, 98-9,11, 100-11, 102-2, 104-10, 108-6, 109-1, 110-1, 112-12, 120-12, 121-7, 127-8, 128-4, 129-8, 131-4, 134-3,4, 136-1, 137-3, 139-5, 140-4,6,8, 147-1,7, 149-1,6, 150-7, 154-13, 155-1, 156-9, 159-1, 169-15, 171-1, 172-6, 176-8,12, 177-5, 178-13, 179-6, 183-6, 185-14, 186-1, 189-2, 190-1, 213-1, 214-1, 215-14, 223-15, 231-11, 232-12, 237-13, 238-3, 240-8, 241-10, 245-10, 246-7, 250-8, 251-7, 259-1, 262-13, 266-14, 268-2, 270-6, 271-6, 13, 279-3, 282-7, 294-12, 302-11, 303-8, 304-6, 305-13, 306-7, 309-1, 312-14, 313-8, 315-2, 14, 319-10,11, 323-4, 335-5, 339-12, 347-11, 350-7, 352-11, 353-13, 360-8, 367-1, 368-1, 370-7, 375-8, 377-7, 382-1, 384-6, 385-1, 388-6, 400-14,15, 401-9, 411-8, 412-11, 413-7, 417-12, 420-1, 431-7, 434-3, 443-11, 446-12, 447-3,5, 452-12, 455-10, 456-2, 459-3, 462-1,12, 466-3, 468-3, 476-2, 481-13, 482-6, 483-3, 484-5, 486-1, 487-3, 488-5, 491-9, 495-7, 496-12, 497-6, 499-7, 501-4, 502-4, 504-11, 506-2, 508-10, 509-11, 511-4, 516-6, 517-7, 524-6, 525-5, 527-13, 529-12, 533-13, 535-15, 539-7, 541-1, 543-10, 545-12, 546-13, 550-9, 551-1,9, 557-15, 558-4, 560-8, 562-12, 563-5, 564-5, 569-12, 572-11, 577-6, 578-11, 584-13, 585-1, 592-9, 593-4, 596-6, 598-1, 603-6, 604-7, 607-12, 611-10, 613-4, 614-7, 620-6,10, 622-7, 624-13, 627-15, 628-7, 631-1, 633-5, 634-1, 635-15, 636-9, 640-8, 643-6, 646-1, 648-13, 651-2, 653-6, 658-11,12, 659-11, 661-9, 669-9, 674-7, 675-10, 678-15, 681-11, 684-3, 685-6, 691-10, 695-9, 701-2, 703-11, 704-4, 706-7, 707-2, 708-14, 709-7, 711-2, 715-8, 718-2, 719-1, 723-1, 724-5, 728-14, 729-1,2, 730-4, 733-4, 734-10, 742-9, 744-11, 745-1, 747-11, 749-10, 753-13, 754-4, 757-5, 759-14, 760-8, 762-3, 764-8, 766-4, 769-14, 771-7, 773-12, 774-10, 775-7, 776-7, 777-2, 781-1, 782-13, 784-15, 792-1, 795-13, 799-2, 800-8, 802-6, 804-15, 809-10, 811-5, 812-1, 813-8, 815-14, 816-13, 817-5, 820-3, 823-13, 827-5, 831-11, 834-8, 835-8,14, 840-7, 842-8, 846-15, 851-15, 854-3, 856-10, 858-7, 861-7, 864-12, 867-4, 870-8, 871-3, 872-7, 875-15, 876-14, 877-1, 878-7, 882-9, 884-7, 890-15, 895-1, 897-13, 904-6, 906-11, 907-3, 910-1, 913-4, 915-7, 917-4, 918-13, 921-6, 922-6, 924-3, 925-6, 927-9, 929-7, 930-2, 932-4, 933-5, 934-7, 936-1, 941-13, 943-2, 945-2, 947-5, 948-12, 949-10, 953-5.

Bir gün bir dostı aña konuk geldi [MN, 20a-13].

Bir gün gördi, **bir** kişi bāzārda **bir** devligeç şatardı [MN, 35a-14].

Bir sâ'at birbirin görmese cihân anlara karañu olurdu [MN, 35b-4].

Bir yıl tamām pādişāh olur [MN, 9a-6].

Bir zamān qarındaşı pādişāhlık sürdi [MN, 12b-1].

*Çevre bakdı, **bir** it üni geldi [MN, 29b-9].*

İşitdüm ki bir devecinün bir devesi var-ıdı [MN, 4b-8].

*Nite ki **bir** kişinün bir sevgülü nesnesi yavu-varsa ānı gey ister [MN, 67b-11].*

MN’de rastlanan diğer örnekler: S1-7, S2-4,13, S3-4, S4-14, S6-13, S8-12, S9-13, S10-1,3,11, S11-15, S14-3,6,13, S17-5, S71-6,10,11,12, S73-7,9, S74-4,12, S75-3,7, S80-4,5,6,11,16, S81-12,16, S82-17, S83-5, 6,8, S84-3,8,10,13, S85-3,6,10,13,14, S87-1,2,4, S175-13,16, S716-7, S177-9,13, 2a-1,3,4,7, 2b-5,7,10, 3a-3,6,9, 3b-5,13, 4a-3, 6a-11, 6b-5, 7a-4,13, 7b-7,12, 8a-1,13,14, 8b-1,5,6,10, 9a-1,2,5,7,9, 9b-5,8,11,13, 10b-5,6, 11a-2,5,7,9,11,13, 11b-2,3,4,9,10,12, 12a-3,7,8,11, 12b-1,4,6,10,14, 13a-3,10,11,12, 13b-4,5,9, 14a-2,3,4,7,10,11, 14b-6,8,14, 15a-1,2,8,13, 15b-3,11,12,14, 16a-7,9,11,12, 16b-1,2,5,6, 17a-1,5, 17b-5,8,10,12,14, 18a-12, 19a-3,7,9,12, 19b-3,13,14, 20a-1,8,12,13, 20b-1,2,12,14, 21a-1,3,12, 20b-1,2,12,14, 21a-1,3,6,9, 21b-3,7,14, 22a-3,10,13, 22b-5,6,10,14, 23a-8, 23b-10,12, 24a-5, 24b-3,6,9, 25a-12, 26a-8,10,13, 26b-5,10, 27a-3,5,7, 27b-6,8,9, 28a-4, 28b-10, 29a-3,8,10,12,13, 29b-6,8,10, 30a-6, 30b-7,10,11, 31a-2,9, 31b-9,13, 32a-1,7,8,9,14, 33a-2,3,5,13, 34a-4,5,8,12, 34b-7,8,13, 35a-4,5,13, 35b-3,12, 36a-1,4,6, 36b-3,6,14, 37a-2,4,13,14, 37b-1,5,6, 38a-9,13,14, 38b-3,5,14, 39a-1,5, 39b-3,4,5,7,14, 40a-5, 40b-6,7,11,14, 41a-5,10,11,13, 41b-2, 42a-2,4,7,9,11, 43a-5, 43b-2,3, 44a-3,7, 44b-9,10,11, 45a-11, 45b-1,3,13, 46a-4,11,13, 46b-1,2,7,9,10,12,14, 47a-3,8, 47b-3,8, 48a-7,8, 48b-6,13,14, 49a-1,2,4,3, 49b-3,9,10,13, 50a-5,7, 50b-6, 51a-6,12,14, 51b-3,6, 52a-4,6,10, 52b-3,14, 53a-1,2,4,7, 53b-3,4, 54a-3,7,11,12, 55b-11,14, 56a-2,5,11,13,14, 56b-1,3,6,7,12,13, 57a-1,3,4,5,12, 57b-1,6, 58b-3, 59a-3,5,10,11, 59b-2,8,11, 60a-2,5,11,13, 60b-2,4,6,8, 61b-2,3,10,12,13, 62a-1,2,5,11,12, 62b-4, 63a-4,5, 63b-10,12,14, 64a-11,12, 64b-2, 65a-2,10,12,14, 66a-1, 66b-1,13, 67a-6,9,10, 67b-14, 68a-2,8, 68b-8,14, 69a-14, 69b-8,10

*At başım yukarı tutdı, **bir** kulağın kaldırdı [DKK, 99-11].*

*Bakdı gördi ki **bir** sultan semüz sığın geyikdiir [DKK, 77-10].*

***Bir** kuru çayun üzerine **bir** köpri yapıdurmuş- idi [DKK, 155-2].*

***Bir** sa'atda kâfire üç kerre at depdi [DKK, 148-3].*

***Bir** tama direk ururlar [DKK, 17-1].*

*Döne döne **bir** zaman yahşi savaş eyledi [DKK, 148-2].*

*Kıyamatun **bir** günü oldı. [DKK, 152-5].*

*Oğlan bazirganlar hususından **bir** söz söylemedi, kâfirleri kırduğun anmadı [DKK, 74-1].*

*Ol gün **bir** kıyamât savaş oldı [DKK, 63-7].*

DKK’de rastlanan diğer örnekler: 2-1, 3-2, 4-6, 6-1, 7-8,13, 9-5, 11-1, 14-9, 15-5, 16-12, 18-6, 26-6, 35-11, 42-5, 44-11, 45-9, 50-3, 58-13, 60-12, 63-12, 63-12, 68-3, 68-9,13, 69-2,3,,6,10,12, 70-1,5,6, 71-4,10, 72-9,10, 73-2, 76-5, 77-1, 78-8, 81-1,9, 82-6, 87-13, 89-4,7, 90-1, 93-1,3,8, 97-11, 98-3,4, 99-2, 100-9, 101-2,6, 101-9, 102-3, 107-6,7, 112-12, 113-10, 115-9, 120-5, 122-9, 132-3, 137-11,12, 152-4, 155-2,8,9, 159-5,12, 160-13, 169-7, 171-7, 172-11, 178-3,11, 180-10,12,13, 183-12, 185-2, 189-5, 191-13, 195-5, 199-4, 202-4,10, 203-12, 204-1, 204-5, 207-2, 210-12, 213-7,9,12, 214-10,13, 216-7, 217-10,11, 218-1,6, 220-10, 221-8, 225-10, 230-7, 235-10, 240-9, 241-11, 247-2, 253-12, 254-4, 256-7, 261-3, 266-10, 272-2, 285-13, 287-8, 292-4, 300-13, 301-5, 302-11.

Aşağıdaki örneklerde *bir*, *iki* sayısı ile ikileme oluşturmuştur.

Bir iki göğeri öldürdü [DKK, 159-12].

Birez yüküñ yiynir. Çün **bir iki** nevbet eyle idesin [MN, 47a-8].

Hiç gün olmayadı ki ol teke **bir iki** koyun saķat eylemeyedi [MN, 29a-10].

İllā bu benüm bargirüm **bir iki** gündür yimin yimedi [MN, 64b-1].

Tamām şıdķ birler Nevħara ’ya muħabbet gösterdi. **Bir iki** yıl anuñ soħbetinde oldı [MN, 11b-7].

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de 7, MN’de 6 ve DKK’de 13 örnekte *bir* sayısı zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin 6’sında *bir bir* biçiminde ikileme oluşturduğu görölmüştür.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

bizümile savaş kılmak dileyen bu kavmı **bir** gör [KE, 502-8].

böyle hayrān oluban Mūsā **bir** oturup **bir** durırdı [KE, 372-3].

eger tañrı ol yılanuñ birisine buyursa kim bir ulu tağı **bir** dişile ursa ol tağı cümle kum ve kayır kıladı [KE, 12-5].

eylese ben sizüñ işüñüzi **bir** añlayayın [KE, 859-10].

ma ’nīsi geçmişdür **bir** gör ne añlayasın [KE, 184-9].

Bu kadar tehdīd anuñ-çun itdüm ki bākī hizmer-kārlar daħı gendü ĥadlerin bilüp edeb dāyiresinden çıkmayalar ve **bir** ĥareket itmeyeler ki nice zaħmet ve meřaķķat ve nice řefā’at ve ĥacāletden soñra ol söz kabūl olına [MN, S82-17].

...ve **bir** daħı ’avrat namāz kılrken eri kığırsa namāzın kıoya, var. **Bir** daħı kıul namāz kılrken mevlāsı kığırsa namāzın kıoya vara [MN, 8b-2].

Anlar **bir** yidüginde sen iki yigil [DKK, 54-1].

*Atundan indi, çobanuñ ellerin çözdı, alında **bir** öpdı [DKK, 50-13].*

*Beyrek üç öpdı, **bir** dişledi, düğün kutlu olsun han kızı diyü parmağından altın yüzüğü çıkardı kızun parmağına kiçürdi [DKK, 80-3].*

***Bir** sordı olança südin aldı, iki sordı kanın aldı, üç sordı canın aldı [DKK, 217-3].*

*Dede Korkut **bir** dahi soylamış [DKK, 4-4].*

*Depegözün yağcına bir oh urdı. Oh kiçmedi, paralandı. **Bir** dahi atdı. Ol dahi para para oldu [DKK, 225-11].*

*Kız **bir** dahi soylamış [DKK, 106-11].*

*Kurt yüzi mubārekdür, kurd-ilen **bir** haberleşeyim [DKK, 45-10].*

*Oğlanım anası emçegin **bir** sıkdı südi gelmedi [DKK, 29-1].*

Aşağıdaki örneklerde bir bir şeklinde ikileme oluşturmuştur. Söz konusu örnekte de eylemin nasıl yapıldığı vurgulanırken sayı anlamı da vurgulu kalmıştır.

*gökden göge **bir bir** geçirürler [KE, 36-10].*

*Anuñ cezāsı diş kılıcın üşürüp **bir bir** loğma eyleyüp hāzır hadem haşem qarşuñuza bakarken yidürmek gerek [MN, 61b-5].*

*Eger baña mehl virürseñ, her gün on balık uydurup öñüñden geçürem **bir bir** yi [MN, 30b-13].*

*...eger çevreden üşü olursa **bir bir** yanumuzdan dönince işümüz tamām olur [MN, 43b-12].*

*Oğuz bigleri **bir bir** gelüp yığnak olmağa başladı [DKK, 11-1].*

*kalın Oğuz biglerini **bir bir** atından yıkıçı Kazılık Koca oğlu Big Yigenek çapar yetdi [DKK, 61-9].*

4.1.1.1.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de bir sayısına 821 örnekte rastlanmıştır. 128 örnekte isim olarak, 686 örnekte sıfat olarak ve 7 örnekte zarf olarak kullanılmıştır.

KE’de 128 örnekte iki sayısı isim olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 89’inde isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Bu 89 örneğin 47’sinde tamlayanı düşmüş isim tamlamasının, 42’sinde ise belirtili isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Kalan 37 örnekte ise ek-fiilin geniş zamanı ile çekimlenmiş yüklem olarak kullanılmıştır.

KE’de *bir* sayısı 686 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 412’sinde somut kavram alanını gösterenler nicelenirken³, 274’ünde örnekte soyut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. *Bir* sayısı; *el, ayak, öküz, kurd, koyun, çekürge, koç, yılan, dost, balık, canavar, at, kuş, gişi, yigit, er, karı, oğlan, cevher, sahire, incü, yakut, deñiz, dere, biñar, tağ, tamar, sokak, kapu, köşk, incü, yüzük, kanat, kalem, ev, ağaç, tohum, ip, taht, yimek, asa, taç, cübbe, gönlek, baş örtüsü, bıçak, balta, gök, yıldız, yıl, yıldırım, kasurğa, çöplük, od, süt* gibi somut kavram alanını gösterenlerle eş dizimli kullanılmıştır. Bu isimler arasında *deñiz, dere, biñar, od* ve *süt* dışındaki tüm isimler tek tek sayılabilir isimlerdir. Soyut kavram alanını gösterenlerde ise *ferişte, sa’at, gün, ay, yıl, vaqt, isim, kelime, tañrı, söz, gice, harf⁴, iş, müsibet, yazuk, rivayet, ün, hācet, şeytān, du’a, şî’ir, dūn, nūr, rızık* isimlerle eş dizimli kullanımlar tespit edilmiştir. Soyut kavram alanını gösterenlerin neredeyse yarısında zaman kavram alanı içerisinde yer alan *sa’at, gün, ay, yıl, vaqt* isimleriyle eş dizimli kullanımlar görülmüştür. Yine KE’de görülen *bir zaman sonra* yapısında *bir* sayısının sayı değerine neredeyse hiçbir işaret olmadığı görülmüştür.

KE’de *bir* 7 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin 7’sinde de fiiller nicelenmiştir. Söz konusu örneklerde *bir* işin yapılma sayısına değil de nasıl yapıldığına vurgu için *bir* sayısından yararlanıldığı görülmüştür. Eş dizimli kullanıldığı fiillerin kılınış özelliğinin başlangıç sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Konuşanın söz konusu olaya yaklaşımının, ona mesafesinin, bakış açısının da yine *bir* sayısı ile işaretlendiği görülmüştür. Örneklerde hem geçişli hem geçişsiz fiiller ile eş dizimli kullanımlar tespit edilmiştir. 36-10 örneğinde ikileme yapısında kullanılmış, öz konusu örnekte de eylemin nasıl yapıldığı vurgulanırken sayı anlamı da vurgulu kalmıştır.

MN’de *bir* sayısına 432 örnekte rastlanmıştır. 28 örnekte isim olarak, 400 örnekte sıfat olarak ve 6 örnekte zarf olarak kullanılmıştır.

İsim olarak kullanıldığı 28 örnekte belirtili isim tamlamalarının tamlayanı ve tamlananı olarak kullanıldığı ve tamlayanı düşmüş isim tamlamalarının tamlananı olarak kullanıldığı örneklere rastlanırken *kıl-* ve *eyle-* yardımcı fiilleriyle eş dizimli kullanımları da tespit edilmiştir. 2a-9 örneğinde ise *biñde birin* eş dizim kullanımında *bir* sayısının küçültme, küçümseme işaretlemek için kullanıldığı görülmüştür.

³ *Nicle/-nicelen-* fiilleri; bu çalışmada ismin, sıfatın ya da fiilin sayı bakımından durumunu ifade etmek için kullanılmıştır.

⁴ *Harf* sözcüğünün geçtiği örnekte söz konusu sözcük yazıda gördüğümüz işaretleyicilerin herbiri anlamında değil *bilgi* anlamında soyut kavram alanına hizmet eden bir isim olarak kullanılmıştır.

Bir sayısı 400 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 293'ünde *ev, etmek, deñiz, ot, yir, yol, kenār, şehir, altun, köy, kuyu, sanduk, şīşe, saray, ip, bağçe, ; ikinci, bazirgāni kul, hoca, kişi, yigit, avcı, dost, oğul, demürce, müsāfir, div, ana, kız, bekçi, yoldaş, dindār, vezīr, müsilmān⁵, konuk, ālim, konşı, nedīm, yoldaş, dervīş, yār, er, uğrı, avrat; yılan, geyik, sıçan, çaylak, dilkü, koyun, arslan, hüdhüd, gövher, ördek, tavşan, kuş, serçe, deke, it, balık, çetük, karga, baykuş, gögercin, tavşan* gibi somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. 107 örnekte ise *günāh, uğur, ğaraz, yalan, hāl, bahāne, mikdār, ün, dilek, suvāl, yiglik, haber, oyun, sebeb, rāz, meded; sā'at, gice, gün, yıl dem, zaman, vakt,* soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelenmiştir. Söz konusu isimlere ve kullanım sıklıklarına bakıldığında somut kavram alanı işaretleyicisi isimlerle eş dizimli kullanımlarda canlı kavram alanı içerisinde yer alan isimlerle, soyutlara bakıldığında ise daha çok zaman kavram alanı içerisinde yer alan isimlerle eş dizim kullanımlarının olduğu görülmüştür. Yine MN'de de görülen *bir zaman sonra* yapısı, *bir* sayısının sayı değerinin neredeyse olmadığına işaret eden bir örnek olarak tespit edilmiştir. MN'de 4 örnekte görülen *bir* sayısının *iki* sayısı ile ikilemeli kullanımların düşük dereceli belirsizliği işaretlediği görülmüştür. Tam tersi durum 9a-6 örneğinde görülmüştür. Söz konusu örnekte *tamam* ile kurulan eş dizim kullanımında belirliliğin vurgulandığı, belirlilikte odaklılığı artırıldığı gözlemlenmiştir.

MN'de *bir* 6 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin 6'sında da fiiller nicelenmiştir. MN'deki örneklerde de *bir* sayısı bir işin yapılma sayısına değil nasıl yapıldığına vurgu için kullanılmıştır. Konuşanın söz konusu olaya yaklaşımının, ona mesafesinin, bakış açısının da yine *bir* sayısı ile işaretlendiği görülmüştür. Örneklerde hem geçişli hem geçişsiz fiiller ile eş dizimli kullanımlar tespit edilmiştir. *Bir bir* olarak kullanılan ikileme yapısında eylemin nasıl yapıldığı vurgulanırken sayı anlamı da vurgulu kalmıştır.

DKK'de 164 örnekte *bir* sayısının örnekleri tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerin 26'sında isim olarak, 145'inde sıfat olarak ve 13'ünde zarf olarak kullanıldığı görülmüştür. İsim olduğu örneklerin birinde ek-fiilin geniş zamanı ile çekimlenmiş ve yüklem olmuştur. Geri kalan örneklerde ise isim tamlamasının tamlanını olarak kullanıldığı görülmüştür. Sıfat olduğu örneklerde ise somut kavram alanını gösteren isimlerle soyut olanlardan daha çok eş dizimli kullanılmıştır. *Er, yigid, konuk, big, ağzu du'ālu, oğlan, kız, kardaş, yavuklu, kişi, ozan, hatun, kul, sultan, çoban, derviş; buğa,*

⁵ *Müsilmān* sözcüğü geçtiği örnek içerisinde bir inanç sistemine mensup kişilere verilen ismi değil, o kişinin kendisi yerine yani isimleşmiş bir sıfat olarak kullanılmıştır.

aygır, at, gögerçin, canavar, aslan, kurt, kuzu, geyik; çomak, külek, depe, kaftan, ağaç, bñnar, çuval, çay, köpri, köşk, taş, yumruk, depme, tam, dere, su, ağaç, yay, gü rzotağ, dere, oğ, kılıç somut kavram alanını gösterenleriyle eş dizimli kullanımları tespit edilmiştir. Somut kavram alanını gösterenlerle kullanımlara bakıldığında canlı kavram alanına giren isimlerle birliktelik kullanımlarının sayıca baskınlığı dikkatleri çekmiştir. Soyut kavram alanı gösteren isimlerle kullanımlara gelindiğindeyse *sa'at, gün, zaman, savaş, hamle, söz* isimleriyle eş dizimli kullanımlara rastlanmıştır. 93-1, 122-9, 148-2 örneklerinde bağlamda görülen hikâye etme üslubunun dertekleyicilerinden birinin *bir* sayısı olduğu düşünülmüştür. Zarf olarak kullanıldığı örneklerin 4'ünde *bir* sayısı eş dizimli kullanıldığı fiilin nasıl gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Kalan 9 örnekte ise fiilde bildirilen eylemin kaç defa gerçekleştiğini işaretleyerek gerçek sayı olarak kullanıldığı görülmektedir. Örneklerin 2'sinde *bir bir* ikileme olarak kullanılmış söz konusu örneklerde de yine fiillerle işaretlenen eylemin nasıl gerçekleştiğini işaretlemek için *bir* sayısından yararlanıldığı görülmektedir.

Örneklerin tamamına bakıldığında *bir* sayısının, temsil ettiği sayı değerini vermesinin yanında ve belki bu işlevinde daha çok belirsizliğe, belgisizliğe işaret ettiği dikkatleri çekmiştir. *Bir zaman* tamlama yapısının kendisi de vurgulamaktadır ki *bir* sayısı temelde, sanki bir nicelik işaretleyicisi olarak değil de tarz, belirsizlik işaretleyicisi gibi kullanılmaktadır.

Tablo 1. *Bir Sayısının KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları*

<i>bir</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	128	413+274	6	821
MN	28	293+107	6	432
DKK	26	120+25	13	164

4.1.1.2. İki

4.1.1.2.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE’de 137 örnekte *iki* sayısı isim olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 55’inde isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. 26 örnekte ise tamlayan olarak kullanılmıştır. 56 örnekte yönelme, yükleme, vasıta, çıkma durum ekleriyle ve yalın durumda kullanımları tespit edilmiştir. 378-10 örneğinde *iki*, çıkma durum ekinin +*din* arkaik biçimini almıştır. DKK’de 8 örnekte *iki* isim olarak kullanılmıştır. 6 örnekte tamlanan olarak kullanılmıştır. Tamlayanı olan bir örnek dışında örneklerin tamamında tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. 1 örnekte +*den* çıkma durum eki alarak belirtili isim tamlamasının tamlayanı olmuştur. 1 örnekte ise yalın durumda doğrudan isim olarak kullanılmıştır. MN’de *iki* sayısının isim olarak kullandığı 14 örnek tespit edilmiştir. Örneklerin 2’sinde tamlayan durum eki 9’unda 3. tekil kişi eki, 1 örnekte 2. çokluk, 2 örnekte ise 1 çokluk kişi ekleri ile çekimlenmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Hārūn eytdi yā Mūsā benūmile bile yatmağıl eger ev issi gelürse **ikimüze** bile kaçıya* [KE, 511-8].

*kaçan Yūsuf zindāna girdi anuñıla iki yigidi dahı bile zindāna bırağdılar ve ol **iki** Mışrıñ ulu meligi Velīd bin Rayyānuñ kılıydı birisi etmekçisi ve aşçısıydı* [KE, 253-5].

*kim habar virgil ikm bu **ikisine** dahı uzırağ hükm nitedür* [KE, 603-13].

*ol **ikinüñ** gözi yaşı yire damdı ol yaşdan taru bitdi* [KE, 68-14].

*pes arslanlar ol **ikidin** yaña ağız açup boyun uzatdılar* [KE, 378-10].

*pes Liyān **ikisin** Ya ‘kūba bağışladı ol **ikinüñ** her birisinden üç oğlu doğdı* [KE, 203-10].

*pes ol **ikisi** ‘Abdu’l-lah bin Tahir katına geldi kaçan Mecusi ol mes’eleyi söyledi ol fakih eytdi* [KE, 14-14].

*pes tañrı ta‘ala ol **ikiye** nefsin havale kıldı hatta kim ol ağaçdan yidiler* [KE, 54-7].

*siz **ikiñüz** bizüm suçumuzu bağışlamaduñuz mı eytdiler* [KE, 290-9].

KE’de rastlanan diğer örnekler: 31-13, 37-12, 39-7, 40-14,15, 63-9, 63-11, 79-13, 91-15, 94-7, 95-3, 98-4, 133-14, 136-8, 144-7, 159-5,6, 160-5, 163-10, 164-13, 174-7,8, 203-13,

200-10, 219-12, 244-11, 245-11, 247-8,9, 253-7, 253-15, 254-3, 256-8, 256-12, 271-3, 290-9, 291-10, 300-3, 317-14, 331-9, 363-4, 365-1, 379-14, 381-3, 385-13, 386-7, 390-3, 449-8, 455-15, 462-5, 473-4, 473-6, 473-8, 473-13, 473-15, 474-3, 476-12, 476-14, 477-1, 477-8, 493-4, 496-1, 503-14, 526-14, 533-3, 533-10, 538-13, 539-12, 540-2, 545-14, 547-5, 584-8, 603-11, 603-13, 615-10, 616-12, 625-3, 627-13, 635-13, 650-7, 691-10,11, 731-7, 737-3, 737-8,9, 745-9, 749-4, 749-6,7, 749-11,12, 754-14, 762-15, 766-9, 781-12, 782-8, 787-12, 789-11, 801-13, 803-10, 851-7,8, 825-9, 834-5, 834-7,8, 835-4, 835-10, 838-3, 838-6, 838-9, 855-9, 858-5, 859-5, 859-10, 859-13,14, 860-7,8, 860-10, 861-5, 874-14, 881-12, 892-13, 894-2, 895-3,4,5, 896-15, 917-12, 921-7, 929-8, 945-4,5, 946-15, 953-5.

*Bilgil iy pādīṣāh! neṣṣüñ iki ṣāgirdi vārdur nā-muvāfīk. Biri hırṣ biri ṣehvet. Birinüñ ḳasdı çok içmek ve birinüñ ra'nālīk, gendüzin bezemek. Kişi irtē gice düriṣüp bu **ikinüñ** dilegin yirine getürmeye ki ... [MN, 18a-7].*

*Biz **ikimüz** daḥı müflis ü bī-ser-māye [MN, 30b-2].*

*Eger **ikimüzden** birimiz daḥı nā-gāh ḥengāline giriftār olası olursavuz, ayrūḳ bizüm dirliğümüzden bize ne rāhat ola [MN, 62b-10].*

***İkisi** daḥı rāyların toḡru ḳılup yola girdiler [MN, 65a-9].*

***İkisi** yazıcılar-ıdı [MN, 69b-3].*

***İkisi**-daḥı zindānda-durur [MN, 59b-9].*

***ikisin**-daḥı zindāna iletdiler [MN, 59b-7].*

*Niteki zehr ü tiryāḳ **ikisi** bir ma'dinden gelür ve sünbül ve iyrek bir yirde biter [MN, 41a-5].*

*Yigrek oldur kim bu **ikinüñ** ṣerrinden Tañrıya sığınam [MN, 56b-2].*

*Zīre ben olmasam ḳarınca ne seni ḳoyadı, ne yavurñı, **ikiñüzi** daḥı boḡaydı [MN, 29a-3,4].*

MN'de rastlanan diğē örnekler: 59b-11, 60a-5, 35b-12, S81-10.

*at üzerinden **ikisi** ḳarvaṣdılar, tartıṣdılar [DKK, 251-2].*

*gelüñ varalum ṣol yigidi tutup getürelüm, **ikisini** bir yirde kāfire yetürelüm [DKK, 31-9].*

***iki** olan birin virdi biri ḳaldı [DKK, 220-8].*

***ikisi** atlandılar, meydana ḥıḳdılar [DKK, 79-2].*

ikisi yola girdi [DKK, 51-2].

kız ile ikisi bir döşeye çıktılar [DKK, 260-8].

men niçe can bulayım meger bir koca babam bir karı anam var, gel gidelüm, ikisinden biri bolayki canın vire, algıl, meniüm canımı koğıl [DKK, 162-6].

muştuluk, gözüñ aydın, oğullaruñ ikisi bile sağ esen geldi [DKK, 270-13].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE'de *iki* sayısı, 138 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. 113 örnekte somut kavram alanını gösteren isimler nicelenirken, 25 örnekte soyut kavram alanı gösteren nicelenmiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır. DKK'de 39 örnekte *iki* sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 33'ünde somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. 33 örneğin ise 20'sinde canlı, sayılabilir isimler nicelenmiştir. 6 örnekte ise soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır. MN'de ise *iki* sayısı 30 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. 15 örnekte soyut kavram alanı gösteren isimler, 15 örnekte ise somut kavram alanı gösterenler nicelenmiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 3 örnekte *bir* sayısı ile ikileme oluşturmuştur.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

Ādem iki elin başı üzere urdı ah didi [KE, 48-3].

Eşmüyāl atasınuñ iki 'avratı varıdı birisi dölden kalmış karıydı oğlanı yoğıdı ol Eşmüyāl anasıdur [KE, 545-11].

İbrāhīm eyitdi nice yaşarsın eyitdi senden iki yaş artuqvan [KE, 193-6].

ikisi bile böyüdi bir gün ol iki oğlan oğ atarlarıdı [KE, 159-6].

kaçan gice oldı Yūsuf buyurdı kim her iki kardaş bir döşekde yatsun [KE, 271-6].

kaçan İṣā doğdı ve bir günlük oldı iki aylık oğlan kadarıdı kaçan dokuz aylık oldı anası anuñ elin dutup dānişmene getürdi ve mu'allim öninde oturdı [KE, 813-10].

kaçan söz uzanıldı Mūsā durdı iki rek'at namāz kıldı andan du'ā kıldı [KE, 511-13].

kaçan tañrı ta'ālā 'avratı yaratsa iki ferişte viribir şaru dürr ü yāķūtıla bezenmiş birisi elin 'avratuñ baş[ı] üzere qor ve birisi ayağı üzere qor [KE, 51-4].

pes anuñ sözün kabül eyledi ve Dāvūdı depelemekden elin dartdı ve Dāvūd pāzişāhlığın iki yıl tamām sürdi [KE, 598-7].

pes cebra'ıl gāyib oldı şoloķ sā'at iki kızıl öküz getürdi [KE, 67-12].

KE’de rastlanan diğer örnekler: 12-14, 19-14, 22-15, 31-15, 35-7, 37-4, 43-114, 159-6, 43-12, 45-15, 58-15, 63-2, 66-1, 68-8, 68-12, 69-5, 69-11, 70-3, 79-7, 83-2, 97-15, 98-1, 112-12, 118-4, 145-15, 152-14, 167-10, 168-7, 168-10, 169-1, 182-8, 183-7, 202-9, 204-1, 221-7, 242-4, 253-5, 254-9, 265-4, 281-5, 295-4, 297-3, 311-7, 312-9, 331-9, 332-2, 337-13, 358-11, 365-1, 368-15, 378-2, 382-10, 385-15, 408-14, 416-2, 477-7,8, 484-8, 498-2, 499-9, 530-5, 565-3, 558-7, 584-4, 599-3, 600-13, 602-12, 609-9, 614-12, 639-14, 646-9, 670-1, 674-6, 675-5, 691-8, 691-12, 709-8, 737-1, 737-5, 754-5, 754-13, 761-2, 761-6, 763-15, 769-6, 773-13, 794-10, 813-10, 816-7, 834-2, 846-1, 855-3, 858-4, 860-4, 860-14, 863-12, 867-3, 888-11, 893-2, 902-14, 908-7, 911-6, 921-7, 933-12, 934-11, 945-3.

*‘Avrat **iki** yalan tanuḳ düzdi [MN, 69b-11].*

*Bu **iki** cānavar nice birbiri-y-ile ittifāk ve āhd berkitdiler [MN, 36a-2].*

*Esirgemedin **iki** gözin çıkardı, yirinde koyup gitdi [MN, 12b-6].*

***İki** çaḳal başı ucında oturup ḥikāyet eydürler [MN, 26a-14].*

*İllā bu benüm ber-girüm **iki** gündür yimin yimedi [MN, 64b-1].*

*İşitdüm ki şāh-ı Zahḥāk’uñ omuzında **iki** ilan başı zāhir olmuş idi [MN, S10-10].*

*Ol **iki** altunı **iki** gözine urup ḳazadan ḡāfil oldu [MN, 49b-9].*

*Ol sulṭānuñ **iki** ḳardaşı vezīri var-ıdı [MN, 41a-3].*

*Pes bu ‘azīz ol oḡlana **iki** aḳça virüp hüdhüdi aldı [MN, S74-7].*

MN’de rastlanan diğer örnekler: 14b-3, 17a-13, 18a-7, 19a-12, 25a-8, 44a-10, 44b-14, 58a-7, 62a-2, 67a-6,7, S70-16, 26a-9,11,14, 26a-11, 64b-8, 67a-6,7, 68b-10.

*aḡ alınların yire ḳodı, **iki** rik‘at namaz [DKK, 193-7].*

*aru sudan abdest aldılar, aḡ alınların yire ḳodılar, **iki** rik‘at namaz ḳıldılar [DKK, 63-3].*

*aru sudan abdest aldılar, **iki** rik‘at namaz ḳıldılar [DKK, 151-13].*

*atından indi, aru sudan abdest aldı, aḡ alınların yire ḳodı, **iki** rik‘at namaz ḳıldı [DKK, 132-4].*

*Beyrek at göksin ḳucaḳladı, **iki** gözin öpdı [DKK, 99-12].*

*ḥoş öyle olsun, evet, hem maña **iki** adam virüñ yimegüm benüm pişürsün men yiyeyim didi [DKK, 220-2].*

***iki** oḡun demrenin çıkardı, birin gezledi birin eline aldı [DKK, 198-13].*

*Kıyan güci, Demür güci bu **iki** kardaşı yanına aldı, ağıluñ kapusını berkitdi [DKK, 39-12].*

*kız sen maña bir yıl baqğıl, bir yılda gelmez-isem **iki** yıl baqğıl, iki yılda gelmez-isem üç yıl baqğıl [DKK, 261-3].*

*oğlanuñ **iki** kelbçügezi var-idi, qarğayı kuzgunı kovar-idi [DKK, 26-10].*

DKK’de rastlanan diğer örnekler: 3-13, 6-4, 16-12, 22-13, 37-3, 41-12, 48-8, 52-13, 79-7, 82-5, 82-9, 99-4, 159-12, 166-4, 169-6, 172-12, 186-2, 189-6,7, 198-13, 218-11, 219-13, 120-4, 220-6, 220-10, 230-2, 230-6, 253-12, 270-1, 271-7.

Aşağıdaki örneklerde *iki* sayısı *bir* sayısı ile ikileme oluşturarak sıfat tamlaması yapısının sıfatı olarak kullanılmıştır.

*Çün **bir iki** nevbet eyle idesin [MN, 47a-8].*

*Hîç gün olmayadı ki ol teke **bir iki** koyun saqat eylemedi [MN, 29a-10].*

*Tamām şıdık birle Nevhara’ya muhabbet gösterdi. **bir iki** yıl anuñ şöhetinde oldı [MN, 11b-7].*

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de 5 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin 3’ünde fiiller, 1’inde sıfat, 1’inde zarf nicelenmiştir. 104-3 ve 563-8 örneklerinde ikileme yapısında kullanılmıştır. DKK’de 6 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin tamamında fiiller nicelenmiştir. MN’de 1 örnekte *iki* sayısı zarf olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte fiili nicelemiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bir niceler eyitdi ol ağacı bıçguyla **iki** dildiler kim Zekerıyyā iki nıme oldı [KE, 801-2].*

*pes bir yumurda çıkardı **iki** yarılmış taşdan [KE, 408-14].*

*pes Cercıs[i] iki ağaca gerdiler andan depesi üzere kılıç koyup **iki** biçdiler kaçan iki nıme olup düşdi [KE, 920-2].*

*pes ol dereden siyl akmışdı ve Dāvūduñ **iki iki** koyun götürüp ol silden yatakdın yaña geçürürdi [KE, 563-8].*

tañrı vahiy kıldı kim cümle dürlü canavardan iki iki irkeklü dişilü ol gemiye yükletgil [KE, 104-3].

*Oğlı içeri girdi. Şışe’i **iki** gördi [MN, 20b-3].*

*anlar bir yidiğinde sen **iki** yigil seni kâfirler bilmesünler tuymasunlar [DKK, 54-1].*

*bir sordı olança südin aldı, **iki** sordı kanın aldı, üç sordı canın aldı [DKK, 217-3].*

*Kara polat öz kılıcum yok kim karvaşduğı dem **iki** piçe-y-idüm [DKK, 184-11].
oğlanuñ anası amçegin bir sıkdı südi gelmedi, **iki** sıkdı südi gelmedi [DKK, 29-1].*

*ol zamanda oğul ata sözün **iki** eylemez-idi, **iki** eylese ol oğlanı kabul eylemezler-idi [DKK, 131-13].*

4.1.1.2.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *iki* sayısına 280 örnekte rastlanmıştır. 137 örnekte isim olarak, 138 örnekte sıfat olarak ve 5 örnekte zarf olarak kullanılmıştır.

KE’de 137 örnekte *iki* sayısı isim olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 55’inde isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Bu 55 örneğin 52’sinde tamlayanı düşmüş isim tamlamasının, 3’ünde ise belirtili isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. 13 örnekte *ol* ya da *bu* sıfatlarıyla işaret edilmiştir. *İki* sayısının tamlanan olarak kullanıldığı bu örneklerde 3. tekil, 2. ve 3. çoğul iyelik eklerini aldığı tespit edilmiştir.

Tamlayan olarak kullanıldığı 26 örneğin 2’sinde hem tamlanan hem tamlayan olarak kullanılmıştır. 254-3 örneğinde ise tamlananı düşmüş olarak kullanılmıştır. 25 örneğin 19’unda *ol* sıfatı işe eş dizimli kullanılmıştır. 477-8 örneğinde ise tamlayan durum eki düşürülerek *ol iki hazineleriñ* biçiminde kullanılmıştır.

56 örnekte yönelme, yükleme, vasıta, çıkma durum ekleriyle ve yalın durumda kullanımları tespit edilmiştir. 378-10 örneğinde *iki*, çıkma durum ekinin +*din* arkaik biçimini almıştır. *İki* sayısı 56 örneğin 48’inde *ol* ve *bu* işaret sıfatlarıyla eş dizimli kullanılmıştır. 5 örnekte ise *siz* zamiri ile eş dizimli kullanılmıştır.

138 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. 113 örnekte somut kavram alanını gösterenler nicelenirken, 25 örnekte soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. *İki* sayısı; *şehir, deniz, maden, harman, hazine* isimlerinin nicelendiği örneklerin dışındaki somut kavram alanını gösterenlerin nicelendiği tüm örneklerde tek tek sayılabilir isimlerle beraber, gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Söz konusu 113 örneğin 61’inde *öküz, koç, börk, at, karga, balık, karavaş, sığır, geçi* gibi hayvan kavram alanını

gösteren isimlerle *gişi, çeri, er, melik, yalavaç, kul, yigit, mü'min, kardaş, 'avrat, oğlan, kız* gibi insan kavram alanını gösteren canlı varlıkların isimleri nicelenmiştir. Ayrıca 15 örnekte zaten doğası gereği çift olan *göz, el, ayak, diz, yanak, avuç, but, kanat* ve *baş, incik* organ adları yine *iki* sayısı ile nicelenmiştir. Bu isimler dışında *şehir, süret, deñiz, direk, ev, hırmen, kirde, çukur, kapu, çatal, binduk, et, sanem, tahta, keçe; ağaç* isimleri de *iki* sayısı ile nicelenen adlardır.

Soyut kavram alanını gösteren isimlerin nicelendiği 25 örneğin 10'unda *dün, gün, ay, yıl, yaş* gibi zaman dilimlerini gösteren isimler nicelenmiştir. Bu isimlerin yanında *belā, ferişte, düş, du'a, rek'āt, hācet* gibi isimler de *iki* sayısı ile nicelenmiştir. Bu örneklerde de gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de 5 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin 3'ünde fiiller, 1'inde sıfat, 1'inde zarf nicelenmiştir. 104-3 ve 563-8 örneklerinde ikileme yapısında kullanılmış *iki* bireyi olan grupların herbirine işaret edilmiştir. Yani söz konusu örneklerde cümleye konu olan eylemin kaç defa yapıldığına değil *nasıl* yapıldığına işaret edilmiştir.

MN'de *iki* sayısının isim olarak kullanıldığı 14 örnek tespit edilmiştir. Örneklerin ikisinde tamlayan durum eki alarak isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin ikisi de *bu* işaret sıfatı ile gösterilmiştir. Kalan 12 örnekte ise tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. 14 örneğin 9'unda 3. tekil kişi ile çekimlenirken, 1 örnekte 2. çokluk, 2 örnekte ise 1. çokluk kişi ekleri ile çekimlenmiştir. 14 örneğin 9'unda *dahı* edatı ile eş dizimli kullanılmıştır.

MN'de *iki* sayısı 30 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. 15 örnekte soyut kavram alanını gösteren isimler, 15 örnekte ise somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 3 örnekte *bir* sayısı ile ikileme oluşturmuş ikileme yapısı biçiminde sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili üç örnekte odaklılığı yüksek bir "aşağı-yukarı" niceliğe işaret etmiştir.

MN'de 1 örnekte *iki* sayısı zarf olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *gör-* fiili nicelenmiştir. Söz konusu örnekte eylemin kaç defa tekrar edildiğine işaret edilmiştir.

DKK'de 8 örnekte *iki* isim olarak kullanılmıştır. 6 örnekte tamlanan olarak kullanılmıştır. Tamlayanı olan bir örnek dışında örneklerin tamamında tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. 1 örnekte *+den* çıkma durum eki alarak belirtili isim tamlamasının tamlayanı olmuştur. 1 örnekte ise yalın durumda doğrudan isim olarak kullanılmıştır.

DKK'de 39 örnekte *iki* sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 33'ünde somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. 33 örneğin ise 20'sinde *kardaş, kelbçügez,*

pehlivan, at, gögercin, oğlan, canavar, karındaş, adam canlı, sayılabilir isimler nicelenmiştir. Bu isimler içerisinde ise örneğine en çok rastlanan isim *kardeş/karındaş* olmuştur. Bu isimler dışında *göz, diz, ayak* gibi zaten doğası gereği iki adet olan isimler da *iki* sayısı ile nicelenmiştir. Ayrıca, *talı, kılıç, kayış, parça* isimleri da *iki* sayısı ile eş dizimli kullanılmıştır. 6 örnekte ise soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. İlgili örneklerin 5'inde *rik'at*, 1'inde *yıl* sayılabilir isimleri nicelenmiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK'de 6 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin tamamında fiiller nicelenmiştir. 131-13 örneğinde *iki eyle-* yapısı deyim gibi kullanılmıştır.

Tablo 2. *İki Sayısının KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları*

<i>iki</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	137	113+25	5	280
MN	14	15+15	2	46
DKK	8	33+6	6	53

4.1.1.3. Üç

4.1.1.3.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE'de *üç* sayısı 12 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin 8'inde tamlanan olarak kullanılmıştır. Tamlanan olarak kullanıldığı örneklerin 6'sında tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılırken 1'inde belirtili, 1'inde ise *+den* çıkma durum eki ile kurulan isim tamlamasının tamlananı olmuştur. Geriye kalan 4 örneğinde 1'inde tamlayan olarak kullanılmıştır. 1 örnekte üzerine ek-fiilin belirli geçmiş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır.

MN'de *üç* sayısının isim olarak kullanıldığı 7 örneğe rastlanmıştır. İlgili örneklerin 3'ünde tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılmıştır. 2 örnekte üzerine *-den* çıkma durum ekini almış ve *ol* sıfatı ile işaret edilmiştir. 3a-6 örneğinde ise iyelik 1. çokluk kişi ekini almıştır. 1 örnekte ise üzerine ek-fiilin geniş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır.

DKK'de 5 örnekte *üç* isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin 4'ünde tamlayıcı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. 1 örnekte ise *üç*, nicelediği ismi düşürerek isimleşmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*'ālimler oğlanlarından altı gişi vezīr idindi ve bularsuz hīç buyurmazdı ve anuñ **üçini** sağ yanında dururdu ve **üçini** sol yanında dururdu [KE, 883-14].*

*İskender on iki şehir yaptı **üç** Horāsānda birisi Hirī birisi Meriv birisi Semergand ve bir şehir İsfahan yirinde kim aña Hay dirler [KE, 762-2].*

*Nuh oğlu **üçidi** Sam ve Ham ve Yafis [KE, 115-2].*

*ol ikiniñ her birisinden üç oğlu doğdı Zelfeden doğan **üçüñ** adı Dan ve Takyali ve Zeyalun ve Celheden doğan **üçüñ** adı Had ve Yescur ve Eşir idi [KE, 203-12, 13].*

*ol ondan **üçin** ürüñdi kıl pes üç ürüñdii gavvāsı çıkardı [KE, 632-11,12].*

*ol tağ tañrınıñ 'azametinden pare olup altı tağ oldu pes **üçi** Medine yöresine düşdi Uhud Verkan Razva vü **üçi** Mekkeye düşdi Tur Sebir Hira [KE, 421-8].*

*tamām on yidi gişi dokuzı er ve bişi 'avrat ve **üçi** oğlan dirilüp [KE, 925-6].*

KE'de rastlanan diğer örnekler: 116-14, 317-13.

*durdu tennūr yandurdu. **üçi** dahı tennūr üstine dirilüp oturdılar [MN, 22b-8].*

*gelüñ **üçümüñ** dahı üç işi kim tañrı-y-ıçın işledük idi [MN, 3a-6].*

*iş işbu **üçden** taşra degül. ya sulh, ya hīle, ya ceng [MN, 46a-7].*

*ol **üçden** birin bağışladum. Henbūy kankısın ihtiyar kılursa alsun [MN, S11-2,3].*

***üçini** dahı aña bağışladı [MN, S12-2].*

***üçini** dahı dutup ol zālīm kātına iletdiler ki helāk eyleyeler [MN, S10-15].*

*ve ādemī kime dirler? ve anlaruñ cānı kaçdur? ... ve anlaruñ cānı **üç**-dür ve üç a 'zā-y-ıla kāyimdür [MN, 25a-4].*

*big yigidüñ gözi bir deñiz kılunı boz aygırı tutdı, bir de altı perlü gürzi, bir de ağ tozlu yayı tutdı, bu **üçini** begendi [DKK, 72-11].*

*dede men **üçini** bulur-isem ikisini sen bulur-mısın [DKK, 87-2].*

*hanum bunuñ **üçini** dahı bir yigide virelüm [DKK, 236-2].*

*dört oğlu olan birin virdi, **üçi** kaldı. Üç olan birin virüp iki kaldı [DKK, 220-8].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de *üç* sayısının sıfat olarak kullanılıp soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelediği 63 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin 50’sinde *üç* zaman kavram alanına işaret eden isimleri nicelemek için kullanılmıştır. 3 örnek dışında örneklerin tamamında sayılabilir ya da ölçülebilir isimler nicelenerek *üç* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Somut kavram alanını gösterenleri nicelediği 56 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin tamamında sayılabilir ya da ölçülebilir isimler nicelenerek ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

MN’de *üç* sayısı 21 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. 21 örneğin 8’inde somut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. Örneklerin 6’sında canlı, insan kavram alanına işaret eden isimler nicelenmiştir. Örneklerin tamamında sayılabilir isimler nicelenerek ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. MN’de *üç* sayısının sıfat olarak kullanılıp soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelediği 5 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin tamamında sayılabilir isimler nicelenerek *üç* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK’de 19 örnekte *üç* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 13’ünde somut kavram alanını gösterenleri nicelemiştir. Bu 13 örneğin 10’unda canlı varlıklara işaret eden isimler nicelenmiştir. 6 örnekte ise soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. Örneklerin tamamında zaman dilimi gösteren, sayılabilir *gün* ve *yıl* isimleri nicelenmiş, gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

ādemiler anuñ katına dirilse sarāy içinden üç kıl anuñ katına gelüridi [KE, 884-5].

belkim Zekeriyyānuñ üç gün tamām dili bağlandı kim hîç söz söyleyümedi [KE, 790-9].

ol gemideki yidi gişiyidi Nūhıdı ve üç oğlu ve üç gelini [KE, 107-1].

ol tañrı haqıyıçun kim anuñ bir adımı üç günlük yiridi [KE, 172-6].

ol üç yaranlaruñ içün kırbān eylegil ve bularuñ yazuğın dilegil [KE, 330-12].

pencşenbe gün başladı gökleri ve feriştelere ve uçmağı yaratdı tā āzīne güninden üç sâ’at kılınca ol sâ’atuñ ilkinde āfetleri ecelleri yaratdı [KE, 24-13].

pes anuñ peygāmbarlığı üç yıldız ve İsa göge götürüldüğinden sonra anası Meryem altı yıl diri oldu [KE, 855-1].

pes Yemlîhā duru geldi bāğçasından üç akçalık yimiş şatdı [KE, 886-11].

pes yine mescide gire namāz kıla ve tesbīh okıya kaçan göre kim üç gicede okuduğı kadar bir gicede okudu dağı ırte olmadı [KE, 38-7].

va'l-lāhi işbu iş ırılmadın sizüñ içiñüzde olasıdur tā kim tañrı ta'ālā size Fāris yirin ve Rūm ve Hamīr yirin açu virüp siz tamām üç çeri olmayınca bir çeri Şāmda bir çeri 'İrakda bir çeri Yemende [KE, 491-8].

KE'de rastlanan diğr örnekler: 15-11, 59-7, 63-14, 66-10, 68-8, 69-1, 71-7, 91-4, 93-14, 106-11, 115-5, 117-2, 120-2, 132-14, 135-1, 148-3, 158-13, 178-9, 198-14, 199-3, 203-11, 221-7, 221-14, 229-14, 234-1, 237-1, 239-11, 254-10, 254-13, 256-13, 283-11, 317-13, 323-7,8, 325-3, 306-11, 335-13, 339-1, 347-13, 354-1, 354-3, 357-1, 362-4, 367-12, 390-14, 395-15, 427-3, 430-12, 436-5, 483-5, 485-3, 499-6, 514-11, 521-8, 535-15, 536-6, 541-5, 542-13, 602-1, 628-7, 631-12, 632-12, 639-7, 655-7, 669-4,7, 678-5, 697-10, 714-1, 733-7, 742-4, 756-13, 776-2, 790-5, 801-10, 806-4, 808-8, 809-3, 827-1, 837-9, 838-2, 842-1, 845-9, 851-3, 861-12, 863-8, 867-10, 872-4, 875-10, 881-12, 884-2, 885-8, 922-11, 927-5, 939-7, 940-4, 944-3, 952-5, 953-5.

bu dīvüñ üç vezīri var-ıdı ki her biri rāyu tedbīr ve mekr ü hīle işinde gey üstād-ıdı [MN, 19a-10]

fermān senüñ. üç kişiyē vācibdür, eger tatavvu' namāzda-y-iken dağı namāzın kıya cevāb vire [MN, 8b-1].

gelüñ üçümüz dağı üç işi kim tañrı-y-ıçın işledük idi [MN, 3a-6].

işitdüm kim bir gez üç kişi düzilüp harāmīlğa çıkdılar [MN, 18a-10].

pādişahuñ resm ü 'ādeti üzre her evden bir ādem alınur idi. bu gün ne sebeb oldu ki benüm evümden üç nefer bir def'adan alındı [MN, S11-2,3]?

üç 'ādet cāhillerüñdür. bir oldur kim gendüzin 'ayıbsuz göre; ikinci oldur kim gendü bilüsin ayruklar bilüsinden artuğ bile. üçinci gendü 'ilmine mağrūr olup gendüyi intihā mertebesinden duta [MN, 26b-11].

üç gün oldu kırkusı hadden geçdi [MN, 54a-11].

üç işdür ki anı işlemekde endīşe eylemek gerekmez [MN, 42b-1].

üç kişi yolda giderken yağmur dutdı. Bir tığ eteginde bir mağāraya sığındılar [MN, 3a-2].

MN'da rastlanan diğr örnekler: 25a-4, 41a-14, 49b-6, 53a-3.

buğayı koyu virdiler, oğlançuklara kaç didiler. ol üç oğlan kaçdı [DKK, 16-5].

çobanuñ üç yaşar tana derisinden sapanınuñ ayası-y-idi, üç kiçi tüyinden sapanınuñ kolları-y-idi, bir kiçi tüyinden çatlağucı-y-idi [DKK, 56-10,11].

Haq Ta ‘āla yol virdi vardum, ol üç canavarı öldürdüm, saru tonlu Selcen Hatunu aldum geldüm [DKK, 190-11].

han dahı Begili konukladı, yahşı at yahşı kaftan vāfir harclık virdi. Üç gün tamam ağırladı. üç gün dahı Begili av şikār eti-y-ile konuklayalum bigler didi [DKK, 237-4,5].

kız sen maña bir yıl baqğıl, bir ylda gelmez-isem iki yıl baqğıl, iki ylda gelmez-isem üç yıl baqğıl [DKK, 261-4].

menüm avumu bozma, leşkerümi tağıtma, ben bugün koñur ata kaqıram, üç günlük yolu bir günde aluram [DKK, 43-11].

ol kızuñ üç canavar qalıñlığı kaftanlığı var-idi. Her kim ol üç canavarı bassa yeñse öldürse kızumu aña virürem diyü va‘de eylemiş-idi. basmasa başın keser-idi. böylelik-ile otuz iki kâfir biginüñ aqlınuñ başı burc bedeninde kesilüp sılmış-idi. ol üç canavaruñ biri qağan aslan-idi, biri kara buğa-y-idi, biri dahı kara buğra idi [DKK,173-1,6].

üç gün dünlü günlü yortdı [DKK, 263-3].

üç kişi sağ yanından üç kişi sol yanından demir zincir-ile buğayı tutmuşlar idi [DKK, 15-13].

DKK’de rastlanan diğer örnekler: 39-13, 48-10, 73-2, 175-1, 190-11, 191-13, 263-8.

Zarf Olarak Kullanımları

KE ve DKK’de üç sayısının zarf olarak kullanımlarına rastlanmazken DKK’de 3 örnekte kullanımları tespit edilmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

Beyrek üç öpdi, bir dişledi, düğün kutlu olsun han kıızı diyü parmağından altun yüzügi çıkardı kızuñ parmağına kiçürdi [DKK, 80-2].

bir sordı olança südin aldı, iki sordı kanın aldı, üç sordı canın aldı [DKK, 217-3].

çobanuñ üç yaşar tana derisinden sapanınuñ ayası-y-idi, üç kiçi tüyinden sapanınuñ kolları-y-idi, bir kiçi tüyinden çatlağucı-y-idi [DKK, 56-10].

4.1.1.3.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE, MN ve DKK eserlerinde *üç* sayısına toplamda 178 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 131'i KE'de, 20'si MN'de ve 27'si DKK'de tespit edilmiştir. 24 örnekte isim, 151 örnekte sıfat, 3 örnekte ise zarf olarak kullanımları tespit edilmiştir.

KE'de 131 örnekte *üç* sayısının örnekleri tespit edilmiştir. 131 örneğin 12'sinde isim, 119'unda ise sıfat olarak kullanılmış, zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır.

KE'de *üç* sayısı 12 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin 8'inde tamlanan olarak kullanılmıştır. Tamlanan olarak kullanıldığı örneklerin 6'sında tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılırken 1'inde belirtili, 1'inde ise *+den* çıkma durum eki ile kurulan isim tamlamasının tamlananı olmuştur. Geriye kalan 4 örneğinde 1'inde tamlayan olarak kullanılmıştır. 1 örnekte üzerine ek-fiilin belirli geçmiş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır.

KE'de *üç* sayısının sıfat olarak kullanılıp soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelediği 63 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin 50'sinde *üç; sā'at, gice, gün, dün, ay ve yıl* zaman kavram alanına işaret eden isimleri nicelemek için kullanılmıştır. Bu isimler içerisinde 33 örnekle *gün* ismi en çok nicelenen isim olmuştur. 3 örnek dışında örneklerin tamamında sayılabilir ya da ölçülebilir isimler nicelenerek *üç* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 221-7 ve 221-14 örneklerinde *üç* sayısı içerisinden pay alınan bütüne işaret etmiştir. 117-2, 697-10, 790-5, 790-9, 842-1 ve 944-3 örneklerinde nicelik *gün ve yıl* zaman gösteren isimlerle eş dizimlilik yoluyla sağlanırken ilgili örneklerde *tamam* da kullanılmıştır ve bu yolla belirli güçlendirilmiş ve odaklılık artırılmıştır. 63-14, 172-6, 655-7, 827-1 örneklerinde *üç günlük* tamlama yapısının kendisi ölçü birimi gibi kullanılmıştır. Somut kavram alanını gösterenleri nicelediği 56 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin tamamında sayılabilir ya da ölçülebilir isimler nicelenerek ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 16 örnekle *gişi* ardından 6 örnekle *oğul* isimleri en çok nicelenen isimlerdir bunların yanında *akça, dinar, salkum, sepet, dāne, taş, ayak, yir, kal'a, nesne, gelin, çeri, vezir, kul, yaran* isimlerinin nicelendiği tanıklar tespit edilmiştir. 491-8 örneğinde *tamam* ile *tam, aşılması gereken kritik sınır* işaret edilmiştir. 776-2 ve 952-5 örneklerinde ise *üç* sayısı, içerisinden pay alınan bütüne işaret etmiştir.

MN'de *üç* sayısının isim olarak kullanıldığı 7 örneğe rastlanmıştır. İlgili örneklerin 3'ünde tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılmıştır. 2 örnekte üzerine *-den* çıkma durum ekini almış ve *ol* sıfatı ile işaret edilmiştir. 3a-6

örneğinde ise iyelik 1. çokluk kişi ekini almıştır. 1 örnekte ise üzerine ek-filin geniş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır.

MN’de *üç* sayısı 13 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Somut kavram alanını gösterenlerin nicelediği 8 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin 6’sında canlı, insan kavram alanına işaret eden isimler nicelenmiştir. Bu 6 örneğinde 4’ünde ise *kişi* ismi ile diğer iki örnekte ise *nefer* ve *vezir* isimleri ile eş dizim oluşturmuştur. Örneklerin tamamında sayılabilir isimler nicelenerek ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. MN’de *üç* sayısının sıfat olarak kullanılıp soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelediği 5 örneğe rastlanmıştır. İlgili örneklerde ‘*adet, iş, gün* isimleri nicelenmiştir. Örneklerin tamamında sayılabilir isimler nicelenerek *üç* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK’de 5 örnekte *üç* isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin 4’ünde tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. 1 örnekte ise *üç*, nicelediği adı düşürerek adlaştırmıştır.

DKK’de 19 örnekte *üç* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 13’ünde somut kavram alanını gösterenleri nicelemiştir. Bu 13 örneğin 10’unda canlı varlıklara işaret eden isimler nicelenmiştir. Bu 10 örneğin ise 7’sinde *canavar* ismi nicelenmiştir. Geri kalan 3 örnekte *oğlan, kişi* ve *kiçi* isimleri nicelenmiştir. Cansız varlıkların isimlerinin nicelendiği 3 örnekte ise *yir* ve *nesne* isimleri ile eş dizimli kullanılmıştır. 173-1’de *üç canavar kalınlığı* tamlamasının kendisi ölçü birimi gibi kullanılmıştır. 6 örnekte ise soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. Örneklerin tamamında zaman dilimi gösteren, sayılabilir *gün* ve *yıl* isimleri nicelenmiş, gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 43-11 örneğinde *üç günlük* tamlama yapısının kendisi ölçü birimi gibi kullanılmıştır.

DKK’de 3 örnekte *üç*, zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin 2’sinde *sor-* ve *öp-* fiilleri nicelenirken 1 örnekte *yaşar* sıfatı nicelenmiştir.

Tablo 3. Üç Sayısının KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları

üç	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	12	63+56	-	131
MN	7	8+5	-	20
DKK	5	13+6	3	27

4.1.1.4. Dört (4)

4.1.1.4.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE, MN'de *dört* nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanımlarına rastlanmıştır. Toplamda 6 örnekte tespit edilen *dört*, örneklerin birinde çıkma durum eki ile kullanılırken, örneklerin birinde isim tamlamasının tamlananı, birinde tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı ve üç örnekte de isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılmıştır. Tamlayan olarak kullanıldığı örneklerin tamamında *ol* işaret sıfatı ile eş dizimli kullanılmıştır.

*Muhammed bin İshāk eyitdi ol deve depeleyen toğuz gişinüñ **dördi** köşek ardına düşdi [KE, 135-3].*

*ol **dördüñ** birisi Masda' bin Mehrec ve anuñ qarındaşı Zevāb bin Mehrec idi [KE, 135-3].*

*ol **dördüñ** sevgüsi benüm gönümde dölenmişdür [KE, 16-11].*

*ol **dördüñ** üç ayı dizilmiş incüdür [KE, 15-11].*

*pes Ya'kübuñ cümle oğlanları on ikiyidi ikisi Rāhilden **dördi** Liyāndan üçü Zülfeden ve üçü Cülheden [KE, 203-13].*

*Dāzime'nüñ günāhı bu **dörtiden** zilletdür [MN, S75-17].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE'de *dört* nicelik işaretleyicisine 44, MN'de 12 ve DKK'de 5 örnekte sıfat olarak rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Cercīs yüzün bırağdılar ve **dört** mihlā elin ayağın gerüp mihladılar [KE, 927-3].*

*Muhammed ālın şahābelerile bezedi ī bu dōrt ʔoĝru yol bulmuş ḥalīfalar ve ḥoşnūdlu imāmlardur Muhammedi Muştafādan kim eyitdi işbu **dōrt** gişinūñ sevgüsü dirgenmeye illā mü'min göñli içinde [KE, 16-8].*

*İbnü' Abbās eyitdi ādem başınca bir **dōrdül** ve yeyni taşıdı [KE, 508-13].*

*ol on iki ayı **dōrt** ayıla bezedi [KE, 15-11].*

*pāzişāh olduĝı gün on üç yaşındaydı **dōrt** yıl pāzişāhlık sürdi [KE, 683-8].*

*pes Ya 'kūbuñ Liyāndan **dōrt** oĝlı doĝdı Rübīl ve Yehūzā ve Şem 'ün ve Lāvā [KE, 203-8].*

*tañrı aña bir ḥulle geydüirdi andan **dōrt** yaña baĝdı gördi kim ol helāk olan oĝul kız ve ṭavarı tañrı ta 'ālā iki ança kılup girü virmiş [KE, 335-1].*

*tañrı ta 'ālā ol iki öküze **dōrt** ferişte müvekkell kıldı kim sürerlerdi [KE, 558-7].*

*ve şarṭ eyler kim şöyle berk dikgil tā **dōrt** yıl varsun dir ve ölüm aña indügin ve **dōrt** yıla irmeyesin unuttı [KE, 643-10].*

*yılan canavarlaruñ görklüsiyidi ve anuñ **dōrt** ayaĝı varıdı deve ayaĝı gibi [KE, 52-1].*

KE'de rastlanan diĝer örnekler: 15-12, 15-14, 16-12, 23-1, 73-4, 75-12, 189-5, 198-6, 212-12, 270-15, 294-9, 309-11, 311-1, 311-7, 370-7, 388-2, 389-1, 409-11, 448-10, 488-5, 488-9, 489-3, 508-13, 524-8, 539-15, 540-12, 700-6, 751-11, 746-10, 782-5, 913-8, 914-1, 918-15.

*Ādemīleruñ teni **dōrt** 'anāsırdan yaradıldı: Yıl ü su, ôd u toprak ve sekiz mizācdur [MN, 25a-2].*

*Andan div eyitdi: "Bu **dōrt** 'anāsır ne düzene ḳodılar bir gövdede?" Dīn-dār eyitdi: "Bu **dōrt** 'anāsırda ḳanḳısı kim tabī'atda ağır-ıdı, anı aşaĝa ḳodılar [MN, 25a-11,12].*

*Behrām-ı Gūr zamānında **dōrt** yıl kızlık oldu. Şöyle kim ḥalk ḳamu ot yidiler. Pes Behrām anbārlar açdı, yoḥsullara taḥıl üleşdüirdi. Ve baylara satdı, **dōrt** yıl vilāyeti bisledi [MN, 3b-12,13].*

*Biz dahı gendü pādişāhlıĝumuz-ıla senüñ ḥürmetüñe **dōrt** yıl ilüñden ölümü götürdük. Ol **dōrt** yıl içinde kimse bilmez ki erden 'avratdan oĝlandan kimse öldügin [MN, 4a-4].*

*Cebra 'ıl geldi, bir gez çağırdı. Çeri tamām ḳamu **dōrt** kişiden artuĝı helāk oldu ve helāk olmayanlaruñ biri Snecārīb, biri Buḥte Nasr [MN, 69b-2].*

***Dört** ayağı karnına degin balçığa batdı [MN, 51a-1].*

*Günāh ki Benī Ādem'den sādır olur, **dört** nev' üzredür [MN, S75-14].*

*Likin ere **dört** 'avrat dahı almak revādur. Ol ki erdür [MN, 14b-2].*

*Zirā hīç 'āqıl gendü kuvvetine i'timād kılmaya kim dimişlerdür **dört** nesne her çend ki düşmen ola, az ve hakır hor görmek gerekmez [MN, 48b-6].*

*Karlar **dört** dürlüdür. Birisi solduran sopdur. Birisi tolduran topdur. Birisi ivün tayağıdur. Birisi niçe söyler-iseñ bayağıdur [DKK, 7-5].*

*Oğuzda **dört** yigit niķab-ile gezer-idi [DKK, 180-1].*

*Bunlar dahı rāzı oldı. **Dört** oğlı olan birin virdi, üçü kaldı [DKK, 220-7].*

***Dört** oğlı olan birin virdi [DKK, 222-6].*

*İki yılda gelmez-iseñ üç **dört** yıl baķam [DKK, 261-9].*

Aşağıdaki örnekte ise çokluğa işaret eden *dört* sayısının nicelediği isimler aynı zamanda +lar çokluk ekini almıştır.

*evvel İbrāhīm Ḥalīl ve Mūsā Kelīm ve 'İsā Vecīh ve Muḥammed Ḥabīb bu **dört** kitāblar ve şerī'atlar issidür bulara ulü'l- 'azm dirler ve dahı yir yüzün bezedi Muḥammed kavmı birle bezedi ve Muḥammed kavmın bezedi **dört** gişiyle evvel 'Alī ve Fāṭıma ve Ḥasan ve Ḥüseyn [KE, 15-15].*

4.1.1.4.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de 53 örnekte *dört* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin 5'inde isim olarak kullanılırken 48 örnekte isimler nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır.

KE, 5 örnekte tespit edilen *dört*; örneklerin birinde isim tamlamasının tamlananı, birinde tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı ve üç örnekte de isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılmıştır. Tamlayan olarak kullanıldığı örneklerin tamamında *ol* işaret sıfatı ile eş dizimli kullanılmıştır.

KE, 48 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. 36 örnekte somut kavram alanını gösterenler nicelenirken, 12 örnekte soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. Örneklerin tamamında sayılabilir isimlerle ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Somut kavram alanını gösterenlerin nicelendiği 36 örneğin tamamında tek tek sayılabilir isimlerle gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Ayrıca 15-15 örneğinde çokluğa işaret eden *dört* sayısının nicelediği isimler aynı zamanda +lar çokluk ekini almıştır.

MN’de toplamda 13 örnekte *dört* sayısına rastlanmıştır. 1 örnekte isim olarak, 13 örnekte isimlerin önüne gelerek sıfat olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır.

MN’de *dört* sayısı, üstüne çıkma durum eki olarak 1 örnekte isim olarak kullanılmıştır.

MN’de sıfat olarak ile kullanıldığı 13 örneğin 6’sında soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelemiş geri kalan 7 örnekte ise somut kavram alanını gösterenler niceleyerek sıfat olarak kullanılmıştır.

DKK’de toplamda 5 örnekte *dört* sayısına rastlanmıştır. İlgili örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. Zarf kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

DKK’de *dört* sayısı, 5 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. 4 örnekte somut adlar nicelenirken 1 örnekte soyut ismi nicelenmiştir. Somut kavram alanını gösterenlerin nicelendiği 4 örneğin 3’ünde insana işaret eden *oğlu* ve *yigit* isimleriyle kullanılmıştır.

Tablo 4. *Dört Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

<i>dört</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	5	36+12	-	53
MN	1	7+6	-	14
DKK	-	4+1	-	5

4.1.1.5. *Beş/Biş* (5)

4.1.1.5.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE’de 6 örnekte *beş/biş* sayısının isim olarak kullanımlarına rastlanmıştır. İlgili örneklerin ikisinde isim tamlamasının tamlayanı olarak, ikisinde tamlayanı düşmüş tamlanan olarak ve bir örnekte de üzerine ek-fiilin belirli geçmiş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*cebra’ıl eyitdi sen ilerü geçgil atañ üzere namāz kılğıl pes Şit ilerü geçdi otuz tekbır namāz kıldı ammā **bişi** biş vaqt namāz oldu kalanı Ādemi ululamağ içün oldu [KE, 88-4].*

kalın **bişinüñ** adı bize değmedi [KE, 131-1].

Lūt kavminuñ köyleri **bişidi** [KE, 214-6].

ol **biş** kim işlemege güçleri yitmez gözsüz ve sağır ve dilsüz ve kötürüm ve delüyidi [KE, 472-3].

ol gemi on kardaşuñı ve ol gemiden artuğ bularuñ yoğıdı atalarından mīrās kalmışıdı bularuñ biş deñiz yüzinde işlenürleridi gemiyile ve **bişinüñ** işlemege taqātı yoğıdı [KE, 472-1].

tamām on yidi gişi dokuzı er ve **bişi** ‘avrat ve üç oğlan dirilüp durdı [KE, 925-5].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE, MN ve DKK’de *beş/biş* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanım örnekleri aşağıdaki gibidir.

ben halkum üzere rahīmven neçeme yazuklular ise eyitdi **biş** yıl olsun tañrı eyitdi benüm rahmatum halkum üzere vardır [KE, 535-13].

cebra’ıl eyitdi sen ilerü geçgil atañ üzere namāz kılğıl pes Şīt ilerü geçdi otuz tekbīr namāz kıldı ammā bişi **biş** vakt namāz oldu kalını Ādemi ululamağ için oldu [KE, 88-4].

dağı bir ‘avrat ‘Arabdan aldı anuñ adı Hacıñ idi ve andan **biş** oğlu oldu Keyşān ve Şūrah ve Emīm ve Levṭān ve Nāfīs [KE, 192-6].

dağı durduğumuzca atluya **biş** akça yayaya üç her günce virdi [KE, 772-12].

Ka ‘beyi **beş** tağdan yaptılar [KE, 173-12].

ol Muhammed Muştafā peygāmbarlık degmekden **biş** yıl öñ idi [KE, 175-15].

pes kaçan yidi yıl geçdi Kelbī eydür bu yidi yıl ol **beş** yıldan şöñrayıdı kim sākī şefā ‘ata dutduğundan beş yıl tamām zindānda yatmışıdı [KE, 258-12].

tañrı ta’ālā geçmiş peygāmbarları ve öñdüñki ümmetler habarın Muhammed Muştafā üzere kışsa kılduğı **biş** hikmetden ötürüyidi [KE, 1-12].

ve ol kavmuñ bir salkum üzümün Mūsā kavmindan **biş** gişi götürübildi ve bularuñ bir nārı kabına biş gişi Mūsā kavmindan sığardı [KE, 502-10].

yā ‘Üzeyr sen yalancı degüliñ imdi bize anı yazı virgil pes ‘Üzeyr biş barmagına **biş** kalem bağladı ve tevrūt[i] kamusın göñlinden yazdı [KE, 729-7].

KE’de rastlanan diğör örnekler: 3-9, 34-2, 59-15, 208-6, 341-12, 457-1, 471-15, 516-12, 687-7, 791-9, 841-6, 841-11, 843-3, 865-4, 879-11, 881-4.

*ağ alnuñda **biş** kelime du'a kılduķ kabul olsun [DKK, 66-8; 154-10; 170-2; 201-9; 213-3; 304-3].*

*Begil **biş** gün oldu divana çıķmadı. Ayağınıñ sinduğını kimseye demedi [DKK, 242-7].*

*Bilgil iy 'azîz ķardaş! **Biş** nesne sebebdür 'ömr artmağa [MN, 68b-1].*

***biş** kelime du'a kılduķ kabul olsun [DKK, 291-5].*

*Bu Şirvîn'üñ **biş** nefer oğulları olup her birisi 'aķl u dāniş issi, pādişālīga lāyık ehl-i rāy olmışlar-ıdı [MN, S4-15].*

*meyhanada **biş** gün yime içme oldu [DKK, 255-1].*

*Pay Pürenüñ oğlı **biş** yaşına girdi, **biş** yaşından on yaşına girdi [DKK, 70-3].*

Aşağıdaki örnekte ise çokluğa işaret eden *beş* sayısının nicelediği isimler aynı zamanda +lar çokluk ekini almıştır.

*ol tañrıya kim neyile diledise sizüñ işiñüzi bitür[di] ve bilgil kim tañrım seni ve daķı **biş** yoldaşlarıñı ağırlayup ķurtarmadı [KE, 688-3].*

4.1.1.5.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de *beş/biş* sayısına 32 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 26'sında isimler nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır, 6 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır.

KE'de 6 örnekte isim olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 4'ünde isim tamlaması içerisinde kullanılmıştır. Bu dört örneğin 2'sinde tamlanan, 2'sinde ise tamlayan görevinde kullanılmıştır. İsim tamlaması kullanımları dışında kalan 2 örneğin 1'inde isimleşmiş, diğesinde ise üzerinde geçmiş zaman ek-fiil eki alıp yüklem olarak kullanılmıştır.

KE'de *beş/biş* sayısı, 26 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. 19 örnekte somut kavram alanını gösteren isimler nicelenirken, 7 örnekte soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. Soyut kavram alanını gösterenlerle beraber kullanıldığı 7 örneğin 6'sında *beş/biş* sayısı; *gün, ay, vakt* gibi zaman kavram alanı gösteren isimlerle beraber kullanılmıştır. Somut kavram alanını gösterenlerin nicelendiği 19 örneğin tamamında tek tek sayılabilir isimlerle gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Ayrıca 688-3 örneğinde çokluğa işaret eden *beş/biş* sayısının nicelediği isim aynı zamanda +lar çokluk ekini almıştır. 341-

12'de geçen *bahş* ve 471-15'te geçen *deñiz* ismi dışındaki tüm örneklerde sayılabilir isimlerle ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

MN'de toplamda 2 örnekte *beş/biş* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin tamamında isimlerin önüne gelerek sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır.

MN'de, sıfat olarak kullanıldığı 2 örneğin birinde soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelemiş bir örnekte ise somut bir isim niceleyerek sıfat olarak kullanılmıştır.

DKK'de toplamda 11 örnekte *beş/biş* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin tamamında isimlerin önüne gelerek sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf kullanımlarına rastlanmamıştır.

DKK'de *beş/biş* sayısına 11 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin tamamında soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelemiştir. Örneklerin 7'sinde *biş kelime du'a kılduk* kalıp yapısı içinde *kelime* soyut ismiyle beraber kullanılmıştır. Geri kalan 4 örnekte ise zamanın dilimlerine işaret eden *yaş* ve *gün* ismiyle beraber kullanılmıştır. Örneklerin tamamında sayılabilir isimlerle beraber gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Tablo 5. *Beş/Biş Sayısının KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları*

<i>beş/biş</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	6	19+7	-	32
MN	-	1+1	-	2
DKK	-	0+11	-	11

4.1.1.6. *Altı* (6)

4.1.1.6.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

MN ve DKK'de *altı* sayısının isim olarak kullanımlarına rastlanmazken KE'de rastlanan kullanım örnekleri aşağıdaki gibidir. İlgili örneklerin birinde isim tamlamasının tamlananı olarak diğerinde ise tamlayanı olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

anuñ içinde yidi kıbbe ev dike ve anuñ altısı muşabbak ola [KE, 488-4].

yā ‘Alī eger ‘ālimiseñ baña habar virgil kim ol **altunuñ** adı neyidi [KE, 883-15].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE, MN ve DKK’de *altı* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanım örnekleri aşağıdaki gibidir.

*ferište eyitti **altı** dīnār vireyin varup anañıla danışma ol yigit eyitti ağıınca altun virürseñ de alumayam illā anam danışığı ile pes sığırı girü anası katına ilette ve habarı eyitti girü bāzāra ilet bu kez **altı** dīnāra sat anuñ üzere ben rāzı ol ferište geldi eyitti anañdan destūr alduñ mı eyitti belī baña buyurdu kim **altı** dīnārdan eksüğe virmeyem [KE, 485-6,7,8].*

*İbrāhīm Ken ‘ānlulardan bir ‘avrat evlendi aña Kaṭūrā dirlerdi İbrāhīmüñ andan **altı** oğlu doğdı ve anlaruñ adları Nefneşān ve Zemrān ve Medyen ve Mudyān ve Yesbaḳ ve Şūḩ idi [KE, 192-4].*

*‘İsā göge götürüldüğinden soñra anası Meryem **altı** yıl diri oldu andan öldi [KE, 855-1].*

*ol gemideki yidi gişiyidi Nūḩıdı ve üç oğlu ve üç gelini İbnü İshāḳ eyitti ‘avratlarından artuḳ on gişiyidi Nūḩ ve üç oğlu ve daḩı **altı** gişi kim Nūḩa īmān getürmişleridi [KE, 107-1].*

*pes ayuñ ve güneşüñ doğduğı ve dulunduğı böyle-durur pes dogmaḳ dulinmaḳ birle ol bñnarlar ucına çıkısa **altı** ay olur andan güneş döner girü bu ucına çıkıcaḳ yıl üç yüz altmış gün tamām olur [KE, 36-13].*

*pes buyurdu kim demürden **altı** kazuḳ eyledüp kızdurdı kaçan tamām kızdı ol mīḩları anuñ başına doḳudı [KE, 918-4].*

*pes günüñ **altı** sâ‘atı geḳmişidi kim iblīse geldiler [KE, 807-15].*

*pes ol gelduğı yolu azdı girü ardına gitdi hattā kim tamām **altı** deñizi geḳdi yidinci deñize girdi [KE, 748-2].*

*tañrı ta‘ālā eyitti yā İlyās ben ḩaḩḩumı esirgeyiciven neḳeme zālīm ḩavmısa daḩı İlyās eyitti **altı** yıl olsun tañrı eyitti ben ḩaḩḩum üzere raḩīmven neḳeme yazuḳlular ise eyitti biş yıl olsun [KE, 535-12].*

*Yūsuf Ya ‘ḩūb ḩatından gitdüḳde **altı** yaşındaydı dīşin dīşemedüḳidi [KE, 234-12].*

KE’de rastlanan diğerk örnekler: 108-9, 111-11, 421-7, 442-13, 479-8, 516-4, 533-14, 711-2, 711-8, 749-8, 788-4, 806-2, 841-2, 883-13, 885-12, 940-1.

*dimişlerdür ki bir ulu pâdişâh var-ıdı. **altı** oğlu var-ıdı [MN, 7a-4].*

***altı** cellad eñsesine geldiler, yalıñ kılıç tutdılar [DKK, 186-3].*

***altı** perlü gürzini ele aldı, oğlanuñ üzerine sürdi [DKK, 250-7].*

***altı** perlü gürzini eline alup Kazanı çaldı [DKK, 287-6].*

*altmış ögeç derisinden kürk eylese topuqlarını örtmeyen, **altı** ögeç derisinden külah itse kulaklarını örtmeyen, kolu budı hırança uzun baldırları ince, Kazan Bigüñ tayısı at ağızlu Aruz Koca çapar yetdi [DKK, 61-13].*

*andan döne bilmez Dülek Evren **altı** perlü çomağı-y-ile at depüp gelüp yukarudan aşağı kâfiri katı urdı, alımadı [DKK, 209-7].*

*bağdılar gördiler **altı** bölük toz indi [DKK, 127-6].*

*big yigidiñ gözi bir deñiz kulumı boz aygırı tutdı, bir de **altı** perlü gürzi, bir de ağ tozlu yayı tutdı, bu üçünü beğendi [DKK, 72-10].*

*bigler tañrı bize bir kür oğul virmiş, varayın anı anası yanından alayın, kılıc-ile paralayayın, **altı** bölük ideyin **altı** yoluñ ayırında bırağayın, bir dağı kimse yazı yirde yoldaş koyup kaçmaya [DKK, 135-1].*

*kâfirüñ çignine bir kılıç urdı, geyimini kiçimini toğradı, **altı** parmak deriñligi zahm irişdüirdi [DKK, 210-13].*

*kılıç çeküp **altı** kâfir depeledi [DKK, 263-6].*

*pay Pürenüñ oğlu- y-içün bir deñiz kulumı boz aygır aldılar, bir ağ tozlu katı yay aldılar, bir dağı **altı** perlü gürz aldılar [DKK, 70-2].*

*sol tarafda Buğaçuğ Melike Kara Göne oğlu Delü Budak karşı geldi, **altı** perlü gürz ile depesine katı tuta urdı, dünya ‘âlem gözine karañu oldu [DKK, 64-9].*

Zarf Olarak Kullanımları

Aşağıdaki örneklerde *altı* sayısı bir fiili niceleyerek zarf olarak kullanılmıştır.

*Bigler tañrı bize bir kür oğul virmiş, varayın anı anası yanından alayın, kılıç-ile paralayayın, **altı** bölük ideyin [DKK, 135-1].*

4.1.1.6.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de *altı* sayısına 30 örnekte rastlanmıştır. 28 örnekte isimler nicelenerek sıfat olarak, 2 örnekte ise isim olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

KE'de *altı* sayısı, 2 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin birinde tamlayan, diğerinde ise tamlanan görevinde kullanılmıştır.

KE'de *altı* sayısının sıfat olarak kullanıldığı 28 örneğe rastlanmıştır. 17 örnekte somut kavram alanını gösterenler nicelenirken, 11 örnekte soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. Söz konusu 11 örneğin 10'unda *saat*, *ay*, *yıl* gibi zaman dilimleri ile beraber kullanılmıştır. Geri kalan tek örnekte *yaş* ismiyle beraber yani yine zamanın geçme miktarına işaret edilerek kullanılmıştır. Örneklerin tamamında sayılabilir isimlerle ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Somut kavram alanını gösterenlerin nicelendiği 17 örneğin tamamında tek tek sayılabilir isimlerle gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Örneklerin 7'si *gişi* ismiyle, 2'si ise yine insana işaret eden *haseki* ve *oğul* isimleriyle beraber kullanılmıştır. Bunlarla beraber 485-6,7,8 örneklerinde bir şeyin pahasına işaret edilmiştir.

MN'de *altı* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte bir isim nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır.

MN'deki tek örnekte rastlanan *altı* sayısı somut ve sayılabilir bir isim olan *oğul* sözcüğünün önüne gelerek sıfat olarak sayılabilir ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK'de toplamda 13 örnekte *altı* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin 12'sinde isimlerin önüne gelen *altı*, sıfat olarak kullanılırken geri kalan 1 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanıldığı örnekte fiil nicelenmiştir. *Altı* sayısının isim olarak kullanıldığı örneklere ise rastlanmamıştır.

DKK'de *altı* sayısı 12 örnekte isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin tamamında sayılabilir, somut kavram alanını gösterenlerle beraber gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Örneklerin üçünde canlı varlıkların isimleri nicelenmiştir. 210-13 örneğinde ise *altı parmak derinlik* tamlama yapısı ile bir ölçü birimi yapısı oluşturduğu görülmüştür.

DKK'de *altı* sayısı 1 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *bölük id-* fiili nicelenmiştir.

Tablo 6. Altı Sayısının KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları

<i>altı</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	2	17+11	-	30
MN	-	1+0	-	1
DKK	-	11+0	1	12

4.1.1.7. Yedi/Yidi (7)

4.1.1.7.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

MN ve DKK'de *yedi/yidi* sayısının isim olarak kullanıldığı hiçbir örnek tespit edilmezken KE'de *yedi/yidi* sayısı 16 örnekte isim olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 14'ünde üzerine *durur/-DURUR* ek-fiilini almış ve yüklem olarak kullanılmıştır. Kalan 2 örneğin 1'inde isim tamlamasının tamlayanı olarak diğerinde ise tamlananı olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

pes gökler yididür yirler yidi ve taşlar yidi ve denizler yidi ve günler yidi ve yıldızlar yidi cemreler taşı kim atarlar yidi ve tamu kapuları ve tabakaları yidi [KE, 19-4-6].

... ve [anuñ] yidisi kalan illerdedür [KE, 540-3].

Zühre ol yidinüñ birisidür [KE, 96-4].

KE'de rastlanan diğer örnekler: 13-14, 18-7, 19-9, 21-10, 754-3.

Sıfat Olarak Kullanımları

KE, MN ve DKK'de *yidi* sayısının isimleri niceleyip sıfat olarak kullanıldığı örnekler aşağıdaki gibidir. KE'de 112 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelediği örneklerde *saat, gün, ay, yıl, yaş* gibi zaman dilimleri ile beraber kullanılmıştır. Somut kavram alanını gösterenleri nicelediği örneklerde ise *gişi, kız, oğlan, melik, çeri* gibi insan kavram alanına ve *kerkes, koyun, sığır, balık, arslan* gibi hayvan kavram alanına işaret eden canlı varlıklara verilen isimler *yidi* sayısı ile

nicelenmiştir. MN'deki tüm örneklerde *yaş* soyut ismi nicelenmiş ve ilgili kullanımda *nihai son* işaretlenmiştir. DKK'de ise 18 örnekte *yidi* sıfat olarak kullanılmıştır. 126-4 ve 178-4'te *yidi günlük yol* ve *yidi ağaç yir* tamlamaları ile ölçü işaretlenmiştir. 10 örnekte ise *yidi gün yidi gece* ikileme yapısının tamlayanı olarak kullanılmış ve kalıp ifade olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

bulardan yidi gişi depeledi [KE, 384-8].

İbrāhīm 'as oda birağılduğında on altı yaşındaydı ve İshāk 'as kurbān olduğunda yidi yaşı içindeydi ve Sāre İshākı doğurdukdā toksan yaşındaydı [KE, 152-12].

'İsādan artuḵ bir niceler eyitdi altı ayda doğdı bir niceler eyitdi yidi sâ 'at götürdi bir niceler eyitdi üç sâ 'at götürdi [KE, 806-3].

kaçan Qābīl Hābīli depeledi yir ve üstindeki birle yidi gün tamam ditredi [KE, 83-11].

pes andan daḥi çıkarup bir evde qodılar yigirmi yıl ve yedi ay anda durdı [KE, 558-2].

pes İbrāhīm bulara gendü koyunından yidi koyun virdi [KE, 157-2].

pes yidi çeri birle ol oğlan qatına geldi [KE, 936-9].

ve Yūsuf 'as tañrı ta 'ālā sınađuḡı yidi yıldı [KE, 19-8].

Veheb eyitdi anuñ yidi kız üç oğlu varıdı [KE, 339-1].

Yūsufuñ evvelki 'aṣā düşiyile soñraqı yıldızlar düşi arasında yidi yıl geçdi [KE, 227-9].

KE'de rastlanan diğ̈er örnekler: 5-5, 6-11, 6-13, 9-14, 24-3, 24-8, 38-12, 96-3, 107-1, 108-15, 113-5, 118-8, 121-7, 123-13, 130-13, 134-2, 135-8, 151-8, 187, 202-12, 203-2, 203-5, 225-2, 253-3, 259-10, 527-10, 527-11, 258-7, 258-13, 258-15, 259-13, 262-4, 262-7, 262-10, 286-1, 332-8, 334-2, 335-13, 379-1, 379-15, 384-8, 395-11, 399-7, 400-3, 403-14, 405-5, 406-8, 424-11, 473-13, 488-4, 488-13, 525-3, 527-10, 527-7, 534-11, 535-2, 535-10, 572-11, 654-5, 689-2, 710-2, 711-7, 711-9, 749-7, 785-2, 807-10, 840-3, 852-4, 853-5, 861-6, 861-9, 872-5, 880-14, 893-12, 919-8, 920-4, 930-7.

bu 'aceb degüldür ki ölüm̈den 'öm̈ür vire. 'aceb oldur kim Yūnus peygāmb̈er 'aleyhi's-selām yidi yaşında öldi [MN, 69b-6].

oğlan yidi yaşına degdi [MN, 60b-8].

Yūnus **yidi** yaşında öldi [MN, S175-17].

... **yidi** gün ben Kazana möhlet virgil [DKK, 140-9].

... **yidi** kızıñ umudı, kalın Oğuz imrençesi, Kazan Bigüñ inağı, boz aygırlu Beyrek çapar yetdi [DKK, 61-5].

...men bu oğlanı alayın ava gideyin, **yidi** günlük azuğ-ile çıkayın, oğ atduğum yirleri kılıç çalup baş kesdügüm yirleri göstereyim [DKK, 126-4].

ayru ayru yollar izin dere bilür. **yidi** dere koğuların dilkü bilür [DKK, 5-4].

dinüñ içün Kazan Big, **yidi** yaşında bir kızçuğazum ölmüşdür, kerem eyle aña binme [DKK, 275-1].

haman-dem künbed yarıldı, **yidi** yirden kapu açıldı [DKK, 229-10].

kāfirler **yidi** ağaç yir qarşu geldiler [DKK, 178-4].

yidi kāfir bigi kılıcdan kiçdi [DKK, 120-10].

yidi kat meydanı tolandı geldi [DKK, 178-10].

yidi yıllık al şarap içürdiler [DKK, 178-7].

DKK’de rastlanan diğer örnekler: 59-12, 91-11, 121-8,9, 150-1, 185-12, 272-12, 300-11.

Aşağıdaki örneklerde KE ve DKK’de **yidi**, ikileme yapısının tamlayanı olarak ve kalıp ifade biçiminde kullanılmıştır.

pes ferişterler ve Şit ve kardaşları anı defin eylediler ve **yidi** gün **yidi** dün tamām ay gün dutuldu [KE, 87-14].

tañrı ta ‘ālā ol yili ‘Ad kavmı üzerine **yidi** dün ve sekiz gün ulaşduru musahhar kıldı [KE, 121-7].

kırk yigidin yanına bıraktı, **yidi** gün **yidi** gice yortdılar, kāfirüñ serhaddına irdiler, çadır dikdiler [DKK, 177-6].

yidi gün **yidi** gice toy düğün idüp yime içe oldı [DKK, 290-12].

yidi gün **yidi** gice yime içme oldı [DKK, 153-9].

yidi gün **yidi** gice yime içme oldı [DKK, 65-6].

yidi gün **yidi** gice yortdı, Oğuzuñ serhaddına çıkdı, çadır dikdi [DKK, 190-7,8].

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de yedi sayısı 2 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde fiiller nicelemiştir. 19-5 örneğinde yidi yidi yapısı ile ikileme şeklinde kullanılmıştır.

tañrı ta 'ālā gökleri ve yirleri yidi yaratdı [KE, 21-4].

tañrı yaratduğı cümle yidi yidi olaydı [KE, 19-5].

4.1.1.7.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de *yedi/yidi* sayısına 130 örnekte rastlanmıştır. İsim olarak 16 örnekte, sıfat olarak 112 örnekte ve zarf olarak 2 örnekte kullanımları tespit edilmiştir.

KE'de *yedi/yidi* sayısı 16 örnekte isim olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 14'ünde üzerine *durur/-DUrUr* ek-fiilini almış ve yüklem olarak kullanılmıştır. Kalan 2 örneğin 1'inde isim tamlamasının tamlayanı olarak diğerinde ise tamlananı olarak kullanılmıştır. Söz konusu iki örnekte *ol* işaret sıfatı ile eş dizimli kullanıldığı tespit edilmiştir.

112 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. 41 örnekte somut kavram alanını gösterenler nicelenirken, 71 örnekte soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. Söz konusu 71 örneğin 59'unda *saat, gün, ay, yıl, yaş* gibi zaman dilimleri ile beraber kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin 15'inde *tamam* kullanılarak belirlilik kuvvetlendirilmiş, odaklılık arttırılmıştır. Ayrıca 399-7, 400-3, 403-14 ve 405-5 örneklerinde görülen *yidi bir şenbeden bir şenbeye* örneği bir haftalık zaman diliminin yedi defa tekrarına işaret etmiştir. 6-11, 6-13, 9-14, 24-3, 24-8 ve 38-12 örneklerinde *yedi* sayısının *kat* ismi ile eş dizimli kullanımlarında abartıya işaret eden bir sayı olarak kullanılmıştır. Ayrıca 6-11, 6-13, 24-3, 24-8 ve 113-5 örneklerinde ise tamlama oluşturduğu isimlerle beraber ölçü birimi gibi kullanılmıştır. Örneklerde *yidi kat yir yidi kat gök* tamlama yapısının kendisi ölçü birimi olarak kullanılmıştır. 87-14 *yidi gün yidi dün* ve 121-7 *yidi dün sekiz gün* yapılarında ise ikileme oluşturarak kullanılmıştır. Somut kavram alanını gösterenlerin nicelendiği 41 örneğin tamamında tek tek sayılabilir isimlerle gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 41 örneğin 25'inde *gişi, kız, oğlan, melik, çeri* gibi insan kavram alanına ve *kerkes, koyun, sığır, balık, arslan* gibi hayvan kavram alanına işaret eden canlı varlıklara verilen isimler *yidi* sayısı ile nicelenmiştir. Bu isimler dışında ise *yidi* sayısı, *yılduz, beyt, taş, salkum, kirde, ev, deñiz* isimlerini nicelemiştir. 118-8 ve 286-1 örneklerinde *tamam* kullanılarak belirlilik kuvvetlendirilmiş, odaklılık arttırılmıştır.

KE'de *yedi* sayısı 2 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde fiiller nicelemiştir. 19-5 örneğinde *yidi yidi* yapısı ile ikileme şeklinde kullanılmıştır.

MN’de *yidi* sayısına toplamda 3 örnekte rastlanmıştır. Üç örnekte de isimlerin önüne gelerek sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

MN’de *yidi* sayısı sıfat olarak kullanıldığı örneklerin tamamında soyut, sayılabilir *yaş* ismini nicelemiş ve *yidi* gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK’de *yidi* sayısına 28 örnekte rastlanmıştır. İsim ve zarf olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken yirmi sekiz örnekte de isimler nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 10’unda *dere*, *yer*; *kız*, *yigit*, *kāfir* somut kavram alanını gösteren isimlerini nicelerken 18 örnekte ise *gün*, *gice* *yaş* soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelemiştir. Örneklerin tamamında sayılabilir isimlerle beraber gerçek sayı olarak kullanılmıştır. *yidi gün yidi gice* deyimleşmiş ikileme yapısının kullanıldığı örneklerde ise bir sıfat tamlamasının tamlayanı olarak kullanıldığı görülmektedir. 126-4 ve 178-4’te *yidi günlük yol* ve *yidi ağaç yir* tamlamaları ile ölçü işaretlenmiştir. 10 örnekte ise *yidi gün yidi gece* ikileme yapısının tamlayanı olarak kullanılmış ve kalıp ifade olarak kullanılmıştır.

Tablo 7. *Yedi/Yidi Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

<i>yedi/yidi</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	16	41+71	2	130
MN	-	0+3	-	3
DKK	-	10+18	-	28

4.1.1.8. Sekiz (8)

4.1.1.8.1. Tür Özelliklerine Göre

Sıfat Olarak Kullanımları

DKK’de *sekiz* nicelik işaretleyicisinin kullanım örneklerine rastlanmazken KE ve MN’de tespit edilen örnekleri aşağıdaki gibidir. KE’de *gişi*, *yigit*, *pıl* somut kavram alanını gösterenleri ile kullanımlarının yanında *gün*, *dün*, *ay*, *yıl*, *dua* gibi soyut kavram alanını gösteren isimlerle de kullanılmıştır. Soyut kavram alanını gösteren isimlerin nicelendiği 9 örneğin 7’sinde zaman dilimi isimleri nicelenmiştir. MN’de kullanılan tek örneğinde ise *mizāc* soyut ismi ile beraber kullanılmıştır.

'ālimler ihtilāf kılmışdur kim Meryem 'İsā[yı] karnında ne kadar götürdi bir niceler eyitdi dokuz ay götürdi ayruk 'avratlayın bir niceler eyitdi **sekiz** ay götürdi ve nişānlarınıñ birisi oldur kim hîç doğdacı **sekiz** ayda doğup diri olmadı 'İsādan artuq [KE, 806-1].

gemide Nūh varıdı ve 'avratı ve üç oğlu ve Sām ve H 'avratları pes kamusı **sekiz** gişiyidi [KE, 106-11].

gündüz oruç dutup dünin namāz kıldılar ve tesbîh ve du'āya meşgûl oldılar ve bular **sekiz** yigit idi [KE, 899-1].

kaçan Mūsā 'as **sekiz** günde Medyen yirine irdi pes bir ağaç dibine kındı [KE, 363-2].

Mukātil eyitdi ol çeride andan artuq pîl yogıdı Žahhāk eyitdi ol çeride **sekiz** pîl varıdı bir niceler eyitdi on iki pîl varıdı [KE, 952-13].

Mūsā Mışırdan Medyene çıkdı ve ol iki şehir arası **sekiz günlük** yoldı bir niçeler eyitdi Kūfeden Başra kadarı yeridi [KE, 362-12].

pes tañrı ta'ālā Ādeme **sekiz** dürlü yılkı indürdi koyun[dan] iki geçiden iki deveden iki sığırdan iki [KE, 66-1].

tañrıya du'ā kıl kim benden işbu korkuyı götürsün tā senüñ sözüñi añlayam pes **sekiz** du'ā kıldı benim üstüme [KE, 539-10].

yā Mūsā dilerin kim işbu iki kızımuñ birisin saña evlendürem ol şart üzere kim **sekiz** yıl baña kulluk idesin eger on yıl tamām eyleriseñ ol senüñ mürüvvetüñ ola [KE, 365-8].

Ya 'kub Yūsufıyısın **sekiz** dünlik yirden duydu [KE, 285-8].

ādemilerüñ teni dört 'anāsırdan yaradıldı: yıl ü sui od u toprak ve **sekiz** mizācdur [MN, 25a-2].

Aşağıdaki örnekte sekiz sayısı, yedi sayısı ile ikileme oluşturarak sıfat tamlamasının tamlayanı olarak ve kalıp ifade biçiminde kullanılmıştır.

tañrı ta'ālā ol yili 'Ād kavmı üzerine yidi dün ve **sekiz** gün ulaşıduru musahhar kıldı [KE, 121-7].

4.1.1.8.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de sekiz sayısına 12 örnekte rastlanmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmazken örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılarak isimleri nicelemiştir.

KE’de *sekiz* sayısı, 12 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Sıfat olarak kullanıldığı örneklerin 3’ünde somut kavram alanını gösterenler nicelenirken 9’unda soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. Söz konusu 9 örneğin 7’sinde *gün, dün, ay, yıl* gibi zaman dilimleri nicelenmiştir. Ayrıca 121-7 örneğinde *yedi dün ve sekiz gün* biçiminde ikileme yapısı içerisinde sıfat tamlamasının tamlayanı olarak ve kalıp ifade biçiminde kullanılmıştır. Hem soyut hem somut kavram alanını gösterenlerle beraber kullanıldığı örneklerin tamamında sayılabilir isimlerle beraber gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 285-8 ve 362-12 örneğinde *sekiz dünlük yir* ve *sekiz günlük yol* tamlama yapıları içerisinde yer almış ve söz konusu tamlama yapısı bir ölçü birimi gibi kullanılmıştır.

MN’de 1 örnekte *sekiz* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekte soyut ve sayılamaz *mizāc* ismi ile birlikte kullanılan *sekiz* sayısı sıfat olmuş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanım örneklerine rastlanmamıştır.

Tablo 8. *Sekiz Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

<i>sekiz</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	-	3+9	-	12
MN	-	0+1	-	1
DKK	-	-	-	-

4.1.1.9. *Doğuz/Toğuz* (9)

4.1.1.9.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE’de *doğuz/toğuz* sayısının isim olarak kullanımlarına 8 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 1’inde tamlayan olarak, 2’sinde nicelediği isim unsurunu düşürüp isimleşerek, 6’sında ise tamlanan olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

atası katına geldiler bularuñ doğuzı eyitdi anı bulduk ve bize böyle böyle didi[KE, 461-8].

*hayır kamusı on bölük olup üleşdi **toğuzı** Şamda birisi 'İrakda oldu ve şer dahı hem on bölük oldu **toğuzı** 'İrakda biri Şamdadur [KE, 492-1,2].*

*ol korkudan **toğuzı** anda öldi [KE, 251-12].*

*ol **toğuz** anlaştılar Sâlihi helâk kılmak üzerine eyitdiler [KE, 131-8,10,11].*

*pes ol **toğuz** anlaştılar Sâlih'i helâk kılmak üzere eyitdiler [KE, 131-11].*

*tamām on yidi gişi **doğuzı** er ve bişi 'avrat ve üçü oğlan dirilüp durdı [KE, 925-5].*

***toğuzuñ** biri Kudāruñ tayısı Huvelig bin Mubaligi idi Hicir ehlinüñ ulusıydı [KE, 130-14].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE'de *doğuz/toğuz* sayısı 20 örnekte tespit edilmiştir. Örneklerin 15'sinde somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. 22 tanığın 5'inde ise soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. Örneklerin tamamında sayılabilir isimler nicelenirken gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK'de *toğuz* sayısı 4 örnekte tespit edilmiştir. Örneklerin tamamında sıfat olmuş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*kaçan 'İsā doğdı ve bir günlük oldu iki aylık oğlan kaçardı kaçan **doğuz** aylık oldu anası anuñ elin dutup dānişmene getürdi [KE, 813-10].*

*Meryem 'İsā[yı] karnında ne kadar götürdi bir niceler eyitdi **doğuz** ay götürdi ayruk 'avratlayın bir niceler eyitdi sekiz ay götürdi [KE, 806-1].*

*Musa 'as Medyen yirine vardı ve **toğuz** yıl tamām anda durup kulluk itdi [KE, 371-5].*

*Mūsā 'as Medyen yirine vardı ve **toğuz** yıl tamām anda durup kulluk itdi [KE, 371-4].*

*pes andan bir ağaç kesdi ve ol ağaçdan **doğuz** tahta eyledi [KE, 424-9].*

*pes melik ol **doğuz** gişiyi depeledi ve ol 'avrata eyitdi [KE, 461-12].*

*pes ol **toğuz** gişi deveyi öldürmege dirildiler [KE, 131-1].*

*Sâlih mescidine geldi ve ol **toğuz** gişi mağarada Sâlihi önerleridi yaraqlandılar kim çıkalar Sâlihi depeleyeler [KE, 132-3]*

*tañrı ta'ālā gökden Beyte'l-Muqaddis üzerine bir yıldırım viribidi pes kurbān yirinde yalıñlandı anuñ **toğuz** kapısı yire geçdi [KE, 699-10].*

ya 'ni Musaya **doğuz** āyet virdük müfessirler eyitdi ol Musanuñ 'asasıdur ...[KE, 397-3].

KE'de rastlanan diğer örnekler: 130-12, 131-6, 461-10, 883-9, 131-8, 131-10, 132-3, 132-8,9,

*Sabadança yirinden örü turur, elin yüzün yumadın **toğuz** bazlamaç ilen bir külek yoğurd gözler, toyınça tıka basa yir [DKK, 7-12].*

***toğuz** kara gözlü, hub yüzlü, saçı ardına örülü, göksi kızıl dügmeli, elleri bileginden kınalu, parmakları nigarlu, mahbub kâfir kızları, kalın Oğuz biglerine sağrağ sürüp içerlerler-idi [DKK, 36-5].*

***toğuz** kara gözlü, örme saçlu, elleri bileginden kınalu, parmakları nigarlu, boğazları birer qarış kâfir kızları, al şarabı altun ayağ-ile kalın Oğuz biglerine gezdürürler-idi [DKK, 123-1].*

***toğuz** yirde badyalar kurulmuş-idi [DKK, 122-13].*

4.1.1.9.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de *doğuz/toğuz* sayısının isim olarak kullanımlarına 8 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 1'inde tamlayan olarak, 2'sinde nicelediği isim unsurunu düşürüp isimleşerek, 6'sında ise tamlanan olarak kullanılmıştır. Tamlanan olarak kullanıldığı 5 örneğin 1'inde belirtili isim tamlamasının tamlananı diğer 4'ünde ise tamlayanı düşmüş tamlanan olarak kullanılmıştır. *doğuz/toğuz* sayısınınyalın durumlu isimleştiği örneklerde *ol* sıfatı ile eş dizimli kullanılmıştır.

KE'de *doğuz/toğuz* sayısı 20 örnekte tespit edilmiştir. Örneklerin 15'sinde somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Bu 15 örneğin 12'ünde *gişi* ismi nicelenirken geri kalan üç örnekte *tahta*, *kapu* ve *rükn* isimleri nicelenmiştir. 20 tanığın 5'inde ise soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. İlgili örneklerinde 4'ünde zaman işaret eden *ay*, *yıl* isimleri nicelenirken 1'inde *ayet* adı nicelenmiştir. Örneklerin tamamında sayılabilir isimler nicelenirken gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 371-4,5 örneğinde ise *doğuz/toğuz* sayısı *yıl* soyut ismiyle eş dizimli nicelik anlamını sağlarken *tamām* kullanımıyla belirlilik anlamı güçlendirilmiş ve odaklılık arttırılmıştır.

MN'de *doğuz/toğuz* sayısının hiçbir örneğine rastlanmamıştır.

DKK’de *doğuz/toğuz* sayısı 4 örnekte tespit edilmiştir. Örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. Eş dizimli kullanıldığı isimler *bazlammaç*, *göz*, *yir* somut, sayılabilir isimlerdir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

Tablo 9. *Doğuz/Toğuz Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

<i>doğuz/toğuz</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	8	15+5	-	28
MN	-	-	-	-
DKK	-	4+0	-	4

4.1.1.10. On (10)

4.1.1.10.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

MN ve DKK’de isim olarak kullanımlarına rastlanmayan *on* sayısının KE’de 1 tanıkta isim olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. İlgili örnekte nicelediği isim düşmüş ve *on* sayısı isimleşmiştir. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

ol on kim çekirdeklüdür şeftālū ve zerdelū ve erūk ve aluç ve ‘unnāb ve ħurmā ve igde ve nıbıķ ve zu ‘rūr ve muql ol on kim ne ħabı var ne çekirdegi alma ve ayva ve amrūt ve yaş üzüm ve tūt ve turunç ve encır ve ħurnūb ve ħıyār ve ħavun-durur [KE, 71-1].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE, MN ve DKK’de *on* sayısının isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanıldığı 50 örnek tespit edilmiştir. MN’de yalnızca somut kavram alanını gösterenler nicelenirken DKK ve KE’de hem somut hem soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

andan İbrāhīm eyitdi ol köyi helāk ħılır mısız kim anda on dört mü’min ola eyitdiler yok ve İbrāhīm ol köyde on mü’min hisāb iderdi [KE, 208-2].

eger seniñ arañda biş yüz günlük yol varısa on günlük seni iledem ħuş eyitdi eger seniñile anuñ arasında on günlük yolısa bir sā’atda iledem [KE, 758-2].

*ihtilāf kılmuşlardır ol kullarun ve karavaşlarun sağışında Kelbī eyitdi **on** kul **on** karavaşıdı [KE, 657-13].*

*Ka'b eyitdi ol gemi **on** kardaşuñı ve ol gemiden artuk bularun dirliği yoğıdı [KE, 471-14].*

*pes **on** yıl tamām yaraqlanu kaldılar [KE, 303-1].*

*tañrı ta'ālā **on** gün dağı arturdu [KE, 435-2].*

*tañrı vahiy kıldı Mūsāya kim **on** yigit irteledi kamusı kocalar oldılar ve degme kabileden altı gişi ürmişidi [KE, 442-12].*

*Yūsuf bir tağ üstinde durur ve **on** kurt Yūsufi depelemege hamle kılur ve bir kurt Yūsufi bulardan qorur [KE, 229-12].*

KE'de rastlanan diğer örnekler: 107-1, 127-7, 127-10, 140-10, 198-6, 224-1, 227-12, 230-8, 267-1, 271-12, 303-1, 365-8, 367-8, 371-10, 418-11, 426-15, 435-2, 461-3, 468-13, 476-3, 484-10, 493-14, 505-7, 545-11, 549-8, 572-4, 635-4, 642-14, 657-13, 758-2, 772-1, 825-11.

*... bileğümden **on** parmağımı kanda gördüm [DKK, 43-5].*

*...oğlum toğmasun, toğar-ise **on** güne varmasun [DKK, 190-4].*

*...oğlum toğmasun, toğar-ise **on** güne varmasun [DKK, 260-12].*

*dedeyi kova kova Delü Karçar **on** beleñ yir aşurdu [DKK, 84-6].*

*Ol tağ depesinden geçince Ira **on** yirde diñlenmiş ola [MN, 65b-14].*

*Pay Pürenün oğlu biş yaşına girdi, biş yaşından **on** yaşına girdi, **on** yaşından on biş yaşına girdi [DKK, 70-3,4].*

*Ve bu kitāb pādīshāh-ı sa'ādet-encāmuñ sāhib-rāy ve ehl-i insāf ism-i şerīf gibi luṭfı ve keremi çün vezīr-i a'zam devrinde vücūd bulmağın Düsturu'l-Melik diyü ad virildi. Ve **on** bāb üzre tertīb olındı [MN, S4-3].*

*Ya'nī beni yimekten saña ne fāyda ola? Çünki toymazsın. Eger baña mehl virürseñ, her gün **on** balık uydurup öñüñden geçürem bir bir yi [MN, 30b-13].*

Zarf Olarak Kullanımları

MN ve DKK'de *on* sayısının zarf olarak kullanıldığı örneklerle rastlanmazken KE'de 1 örnekte bu kullanım özelliği tespit edilmiştir. İlgili örnekte yaz- fiili nicelenmiştir.

tañrı eyitdi bir müzdi on yazam belkim dahı arturam bir yazuğı bir yazam belkim anı dahı yoyam eyitdi [KE, 74-15].

4.1.1.10.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE, MN ve DKK'de toplamda 54 örnekte *on* sayısının tanıklarına rastlanmıştır. Örneklerin 45'i KE'de, 3'ü MN'de ve 6'i DKK'de tespit edilmiştir.

KE'de 45 örnekte *on* sayısına rastlanmıştır. İlgili örneklerin 42'sinde sıfat olarak 2'sinde isim ve 1'inde zarf olarak kullanılmıştır.

İsim olarak kullanıldığı 2 örnekte de nicelediği isim düşmüş kendisi isimleşmiştir.

KE'de 42 örnekte *on* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. 42 örneğin 28'inde somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. *Sahife, ülü ve budağ* isimleri dışında nicelenen *gişi, oğul, yigit, kardaş, nakib, mü'min, kul, atlı, cinni, div, kurt, sığır, karavaş, canlı* varlıkları gösteren isimler nicelenmiştir. 14 örnekte ise soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. 14 örneğin 12'sinde *gün, ay, yıl* zaman dilimi gösteren isimler nicelenmiştir. 758-12 örneğinde ise *on günlük* yapısının kendisi ölçü birimi olarak kullanılmıştır. 303-1'de ise *yıl* ismiyle eş dizimli olarak sağlanan nicelik anlamının *tamam* kullanılarak belirliliği vurgulanmış, odaklılığı arttırılmıştır.

Zarf olarak kullanıldığı 1 örnekte ise *yaz-* fiili nicelenmiştir. Konu olan eylemin kaç defa tekrar edildiği işaretlenmiştir.

MN'de toplamda 3 örnekte *on* sayısına rastlanmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmazken örneklerin üçünde de isimlerin önüne gelip sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde gerçek ve sayılabilir sayı olarak *yir, bāb* ve *balık* somut kavram alanını gösterenleriyle eş dizimli kullanılmıştır.

DKK'de *on* sayısına 6 örnekte rastlanmıştır. İsim ve zarf olarak kullanım örneklerine rastlanmazken ilgili örneklerin tamamında isimler nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili beş örnekte *yaş, gün* soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelendiği gibi *parmak, beleñ* somut kavram alanını gösterenleri de nicelenmiştir. 84-6 örneğinde ise *on beleñ yir* yapısının kendisi ölçü birimi olarak kullanılmıştır.

Tablo 10. *On Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

<i>on</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	2	28+14	1	45
MN	-	3+0	-	3
DKK	-	2+4	-	6

4.1.1.11. Onlu Sayılar

Aşağıda KE, MN ve DKK’de rastlanan, on ve yirmi arasında yer alan sayıların geçtiği tanıklar yer almaktadır. *On bir* (7), *on iki* (33), *on üç* (7), *on dört* (11), *on beş/biş* (10), *on altı* (1), *on yedi* (6), *on sekiz* (4) ve *on dokuz* (1) sayılarına rastlanmıştır. Tespit edilen bu sayılarla ilgili tespit edilen özellikler küçük sayıdan büyüğe doğru aşağıda değerlendirilmiştir.

4.1.1.11.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE’de 2 örnekte *on iki* sayısı isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin birinde üzerine ek-fiilin belirli geçmiş zamanını alıp yüklem olarak, diğerinde ise tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır.

pes kaçan ‘Ûc buları gördi ve on ikisin dahilı dutup etegine koydı [KE, 502-7].

pes Ya ‘kūbuñ cümle oğlanları on ikiyidi ikisi Rāhīlden dördi Liyāndan üçü Zülfeden ve üçü Cülheden [KE, 203-12].

KE’de *on üç* sayısı 1 örnekte isim olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte üzerine ek-fiilin belirli geçmiş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır.

pes İbrāhīmūñ kamu oğlanları on üçüdi ve İsmā’l ilkiyidi [KE, 192-7].

On dört sayısının isim olarak kullanımına DKK’de 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir. İlgili örnekte isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır ve gerçek bir sayı olarak değil kültürel bir kodun işaretleyicisi olarak görev almıştır.

*bakdı, gördi kim ayuñ **on dördine** beñzer bir mahbub ala gözlü genç yigit burçak burçak derlemiş uyur, gelenden gidenden haberi yok [DKK, 266-12].*

Sıfat Olarak Kullanımları

MN ve DKK’de *on bir* sayısının hiçbir örneğine rastlanmazken KE’de 7 tanık tespit edilmiştir. Örneklerin 3’ünde soyut, zaman dilimi gösteren, sayılabilir *gün, yıl* ve *yaş* isimleri nicelenmiştir. 4 örnekte ise *yılduz, oğul* ve *beyt* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

*Ādem ‘as ölmekden öñ **on bir** gün hasta oldu [KE, 86-11].*

*bu resme **on bir** beyt tamām olunca yazılmışıdı [KE, 307-9].*

*pes Beyte’lMukaddis yapmağa el urdılar ve ol Dāvūd pāzişāhlığından **on bir** yıl geçdüğinden şöñrayıdı [KE, 641-7].*

*Süleymān **on bir** yaşındaydı [KE, 603-10].*

*var aya güne ve **on bir** yıldıza kığır kim saña ÷on geydüreler ve bunda iş olalar [KE, 232-12].*

*Yūsuf düşinde gördi **on bir** yılduz ve ay gün aña sücūd kılurdı bu düşi gördükde on iki yaşındaydı [KE, 225-5].*

*Yūsufuñ **on bir** oğlu oldu andan ötürü kim Ya’kūb şüretin göricek utandı ve şehvet eksildi Kātāde [KE, 246-7].*

KE’de 30 örnekte *on iki* sayısının sıfat olarak kullanımları tespit edilmiştir. Örneklerin 7’sinde soyut, sayılabilir ve zaman dilimi gösteren isimler nicelenmiştir. 23 örnekte ise somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Söz konusu örneklerin tamamında *on iki* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 798-7 örneğinde *on iki* sayısının nicelediği *havari* ismi +ler çokluk eki alarak kullanılmıştır.

*anı kaç akçaya şatdılar ... **on iki** akçaya şatdılar [KE, 240-1].*

*benī İsrā’ıl on iki kabileyidi **on iki** yoldan girdiler ve aralıkları çatı tağ gibi dīvār dīvār olmışıdı [KE, 414-6].*

*bilgil kim tañrı ta ‘ālā yiri zamānıla bezedi ve ol **on iki** aydur nitekim kelām içinde eyitdi ol **on iki** ayı dört ayıla bezedi [KE, 15-9].*

*Buhta Naşırdan öñürdüp vardı ve Ma‘ad atası ‘Adnānı buldı Ma‘ad ol gün **on iki** yaşındaydı [KE, 731-6].*

*pes İsmā'īlūñ Süddeden **on iki** oğlu doğdı [KE, 199-14].*

*siz işbunda ırılmadın **on iki** yıla degin duruñ eger biz girü gelürsevüz geldük illü ilüñüze dağıluñ [KE, 774-8].*

*ve ol kavmuñ **on iki** köyi varıdı [KE, 313-8].*

*Yūsuf düşinde gördi on bir yıldız ve ay gün aña sücūd kılurdı bu düşi gördükde **on iki** yaşındaydı [KE, 225-5].*

*Žahhāk eyitdi ol çeride sekiz pıl varıdı bir niceler eyitdi **on iki** pıl varıdı [KE, 952-14].*

KE'de rastlanan diğer örnekler: 813-7, 816-10, 267-15, 276-6, 313-8, 314-9, 413-7, 481-5, 485-9, 500-9, 501-2, 508-6, 508-14, 561-6, 562-12, 762-2, 798-7, 822-1, 822-14, 823-14.

KE'de *on üç* sayısı 6 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin tamamında soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

*Dāvūda gökden bir nāme indi ve ol altun mührile [mühür]lenmişidi ve anuñ içinde **on üç** mes'ele varıdı [KE, 604-4].*

*Meryem 'İsāya **on üç** yaşında yüklü oldı [KE, 854-12].*

*Meryem ol gün on biş yaşarıdı kızıdı bir niceler eyitdi **on üç** yaşarıdı [KE, 801-10].*

*Süleymāna pāzişāhlık degdüginde **on üç** yaşındaydı [KE, 609-7].*

*Süleymānuñ 'ömri elli üç yılıdı anuñ kırk yılın tamām pāzişāhlığıla geçürdi ve pāzişāh olduğı gün **on üç** yaşındaydı [KE, 683-7].*

*tañrı ta'ālā tūfān viribidükde Nūh 'ömrinden altı yüz yıl geçmişidi ve āb ayınuñ **on üç** günü geçmişdi [KE, 111-6].*

DKK'de *on dört* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE, MN' de rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir. KE'de tespit edilen 8 örneğin 6'sında *gün, dün, yıl* gibi soyut ve zaman dilimlerine işaret eden sayılabilir isimler nicelenirken 2 örnekte *mü'min, at* sayılabilir somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. MN'de ise örneklerin tamamında *gice* ve *gün* soyut ve zaman dilimlerine işaret eden sayılabilir isimler nicelenmiştir.

andan İbrāhīm eyitdi ol köyi helāk kıılır mısız kim anda **on dört** mü'min ola eyitdiler yok ve İbrāhīm ol köyde on mü'min hisāb iderdi [KE, 208-2].

Dārā **on dört** yıl meliklik sürmüşidi [KE, 761-9].

imdi sen tevbe kılgıl ve tañrıdın yaña kaçgıl **on dört** gün tamām zārī kılgıl [KE, 677-8].

ol atlar **on dört** atıdı Süleymān buyurdi kim siñirlerin kıydılar ve boğazladılar pes tañrı ta'ālā Süleymānuñ **on dört** gün pāzişāhlığın aldı anuñ üçün kim ol atlara zulm kıldı depelemekligile [KE, 629-2].

pes Aşaf Süleymānuñ pāzişāhlığında oturdi anuñ 'amelin ve hükmin kıldı tā **on dört** güne degin kim Süleymān tevbe kılup girü geldi ve tañrı ta'ālā mülkin aña girü virdi [KE, 677-14].

pes gideriken deñiz üzere bir yigit gördi kim su üzere yörür yüzi tamām **on dört** dünlik ay gibi Bulūkıyā aña eyitdi sen kimsin [KE, 755-15].

pes İlyās gördi oğlancuğı ölüp yatur ve **on dört** gün üstine geçmiş pes ābdest aldı ve namāz kıldı [KE, 534-13].

Anası turup İlyās peygamberi 'aleyhi's-selām mağarasına vardı. İlyās'ı buldı, aldı geldi. Varup gelince **on dört** gün geçdi. Andan Yūnus peygamberüñ anası İlyās peygamberden, oğlu Yūnus için "du'a kııl dirilsün!" didi. ... Yūnus fevt olmuş iken dirildi, vücūd buldı [MN, S176-1].

Pes anı bir yirde gizledi. Girü vardı. Şaha ta'ziye virdi. Çün 'iddeti tamam oldu. Sanasın **on dört** gicelik dutulmuş aydan bedr toğdı [MN, 60b-6].

Yūnus peygamber 'aleyhi's-selām yidi yaşında öldi. **On dört** günden soñra Tañrı te'ālā dirilüp girü 'ömr virdi [MN, 69b-6].

KE'de 6, MN'de 1, DKK'de 3 örnekte *on beş/biş* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

KE'de görülen örnekler örneklerin 5'inde *yaş, gün, yıl, haslet* soyut kavram alanını gösteren isimleri ve 1 örnekte *nesne* somut kavram alanını gösteren isim nicelenmiştir. Soyut adların nicelendiği 5 örneğin 4'ünde ise zaman dilimlerini gösteren isimler nicelenmiştir. MN'de rastlanan tek örnekte ise *yıl* sayılabilir, soyut ismi nicelenmiştir. DKK'de rastlanan örneklerin tamamında ise *yaş* soyut ve sayılabilir ismi nicelenmiştir.

*bir ayda bir yıllık kadar böyürdi mağāra içinde **on biş** günden artuk durmadı hattā kim atasına geldi ve habar virdi [KE, 142-12].*

*Meryem ol gün **on biş** yaşardı kızıldı bir niceler eyitdi on üç yaşardı [KE, 801-10].*

*ol **on biş** hasletdür ve evvel oldur kim anuñ adına ayruk peygāmbar yoğıdı ve aña Nūh anuñıçun dindi kim nevha kılup gendü nefsiyiçün çok ağılardı [KE, 113-9].*

*pes kaçan ol ferişterler İbrāhīm katına indiler ve **on biş** günidi kim İbrāhīme konuk gelmemişidi ve İbrāhīm göñli andan ötürü tarıdı [KE, 157-12].*

*Şadīka melige habar vire kim anuñ du 'āsın müstecāb kıldı ve anı esirgedi ve anuñ 'ömrini **on biş** yıl arturdu [KE, 686-9].*

*tañrı ta 'ālā Havvāyı ve anuñ kızların mübtelā kıldı bu onıla bundan artuk dañı **on biş** nesneyile evvel hayz görmek rivāyet kılındı [KE, 58-2].*

*Henüz başın secdeden kaldurmadın vahy geldi Şa'ya'ya ki "Surayka'ya eyit, du 'āsın kabül kılup hācetin revā kıldum. **On biş** yıl dañı 'ömr virdüm [MN, 69a-9].*

*oğlan **on biş** yaşına girdi [DKK, 15-7].*

***on biş** yaşına girdi, yigit oldı [DKK, 204-2].*

*Pay Pürenüñ oğlı biş yaşına girdi, biş yaşından on yaşına girdi, on yaşından **on biş** yaşına girdi [DKK, 70-4].*

KE'de 1 örnekte *on altı* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekte *yaş* soyut, sayılabilir ismi nicelenmiştir. İlgili örnekte gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

*İbrāhīm 'as oda bırağılduğında **on altı** yaşındaydı ve İshāk 'as kurbān olduğında yidi yaşı içindeydi [KE, 152-11].*

KE'de *on yidi* sayısı 6 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Nicelenen isimlerin tamamı sayılabilir isimlerdir ve örneklerin tamamında *on yidi* gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

*anuñ 'ömri otuz altı yılıdı ve pāzişāhlığı **on yedi** yılıdı [KE, 779-3].*

*pes Buht Naşr Bābil içinde dedesi işin işledi ve anuñ hükmi ve 'adli yirine getürdi **on yidi** [yıl] tamām hüküm eyledi [KE, 689-3].*

*pes ol peygāmbarıdı velīkin resūl degülidi **on yidi** yıl halīfalık kıldı andan tañrı ta 'ālā anı kabz eyledi andan Rehaf'āmuñ oğlı Esāmelik halīfa oldı ve ol dañı*

peygambarıdı ol dağı on yidi yıl devr sürdi andan anuñ şoñınca Esāmelik oldı [KE, 683-10].

pes tamām on yidi gişi dokuzı er ve bişi ‘avrat ve üçü oğlan dirilüp durdı [KE, 925-5].

Yūsuf kuyuya bırağılduğda on yidi yaşındaydı ve kulluğda ve zindānda ve pāzişāhlığda seksen yıl oldı andan şoñra yigirmi sekiz yıl diri oldı ve öldükde yüz yigirmi yaşındaydı [KE, 235-2].

KE’de *on sekiz* sayısı sıfat olarak 4 örnekte kullanılmıştır. Nicelenen isimlerin tamamı sayılabilir isimlerdir ve örneklerin tamamında *on sekiz* gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Eyyūb belā içinde on sekiz yıl kaldı ırakdağı yakındağı cümle Eyyūbı bırağıdılar terk itdiler ... andan ötürü kim on sekiz yıldan berü tañrı anı esirgemedi ve belāsın gidermedi [KE, 331-8].

işbu ol on āyetüñ nüshasıdur ve tañrı ta ‘ālā ol kamusun Qur’ān içinde Muḥammed Muştafāya sav on sekiz āyet içinde virdi [KE, 426-15].

ol dügeri on sekiz gişi götürürdi [KE, 919-2].

KE’de *on dokuz* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte *oğul* somut, sayılabilir ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Dāvūduñ on dokuz oğlı varıdı [KE, 609-5].

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de *on iki* sayısı 1 örnekte zarf olarak kullanımı tespit edilmiştir. İlgili örnekte *yaşar ol-* fiili nicelenmiştir. İlgili eylemin kaç defa tekrar ettiği işaretlenmiştir.

‘İsā on iki yaşar oldı Muḥammed bin ‘Alīden rivāyet kılındı kim ol eyitdi kaçan ‘İsā doğdı ve bir günlük oldı iki aylık oğlan kadarıdı kaçan dokuz aylık oldı anası anuñ elin dutup dānişmene getürdi ve mu‘allim öñinde oturdı [KE, 813-9].

4.1.1.11.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

MN ve DKK’de *on bir* sayısının isim olarak hiçbir örneğine rastlanmazken KE’de 7 tanık tespit edilmiştir. Örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. 7örneğin 3’ünde soyut, zaman dilimi gösteren, sayılabilir *gün, yıl* ve *yaş* isimleri nicelenmiştir. 4

örnekte ise *yıldız, oğul* ve *beýt* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de 33 örnekte *on iki* sayısının tanıklarına rastlanmıştır. 33 örneğin 2’sinde *on iki* sayısı isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin birinde üzerine ek-fiilin belirli geçmiş zamanını alıp yüklem olarak, diğerinde ise tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. KE’de 30 örnekte *on iki* sayısının sıfat olarak kullanımları tespit edilmiştir. Örneklerin 7’sinde soyut, sayılabilir ve zaman dilimi gösteren *ay, yıl yaş* isimleri nicelenmiştir. 23 örnekte ise somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. *Oğul, kardaş, gişi, havari, pıl; akça, diñar; köy, şehir; yol, kapu, çukur* somut ve sayılabilir isimleri nicelenmiştir. Söz konusu örneklerin tamamında *on iki* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 798-7 örneğinde *on iki* sayısının nicelediği *havari* ismi+*ler* çokluk eki alarak kullanılmıştır. KE’de 1 örnekte zarf olarak kullanımı tespit edilmiştir. İlgili örnekte *yaşar ol-* fiili nicelenmiştir. İlgili eylemin kaç defa tekrar ettiği işaretlenmiştir.

KE’de *on üç* sayısına 7 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 1’inde isim olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte üzerine ek-fiilin belirli geçmiş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır. 6 örnekte ise sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin tamamında soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiş 1 örnekte *mes’ele* ismi geri kalan 5 örnekte ise zaman gösteren *gün* ve *yaş* adları nicelenmiştir. Söz konusu 5 örneğin de 4’ünde *yaş* ismi nicelenmiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de 8 örnekte *on dört* sayısına rastlanmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmazken örneklerin tamamında isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de *on dört* sayısı 2 örnekte somut sayılabilir isimlerle kullanılırken, örneklerin 6’sında soyut sayılabilir isimler ile kullanılmıştır. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Soyut kavram alanını gösteren isimlerle kullanıldığı 6 örnekte de *gün, dün, yıl* zaman isimleri ile beraber kullanılmış ve zamanı nicelemiştir 2’sinde ise *mü’min* ve *at* sayılabilir, somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. 677-8 örneğinde *tamam* ile kurulmuş eş dizimli kullanım ile zaman anlamı vurgulu hâle getirilerek pekiştirilmiştir belirlilik derecesi yükseltilmiştir. 755-15 örneğinde ise *on dört dñnlik* sıfat tamlaması yapısı bir ölçü birimi olarak kullanılmıştır.

MN’de toplamda 3 örnekte *on dört* sayısına rastlanmıştır. İsim ve zarf olarak kullanım örneklerine rastlanmazken örneklerin tamamında isimlerin önüne gelerek sıfat olarak kullanılmıştır.

On dört sayısı MN’de sıfat olarak kullanıldığı 3 örnekte de gerçek ve sayılabilir sayı olarak *gice* ve *gün* soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelenmiş ve söz konusu ismin adedine işaret etmiştir. Sıfatın nicelendiği 60b-6 örneğinde ise *on dört gicelik dutulmuş aydan bedr* yapısıyla ölçü birimi gibi kullanılmış ve bir güzellik ölçütü gibi işlev görmüştür. Eş dizim gösterdiği isimlere bakıldığında hepsi de zamanın geçişine işaret eden *gice* ve *gün* isimleriyle beraber kullanılmış ve örneklerin tamamında da ilgili gün sayısı geçtikten bir doğum ve dirilme söz konusu olmuştur.

DKK’de *on dört* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte isim olarak kullanılmıştır. Sıfat ve zarf olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmamıştır. Bu örnekte isim olarak kullanılan *on dört, ayın on dördine beñzer* yapısında tamlanan görevinde kullanılmış ve parçası olduğu bu yapıyla kalıplaşarak gerçek bir sayı olarak değil kültürel bir kodun işaretleyicisi, bir güzellik ölçüsü olarak görev kullanılmıştır.

KE’de 6 örnekte *on beş/biş* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin tamamında isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır.

KE’de *on beş/biş* sayısı 1 örnekte somut sayılabilir isimlerle kullanılırken, örneklerin 5’inde soyut sayılabilir isimler ile kullanılmıştır. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Soyut kavram alanını gösteren isimlerle kullanıldığı 5 örneğin 4’ünde *gün, yaş, yıl* zaman isimleri ile beraber kullanılmış ve zamanı nicelemiştir. 585-2 örneğinde *bu onıla dahı on biş nesneyile* yapısında *on* ve *on biş* sayıları dahı edatıyla bağlanmış ve aslında toplamda *yirmi beş* sayısı ifade edilmiştir.

MN’de 1 örnekte *on beş/biş* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

On beş/biş sayısının MN’de sıfat olarak kullanıldığı tek örnekte gerçek ve sayılabilir sayı olarak *yıl* soyut ismiyle beraber kullanılmıştır. Eş dizim gösterdiği *yıl* ismine bakıldığında zamana işaret edildiği görülmektedir. Gelecekte bir zaman dilimine işaret edilmektedir.

DKK’de toplamda 3 örnekte *on beş/biş* sayısına rastlanmıştır. İlgili örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf kullanımlarına rastlanmamıştır.

DKK’de *on beş/biş* sayısının tespit edildiği örneklerin tamamında sayılabilir, soyut *yaş* ismi nicelenerek sıfat olarak, gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de 1 örnekte *on altı* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekte *yaş* soyut, sayılabilir ismini niceleyerek sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de *on yidi* sayısına 6 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. 6 örneğin 1’inde *gişi* somut ismi nicelenirken, geri kalan 5 örneğin 4’ünde *yıl*, 1’inde *yaş* isimleri nicelenmiştir. Nicelenen isimlerin tamamı sayılabilir isimlerdir ve örneklerin tamamında *on yidi* gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de *on sekiz* sayısına 4 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. 4 örneğin 1’inde *gişi* somut ismi nicelenirken, geri kalan 3 örneğin 2’sinde *yıl*, 1’inde *ayet* isimleri nicelenmiştir. Nicelenen isimlerin tamamı sayılabilir isimlerdir ve örneklerin tamamında *on sekiz* gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de *on dokuz* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte *oğul* somut, sayılabilir ismi niceleyerek sıfat ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Tablo 11. Onlu Sayıların KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları

KE	İSİM		SIFAT		ZARF	
			somut		soyut	
<i>on bir</i>	4		<i>yıldız, oğul, beyt</i>	3	<i>gün, yıl, yaş</i>	
<i>on iki</i>	2	23	<i>oğul, kardaş, gişi, havari, pil, akça, dinar, köy, şehir, yol, kapu, çukur</i>	7	<i>ay, yıl, yaş</i>	1
<i>on üç</i>	1			6	<i>mes’ele, gün, yaş</i>	
<i>on dört</i>	1	2	<i>mü’min, at</i>	6	<i>gün, dün, yıl</i>	
<i>on beş</i>	1		<i>nesne</i>	5	<i>gün, yıl, yaş</i>	
<i>on altı</i>				1	<i>yaş</i>	
<i>on yidi</i>	1		<i>gişi</i>	5	<i>yıl, yaş</i>	
<i>on sekiz</i>	1		<i>gişi</i>	3	<i>yıl, ayet</i>	
<i>on toğuz</i>	1		<i>oğul</i>			

MN	İSİM		SIFAT		ZARF	
			somut		soyut	
<i>on dört</i>				3	<i>gün, gice</i>	
<i>on beş</i>				1	<i>yıl</i>	

DKK	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>on dört</i>	1			
<i>on biş</i>		3	<i>yzş</i>	

	KE			MN			DKK		
	isim	sıfat somut+soyut	zarf	isim	sıfat somut+soyut	zarf	isim	sıfat somut+soyut	zarf
on bir		4+3							
on iki	2	23+7	1						
on üç	1	0+6							
on dört	1	2+6			0+3		1		
on biş		1+5			0+1			0+3	
on altı		0+1							
on yidi		1+5							
on sekiz		1+3							
on toköz		1+0							

4.1.1.12. Yigirmi (20)

4.1.1.12.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

MN’de *yigirmi* sayısının isim olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE ve DKK’de toplamda 4 örnekte isim olarak kullanılmıştır. KE’de 1 örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. DKK’de ise 2 örnekte belirtili isim tamlamasının tamlananı, 1 örnekte ise tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

Mūsānuñ ‘ömri yüz yigirmi yıldı yigirmisin Efrīdūn pādişāhlığında ve yüzi Menūçehir pādişāhlığında [KE, 515-12].

bu kırk yigidiñ yigirmisi bir yaña yigirmisi bir yaña oldı [DKK, 18-13].

ol namerdlerüñ yigirmisi dahı çıka geldi [DKK, 19-13].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de 13 örnekte *yigirmi* sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 10’unda *gün, yıl, yaş* zaman gösteren soyut ve sayılabilir isimler nicelenirken 3 örnekte somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. MN’de rastlanan iki örnekte ise zaman gösteren sayılabilir, soyut bir isim olan *gün* ismi nicelenmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

depelendügi gün yigirmi yaşında idi [KE, 82-11].

Fir‘avn kavmı içinde yigirmi yıl tamām [KE, 406-14].

pes andan dahı çıkarup bir evde kodılar yigirmi yıl ve yedi ay anda durdı [KE, 558-2].

tā anda ölince ‘ibādet kıldı ve kavm içinde yigirmi yıl eglenmişidi [KE, 138-7].

tamām yigirmi gün gitdiler vīrān şehriyer içre [KE, 771-3].

‘Üzeyr gitdüginde ol yigirmi yaşındaydı [KE, 725-13].

yigirmi akçaya şatdılar ve ikişer akça üleşdiler [KE, 239-15].

yigirmi yıldan beri evime gelmiş degüldi [KE, 476-6].

Yūsufi Mālik bin Duğardan yigirmi altuna ve bir çift edüğe ve iki ak tona şatun aldı [KE, 242-4].

Zahhāk eyitdi yigirmi gün Suddī ve Kelbī eyitdi [KE, 872-5].

KE’de rastlanan diğer örnekler: 78-9, 290-14, 505-7.

ben ‘ömrümden yigirmi gün menfa‘at bulundum [MN, 45b-7].

‘Ömrüm yigirmi gündür. Artuğ degül [MN, 45b-5].

4.1.1.12.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *yigirmi* sayısına 14 örnekte rastlanmıştır. 1 örnekte isim olarak kullanılan *yigirmi*, 13 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanımlarına ise KE’de hiç rastlanmamıştır.

KE’de *yigirmi* sayısının isim olarak kullanıldığı tek örneğe rastlanmıştır. Tamlayanı düşmüş tamlanan olarak kullanılmıştır, gerçek sayıdır ve sayılabilir. Tamlayan olarak kullanılan isim ise soyut ve sayılabilir *yıl* ismidir. *Yigirmi* sayısının sıfat olarak kullanıldığı 13 örneğe rastlanmıştır. Örneklerinde 3’ünde sayılabilir ve gerçek somut kavram alanını gösterenleri nicelemiştir. Geri kalan 10 örnekte ise sayılabilir ve

gerçek *gün, yıl, yaş* soyut kavram alanını gösteren isimleri ile beraber kullanılmıştır. *KE*, 771-3 örneğinde *tamam* kullanılarak nicelik anlamı, güçlendiril belirlilik anlamı pekiştirilip derecesi yükseltilmiştir.

MN’de *yigirmi* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. İlgili örneklerde isimler nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. *Yigirmi* sayısının isim ve zarf olarak kullanımlarına ise MN’de rastlanmamıştır.

MN’de *yigirmi* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin ikisinde de sıfat olarak kullanılmıştır. Her iki örnekte de sayılabilir, gerçek sayı olarak kullanılan *yigirmi*, zaman gösteren *gün* soyut ismini nicelemiştir.

DKK’de *yigirmi* sayısına 3 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin üçünde de isim olarak kullanılmıştır. *Yigirmi* sayısının sıfat ve zarf kullanımlarına ise DKK’de rastlanmamıştır.

İsim olarak kullanıldığı örneklerin 2’sinde belirtili isim tamlamasının tamlananı olarak birinde ise tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Örneklerin üçünde de tamlayan somut ve canlı bir isimdir.

Tablo 12. *Yigirmi Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

<i>yigirmi</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	1	3+10	-	14
MN	-	0+2	-	2
DKK	3	-	-	3

4.1.1.13. Yigirmili Sayılar

Aşağıda KE, MN ve DKK’de rastlanan, yirmi ve otuz arasında yer alan sayıların geçtiği tanıklar yer almaktadır. *Yigirmi bir* (1), *yigirmi üç* (1), *yigirmi dört* (5), *yigirmi beş/biş* (8), *yigirmi sekiz* (2) ve *yigirmi tokuz* (2) sayılarına rastlanmıştır. Tespit edilen bu sayılarla ilgili tespit edilen özellikler küçük sayıdan büyüğe doğru aşağıda değerlendirilmiştir.

4.1.1.13.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

MN ve DKK’de *yigirmi beş/biş* sayısının isim olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE’de tespit edilen tek örnek aşağıdaki gibidir. İlgili örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Düşen tamlayan ise ölçülebilir *ferseng* ölçü birimidir.

*Süleymānuñ çerisi yüz ferseng yirdi yigirmi biş fersengi cinnilerüñ ve **yigirmi biş** ādemilerüñ ve **yigirmi biş** vahşilaruñ ve **yigirmi biş** kuşlaruñdı [KE, 612-3,4].*

Sıfat Olarak Kullanımları

MN ve DKK’de *yigirmi bir* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE’de rastlanan tek örneği aşağıdaki gibidir. İlgili örnekte **yigirmi bir** sayısı *er* somut, sayılabilir ismini nicelemiştir.

*bular **yigirmi bir** er ve dört ‘avrat ve iki oglandı [KE, 311-7].*

MN ve DKK’de *yigirmi üç* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE’de rastlanan tek örneği aşağıdaki gibidir. İlgili örnekte *yıl* soyut, sayılabilir ismi nicelenmiştir.

*Yūsuf ‘as **yigirmi üç** yıl diri oldu [KE, 294-15].*

MN’de *yigirmi dört* sayısının hiçbir örneğine rastlanmazken KE ve DKK’de rastlanan örnekleri aşağıdaki gibidir. KE’de *yıl* soyut ve sayılabilir ismi nicelenirken DKK’de tespit edilen 4 örneğin 3’ünde *sancağ bigi* somut, canlı ve sayılabilir ismi nicelenmiştir.

***yigirmi dört** yıl tamām Mışırda muķīm oldu [KE, 291-2].*

*Bayındır Han buyurdı, **yigirmi dört** sancağ bigi gelsün didi [DKK, 205-6].*

*Bayındır Han buyurdı, **yigirmi dört** sancağ bigini Yigeneye yoldaşlığa bile koşdı [DKK, 206-5].*

*Hanum **yigirmi dört** sancağ bigi tekür elinde zebun oldu [DKK, 209-10].*

*Kazan yetdüm dedi. Anuñ ardınça görelüm kimler yetdi: **yigirmi dört** boyun oğşayan Delü Tundar yetdi [DKK, 151-7].*

MN’de *yigirmi beş/biş* sayısının hiçbir örneğine rastlanmazken KE ve DKK’de tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir. KE’deki 4 örneğin hepsinde zaman gösteren *gün* ve *yıl* soyut ve sayılabilir isimleri nicelenmiştir. DKK’de tespit edilen tek örnekte ise *big* somut, sayılabilir ismi nicelenmiştir.

*ancak **yigirmi biş** yıl katlanduñuz şonuñca savaşıp biribiriñizi depeleüñüz [KE, 417-3].*

*anuñ uzunı otuz yıllık ve ini **yigirmi biş** yıllık yoldur [KE, 756-14].*

*belkim seni **yigirmi biş** yıl[l]ık yol götürdi [KE, 750-4].*

*pes ol aradan tamām **yigirmi beş** gün gittiler [KE, 771-1].*

*Kāfiri qarşıladılar, cenk itdiler. Kazanuñ üzerine **yigirmi biş** bigini şehid itdiler [DKK, 273-9].*

MN ve DKK’de *yigirmi sekiz* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE’de tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir. İlgili örneklerde zaman dilimi gösteren *ay* ve *yıl* isimleri nicelenmiştir.

*andan şoñra **yigirmi sekiz** yıl diri oldı [KE, 235-3].*

*Sezemārīye irdük **yigirmi sekiz** aydan şoñra [KE, 772-13].*

MN ve DKK’de *yigirmi tokuz* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE’de tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir. Tespit edilen örneklerin 1’inde *gişi* somut ismi, diğerinde ise *gün* soyut ismi nicelenmiştir.

*bunlar **yigirmi toköz** gişiydiler [KE, 783-3].*

*pes **yigirmi toköz** gün gitdiler [KE, 771-2].*

4.1.1.13.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *yigirmi bir* sayısının tek örneğine rastlamıştır. İlgili örnekte sıfat olarak kullanılan *yigirmi bir* sayısı *er* somut isminşi niceleyerek sayılabilir, gerçek bir sayı olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

KE'de *yigirmi üç* sayısının tek örneğine rastlamıştır. İlgili örnekte sıfat olarak kullanılan *yigirmi üç* sayısı *yıl* soyut ismini niceleyerek sayılabilir, gerçek bir sayı olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanım örneklerine ise rastlanmamıştır.

KE'de *yigirmi dört* sayısı tek örnekte kullanılmıştır. İlgili örnekte sayılabilir, gerçek ve soyut *yıl* ismi nicelenerek sıfat olarak kullanılmış ve *tamām* kullanılarak nicelik belirlik anlamı pekiştirilerek derecesi arttırılmıştır.

DKK'de *yigirmi dört* sayısı 4 örnekte kullanılmıştır. İlgili örneklerde sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmamıştır.

DKK'de *yigirmi dört* sayısına 4 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin üçünde *sancak bigi* somut ismi nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. Her dört örnekte de sayılabilir, somut kavram alanını gösterenler nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de *yigirmibeş/biş* sayısına 7 örnekte rastlanmıştır. 3 örnekte isim olarak kullanılırken, 4 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanımlarına ise KE'de rastlanmamıştır.

KE'de *yigirmi beş/biş* sayısına 7 örnekte rastlanmıştır. 3 örnekte tamalayıcı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak gerçek ve sayılabilir sayı olarak kullanılmıştır. Düşen tamlayan ise ölçülebilir *ferseng* ölçü birimidir. 4 örnekte isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin dördünde de sayılabilir ve gerçek *yıl* ve *gün* soyut kavram alanını gösteren isimler nicelemiştir. KE, 771-1 örneğinde *tamam* kullanılarak belirlik anlamı pekiştirilerek derecesi arttırılmıştır. Ayrıca bu örneklerin 2'sinde *yigirmi beş/biş yıllık yol* tamlaması ile ölçü işaretlenmiştir.

DKK'de *yigirmi beş/biş* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte sıfat olarak kullanılan *yigirmi beş/biş* sayısının isim ve zarf olarak kullanıldığı hiçbir örneğe DKK'de rastlanmamıştır. Tespit edilen örnekte *big* somut ismini niceleyerek sıfat olarak kullanılmıştır. Ayrıca bu örnekte *Kazanuñ üzerine* ibaresi ile eş dizim oluşturarak başka bir nicelik yolu ile aslında zikredilmese de yirmi altı (kişi) sayısı ifade edilmiştir.

KE'de *yigirmi sekiz* sayısının 2 örneğine rastlamıştır. İlgili örneklerde sıfat olarak kullanılan *yigirmi sekiz* sayısının isim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır. Tespit edilen örneklerde sıfat olarak kullanılan *yigirmi sekiz* sayısı *ay* ve *yıl* soyut kavram alanını gösteren isimleri niceleyerek sayılabilir, gerçek bir sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de *yigirmi tokuz* sayısının iki örneğine rastlamıştır. Örneklerin ikisinde de sıfat olarak kullanılan *yigirmi tokuz* sayısının isim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır.

KE’de *yigirmi toğuz* sayısı iki örnekte kullanılmıştır.  rne lerin birinde sayılabilir ve gerçek *gişi* somut ismi, diğ erinde ise sayılabilir ve gerçek *gün* soyut ismi nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır.

Tablo 13. *Yigirmili Sayıların KE ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

KE	İSİM		SIFAT		ZARF
	somut		soyut		
yigirmi bir	1	er			
yigirmi üç			1	yıl	
yigirmi dört			1	yıl	
yigirmi biş	3		4	gün, yıl	
yigirmi sekiz			2	ay, yıl	
yigirmi toğuz	1	gişi	1	gün	

DKK	İSİM		SIFAT		ZARF
	somut		soyut		
yigirmi dört	4	sancak bigi, boy			
yigirmi biş	1	big			

	KE			DKK		
	isim	sıfat	zarf	isim	sıfat	zarf
	somut+soyut			somut+soyut		
<i>yigirmi bir</i>		1+0				
<i>yigirmi ���</i>		0+1				
<i>yigirmi dört</i>		0+1			4+0	
<i>yigirmi biş</i>		0+4			1+0	
<i>yigirmi sekiz</i>		0+2				
<i>yigirmi toğuz</i>		1+1				

4.1.1.14. Otuz (30)

4.1.1.14.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

MN ve DKK'de *otuz* sayısının isim olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE'de tespit edilen tek örnek aşağıdaki gibidir. İlgili örnekte *ol* işaret sıfatı ile eş dizimli kullanılmıştır. *Otuz* sayısı üzerine *+den* çıkma durum ekini alarak yerine kullanıldığı ismin içerisinde *on üründü* pay alınan bütününe işaret etmektedir.

*ol yüzden otuz üründü kıl pes öyle kıldı andan eyitdi ol **otuzdan** on üründü kıl* [KE, 632-10].

Sıfat Olarak Kullanımları

MN'de *otuz* sayısının sıfat olarak kullanımlarına rastlanmazken KE ve DKK'de tespit edilen örnekleri aşağıdaki gibidir.

*anuñ uzunı **otuz** yıllık ve ini yigirmi biş yıllık yoldur* [KE, 756-13].

*aña **otuz** akça virdiler* [KE, 850-11].

*kaçan ol kız üzere **otuz** yıl tamām olsa anı depeleyüp yirine bir ayrık kız oğlan degşürürleridi* [KE, 310-6].

*ķavmına **otuz** gün va'de kılmışdı tañrı ta'ālā on gün dahı arturdı pes benī İsrā'īl **otuz** günü şaya getürdi* [KE, 435-1,2].

*Mışrdan Yūsuf üzere **otuz** yıl tamām oldu* [KE, 243-5].

*Mūsā **otuz** gün oruç dutdı* [KE, 418-9].

*ol vaktın Yūsuf **otuz** yaşındaydı* [KE, 262-1].

*tahtuñ uzunı otuz arşun ve ini on arşunıdı ve anuñ üzere **otuz** döşek ve altmış maķrama varıdı* [KE, 264-8,9].

KE'de rastlanan diğer örnekler: 70-4, 88-4, 198-7, 418-7, 433-10, 435-7, 565-8, 632-10, 722-13, 821-2, 839-11,12, 854-14, 867-2, 884-14.

*Girçeklerüñ **üç otuz on** yaşını toldursa yig. **üç otuz on** yaşuñuz tolsun, Hak size yaman getirmesün, devletüñüz pāyende olsun ħanum hey* [DKK, 4-12].

4.1.1.14.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de toplamda 25 örnekte *otuz* sayısına rastlanmıştır. İlgili örneklerin 1’inde isim olarak kullanılırken 24’ünde sıfat olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

KE’de *otuz* sayısı 1 örnekte isim olarak kullanılmıştır. *Otuzdan on* yapısında üzerine çıkma durum eki alarak içerisinden pay alınan bir bütüne işaret etmiştir.

24 örnekte isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 7 sayılabilir ve gerçek somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. 17 örnekte ise gerçek ve sayılabilir soyut kavram alanını gösteren isimleri nicelemiştir. Örneklerin on altısında *gün, yıl, yaş* isimleriyle eş dizimlilik göstermiştir. 243-5, 310-6, 821-2 örneklerinde ise *tamam* ile beraber kullanılarak nicelik ifadesi güçlendirilmiş, yüksek odaklılık sağlanmıştır. 756-13’te tespit edilen örnekte ise *otuz yıllık yol* sıfat tamlaması yapısı ile bir ölçü birimi gibi kullanılmıştır.

DKK’de *otuz* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte sıfat olarak kullanılan *otuz* sayısının isim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır. Söz konusu örnekte *otuz on* sayı grubu biçiminde ve *yaş* soyut ismini niceleyerek kullanılmıştır. *Otuz*, gerçek ve sayılabilir bir sayı ismi olarak kullanılmıştır.

Tablo 14. *Otuz Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

<i>otuz</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	1	7+17	-	25
MN	-	-	-	-
DKK	-	0+1	-	1

4.1.1.15. Otuzlu Sayılar

Aşağıda KE, MN ve DKK’de rastlanan, otuz ve kırk arasında yer alan sayıların geçtiği tanıklar yer almaktadır. *Otuz bir* (1), *otuz iki* (3), *otuz üç* (4), *otuz beş/biş* (2), *otuz altı* (1), *otuz yidi* (2), *otuz sekiz* (1) ve *otuz dokuz* (5) sayılarına rastlanmıştır. Tespit edilen bu sayılarla ilgili tespit edilen özellikler küçük sayıdan büyüğe doğru aşağıda değerlendirilmiştir.

4.1.1.15.1. Tür Özelliklerine Göre

Sıfat Olarak Kullanımları

MN ve DKK'de *otuz bir* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE'de tespit edilen tek örnek aşağıdaki gibidir. İlgili örnekte *melik* somut, canlı ve sayılabilir ismi nicelenmiştir.

*ķamusı aña uydı hattā kim **otuz bir** melik anuñıla bile oldı [KE, 517-1].*

KE ve MN'de *otuz iki* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken DKK'de tespit edilen örnekleri aşağıdaki gibidir. İlgili 3 örneğin üçünde de somut, sayılabilir isimler nicelenerek gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Örneklerin 1'inde *kafir* canlı ismi nicelenirken diğer iki örnekte *baş* ve *diş* vücut parçalarının isimleri nicelenmiştir.

*böylelikle **otuz iki** kāfir biginüñ oğlınuñ başı burc bedeninde kesilüp asılmış-idi [DKK, 173-4].*

*bu **otuz iki** baş kim burcda asılmış idi kağan aslan-ile kara buğranuñ yüzün görmemişler-idi ancak buğa buynuzında helāk olmuşlar-idi [DKK, 173-8].*

***otuz iki** dişden çıkan bütün orduya yayıldı, Begil atdan düşmüş, ayağı sınımış diyü [DKK, 243-1].*

MN'de *otuz üç* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE ve DKK'de tespit edilen örnekleri aşağıdaki gibidir. KE'de rastlanan 3 örneğin üçünde de soyut ve sayılabilir isimler nicelenirken DKK'de rastlanan 1 örnekte somut ve sayılabilir *akça* ismi nicelenmiştir.

*işbu kamu **otuz üç** hasletdür [KE, 89-4].*

*ķadir gicesi tañrı ta'ālā anı göge götürdi ve ol **otuz üç** yaşındaydı [KE, 854-15].*

***otuz üç** yıl buları tañrıya kığırdı [KE, 867-3].*

*bir kuru çayuñ üzerine bir köpri yapdurmış-idi. kiçeninden **otuz üç** akça alur-idi, kiçmeyeninden döge döge kırk akça alur-idi [DKK, 155-3].*

MN ve DKK'de *otuz beş/biş* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE'de tespit edilen kullanım örneği aşağıdaki gibidir. İlgili örnekte zaman dilimi gösteren *yıl* soyut ve sayılabilir ismi nicelenmiştir.

*Muhammed doğup otuz biş yaşayınca kaçan **otuz biş** yıl tamām oldu [KE, 175-14,15].*

MN ve DKK'de *otuz altı* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE'de tespit edilen örnek aşağıdaki gibidir. İlgili örnekte zaman dilimi gösteren *yıl* soyut ve sayılabilir ismi nicelenmiştir.

*anuñ 'ömri **otuz altı** yıldı [KE, 779-3].*

MN'de *otuz yedi/yidi* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE ve DKK'de rastlanan örnekler aşağıdaki gibidir. KE'de rastlanan tek örnekte zaman dilimi gösteren ve sayılabilir *gün* soyut ismi nicelenmiştir. DKK'deki tek örnekte ise *kal'a* somut ve sayılabilir ismi nicelenmiştir.

*tamām **otuz yidi** gün buları tañrıya kığırdı [KE, 867-9].*

*Kazan yetdüm didi. bunuñ ardınça görelüm kimler yetdi: ... kırk cübbe bürinüp **otuz yidi** kal'a biginüñ mahbub kızlarını çalup bir bir boynın kuçan yüzinde tudağında öpen Koca oğlu Alp Eren çapar yetdi [DKK, 62-11].*

MN ve DKK'de *otuz sekiz* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE'de tespit edilen örnek aşağıdaki gibidir. İlgili örnekte zaman dilimi gösteren ve sayılabilir *yıl* soyut ismi nicelenmiştir.

*pāzişāhlığı **otuz sekiz** yıl idi [KE, 779-7].*

KE ve MN'de *otuz tokuz* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken DKK'de tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir. Rastlanan 5 örneğin 3'ünde *yigit* ismiyle, diğer örneklerde ise *yoldaş* ve *kız* isimleriyle eş dizim oluşturmuştur. İlgili örneklerde somut, canlı, insan kavram alanına giren ve sayılabilir isimler nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Beyrek **otuz toğuz** yigidinüñ üzerine geldi, anları sağ ve esen gördi, Allaha şükür eyledi [DKK, 120-12].

otuz toğuz kız tãli'lü tãli'ine birer oğ atdı. **otuz toğuz** yigit oğınun ardınca gitdi [DKK, 121-9,10].

otuz toğuz yigit-ilen Beyrek tutsak gitdi [DKK, 90-12].

sıçradı bindi, hisaruñ kapısına geldi. **otuz toğuz** yoldaşın ısmarladı [DKK, 99-13].

Zarf Olarak Kullanımları

MN ve DKK'de *otuz beş/biş* sayısının zarf olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE'de tespit edilen kullanım örneği aşağıdaki gibidir.

Muhammed doğup **otuz biş** yaşayınca kaçan otuz biş yıl tamām oldu [KE, 175-14,15].

4.1.1.15.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de *otuz bir* sayısına tek örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte sıfat olarak kullanılan *otuz bir* sayısının sıfat ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır. İlgili örnekte sayılabilir ve gerçek *melik* somut ismi nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır.

DKK'de *otuz iki* sayısının 3 örneğine rastlanmamıştır. İlgili örneklerde sıfat olarak kullanılan *otuz iki* sayısının isim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır. Tespit edilen örneklerin 2'sinde *baş*, *diş* cansız ve vücuda ait parçaların isimleri nicelenirken ve 1 örnekte *kāfir* canlı somut ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 243-1 örneğinde görüldüğü gibi *otuz iki* sayısının eş dizimli kullanıldığı *diş* ismiyle kurduğu sıfat tamlaması yapısı deyim gibi kullanılmıştır.

KE'de *otuz üç* sayısına 3 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin tamamında sayılabilir ve gerçek soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. 3 örneğin 2'sinde zaman gösteren *gün* ve *yıl* soyut ve sayılabilir isimleri nicelenmiştir.

DKK'de *otuz üç* sayısına tek örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte *akça* somut ismiyle beraber sayılabilir ve gerçek bir sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de *otuz beş/biş* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. İsim olarak kullanımlarına rastlanmazken 2 örneğin birinde soyut *yıl* ismi nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekte *tamam* kullanılarak belirlik anlamı güçlendirilmiş odaklılık arttırılmıştır. Bir örnekte ise *yaşayınca* zarfı nicelenerek zarf olarak kullanılmıştır.

KE’de *otuz altı* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte sıfat olarak kullanılan *otuz altı* sayısının isim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır. Sıfat olarak kullanıldığı ilgili örnekte sayılabilir ve zaman dilimi gösteren *yıl* soyut ismi nicelenerek kullanılmıştır. İlgili örnekte *otuz altı* gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de *otuz yedi/yidi* sayısına tek örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte sayılabilir ve gerçek *gün* soyut ismi nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *tamam* kullanılarak belirlik anlamı güçlendirilmiş ve odaklılık arttırılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

DKK’de *otuz yedi/yidi* sayısına tek örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte *kal’a* somut ismini nicelenmiş, sayılabilir ve gerçek bir sayı olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

KE’de *otuz sekiz* sayısına tek örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte sayılabilir ve gerçek *yıl* soyut ismi nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

DKK’de *otuz toktuz* sayısına 5 örnekte rastlanmıştır. İlgili örneklerin üçünde *yigit*, diğerlerinde ise *yoldaş* ve *kız* canlı, insan kavram alanına işaret eden ve somut kavram alanını gösterenleriyle beraber sayılabilir ve gerçek bir sayı olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır.

Tablo 15. Otuzlu Sayıların KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları

KE	İSİM		SIFAT		ZARF
	somut		soyut		
<i>otuz bir</i>	1	<i>melik</i>			
<i>otuz üç</i>			3	<i>haslet, yaş, yıl,</i>	
<i>otuz beş/biş</i>			1	<i>yıl</i>	
<i>otuz altı</i>			1	<i>yıl</i>	
<i>otuz</i>			1	<i>gün</i>	
<i>yedi/yidi</i>					
<i>otuz sekiz</i>			1	<i>yıl</i>	

DKK	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>otuz iki</i>	3	<i>baş,diş, kâfir</i>		
<i>otuz üç</i>	1	<i>aķça</i>		
<i>otuz</i> <i>yedi/yidi</i>	1	<i>ķal'a</i>		
<i>otuz tokuz</i>	5	<i>yigit, yoldaş,</i> <i>kız</i>		

	KE			DKK		
	isim	sıfat	zarf	isim	sıfat	zarf
		somut+soyut			somut+soyut	
<i>otuz bir</i>		1+0				
<i>otuz iki</i>					3+0	
<i>otuz üç</i>		0+3			1+0	
<i>otuz</i> <i>beş/biş</i>		0+1				
<i>otuz altı</i>		0+1				
<i>otuz</i> <i>yedi/yidi</i>		0+1			1+0	
<i>otuz</i> <i>sekiz</i>		0+1				
<i>otuz</i> <i>tokuz</i>					5+0	

4.1.1.16. Kırk (40)

4.1.1.16.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE'de *kırk* sayısının isim olarak kullanımlarına rastlanmazken MN ve DKK'de rastlanan kullanım özellikleri aşağıdaki gibidir. MN'de 2 ve DKK'de 1 kullanım örneğine rastlanmıştır. DKK'deki örnekte *kırk* sayısı 2. çoğul kişi eki ile çekimlenmiş ve

tamalayanı düşmüş bir isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. MN’de rastlanan iki örneğin biri yönelme diğeri ise çıkma durum ekleri ile çekimlenmiştir.

her bir kırkıdan kırka bir hâlden bir hâle döndi [MN, 9b-11].

Kırkuñuza kurban olsun meniüm başum [DKK, 178-1].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE, DKK ve MN’de kırk sayısının kullanım örnekleri aşağıdaki gibidir. KE’de 70 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 60’ında soyut kavram alanını gösteren isimler 10’unda somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. DKK’de kırk sayısı, 67 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 62’sinde somut kavram alanını gösteren isimler nicelenirken 5 örnekte soyut kavram alanını gösteren isimler nicelenmiştir. MN’de tek örnekte insan kavram alanına işaret eden, sayılabilir, somut kişi ismi nicelenerek gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

İsā söyledi ve kırk günlük oğlanı eyitdi [KE, 812-6].

İkreme eyitdi kırk akçaya şatdılar [KE, 240-1].

Åsaf eyitdi uş kırk şabāhdur [KE, 672-14].

İsmā ‘il için kırk güz uçmağdan otlamışdı [KE, 186-2].

kırk yıl tamām feriştelereñ yolu üzere bıraktı [KE, 45-12].

ol kañlıya kırk öküz koşdılar [KE, 927-5].

tañrı ta ‘ālā kırk gün dün yağmur viribdi [KE, 105-2].

tañrı ta ‘ālā Yūsuf Ya ‘kūb kavışdurdıñdan kırk yaşındaydı [KE, 234-13].

tiz at yügürüşile kırk yıllık yol-durur [KE, 39-10].

ululardan kırk ‘avrat kığırdı [KE, 251-3].

KE’de rastlanan diğer örnekler: 45-8,9, 45-13, 46-11, 61-11, 62-1, 78-8, 87-5, 87-8, 94-4, 103-1, 107-12, 208-2, 215-14, 216-2, 267-5, 365-5, 382-15, 394-8,9, 416-9, 418-15, 419-4, 432-15, 437-14, 446-2, 446-12, 447-9, 505-3,4, 505-8, 515-15, 519-5, 544-13, 550-3, 586-14, 587-3, 588-4, 609-1, 633-1, 651-5, 671-15, 674-8, 675-2, 676-6, 678-14, 683-8, 755-13, 775-4, 801-4, 811-6,7, 844-9, 857-2, 867-7, 872-5, 873-11, 874-12.

İlyās ‘aleyhi’s-sel’ām bir mağaraya girüp, ardınca kırk kişi viribidi [MN, S175-14].

Böyle dıgeç kırk ince kız yayıldılar, tağ çiçeği divşürdiler [DKK, 28-13].

Dirse Han istedi kim oğlançuğunu üstine gürleyüp düşe-y-idi. Ol **kırk** nāmerd komadı [DKK, 23-4].

Kırk baş kul **kırk** kırnak, oğlu Uruz başına azad eyledi [DKK, 65-7].

... **kırk** yigidi-ilen Kazanuñ oğlını biz getürmişüz, **kırk** ince billü kız-ile Kazanuñ halalını biz getürmişüz [DKK, 40-8,9].

Kırk yirde otağ dikdürdi, **kırk** yirde kızıl ala gerdek dikdürdi [DKK, 189-10,11].

Kırk yoldaşum aman, Tañrınıñ birliğine yokdur güman [DKK, 31-10].

Kiçeninden otuz üç akça alur-idi, kiçmeyeninden döge döge **kırk** akça alur-idi [DKK, 155-4].

Oğlan tahta çıkdı, babasınıñ **kırk** yigidin añmaz oldı [DKK, 18-10].

DKK’de rastlanan diğer örnekler: 11-7, 18-13, 19-4, 21-11, 22-6, 23-8, 25-12, 26-3, 29-7, 29-10, 30-9, 30-13, 31-5, 31-8, 33-8, 11, 12, 40-8,9, 47-11,12, 51-7, 52-2, 53-1, 53-13, 55-3, 57-11, 57-13, 58-6,7, 62-10, 71-3, 89-12, 90-1, 97-3,4, 97-9, 100-7, 114-2, 121-7, 121-9, 126-9, 129-12, 131-7, 132-13, 133-10, 134-1, 141-7, 148-7, 153-9,10, 157-3, 171-11, 174-4, 177-5, 177-9, 177-13, 181-1, 181-3, 190-9,10, 199-10, 296-2.

Kırk sayısı, DKK’de tespit edilen aşağıdaki örneklerin birinde yine *kırk* ile birinde ise *elli* sayısı ile ikileme oluşturmuştur.

Kırk gün **kırk** gice toy düğün eylediler [DKK, 121-11].

Kırk elli yigit kara geyüp gök şarındılar [DKK, 299-11].

Zarf Olarak Kullanımları

DKK ve MN’de *kırk* sayısının zarf olarak kullanıldığı örneklerle rastlanmazken KE’de rastlanan kullanım örnekleri aşağıdaki gibidir.

Ādem ‘as Hind yirinden ayağı üzere **kırk** hac kıldı [KE, 172-4].

4.1.1.16.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de toplamda 71 örnekte *kırk* sayısına rastlanmıştır. 70 örnekte sayılabilir, gerçek isimler nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 10’unda somut kavram alanını gösterenler nicelenmiş bunlar içinde 1 örnek dışında örneklerin tamamında canlı varlıkların sayısına işaret edilmiştir. 60 örnekte ise *sabah*, *gün*, *güz*, *yıl*,

yaş soyut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. Örneklerin yirmi dördünde *yıl*, yirmi yedisinde *gün/dün/dün gün* isimleri nicelenmiştir. Bu isimlerin nicelendiği örneklerin on yedisinde *tamam* kullanılarak nicelik anlamı pekiştirilmiş zaman anlamı vurgulu hâle getirilmiştir. 39-10 ve 812-6 örneklerinde *kırk* sayısı ile kurulan sıfat tamlamasında nicelenen isim üzerine +*LXk* ekini almış ve ilgili sıfat tamlaması yapısı geçici bir ölçü aracı olarak kullanılmıştır.

KE’de zarf olarak kullanıldığı tek örnekte *hac kıl-* fiili nicelenmiştir, ilgili fiili kaç defa tekrar ettiğine işaret edilmiştir.

MN’de *kırk* sayısına 3 örnekte rastlanılmıştır. Söz konusu örneklerin 2’sinde isim olarak kullanılmıştır. İki örnekten birinde yönelme diğerinde ise çıkma durum ekleri ile çekimlenmiştir. MN’de 1 örnekte sıfat olarak kullanılmış ve söz konusu örnekte insan kavram alanına işaret eden, sayılabilir, somut *kişi* ismi nicelenerek gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK’de 68 örnekte *kırk* sayısının kullanımları tespit edilmiştir. İlgili örneklerin 1’inde isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *kırk* sayısı 2. çoğul *kişi* eki ile çekimlenmiştir. Örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır.

Örneklerin geri kalan 67’sinde ise *kırk*, sıfat olarak kullanılmıştır. 62 örnekte somut kavram alanını gösterenler nicelenirken 5 örnekte soyut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Somut kavram alanını gösterenlerin nicelendiği 62 örneğin 4’ünde cansız, 58’inde ise canlı varlık alanına işaret eden isimlerin sıfatı olarak kullanıldığı görülmüştür. Canlı varlıkların nicelendiği 58 örneğin tamamında insan kavram alanına işaret eden *yigit*, *kız*, *nāmerd*, *nefer*, *yoldaş*, *kırnak*, *kul*, *baş* isimleri nicelemiştir ve bu örneklerin 28’inde *yigit*, 12’sinde *kız* ve 8 örnekte *nāmerd* isimleri en çok nicelenen isimler olmuştur. Bunun dışında *cübbe*, *otak*, *yir* somut kavram alanını gösterenlerinin nicelendiği örneklere de rastlanmıştır. 5 örnekte ise *gün*, *gice* ve *iş* soyut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir.

Sıfat olarak kullanıldığı örneklerin ikisinde ise ikileme şeklinde kullanılmıştır. 121-11 örneğinde *elli* sayısı ile ikileme oluşturmuş ve sıfat tamlamasının tamlayanı olduğu söz konusu örnekte belirliğe dönük odaklılık düşmüş ve ortalama bir sayı ifade edilmiştir. Diğer örnek 299-11’de ise yine sıfat tamlamasının tamlayanı olarak kullanılmış ve *kırk gün kırk gice* yapısı ile kalıp bir yapı oluşturmuştur.

Tablo 16. *Kırk Sayısının KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları*

<i>kırk</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	-	10+60	1	71
MN	2	1+0	-	1
DKK	1	62+5	-	68

4.1.1.17. *Kırklı* Sayılar

4.1.1.17.1. Tür Özelliklerine Göre

Aşağıda KE, MN ve DKK'de rastlanan kırk ve elli arasında yer alan sayıların geçtiği tanıklar yer almaktadır. DKK ve MN'de hiçbir örneğine rastlanmazken KE'de *kırk iki* (1), *kırk dört* (1) ve *kırk altı* (3) olmak üzere toplamda 5 tanık tespit edilmiştir. Tespit edilen bu sayıların durumları küçük sayıdan büyüğe doğru aşağıda değerlendirilmiştir.

Sıfat Olarak Kullanımları

KE'de 1 örnekte *kırk iki* sayısının sıfat olarak kullanımı tespit edilmiştir. İlgili örnekte soyut ve sayılabilir *yıl* ismini nicelemiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

'İsānuñ doğmağı Efserṭis melikliginüñ kırk iki yılı geçdüginden şoñrayıdı [KE, 812-15].

KE'de 1 örnekte *kırk dört* sayısının sıfat olarak kullanımı tespit edilmiştir. İlgili örnekte soyut ve sayılabilir *yıl* ismini nicelemiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Ka 'be Kureyş yapduğı üzere durdı peygambar hicretinden tā kırk dört yıla degin [KE, 178-3].

KE'de 3 örnekte *kırk altı* sayısının sıfat olarak kullanımı tespit edilmiştir. İlgili örneklerin tamamında soyut kavram alanını gösterenler nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

...işbu cümle **kırk altı** *haslet*-durur kim tañrı ta 'ālā İbrahīm ağırlayup virmişdi [KE, 198-1].

... düş peygamberlığıñ **kırk altı** cüzvinden bir cüzvidür [KE, 257-7].

Fāhis doğmağı Lāvānuñ 'ömrinden **kırk altı** yıl geçdüğinden soñrayıdı [KE, 346-6].

4.1.1.17.2. Eş Dizim Özelliklerine Görene Göre

KE'de *kırk iki* ve *kırk dört* sayılarının sıfat olarak kullanımlarının 1 örneği tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerin ikisinde de soyut ve sayılabilir *yıl* ismi nicelemiş ve gerçek sayı olarak kullanılmışlardır.

Kırk altı sayısının ise KE'de 3 örneğine rastlanmıştır. Örneklerin hepsinde sıfat olarak kullanılmış, *haslet*, *cüzv* ve *yıl* soyut kavram alanını gösterenlerini niceleyerek gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de *kırk*'lı sayıların tablo görünümü aşağıdaki gibidir.

Tablo 17. *Kırklı Sayıların KE'de Kullanım Sıklıkları*

KE	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>kırk iki</i>		1	<i>yıl</i>	
<i>kırk dört</i>		1	<i>yıl</i>	
<i>kırk altı</i>		3	<i>hasler, cüzv, yıl</i>	

	KE		
	isim	sıfat	zarf
	somut+soyut		
<i>kırk iki</i>		0+1	
<i>kırk dört</i>		0+1	
<i>kırk altı</i>		0+3	

4.1.1.18. *Elli* (50)

4.1.1.18.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

MN ve DKK’de *elli* sayısının isim olarak kullanımlarına rastlanmazken KE’de 1 örnekte isim olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *elli* sayısı belirtili isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılmıştır.

*Hızır ve İlyās yirde eyitdüm abdāllar kaçdur eyitdi altmış anuñ **ellisi** Mışır ilinde ‘Arişden Furāt kırañına degindür [KE, 540-1].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE, MN ve DKK eserlerinin üçünde de *elli* sayısının sıfat olarak kullanımlarına rastlanmıştır. KE’de rastlanan 15 örneğin 7’sinde soyut, 8’inde ise somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. İlgili örneklerde eş dizim oluşturulan isimlerin tamamı sayılabilir isimlerdir ve *elli* gerçek sayı olarak kullanılmıştır. MN’de rastlanan 4 örnekte ise somut, insan kavram alanını gösteren, sayılabilir isimler nicelenmiştir. Örneklerin tamamında *elli* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır. DKK’de rastlanan 1 örnekte *yigit* somut, insan kavram alanını gösteren, sayılabilir ismi nicelenmiştir ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

*bir günde **elli** namāz farīzaydı [KE, 3-8].*

*gökden aña **elli** nāme indürdi [KE, 85-11].*

*kaçan tercümān ol **elli** gişiye İshāka vardı [KE, 770-13].*

*Nūh ‘as **elli** yaşındaydı [KE, 101-11].*

*Nūh tūfān soñra biñden **elli** yıl eksük yaşadı [KE, 112-9].*

*pes Buhta Naşruñ yaşı ol şüret döndigi günlerde biñ biş yüz yılıdı dañı **elli** günidi [KE, 713-11].*

*Selām tercümān **elli** erile göndürdi kim vara sed açılmış mı göre [KE, 770-10].*

*Selām tercümān **elli** gişi kulağuzla kim her birisi iş görmiş [KE, 770-15].*

*sīmurğ tağına irürdi **elli** yıllık yol yörیدی **elli** dünde andan gemi tañrı destūriyla durdı [KE, 622-4].*

*sīmurğ tağına irürdi **elli** yıllık yol yörیدی **elli** dünde andan gemi tañrı destūriyla durdı [KE, 622-4].*

tamām elli gişiyi kul idindi [KE, 883-11].

KE’de rastlanan diğer örnekler: 85-9, 487-2,3, 101-11, 715-12.

elli dost buldum ki her biri yüz hüner ile ārāste[MN, 15a-6].

ķamu malı oğluna ķaldı, isrāf elin uzadup ol elli kişiyile ķamusın telef itdi [MN, 15a-13].

ol elli dostdan bir bütün çıķmadı [MN, 16a-12].

sen bir kaç günde elli dostı nice bulduñ [MN, 16a-5]?

ķırķ elli yigit ķara geyüp gök sarındılar, Kazan Bige geldiler [DKK, 299-11].

4.1.1.18.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *elli* sayısının zarf olarak kullanımlarına rastlanmazken tespit edilen 16 örneğin 1’inde isim olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *elli* sayısı belirtili isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılmıştır. *Altmış* birimlik bir bütünün içerisinde ayrılan parçaya işaret etmiştir.

Geri kalan 15 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 7’sinde soyut, sayılabilir isimlerle beraber gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Bu 7 örneğin 6’sında *dün, gün, yıl, yaş* zaman isimleri nicelenirken birinde *namaz* soyut ismi nicelenmiştir. Örneklerin 8’inde somut, sayılabilir isimler nicelenmiş gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 8 örneğin 7’sinde *gişi, er* canlı ve insan kavram alanına işaret eden isimler ile birinde ise *nāme* ismi ile eş dizim oluşturulmuştur. 85-9 ve 883-11 örneklerinde ise *tamam* kullanılarak belirlilik anlamı güçlendirilerek odaklılık arttırılmıştır. 622-4 örneğinde ise *elli yıllık* sıfat tamlaması yapısının kendisi ölçü birimi gibi kullanılmıştır. 112-9 örneğinde *biñden elli (...)* *eksük* yapısıyla dolaylı olarak işaret edilmek istenen sayı ise 950 (dokuz yüz elli)’dir.

MN’de *elli* sayısı 4 örnekte kullanılmıştır. İlgili örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerinde 3’ünde *dost* ismiyle, birinde ise *kişi* ismiyle eş dizimlilik göstermiştir. İlgili örneklerde *elli* sayısı ile nicelenen isimler canlı, insan kavram alanına işaret eden, somut ve sayılabilir isimlerdir. Örneklerinde tamamında *elli*, gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK’de *elli* sayısı 1 örnekte kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmazken tespit edilen örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *elli*

sayısı *yigit* somut, sayılabilir ismini nicelemiş ve ilgili örnekte gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Tablo 18. *Elli Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

<i>elli</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	1	8+7	-	16
MN	-	4+0	-	4
DKK	-	1+0	-	1

4.1.1.19. *Elli*’li Sayılar

Aşağıda KE, MN ve DKK’de rastlanan, *elli* ve altmış arasında yer alan sayıların geçtiği tanıklar yer almaktadır. *Elli üç*(1), *elli beş/biş*(1) ve *elli yidi* (2) sayılarına rastlanmıştır. Tespit edilen bu sayılarla ilgili tespit edilen özellikler küçük sayıdan büyüğe doğru aşağıda değerlendirilmiştir.

4.1.1.19.1. Tür Özelliklerine Göre

Sıfat Olarak Kullanımları

MN ve DKK’de *elli üç* sayısının sıfat olarak kullanım örneklerine rastlanmazken KE’de rastlanan 1 örnek aşağıdaki gibidir. İlgili örnekte zaman dilimi gösteren soyut *yıl* sayılabilir ismi nicelenmiştir.

Süleymānuñ ‘ömri elli üç yılıdı [KE, 683-7].

MN ve DKK’de *elli beş/biş* sayısının sıfat olarak kullanım örneklerine rastlanmazken KE’de rastlanan 1 örnek aşağıdaki gibidir. İlgili örnekte zaman dilimi gösteren soyut *yaş* sayılabilir ismi nicelenmiştir.

Mekkede öldi elli biş yaşı içinde [KE, 138-6].

KE ve MN’de *elli yidi* sayısının sıfat olarak kullanım örneklerine rastlanmazken DKK’de rastlanan 2 örnek aşağıdaki gibidir. Örneklerin ikisinde de somut ve sayılabilir *kal’a* ismi nicelenmiştir.

Aygır Gözler Suyından at yüzdüren, elli yidi kal’anuñ kilidin alan Eylik Koca oğlu Dülek Evren bile varsun [DKK, 205-10].

kāfirleri it ardına bıragup horlayan, ilden çıkup Aygır Gözler Suyından at yüzdüren, elli yidi kal’a biginüñ mahbub kızlarını çalup bir boynın kuçan yüzinde tudağında öpen, Eylik Koca oğlu Alp Eren çapar yetdi [DKK, 62-9].

4.1.1.19.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

Elli üç sayısına MN ve DKK’de rastlanmazken KE’de 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte zaman dilimi gösteren soyut ve sayılabilir *yıl* ismi nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır.

Elli beş/biş sayısına MN ve DKK’de rastlanmazken KE’de 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte zaman dilimi gösteren soyut ve sayılabilir *yaş* ismi nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır.

Elli yidi sayısına KE ve MN rastlanmazken DKK’de 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte somut ve sayılabilir *kal’a* ismi nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır. İsim ve zarf olarak kullanımlarına rastlanmamıştır.

Tablo 19. Ellili Sayıların KE ve DKK’de Kullanım Sıklıkları

KE	İSİM		SIFAT		ZARF
	somut		soyut		
<i>elli üç</i>			1	<i>yıl</i>	
<i>elli biş</i>			1	<i>yaş</i>	
DKK	İSİM		SIFAT		ZARF
	somut		soyut		
<i>elli yidi</i>	2	<i>kal'a</i>			

	KE			DKK		
	isim	sıfat	zarf	isim	sıfat	zarf
<i>elli üç</i>		0+1				
<i>elli</i>		0+1				
<i>beş/biş</i>						
<i>elli yidi</i>					2+0	

4.1.1.20. *Altmış* (60)

4.1.1.20.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

MN ve DKK'de KE'de 1 örnekte isim olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte **altmış** sayısı ek-fiilin geniş zamanını üzerine olarak yüklem olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnek aşağıdaki gibidir.

*Hızır ve İlyās yirde eyitdüm abdāllar kaçdur eyitdi **altmış** anuñ ellisi Mısır ilinde 'Arişden Furāt kırañına degindür [KE, 540-1].*

Sıfat Olarak Kullanımları

MN'de *altmış* sayısının sıfat olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE'de 8, DKK'de 4 tanık tespit edilmiştir. KE'de tespit edilen örneklerin 2'sinde zaman dilimi gösteren, soyut ve sayılabilir isimler nicelenirken 6'sında somut ve sayılabilir isimler nicelenmiştir. DKK'de raslanan örneklerin 3'ünde *adam*, 1'inde *kışı* isimleri nicelenmiştir. Söz konusu adlar somut, canlı, insan kavram alanına işaret eden ve sayılabilir isimlerdir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

***altmış** deve yükiydi kaçan cāzūlğa yaraqlandılar [KE, 387-10].*

***altmış** koca ürüdi bulundı [KE, 442-12].*

*anuñ üzere otuz döşek ve **altmış** maqrama varıdı [KE, 264-9].*

*ol İshākuñ **altmış** yaşından soñrayıdı [KE, 200-10].*

*pes bir 'avrata uydı ve aña **altmış** dīnār virdi [KE, 543-3].*

*Yaşharuñ 'ömrinden **altmış** yıl geçmişidi [KE, 346-8].*

*Žahhāk eyitdi üçden ona degin bir niceler eyitdi **altmış** gişiye ağır gelüridi Carīr rivāyet kıldı Manşūrdan Hayşemededen kim eyitdi incīl içinde buldım Qārūnuñ hāzīneleri dili **altmış** katır yükiydi [KE, 445-13,14].*

*günde **altmış** adam virüñ yimege [DKK, 219-12].*

*yaraklu **altmış** adam seçüñ, varsunlar tutup getürsünler [DKK, 263-13].*

***altmış** yaraklu adam seçdiler[DKK, 264-1].*

*tu yüz kerre, **altmış** kişi bir oğlanı tutamaduñuz [DKK, 264-10].*

4.1.1.20.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *altmış* sayısının toplamda 9 tanığına rastlanmıştır. Zarf olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken 1 örnekte isim, 8 örnekte ise sıfat olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı örnekte ek-fiilin geniş zamanını üzerine olarak yüklem olarak kullanılmıştır.

Sıfat olarak kullanıldığı 8 örneğin 2’sinde zaman dilimi gösteren, soyut ve sayılabilir *yıl* ve *yaş* isimleri nicelenmiştir. Geri kalan 6 örnekte ise somut sayılabilir isimler nicelenmiştir. Örneklerde *altmış*, gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 387-10 örneğinde *altmış deve yüki* tamlama yapısının kendisi ölçü birimi olarak kullanılmıştır.

DKK’de *altmış* sayısının 4 örnekte tanık tespit edilmiştir. İlgili örneklerin 3’ünde *adam*, 1’inde *kişi* isimleri nicelenmiştir. Söz konusu isimler somut, canlı, insan kavram alanına işaret eden ve sayılabilir isimlerdir. İlgili örneklerde gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Tablo 20. *Altmış Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

<i>altmış</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	1	6+2	-	9
MN	-	-	-	-
DKK	-	4+0	-	4

4.1.1.21. *Altmışlı* Sayılar

Aşağıda KE, MN ve DKK’de rastlanan, *altmış* ve *yetmiş* arasında yer alan sayıların geçtiği tanıklar yer almaktadır. *Altmış biş* (1) tespit edilmiştir.

4.1.1.21.1. Tür Özelliklerine Göre

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de **altmış beş/biş** sayısının 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekte zaman dilimine işaret eden, soyut ve sayılabilir *yıl* ismi nicelenmiştir. İlgili örnekte **altmış biş** gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

*İskender Bâbil yirin açduğundan **altmış biş** yıl geçmişidi [KE, 854-13].*

4.1.1.21.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *altmış beş/biş* sayısının 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekte zaman dilimine işaret eden, soyut ve sayılabilir *yıl* ismi nicelenmiştir. İlgili örnekte *altmış biş* gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Tablo 21. *Altmışlı Sayıların KE’de Kullanım Sıklıkları*

KE	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>altmış biş</i>		1	<i>yıl</i>	

4.1.1.22. Yitmiş (70)

4.1.1.22.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

DKK’de isim olarak tanıklarına rastlanmayan *yetmiş/yitmiş* sayısı; KE’de 4, MN’de 1 örnekte isim olarak kullanılmıştır. KE’de tespit edilen örneklerin 1’inde yalın hâlde *ol* sıfatıyla eş dizimli kullanılmıştır. 1 örnekte ise belirtili isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. 2 örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. MN’de tespit edilen 1 ise örnekte *yitmiş* sayısının üzerine ek-fiilin geniş zamanı getirilerek yüklem olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*anlaruñ **yitmiş** benî İsrâ’îlden idi Kelbî eyitdi bular **yitmiş** cāzūyidi [KE, 385-14].*

*dağılmışın dirdi ve **yitmişin** buldı [KE, 689-12].*

*ol **yitmiş** şanemidi her birisi altun menber üzere konulmuşıdı [KE, 928-14].*

*gördi bir koca teni za 'ıf yaşı **yitmiş** 'ömri āhirine ırmış [MN, 67a-9].*

Sıfat Olarak Kullanımları

MN ve DKK'de *yetmiş/yitmiş* sayısının sıfat olarak kullanımlarına rastlanmazken KE'de 21 örnekte *yetmiş/yitmiş* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 7'sinde soyut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. 7 soyut ismin 6'sında zaman dilimi gösteren *gün, yıl, yaş* sayılabilir isimleri nicelenmiştir. Geriye kalan 14 örnekte ise somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Örneklerin 13'ünde canlı, insan kavram alanına işaret eden, sayılabilir isimler nicelenmiştir ki bu 13 örneğinde 8'inde *gişi* adı nicelenmiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 70-7 ve 688-7 örneklerin zaman işaret eden isimler ile kurulan belirli nicelik değeri *tamam* ile güçlendirilmiş odaklılık artırılmıştır. 117-7 ve 444-5 örneklerinde ise *gişi* somut ismi ile eş dizimli sağlanan nicelik *tamam* ile güçlendirilmiş ve nihai noktaya başka belirsiz bir olayın başlaması için gerekli nihai sınıra işaret etmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Ādem anuñ yıyısın tıydı **yitmiş** yıl tamām andan ötürü ağladı [KE, 70-7].*

*bular her birisi kavumlu kavmindan dañı er aldılar tā **yitmiş** gişi tamām oldı [KE, 117-13].*

*hattā kim **yitmiş** oğlan doğurmuşıdı [KE, 525-4].*

*Mūsā ol yāranları **yitmiş** gişiye tañrı aña virdügin habar kim benī Īsrā'īl fitnelendi dimişidi [KE, 438-7].*

*Mūsāyla tañrı arasında **yitmiş** hicāb varıdı [KE, 419-6].*

*ol hatā aña irdüğünde **yitmiş** yaşıdayıdı [KE, 593-2].*

*ol melik **yitmiş** dil söyleridi [KE, 261-14].*

*ol yidi yüzden **yitmiş** üstāz ve bilge cāzūyı ürdi [KE, 386-4].*

***yitmiş** gün tamām Beyte'l-Mukaddis ve İleyā yöresinde gezdürdiler [KE, 688-7].*

***yitmiş** yaşlu oğlan ve 'avrat sayılmadı [KE, 410-8].*

KE'de rastlanan diğer örnekler: 289-7, 346-11, 442-11,15, 443-7, 444-5, 604-6, 722-7, 935-4.

Zarf Olarak Kullanımları

KE ve DKK'de *yitmiş* sayısının zarf olarak kullanımlarına rastlanmazken MN'de 1 tanık tespit edilmiştir. İlgili örnekte *yitmiş* sayısı *yaşar* sıfatını niceleyerek zarf olarak kullanılmıştır.

ben yitmiş yaşar kişiyem [MN, 16a-3].

4.1.1.22.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

Yetmiş/yitmiş sayısına KE'de 25 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 4'ünde isim olarak kullanılmıştır. 4 örneğin 1'inde yalın hâlde *ol* sıfatıyla eş dizimli kullanılmıştır. 1 örnekte ise belirtili isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. 2 örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır.

KE'de 21 örnekte *yetmiş/yitmiş* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 7'sinde soyut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. 7 soyut ismin 6'sında zaman dilimi gösteren *gün, yıl, yaş* sayılabilir isimleri, 1 örnekte ise *dil* ismi nicelenmiştir. Geriye kalan 14 örnekte ise somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Örneklerin 13'ünde canlı, insan kavram alanına işaret eden, sayılabilir *gişi, oğlan, dānişmend, üstāz* isimleri nicelenmiştir ki bu 13 örneğinde 8'inde *gişi* adı nicelenmiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 70-7 ve 688-7 örneklerin zaman işaret eden isimler ile kurulan belirli nicelik değeri *tamam* ile güçlendirilmiş odaklılık artırılmıştır. 117-7 ve 444-5 örneklerinde ise *gişi* somut ismi ile eş dizimli sağlanan nicelik *tamam* ile güçlendirilmiş ve nihai noktaya başka belirsiz bir olayın başlaması için gerekli nihai sınıra işaret etmiştir.

MN'de 2 örnekte *yitmiş* sayısına rastlanmıştır. İlgili örneklerin 1'inde isim olarak 1'inde ise zarf olarak kullanılmıştır. Sıfat olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır. İsim olarak kullanım örneğinde *yitmiş* sayısı üzerine ek-fiilin geniş zamanını alarak yüklem olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanımında ise *yaşar* sıfatı nicelenmiştir.

Tablo 22. *Yitmiş Sayısının KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları*

<i>yitmiş</i>	isim	sıfat somut+aoyut	zarf	toplam
KE	4	14+7	-	25
MN	1	-	1	2
DKK	-	-	-	-

4.1.1.23. *Yitmiş*li Sayılar

Aşağıda KE, MN ve DKK'de rastlanan, yetmiş/yitmiş ve seksen arasında yer alan sayıların geçtiği tanıklar yer almaktadır. *Yetmiş/yitmiş iki* (7), *yetmiş/yitmiş üç* (1), *yetmiş/yitmiş dört* (1), *yetmiş/yitmiş biş* (1) ve *yetmiş/yitmiş sekiz* (1) sayılarına rastlanmıştır. Bu sayılarla ilgili tespit edilen özellikler küçükten büyüğe doğru aşağıda değerlendirilmiştir.

4.1.1.23.1. Tür Özelliklerine Göre

Sıfat Olarak Kullanımları

MN'de *yitmiş iki* sayısının sıfat olarak hiçbir örneğine rastlanmazken KE'de 6, DKK'de 1 örnek tespit edilmiştir. KE'de tespit edilen örneklerin 1'inde zaman dilimi gösteren, soyut ve sayılabilir *yıl* ismi nicelenirken geri kalan 5 örnekte somut, canlı, insan kavram alanına işaret eden ve sayılabilir isimler nicelenmiştir. Söz konusu örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır. DKK'de tespit edilen 1 örnekte ise *puthana* somut, sayılabilir ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

Mışra girdükde er 'avrat yitmiş iki gişiyidi [KE, 289-6].

Mukātil eyitdi yitmiş iki cāzūyidi [KE, 385-13].

Mukātil eyitdi yitmiş iki gişiyidi [KE, 107-3].

Mūsā ve Hārūn tañrısıdur ve bularuñ içinde yitmiş iki koca varıdı [KE, 388-15].

seddile Cirem arasında yitmiş iki günlük yoldur [KE, 770-8].

yitmiş iki gişi kılsun varmasun [KE, 442-13].

senüñ bir tañrıñ var ise menüm yitmiş iki puthanam var [DKK, 251-11].

MN ve DKK'de *yitmiş üç* sayısına hiçbir örnekte rastlanmazken KE'de 1 örnekte tanığı tespit edilmiştir. İlgili örnekte soyut, sayılabilir *dür* ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

Bābil şehri halkınuñ sözleri ve dilleri ayruksıdı hattā kim yitmiş üç dürlü dil söylediler [KE, 190-12].

MN ve DKK'de *yitmiş dört* sayısına hiçbir örnekte rastlanmazken KE'de 1 örnekte tanığı tespit edilmiştir. İlgili örnekte soyut, zaman dilimi gösteren ve sayılabilir *yıl* ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

tā yitmiş dört yıla degin ol vaқта degin kim Huccāc ibnü Yūsuf 'Abdu'l-lāh bin Zübeyri depeledi [KE, 179-11].

MN ve DKK'de *yitmiş biş* sayısına hiçbir örnekte rastlanmazken KE'de 1 örnekte tanığı tespit edilmiştir. İlgili örnekte soyut, zaman dilimi gösteren ve sayılabilir *yıl* ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

anuñ 'ömri yitmiş biş yılıdı [KE, 341-15].

MN ve DKK'de *yitmiş sekiz* sayısına hiçbir örnekte rastlanmazken KE'de 1 örnekte tanığı tespit edilmiştir. İlgili örnekte somut, canlı, insan kavram alanını gösteren ve sayılabilir *gişi* ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

pes kamu yitmiş sekiz gişiyidi [KE, 107-3].

4.1.1.23.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE, MN ve DKK eserlerinde *yitmiş iki* sayısının isim ve zarf olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE 6, DKK 1 olmak üzere toplamda 7 örnekte sıfat olarak kullanıldığı tanıklara rastlanmıştır.

KE'de *yitmiş iki* sayısının sıfat olarak kullanıldığı 6 örnek tespit edilmiştir. İlgili örneklerin 1'inde zaman dilimi gösteren, soyut ve sayılabilir *yıl* ismi nicelenirken geri

kalan 5 örnekte somut, sayılabilir, canlı, insan kavram alanına işaret eden *gişi*, *cāzū*, *koca* isimleri nicelenmiştir. Söz konusu örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 770-8 örneğinde ise *yitmiş iki günlük* tamlama yapısının kendisi ölçü birimi gibi kullanılmıştır.

DKK'de *yitmiş iki* sayısının 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekte *puthana* somut, sayılabilir isim nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de *yitmiş üç* sayısının 1 örnekte tanığı tespit edilmiştir. İlgili örnekte soyut, sayılabilir *dür* ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de *yitmiş dört* sayısının 1 örnekte tanığı tespit edilmiştir. İlgili örnekte soyut, zaman dilimi işaretleye, sayılabilir *yıl* ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de *yitmiş beş* sayısının 1 örnekte tanığı tespit edilmiştir. İlgili örnekte soyut, zaman dilimi işaretleye, sayılabilir *yıl* ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de *yitmiş sekiz* sayısının 1 örnekte tanığı tespit edilmiştir. İlgili örnekte somut, canlı, insan kavram alanını gösteren ve sayılabilir *gişi* ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Tablo 23. *Yitmişli Sayıların KE ve DKK'de Kullanım Sıklıkları*

KE	İSİM		SIFAT		ZARF
		somut		soyut	
<i>yitmiş iki</i>	5	<i>gişi, cazu, koca</i>	1	<i>yıl</i>	
<i>yitmiş üç</i>			1	<i>dür</i>	
<i>yitmiş dört</i>			1	<i>yıl</i>	
<i>yitmiş biş</i>			1	<i>yıl</i>	
<i>yitmiş sekiz</i>	1	<i>gişi</i>			

DKK	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>yitmiş iki</i>	1	<i>puthāna</i>		

	KE			DKK		
	isim	sıfat	zarf	isim	sıfat	zarf
		somut+soyut			somut+soyut	
<i>yitmiş iki</i>		5+1			1+0	
<i>yitmiş üç</i>		0+1				
<i>yitmiş</i>		0+1				
<i>dört</i>						
<i>yitmiş biş</i>		0+1				
<i>yitmiş</i>		1+0				
<i>sekiz</i>						

4.1.1.24. Seksen (80)

4.1.1.24.1. Tür Özelliklerine Göre

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de *seksen* sayısının sıfat olarak kullanıldığı 13 örnek tespit edilmiştir. Örneklerin 7’sinde soyut, zaman dilimine işaret eden, sayılabilir *yıl* ismi nicelenmiştir. 6 örnekte ise somut, sayılabilir isimler nicelenmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*biregü yalan yire zinā yaparsa **seksen** ağaç vuravuz [KE, 451-3].*

*bular tamām **seksen** gişiyidi [KE, 292-3].*

*girü atasına kavuşınca **seksen** yıl geçdi [KE, 278-4].*

*ķullukda ve zindanda ve pāzişāhlık **seksen** yıl oldı [KE, 235-3].*

*ol gemide tamām **seksen** gişiyidi [KE, 107-4].*

*ol **seksen** gişi soyından tā kıyāmete degin nice mü ’min er ve ‘avrat gelürse cümle ol selām altına girdi [KE, 114-14].*

***seksen** yıl oğlūnı senden ayru kıldum [KE, 279-10].*

***seksen** yıldan berü biz bunda ķurbān kılıruz [KE, 718-9].*

*ya ‘nī **seksen** gişi köyi anuñçun kim ol **seksen** gişi kim Nūḥa ĩmān getürmişidi [KE, 112-5].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 334-2,3,4.

DKK’de *seksen* sayısının sıfat olarak kullanıldığı 2 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin her ikisinde de somut, sayılabilir isimler nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*sadağũnda **seksen** oquũ virgil maña [DKK, 49-1].*

***seksen** yirde badyalar kurulmuş idi [DKK, 36-4].*

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de 2 örnekte *seksen* zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin ikisinde de *yaşa-* fiili nicelenmiş gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*her bir kerkes **seksen** yaşardı [KE, 124-2].*

*ol yüz yigirmi yaşındaydı andan sonra **seksen** dahı yaşadı [KE, 195-11].*

4.1.1.24.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

Seksen sayısının MN’de hiçbir örneğine rastlanmazken KE’de 15, DKK’de 2 örnekte kullanım örnekleri tespit edilmiştir.

KE’de *seksen* sayısına toplamda 15 örnekte rastlanmıştır. İlgili örneklerin 13’ünde sıfat olarak, 2’sinde ise fiilleri niceleyip zarf olarak kullanılmıştır.

KE’de *seksen* sayısının sıfat olarak kullanıldığı 13 örnek tespit edilmiştir. Örneklerin 7’sinde soyut, zaman dilimine işaret eden, sayılabilir *yıl* ismi nicelenmiştir. 6 örnekte ise somut, sayılabilir isimler nicelenmiştir. 107-4 ve 292-3 örneklerinde *gişi* ismi ile eş dizim oluşturularak kurulan nicelik anlamı *tamam* ile pekiştirilmiştir, *tam* anlamında nihai sınıra işaret etmektedir. KE’de 2 örnekte ise *seksen* zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin ikisinde de *yaşa-* fiili nicelenmiş gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK’de *seksen* sayısının sıfat olarak kullanıldığı 2 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin her ikisinde de somut, sayılabilir *yir* ve *oķ* isimleri nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Tablo 24. Seksen Sayısının KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları

<i>seksen</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	-	6+7	2	15
MN	-	-	-	-
DKK	-	2+0	-	2

4.1.1.25. Seksenli Sayılar

MN ve DKK'de *seksen* 'li sayılara rastlanmazken KE'de *seksen sekiz* (1), ve *sekisen doğuz* (1) sayılarına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıda küçükten büyüğe sıralanarak değerlendirilmiştir.

4.1.1.25.1. Tür Özelliklerine Göre

Sıfat Olarak Kullanımları

KE'de 1 örnekte *seksen sekiz* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*tamām **seksen sekiz** yıl meliklik sürdi [KE, 903-6].*

KE'de 1 örnekte *sekisen doğuz* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*Ya 'kūbuñ 'ömrinden **sekisen dođuz** yıl geçmişti [KE, 946-4].*

4.1.1.25.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

Seksen sekiz sayısına yalnızca KE'de 1 örnekte rastlanmıştır. . İlgili örnekte soyut, zaman dilimine işaret eden, sayılabilir *yıl* ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte nicelik *yıl* ismi ile eş dizim oluşturularak sağlanırken *tamam* ile belirlilik anlamı pekiştirilmiş ve odaklılık arttırılmıştır.

KE'de 1 örnekte *sekisen doğuz* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte soyut, zaman dilimine işaret eden, sayılabilir *yıl* ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Tablo 25. Seksenli Sayıların KE’de Kullanım Sıklıkları

KE	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>seksen sekiz</i>		1	<i>yıl</i>	
<i>sekisen</i>		1	<i>yıl</i>	
<i>doğuz</i>				

4.1.1.26. Doğsan/Toğsan (90)

4.1.1.26.1. Tür Özelliklerine Göre

Sıfat Olarak Kullanımları

MN’de *toğsan* sayısının sıfat olarak kullanım örneklerine rastlanmazken KE’de 3, DKK’de 5 örnekte tanıkları tespit edilmiştir. KE’de tespit edilen örneklerin 3’ünde de soyut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. 3 örneğin 2’sinde sayılabilir ve zaman dilimi gösteren *yaş* ismi nicelenirken, 1 örnekte sayılamaz *ferište* ismi nicelenmiştir. DKK’de tanıklanan 5 örneğin hepsinde somut, cansız ve sayılabilir isimler nicelenmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

kaçan Yusuf bu du ‘āyī okıdı tañrı ta ‘ālā toğsan ferište viribidi [KE, 233-14].

Sare İshaqı doğurdukdā toğsan yaşındaydı [KE, 152-13].

Sare şunı tañlayup güldi kim gendü toğsan yaşında ve İbrahim yüz yigirmi yaşındayiken oğlan doğa [KE, 158-14].

bilügüñde toğsan okı seyren oğlan [DKK, 247-11]

bilügüñde toğsan okuñ ne ögersin mere kâfir [DKK, 41-5].

sadakından toğsan ohın yire dökdi [DKK, 198-13].

toğsan başlu ban ivlerin kara yirüñ üzerine dikedürmiş idi [DKK, 36-2].

toksan yirde ala qalı ipek döşemiş idi [DKK, 36-3].

4.1.1.26.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

MN’de *toğsan* sayısının kullanım örneklerine rastlanmazken KE’de 3, DKK’de 5 örnekte tanık tespit edilmiştir. Tanıkların tamamında *toğsan* sayısı isimleri niceleyip sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de tespit edilen örneklerin 3’ünde de soyut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. 3 örneğin 2’sinde sayılabilir ve zaman dilimi gösteren *yaş* ismi nicelenirken, 1 örnekte sayılamaz *ferişte* ismi nicelenmiştir.

DKK’de 5 örnekte *toğsan* sayısına rastlanmıştır. İsim ve zarf kullanım örneklerine rastlanmazken örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerde *baş*, *yir*, *oh/oğ* somut, sayılabilir adlarla eş dizimli ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

Tablo 26. *Doğsan/Toğsan Sayısının KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

<i>doğsan/toğsan</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	-	3+0	-	3
MN	-	-	-	-
DKK	-	5+0	-	5

4.1.1.27. Doğsan/Toğsanlı Sayılar

MN ve DKK’de **doğsan** ve **yüz** arasında yer alan sayıların hiçbir kullanım örneğine rastlanmamıştır. KE’de ise *toğsan iki* (1), *toğsan üç* (1), *doğsan biş* (1), *toğsan sekiz* (2) ve *doğsan/toğsan doğuz/toğuz* (6) sayılarına rastlanmıştır. Tespit edilen tanıklar ve kullanım özellikleri küçük sayıdan büyüğe aşağıda incelenmiştir.

4.1.1.27.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE’de 1 örnekte *doğsan doğuz* sayısı isim olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte **doğsan doğuz** üzerine ek-fiilin geniş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnek aşağıdaki gibidir.

*eyitdi girçekdür benüm **doğsan doğuzdur** anuñ bir koyunun dañı alam koyunlarumu yüz tamām kılam [KE, 585-2].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de 1 örnekte *toğsan iki* ve *toğsan üç* sayılarına rastlanmıştır. Her iki sayıya ait tanıkta da soyut, sayılabilir ve zaman dilimi gösteren *yaş* ismi nicelenmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Eyyūbuñ ‘ömri **toğsan üç** yılıdı [KE, 339-4].*

*Zekerriya **toğsan iki** yaşındaydı [KE, 789-5].*

Yine KE’de 1 örnekte *doğsan biş* ve 2 örnekte *toğsan sekiz* sayılarına rastlanmıştır. Örneklerin üçünde de soyut, sayılabilir ve zaman dilimi gösteren *yıl* ismi nicelenmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*anuñ ‘ömri **doğsan biş** yılıdı [KE, 339-7].*

*‘avratı **toğsan sekiz** yaşındaydı [KE, 789-6].*

*Sam tufandan öñ Nūhuñ **toğsan sekiz** yaşı içinde doğmışıdı [KE, 112-14].*

Doğsan/toğsan doğuz/toğuz sayısının KE’de isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanıldığı 5 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin tamamında somut, sayılabilir isimler nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bunuñ **doğsan doğuz** koyunu var benüm bir koyunum [KE, 584-11].*

*eyitdi girçekdür benüm **doğsan doğuzdur** anuñ bir koyunun dañı alam koyunlarumu yüz tamām kılam [KE, 585-2].*

*İbrahim maqamı ve zezem kıyusu arasında **toğsan toğuz** payğamber sini var [KE, 125-10].*

*öñdin dileyen ala **doğsan doğuz** ‘avratı variken gendü evlendi [KE, 586-10].*

*senüñ **doğsan doğuz** ‘avratuñ var [KE, 585-5].*

*Suddī eyitdi kaçan ol birisi eyitdi kim işbu qardaşumdur **doğsan doğuz** koyunu var benüm bir koyunum var [KE, 585-1].*

4.1.1.27.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

MN ve DKK’de doksan ve yüz arasında yer alan sayıların hiçbir kullanım örneğine rastlanmamıştır. KE’de ise *toğsan iki* (1), *toğsan üç* (1), *doğsan biş* (1), *toğsan sekiz* (2) ve *doğsan/toğsan dokuz/toğuz* (6) sayılarına rastlanmıştır.

Toğsan iki ve *toğsan üç* sayıları birer defa kullanılmış ve soyut, sayılabilir ve zaman dilimi gösteren *yaş* ismini nicelemiştir. *Doğsan biş* 1 örnekte ve *toğsan sekiz* 2 örnekte tespit edilmiş ve söz konusu örneklerin üçünde de soyut, sayılabilir ve zaman dilimi gösteren *yıl* ismi nicelenmiştir.

Doğsan/toğsan dokuz/toğuz sayısına 6 örnekte rastlanmıştır. İlgili örneklerin 5’inde isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin tamamında canlı varlıklara verilen somut, sayılabilir *peygamber*, *koyın*, ‘*avrat* isimleri nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 1 örnekte ise üzerine ek-fiilin geniş zamanını alarak isim olarak yüklem olarak kullanılmıştır.

Tablo 27. *Doğsan/Toğsanlı Sayıların KE’de Kullanım Sıklıkları*

KE	İSİM		SIFAT		ZARF
	somut		soyut		
<i>toğsan iki</i>			1	<i>yaş</i>	
<i>toğsan üç</i>			1	<i>yıl</i>	
<i>doğsan biş</i>			1	<i>yıl</i>	
<i>toğsa sekiz</i>			2	<i>yaş</i>	
<i>toğsan/doğsan</i>	1	5	<i>peygamber,</i>		
<i>toğuz/dokuz</i>			<i>koyın, ‘avrat</i>		

4.1.1.28. Yüz (100)

4.1.1.28.1. Tür Özelliklerine Göre

KE’de *yüz* sayısına 49 örnekte rastlanmıştır. 2 örnekte isim olarak, kalan 47 örnekte ise sıfat olarak kullanılmıştır. MN’de 5 örnekte *yüz* sayısına rastlanmıştır. İlgili örneklerin 2’sinde isim olarak, 3’ünde sıfat olarak kullanılmıştır. DKK’de *yüz* sayısına 7 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 1’inde isim olarak kalan 6 örnekte ise sıfat olarak kullanılmıştır.

İsim Olarak Kullanımları

KE’de 2, MN’de 2 ve DKK’de 1 örnekte yüz sayısının isim olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*benüm doḡsan doḡzduḡ anuñ bir ḡoyını var dilerin kim anuñ bir ḡoyının daḡı alam ḡoyunlarımı **yüz** tamām kılam [KE, 585-2].*

*pes dalḡuḡlarıñ re’isin kıḡırdı eyitdi var yāranlarıñdan yüz dalḡuḡ ihtiyār eyle pes yüz ḡavvās ürdi andan eyitdi ol **yüzden** otuz üründü ḡ [KE, 632-9].*

*nice biñler issin gördüm kim biñden **yüze** degdi, **yüzden** bire [MN, 31a-12].*

*onın eksük bulsam yirine **yüzin** öldüreyim [DKK, 100-6].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de 47, MN’de 3 ve DKK’de 5 örnekte yüz sayısının sıfat olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*eyitdiler **yüz** deve ḡurbān eyle pes **yüz** deve ‘Abdul’l-lāh için fidī eyledi [KE, 183-11].*

*ferişteler anı boynı üzere götürdi **yüz** yıl ḡadar gökleri içinde gezdürdiler [KE, 49-1].*

*ḡaçan kim Ḳābīl Hābīli depeledi **yüz** yıl tamām Ādem ḡayḡulu oldı hīḡ ḡülmedi [KE, 85-7].*

*ol köyi helāk kıılır mısız kim anuñ içinde **yüz** mü’min ola [KE, 208-1].*

*Süleymānuñ **yüz** ‘avratı varıdı ve anuñ birisine Cerāde dirleridi ve ol ḡamu ‘avratlarıñuñ üründüsi ve inamıydı [KE, 675-12].*

*Şīt oḡlanlarından **yüz** görklü yigit ḡaḡdan indiler [KE, 101-5].*

*tañrı saḡlık virürse ol ‘avrata **yüz** aḡaç ḡad ura [KE, 336-13].*

*tañrı ta’ālā ḡirü Ādeme biñ yaḡ tamām eyledi ve Dāvūda **yüz** yaḡ tamām kıldı [KE, 87-10].*

***yüz** ayak nerdübān aḡaḡa indük pes gördük bir ulu zīr-zemīn ḡayadan ḡazılıḡ [KE, 305-8].*

KE’de rastlanan diḡer örnekler: 56-11, 62-2, 78-15, 101-7, 198-6, 204-8, 334-5, 390-5, 451-3, 461-2, 608-15, 628-15, 632-9, 640-15, 641-1, 657-14, 704-3, 722-5, 722-15, 723-

10, 724-6, 724-10, 724-13, 725-10, 725-15, 726-1, 726-11, 729-13, 795-6, 846-3, 859-13, 943-13.

elli dost buldum ki her biri yüz hüner ile ârâste [MN, 15a-6].

gendü akçañı ödünc viresin. yüz tekâzâyıla eylesin [MN, S71-1].

ve her biri yüz dürlü lāf urup ilerü geldi [MN, 44a-2].

bu kerre yüz kâfir oğlanuñ üzerine geldiler [DKK, 264-11].

vallah men Kazan uğurına başum komışam, Kazandan dönmezem, gerek ise yüz para eyle [DKK, 297-9].

yüz adam seçilüñ, tarağa çatladuñ ağlanı korquduñ [DKK, 247-4].

yüz kâfir için geyinmiş idi [DKK, 178-9].

yüz kâfir seçilüp oğlanuñ üzerine gelmiş [DKK, 247-6].

4.1.1.28.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de 49 örnekte yüz sayısına rastlanmıştır. Örneklerin 2’sinde isim olarak kalan 47’sinde ise sıfat olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı örneklerin ikisinde de ismin yerine kullanılmıştır. 632-9 örneğinde *ol* işaret sıfatı ile eş dizimli kullanım görülmüştür. Sıfat olarak kullanıldığı 47 örneğin 23’ünde zaman kavram alanı içerisinde yer alan *yıl* ve *yaş* soyut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. 85-7 örneğinde *tamam* ile eş dizimli kullanım nicelikte belirlilik derecesini arttırmış ve nicelik anlamını vurgulu hâle getirmiştir. 49-1’de ise *kadar* edatı ile tam tersi bir durum yaratılmış ve belirlilik derecesi düşürülmüştür. Kalan 24 örnekte ise canlı kavram alanı içerisinde yer alan *yigit*, *gişi*, *dalgıç*, *ğavvās*, *mü’min*, *oğlan*, *kız*, ‘*avrat*; *deve*, *at*, *koyun*, *sığır* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. Söz konusu örneklerin tamamında yüz sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

MN’de yüz sayısının 5 örneğine rastlanmıştır. Örneklerden 3’ü sıfat olarak 2’si ise isim olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı 2 örnekte yönelme ve çıkma durum eklerini alarak kullanılmıştır. Sıfat olarak kullanıldığı örneklerin tamamında *dür*, *hüner* ve *tekâzā* soyut kavram alanını gösterenlerini nicelemiş ve gerçek sayı olarak değil abartı sayı olarak kullanılmıştır.

DKK’de 6 örnekte yüz sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 1’inde isim olarak, kalan 5’inde ise sıfat olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Sıfat olarak

kullanıldığı örneklerin tamamında somut kavram alanını gösterenler nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Örneklerin 4'ünde *kāfir* ve *adam* isimleri 1'inde ise *pare* ismi nicelenmiştir.

Tablo 28. *Yüz Sayısının KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları*

<i>yüz</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	2	24+23	-	49
MN	2	3+0	-	5
DKK	1	5+0	-	6

4.1.1.29. Yüzlü Sayılar

KE'de sırasıyla *yüz* (49), *yüz dört* (1), *yüz on sekiz* (1), *yüz yigirmi* (8), *yüz yigirmi yidi* (1), *yüz otuz yidi* (1), *yüz kırk yidi* (1), *yüz elli* (2), *yüz altmış* (1), *yüz altmış üç* (1), *yüz seksen* (3), *yüz toksan biş* (1), *iki yüz* (16), *iki yüz altmış* (1), *üç yüz* (15), *üç yüz dokuz/tokuz* (4), *üç yüz on üç* (2), *üç yüz otuz üç* (1), *üç yüz elli* (1), *üç yüz dahı elli* (1), *üç yüz altmış* (8), *dört yüz* (18), *dört yüz kırk* (1), *dört yüz altmış* (1), *dört yüz altmış bir* (1), *biş yüz* (36), *altı yüz* (3), *yidi yüz* (4), *yidi yüz elli* (1), *yidi yüz yitmiş* (1), *tokuz yüz* (2) ve *tokuz yüz altmış* (1) sayılarına rastlanmıştır.

MN'de sırasıyla *yüz* (5), *üç yüz altmış* (1) ve *altı yüz* (1) sayılarına rastlanmıştır.

DKK'de sırasıyla *yüz* (7), *yüz kırk* (2), *üç yüz* (14), *üç yüz altmış altı* (2), *biş yüz* (6), *altı yüz* (6) ve *yidi yüz* (1) sayılarına rastlanmıştır.

Tespit edilen tanıklar ve kullanım özellikleri küçük sayıdan büyüğe aşağıda incelenmiştir.

4.1.1.29.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

DKK'de 2 örnekte *üç yüz* sayısının isim olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. İsim olarak kullanıldığı örneklerin 1'inde isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılırken diğerinde ise isimleşmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

bu katla üç yüz varuñ [DKK, 265-6].

Karaçuk Çoban kâfirüñ üç yüzini şapan taşı-y-ile yire bırağdı [DKK, 41-12].

KE'de 4 örnekte *dört yüz* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerde isimleşerek ismin yerine kullanılan *dört yüz* 2 örnekte *ol* işaret sıfatı ile eş dizimli kullanılmıştır. 1 örnekte ise tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olmuştur. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

dört yüz dahı varup kığırdılar şanemden hıç cevāb gelmedi [KE, 528-4].

ol dört yüz yalvarmağa ve zārılığa becid oldılar [KE, 528-6].

ol dört yüz peygāmbarların viribidi ol Şāmdağı tañrılara kim Acab meligi tañrısından şefā 'at dileyeler kim anuñ oğlına şifā vire [KE, 529-1].

tañrı ta 'ālā biñ ümmet yaratdı anuñ altı yüzi deñizdedür dört yüzi kıruda [KE, 401-12].

KE'de 2 örnekte *yidi yüz* isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde üzerine yönelme ve çıkma durum eklerini almıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

aña bir müzd yazılur eger işlerise on müzd yazılur tā yidi yüze degin [KE, 430-4].

ol yidi biñden yidi yüz ürdi andan ol yidi yüzden yitmiş üstāz ve bilge cāzūyı ürdi [KE, 386-4].

KE'de 1 örnekte *toğuz yüz* isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte üzerine iyelik ve durum eki almıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

ol atlar aña 'arz eylerleridi kaçan toğuz yüzin 'arz eylediler Süleymān ikindü namāzın añdı kim kıla [KE, 628-12].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de 1 örnekte *yüz dört* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

tañrı ta ‘ālā gökden yüz dört kitāb indürdi [KE, 215-2].

KE’de 1 örnekte *yüz on sekiz* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

ol dirñekde ‘Üzeyrññ bir koca oğlu varıdı yüz on sekiz yaşar [KE, 726-8].

KE’de 8 örnekte *yüz yigirmi* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

andan soñra yigirmi sekiz yıl diri oldı ve öldükde yüz yigirmi yaşındaydı [KE, 235-4].

kıyās birle bir eve vardı gördi kim bir gözsüz kötürüm karı oturur yüz yigirmi yaşamış ol karı bularuñ qaravaşıydı [KE, 725-12].

Mūsānuñ ‘ömri yüz yigirmi yılıdı yigirmisin Efrīdūn pādişāhlığında ve yüzi Menüçehir pādişāhlığında [KE, 515-12].

ol yüz yigirmi yaşındaydı andan soñra seksen dahı yaşadı [KE, 195-10].

Sāre şunu tañlayup güldi kim gendü toksan ya-şında ve İbrāhīm yüz yigirmi yaşındayiken oğlan doğa [KE, 158-14].

tañrı ta ‘ālā Yūşa ‘ı gendüye kabz eyledi ve Efrāyim tağında defin olındı ve anuñ ‘ömri yüz yigirmi yılıdı [KE, 518-8].

Ya ‘kūb öldüğinden soñra Yūsuf ‘as yigirmi üç yıl diri oldı ve andan soñra öldi ve ol yüz yigirmi yaşındaydı [KE, 294-15].

Zekerıyyā ol gün yüz yigirmi yaşındaydı ve ‘avratı toksan sekiz yaşındaydı [KE, 789-6].

KE’de 1 örnekte *yüz yigirmi yidi* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

Sāre yüz yigirmi yidi yaşında öldi [KE, 192-1].

KE’de 2 örnekte *yüz otuz yidi* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*gendü kızın İshāq oğlu ‘Iyşa evlendürdi ve İsmā ‘ilüñ **yüz otuz yidi** yıl ‘ömriyidi [KE, 200-4].*

*‘İmrānuñ ‘ömri tamām **yüz otuz yidi** yılıdı [KE, 346-10].*

DKK’de 2 örnekte *yüz kırk* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Delü Dumruluñ atasınuñ anasınuñ canın al, ol iki halala **yüz kırk yıl** ‘ömür virdüm [DKK, 169-6].*

*Delü Dumruluñ **yüz kırk yıl** dahı yoldaşı-y-ile yaş yaşadı [DKK, 169-8].*

KE’de 1 örnekte *yüz kırk yidi* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*Yaşharuñ tamām ‘ömri **yüz kırk yidi** yılıdı [KE, 346-9].*

KE’de 2 örnekte *yüz elli* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*anuñ ‘ömri **yüz elli** yılıdı [KE, 125-1].*

*ta ‘ālā aña zebūri indürdi ‘ibrānī dilince **yüz elli** sūret anuñ ellisi nekim Buhta Naşırdan ve Bābil ehinden gördükleri zikriyidi [KE, 573-11].*

KE’de 1 örnekte *yüz altmış* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*İshāq ‘as ‘Iyş ve Ya ‘kūb doğduğundan soñra yüz yıl dahı diri oldı ve öldüğünde **yüz altmış** yaşındaydı [KE, 204-9].*

KE’de 1 örnekte *yüz altmış üç* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*ṭūfān güninde İbrāhīm doğduğına degin biñ yıl dahı **yüz altmış üç** yıl geçmişidi [KE, 139-12].*

KE’de 3 örnekte *yüz seksen* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

pes güneş her gün maşrıqda bir biñardan doğar ve mağribde bir biñarda dulinur tã yüz seksen biñar tamām olinca1 [KE, 33-6].

tañrı ta ‘ālā yir kırañıla gök etegi içinde gün toğacaq ve dulunacaq yaratdı yüz seksen biñar maşrıqda ve yüz seksen biñar mağribde [KE, 33-4].

KE’de 1 örnekte *yüz tokşan biş* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

İbrāhīmüñ ‘ömri iki yüz yılıdı bir niceler eyitdiler yüz tokşan biş yılıdı [KE, 193-9].

KE’de *iki yüz* sayısına 16 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

Ādemile Havvā uçmaq ni ‘metlerinden ve tañrı konşulığından ayrıldığı için iki yüz yıl tamām ağladılar [KE, 62-1].

bularuñ ol ırmaqları ve şehirleri iki yüz yıl tamām qaldı hıç ilenmedi [KE, 312-3].

cān Ādem içine girdi evvel kim cān ürüldi dimāğı içine girdi pes iki yüz yıl qadarın cān dimāğında gezdi çevrildi [KE, 47-9].

hācetüm oldur kim melige iki yüz devam degdi anı girü vire [KE, 951-12].

İbrāhīm eyitdi ol köyi helāk kıılır mısız kim anuñ içinde iki yüz mü ‘min ola [KE, 207-15].

İbrāhīmüñ ‘ömri iki yüz yılıdı bir niceler eyitdiler yüz tokşan biş yılıdı [KE, 193-8].

kaçan bulardan iki yüz gişi depeleseñ ve libāsların baña getürseñ kızumı saña virem [KE, 566-8].

ol iki gişinüñ her birisine biñ aqça virdi ve bir yıl[l]ıq azıq virdi dahı iki yüz kıtır virdi kim azıq ve su götüre [KE, 770-12].

ol köşküñ gün toğusındın yañasına iki yüz daraça eyledi [KE, 883-2].

tañrı Mışā oğlu Mūsāyı bulara peygāambar viribidi buları tañrı kıllığına kığırdı ve ol Mūsā bin ‘İmrān doğmağından iki yüz yıl öñidi [KE, 295-13].

KE’de rastlanan diğer örnekler: 288-4, 566-10, 950-2, 951-3, 951-15.

KE’de 1 örnekte *iki yüz altmış* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

Ka ‘bu ‘l-Aḥbār Şeddād eli altında ulu iller issi kaç melik varıdı Ka ‘b eyitdi tamām iki yüz altmış melik [KE, 301-9].

KE’de 15, DKK’de 12 örnekte *üç yüz* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

Ādemüñ ‘ömrinden üç yüz yıl geçdi Kābīl Hābīli depeledüğinden soñra elli yıl tamām olıcaḡ [KE, 85-8].

anuñ bir mü ‘min yazıcısı varıdı ĩmānın gizleridi üç yüz peygāmbar ol anuñ kılıcı altından kırtarmışıdı [KE, 525-1].

ḫīle kıldı anı uçmaḡdan çıkarmaḡa uçmaḡ ḡapusunda durdı tamām üç yüz yıl tã ‘at kıldı [KE, 52-6].

iy ‘ālimler ulusı anı neçe zamānda yapıdılar eyitdi tevrīt içinde şöyle buldum kim anı yapmaḡda üç yüz yıl tamām eglenildi [KE, 302-3].

ḡaçan Ādem ‘as yir yüzine indi üç yüz yıl eglendi [KE, 61-15].

ol cabbār melik kim tañrılık da ‘vīsin kılmışıdı üç yüz yıldan berü ölmüşdür anı añarsın ve beni masharaya dutarsın [KE, 891-5].

ol köyi helāk kılur mısız kim anuñ içinde üç yüz mü ‘min ola [KE, 207-13].

ol vaḡtın bildiler kim bular tamām üç yüz yıl uyumuşlar [KE, 911-2].

tañrı ta ‘ālā güneşe ve anuñ çarḡına üç yüz altmış ferişte müvekkel kılmış-durur [KE, 33-2].

üç yüz yıldan soñra bir gün tãvus çıḡdı ve uçmaḡ ḡuşlarınıñ ulusından idi [KE, 52-7].

KE’de rastlanan diğer örnekler: 905-11, 909-11, 910-1, 912-13.

Han Kazanuñ oḡlı Uruz Big üç yüz yigid ilen eli baḡlu boynı baḡlu gitdi [DKK, 38-11].

üç yüz kāfir aña yoldaşlıḡa virdiler. oḡlanuñ üzerine geldiler. üç yüz kāfir giñ yirde turdılar [DKK, 266-2].

üç yüz kāfir öldürdüm gaza itdüm [DKK, 48-9].

üç yüz murassa ' tonlu yigit soyladı boyına aldı [DKK, 126-8].

üç yüz say cıdalı yigit bunuñ yanına cem ' oldu [DKK, 254-13].

üç yüz yigidi yanına bırağdı, meydana vardı [DKK, 246-9].

üç yüz yigit ilen oğlum Uruz menüm ivüm üstine tursun [DKK, 37-5].

üç yüz yigit Oğuzdan şehid oldu [DKK, 153-5,6].

yanındağı üç yüz yigidin maña yoldaşlığa koşdı [DKK, 250-4].

DKK'de rastlanan diğer örnekler: 266-1,2.

KE'de üç yüz doğuz/toğuz sayısına 4 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

eger bular girçekmise bularuñ tañrısı bu aradan buları çıkarsın pes üç yüz doğuz yıl tamām ol mağārada oldılar andan şoñra tañrı ta 'ālā bulara girü cān ürđi [KE, 889-9].

pes ol dün tañrı bularuñ ol mağāra içinde kulağların mühürledi tā kim üç yüz doğuz yıl uyudılar [KE, 897-8].

pes ol mağāraya girdiler ve bularuñıla ev iti bileydi pes üç yüz toğuz yıl tamām anda uyudılar [KE, 895-10].

yā 'Alī habar virgil baña kim ol kavmdan kim ilerüki zamānda üç yüz toğuz yıl tamām öldi andan tañrı ta 'ālā anları girü diri kıldı bularuñ kışşası niteydi [KE, 881-15].

KE'de 2 örnekte üç yüz on üç sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

andan ayruğ ulular eyitdi içmeyen üç yüz on üç gişiyidi [KE, 560-5].

ol gün biz üç yüz on üç gişiydük [KE, 560-8].

KE'de üç yüz otuz üç sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

ol inanmayup kâfir olanlardan üç yüz otuz üç gişi evler içinde 'avratları birle döşek üzere yaturken ol dün içinde kamosı doñuz oldu [KE, 845-4].

KE'de üç yüz elli sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*Nūḥ tūfāndan soñra biñden elli yıl eksük yaşadı ol **üç yüz elliden** artuḵ kim tūfāndan ilerü ḵavm içinde yaşamışdı pes [KE, 112-10].*

KE’de *üç yüz dahı elli* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*ebedā ve Nūḥ tūfāndan soñra **üç yüz dahı elli** yaşadı [KE, 112-7].*

KE’de 8, MN’de 1 örnekte *üç yüz altmış* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*andan güneş döner girü bu ucına çıkıcak yıl **üç yüz altmış** gün tamām olur [KE, 36-13].*

*degme boğında **üç yüz altmış** dulḵuḵ aḡu var ve degme dulḵuḵ **üç yüz altmış** ḵulledür [KE, 12-1].*

*güneşüñ **üç yüz altmış** ḵulḵı var ve güneş bir çarḡ ḵañlı üzere-durur tañrı ta ‘ālā güneş ve anuñ çarḡına **üç yüz altmış** ferişte müvekkel ḵılmış-durur [KE, 33-1,2].*

*ḵaçan gün doḡsa ol biñarlaruñ bir nicisinden doḡar ve çarḡ üzere aḡar ve **üç yüz altmış** ferişte ol ḵulplara yapışup ḵanatların açup tesbīḡ taḵdīsile güneşi çekerler felek içinde yörüdürler [KE, 34-9].*

*kim bu meligüñ **üç yüz altmış** köşki varıdı [KE, 473-1].*

*ḵuyruḡunda **üç yüz altmış** boḡum var [KE, 11-15].*

*pādişāhlıḡ lezzeti atası ḵardaşınuñ **üç yüz altmış** tamarın tutmuşdı [MN, 12b-2].*

DKK’de *üç yüz altmış altı* sayısına 2 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

***üç yüz altmış altı** alp ava binse, ḵanlı geyik üzerine yorıyış olsa, Begil ne yay ḵurar idi ne oḡ atar idi [DKK, 237-9].*

***üç yüz altmış altı** alp erenler yanına yıḡnaḡ oldu [DKK, 293-11,12].*

KE’de 14 örnekte *dört yüz* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Fir‘avn çok ‘ömür sürdi ve benī İsrā‘īl anuñ eli altındaydı ve eyitmişlerdür kim **dört yüz** yıl tamām bulara ol ‘azāb eyleridi [KE, 347-15].*

*Fir‘avn **dört yüz** yıl pādişāh oldı bir gün düşvārılık görmedi [KE, 394-11].*

*her birisinüñ başında **dört yüz** tāt varıdı [KE, 423-6].*

*Hızır elinden müsülmān oldı ve Hızıra **dört yüz** altun virdi ve yolına salı virdi [KE, 480-8].*

*İbrāhīm bulara eyitdi ol köyi helāk kılur mısız kim anuñ içinde **dört yüz** mü‘min ola [KE, 207-12].*

*işbu sen geldüğüñ dünyādan ğayrı degme dünyānuñ **dört yüz** kapısı var degme kapunuñ ululığı işbu geldüğüñ dünyādan artuğdur [KE, 753-8].*

*ol sāt il anı **dört yüz** akçaya şatdı [KE, 479-5].*

*pes tañrı ta‘ālā bir üyez viribidi kim anuñ burnından girdi ve dimāğına ulaşdı **dört yüz** yıl tamām durdı şöyle kim başın çāküçlerle dögdürürdi **dört yüz** yıl cabbārılık ey-ledi tañrı ta‘ālā **dört yüz** yıl aña ‘azāb virdi pāzişāhlığı müddetince andan ol üyez anuñ beynisin dahı yidi pes [KE, 191-9].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 527-14.

KE’de **dört yüz kırk** sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*ol kavum Benī İsrā‘īl üzere ğālib oldılar bularuñ oğlın kızın bulun kıldılar hattā kim **dört yüz kırk** meligüñ oğlanların esir kılup aldılar [KE, 544-13].*

KE’de **dört yüz altmış** sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*Yūşa‘ bin Nūn öldüğinden tā buña degin kim melik girü benī İsrā‘īl içinde öldi ve peygāmbarlık Eşmüyāle döndi **dört yüz altmış** yıldı [KE, 545-4].*

KE’de **dört yüz altmış bir** sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*Buht Naşr Beyte‘l-Muqaddisi harāb eyledüğinden tā Zekerıyyā oğlu Yahyā doğmağına degin **dört yüz altmış bir** yıl geçmişidi [KE, 717-8].*

KE’de *dört yüz biñ* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*pes iblīs gizlendi ve Qārūna dünyā kapısı açıldı pes mālīñ şuña irdi kim anuñ hazīnesi dili **dört yüz biñ** idi [KE, 447-8].*

*ve **dört yüz biñ** koyun boğazladı [KE, 645-15].*

KE’de 35, DKK’de 6 örnekte *biş yüz* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*benüm ardumda bir yir var kıardan **biş yüz** yıllık yoldur ve anuñ ardında bir yir var toludan hem biş yüz yıllık uzunı-durur [KE, 8-14].*

***biş yüz** kıl anı dutarıdı ve her bir kılun ‘avratı ve oğlu kıızı ve mālı varıdı [KE, 317-8].*

*bize yüz biñ akça buyurdı degme birümüze **biş yüz** akça degdi [KE, 772-12].*

*Hızır aña eyitdi eger senüñile anuñ arasında **biş yüz** yıllık yolısa **biş yüz** ayda seni ile dem [KE, 758-1].*

*kaçan Belkīs melik oldı buyurdı kim mermerden **biş yüz** direk dartup getürdiler [KE, 653-8].*

*Mukātil eyitdi yüz oğlan yüz kıızıdı ve Veheb eyitdi **biş yüz** karavaşı idi [KE, 657-14].*

*tañrı ta ‘ālā firdevsüñ yüksek derecesinden bir yaşıl yāķūt indürdi anuñ kalıñı **biş yüz** yıllık yolıdı [KE, 6-6].*

*yir yidi tabakadur bir tabakadan biri-sine degin **biş yüz** yıllık yol-durur [KE, 9-15].*

*Yūsufuñ bir bidnusu varıdı ve **biş yüz** yıl anuñ ‘ömriyidi [KE, 292-12].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 21-4, 21-6, 22-8, 22-10, 22-15, 23-3, 23-9, 23-10, 23-12, 24-1, 24-5, 25-15, 26-2, 89-14, 658-6, 749-3, 758-2.

*amma günde iki adam ile **biş yüz** koyun virelüm [DKK, 220-1].*

*bazirganlar yatur iken gafıl ile **biş yüz** kâfir koyıldılar, çapdılar, yağmaladılar [DKK, 70-13].*

***biş yüz** Oğuz bigleri şehid oldı [DKK, 65-1].*

*Evnük kalasınıñ **biş yüz** kâfiri üzerümüze koyıldı [DKK, 71-9].*

*günde iki adam ile **biş yüz** koyun istedi [DKK, 222-5].*

*hem günde iki adam ile **biş yüz** koyun istedi [DKK, 220-6].*

KE'de 3, MN'de 1 ve DKK'de 6 örnekte *altı yüz* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*her birisinüñ atı ve gendüzi üzere ergavān varıdı ve bilesinde **altı yüz** karavaş her birisi üzere dürlü bezek ve kızıl tonlar varıdı [KE, 448-4].*

*tañrı ta 'ālā biñ ümmet yaratdı **anuñ altı yüzi** deñizdedür [KE, 401-12].*

*tañrı ta 'ālā tūfān viribidükde Nūḥ 'ömrinden **altı yüz** yıl geçmişidi [KE, 111-6].*

*yā Şa 'yā! Melik Sencārib **altı yüz** 'alem birle ilümüze girdi, ḥālümüz nolısar? hīç vahy geldi mi ? [MN, 69a-4].*

***altı yüz** kâfir dahı menüm üzerüme geldi [DKK, 48-7].*

***altı yüz** kâfir varsun koyunu getürsün didi. **altı yüz** kâfir atlandı, koyunuñ üzerine ilğar vardı [DKK, 39-8,9].*

***altı yüz** kara tonlu kâfir bunlaruñ üzerine koyıldılar [DKK, 255-11,12].*

*için kara tonlu gök demürlü **altı yüz** kâfir seçdi [DKK, 192-2].*

*Nagāhandan Karaçuḳ Çobanuñ üzerine **altı yüz** kâfir koyıldı [DKK, 40-2].*

KE ve DKK'de *yidi yüz* sayısı 1 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

***yidi yüz** yıl anuñ 'ömriyidi [KE, 302-4].*

*ol mel 'un **yidi yüz** kâfir-ile yılğadı [DKK, 90-6].*

KE'de *yidi yüz elli* sayısı 1 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*bularuñ sağışu altı yüz biñ dahı **yidi yüz elli** gişiye irdi [KE, 489-6].*

KE'de *yidi yüz yitmiş* sayısı 1 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*Bīruvzāzān bularuñ ulularından ol kan üzere **yidi yüz yitmiş** gişi boğazladı [KE, 718-12].*

KE’de 1 örnekte *toğuz yüz* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*Şām yirine on biñ gişi peygāmbar girmiş girdi ve Hams şehrine peygāmbar şahābelerinden **toğuz yüz** gişi kondı [KE, 492-3].*

KE’de 1 örnekte *toğuz yüz altmış* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*kaçan Ādemüñ **toğuz yüz altmış** yılı tamām oldı pes melekü ’l-mevt geldi kim cānın kabız ey-leye [KE, 87-6].*

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de 1 örnekte *biş yüz* zarf olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*ol vaktın saç ve sakal ağarmazıdı ve Sām **biş yüz** yaşamışdı dahı sakalı karaydı [KE, 831-3].*

KE’de 1 örnekte *yidi yüz* sayısı zarf olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*ol yidi biñden **yidi yüz** ürdi andan ol yidi yüzden yitmiş üstāz ve bilge cāzūyı ürdi [KE, 386-4].*

4.1.1.29.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de 1 örnekte *yüz dört* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *kitāb* somut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de 1 örnekte *yüz on sekiz* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yaşar* sıfatı nicelenmiş ve zarf olarak kullanılmıştır.

KE’de 8 örnekte *yüz yigirmi* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin 7’sinde sıfat, 1’inde zarf olarak kullanılmıştır. Sıfat olduğu örneklerin tamamında zaman kavram alanı içerisinde yer alan *yaş* ve *yıl* soyut ve sayılabilir isimleri nicelenmiştir. Zarf olduğu tek örnekte sıfat-fiil ile genişlemiş *yaşa-* fiili nicelenmiş ve söz konusu örnekte eylem konusunun ne kadar sürdüğüne işaret edilmiştir.

KE’de *yüz yigirmi yidi* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yaş* soyut ve sayılabilir ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *yüz yigirmi yidi* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de 2 örnekte *yüz otuz yidi* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 2’sinde de *yıl* soyut ve sayılabilir ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *yüz otuz yidi* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK’de 2 örnekte *yüz kırk* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 2’sinde de sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin tamamında *yıl* soyut ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de 1 örnekte *yüz kırk yidi* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ve sayılabilir ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *yüz kırk yidi* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de 2 örnekte *yüz elli* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 2’sinde de *yıl* ve *sûret* soyut kavram alanını gösterenleri nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 2’sinde de *yüz elli* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de 1 örnekte *yüz altmış* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yaş* soyut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *yüz altmış* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de 1 örnekte *yüz altmış üç* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *yüz altmış üç* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de 3 örnekte *yüz seksen* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin üçünde de *biñar* somut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *yüz seksen* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de 1 örnekte *yüz altmış biş* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *yüz altmış biş* sayısı gerçek sayı olarak

KE’de *iki yüz* sayısı 16 örnekte tanıklanmıştır. İlgili örneklerin tamamında isimler nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. 16 örneğin 11’inde *mü’min*, *gişi*; *katır*, *deve*;

daraça, *kuyka* somut kavram alanını gösterenler; 5 örnekte ise *yıl* soyut ismi nicelenmiştir. *İki yüz*, örneklerin tamamında sayılabilir isimlerle eş dizimli ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 62-1 örneğinde *iki yüz* sayısı *tamām* ile eş dizimli kullanılış ve nicelik vurgulu hâle getirilmiştir.

KE'de 1 örnekte *iki yüz altmış* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *melik* somut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte *iki yüz altmış* sayısı *tamām* ile eş dizimli kullanılış ve nicelik vurgulu hâle getirilmiştir.

KE'de 15 örnekte *üç yüz* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmış ve isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanılmıştır. 15 örneğin 3'ünde *kulp*; *mü'min*, *peygāmbār* somut kavram alanını gösterenleri nicelemiştir. Kalan 12 örneğin 1'inde *ferište*, 11'inde *yıl* soyut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. 52-6, 302-3 ve 911-2 örneklerinde *tamam* ile kurulmuş eş dizimli kullanımlar nicelik anlamını kuvvetlendirmiş ve belirlilik derecesini arttırmıştır.

DKK'de 14 örnekte *üç yüz* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 2'sinde isim olarak, kalan 12'sinde ise sıfat olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı örneklerin 1'inde isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılırken diğerinde ise isimleşmiştir. Sıfat olarak kullanıldığı örneklerin tamamında somut kavram alanını gösterenler nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Örneklerin tamamında *yigit* ve *kāfir* isimleri nicelenmiştir.

KE'de 4 örnekte *üç yüz dokuz/toğuz* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin dördün de *yıl* soyut kavram alanını gösteren nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin tamamında *üç yüz dokuz/toğuz* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 895-10 örneğin *tamam* ile kurulmuş eş dizimli kullanım nicelik anlamını güçlendirmiş belirlilik derecesini arttırmıştır.

KE'de 2 örnekte *üç yüz on üç* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin ikisinde de *gişi* somut kavram alanını gösteren nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de 1 örnekte *üç yüz otuz üç* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *gişi* somut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de 1 örnekte *üç yüz elli* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte üzerine çıkma durum ekini almış ve ismin olarak kullanılmıştır.

KE'de *üç yüz dahı elli* sayısı 1 örnekte kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *yaşa-*eylemi nicelenmiş ve zarf olarak kullanılmıştır. *Üç yüz* ve *elli* sayıları arasında *dahı* edatı matematiksel işlemin dilbilgisel düzlemde ifadesi olmuştur. İlgili örnekte *üç yüz dahı elli*

sayısı gerçek sayı olarak kullanılmış ve konu olan eylemin ne kadar zamana uzandığını, yayıldığını işaretlemiştir.

KE'de 8 örnekte *üç yüz altmış* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin 4'ünde *boğum, dulkuğ, köşk* ve *kulle* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. Kalan 4 örnekte ise *kulp, ferişte* ve *gün* soyut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir.

MN'de 1 örnekte *üç yüz altmış* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *tamar* somut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır. Bahsi geçen örnekte *üç yüz altmış* sayısı abartı sayı olarak kullanılmıştır.

DKK'de 2 örnekte *üç yüz altmış altı* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 2'sinde de sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin tamamında *alp* somut ismi nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de 18 örnekte *dört yüz* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin 4'ünde isim, 14'ünde sıfat olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı örneklerin 3'ünde yalın durumda *ol* sıfatı ile işaret edilerek, 1'inde ise tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak ismin yerine geçip kullanılmıştır. Sıfat olarak kullanıldığı 14 örneğin 8'inde *mü'min, gişi; altun, akça; kapu, tâc* somut kavram alanını gösterenlerini, 6'sında ise *yıl* soyut ismini nicelenmiştir. Söz konusu örneklerin tamamında *dört yüz* gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 925-8 örneğinde *tamam* ile eş dizimli kullanılarak nicelik anlamı vurgulu hâle getirilmiş ve belirlilik derecesi yükseltilmiştir.

KE'de 1 örnekte *dört yüz kırk* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *melik* somut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte sayılabilir ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de 1 örnekte *dört yüz altmış* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de 1 örnekte *dört yüz altmış bir* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de 36 örnekte *biş yüz* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 1'inde zarf, kalan 35 örnekte ise sıfat olarak kullanılmıştır. Sıfat olduğu örneklerin 10'unda *kul, direk, qaravaş, kısrak, irkek, kerpüç* somut kavram alanını gösterenleri nicelenirken 25 örnekte zaman kavram alanı içerisinde yer alan *gün, ay, yıl* soyut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. 25 örneğin 23'ünde *yıl* soyut ismi ile eş dizimli kullanılan *biş yüz* sayısı sayı grubu olarak zaten niceliği işaretlerken aynı zamanda *biş yüz yıllık/günlük*

yapısıyla ölçü işaretlemiştir. Zarf olarak kullanıldığı 1 örnekte ise *yaşa-* eylemini nicelemiştir. Örneklerin tamamında gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK'de 6 örnekte *biş yüz* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerde *big*, *kāfir* ve *koyun* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiş ve gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 65-1 örneğinde *biş yüz* sayısının nicelediği isim, +*lar* çokluk ekini almıştır. Söz konusu örnekte saygı ifadesi çokluk ifadesi ile işaretlenmiştir.

KE'de 3 örnekte *altı yüz* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin 1'inde isim, 2'sinde sıfat olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı örnekte isim tamlamasının tamlananı olarak ismin yerine geçmiştir. Sıfat olarak kullanıldığı örneklerin 1'inde *karavaş* somut ismi, 1'inde ise *yıl* soyut ismi nicelenmiştir.

MN'de 1 örnekte *altı yüz* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örnekte '*alem* soyut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır. Bahsi geçen örnekte *altı yüz* sayısı abartı sayı olarak kullanılmıştır.

DKK'de *altı yüz* sayısına 6 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin tamamında canlı, somut ve sayılabilir *kāfir* ismi nicelenerek sıfat olarak, gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de *yidi yüz* sayısı 4 örnekte kullanılmıştır. Örneklerin 2'sinde isim, 1'inde sıfat ve 1'inde zarf olarak kullanılmıştır. İsim olduğu örneklerde üzerine yönelme ve çıkma durum eklerini almıştır. Sıfat olduğu tek örnekte *yıl* soyut, sayılabilir ismi ile eş dizimli kullanılmıştır. Zarf olarak kullanıldığı örnekte *ür-* fiilini nicelemiştir.

DKK'de *yidi yüz* sayısına tek örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte canlı, somut, sayılabilir *kāfir* ismi nicelemiş, gerçek sayı olarak sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de *yidi yüz elli* sayısı 1 örnekte kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *gişi* somut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de *yidi yüz yitmiş* sayısı 1 örnekte kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *gişi* somut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de *toğuz yüz* sayısı 2 örnekte kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin 1'inde iyelik ve durum eki almış isim olarak kullanılmıştır. 1 örnekte ise *gişi* somut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de *toğuz yüz altmış* sayısı 1 örnekte kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

Tablo 29. Yüzlü Sayıların KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları

KE	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
yüz dört	1	kitāb		
yüz on sekiz				1
yüz yigirmi			yaş, yıl	1
yüz yigirmi yidi			yaş	
yüz otuz yidi			yıl	
yüz kırk yidi			yıl	
yüz elli			sūret, yıl	
yüz altmış			yaş	
yüz altmış üç			yıl	
yüz seksen	3	biñar		
yüz toksan biş			yıl	
iki yüz	11	mi'min, gişi; kâtır, deve; daraça, kuyka	5 yıl	
iki yüz altmış	1	melik		
üç yüz	3	mü'min, paygāmbar; kulp	12 ferişe, yıl	
üç yüz dokuz/ toğuz			4 yıl	
üç yüz on üç	2	gişi		
üç yüz otuz üç	1	gişi		
üç yüz elli	1			
üç yüz dahı elli				1
üç yüz altmış	4	boğum, dulkuğ, köşk, kulle	4 ferişte, gün	

<i>dört yüz</i>	4	8	<i>mü'min, gişi; altun, akça; kapu, tãc</i>	6	<i>yıl</i>	
<i>dört yüz kırk</i>		1	<i>melik</i>			
<i>dört yüz altmış</i>				1	<i>yıl</i>	
<i>dört yüz altmış bir</i>				1	<i>yıl</i>	
<i>biş yüz</i>		10	<i>kul, irkek, direk, karavaş, kırsrak, kerpüç</i>	25	<i>gün, ay, yıl</i>	1
<i>altı yüz</i>	1	1	<i>karavaş</i>	1	<i>yıl</i>	
<i>yidi yüz</i>	2			1	<i>yıl</i>	1
<i>yidi yüz elli</i>		1	<i>gişi</i>			
<i>yidi yüz yitmiş</i>		1	<i>gişi</i>			
<i>toğuz yüz</i>	1	1	<i>gişi</i>			
<i>toğuz yüz altmış</i>				1	<i>yıl</i>	
TOPLAM	9	49		77		5

MN	İSİM		SIFAT		ZARF
	somut		soyut		
<i>üç yüz altmış</i>	1	<i>tamar</i>			
<i>altı yüz</i>			1	<i>âlem</i>	
TOPLAM	1		1		

DKK	İSİM		SIFAT		ZARF
	somut		soyut		
<i>yüz kırk</i>				2	<i>yıl</i>
<i>üç yüz</i>	2	12	<i>yigit, kâfir</i>		
<i>üç yüz</i>		2	<i>alp</i>		
<i>altmış altı</i>					
<i>biş yüz</i>		6	<i>big, kâfir; koyun</i>		
<i>altı yüz</i>		6	<i>kâfir</i>		
<i>yidi yüz</i>		1	<i>kâfir</i>		
TOPLAM	2	27		2	

	KE			MN			DKK		
	isim	sıfat	zarf	isim	sıfat	zarf	isim	sıfat	zarf
yüz dört		1+0							
yüz on sekiz			1	140					
yüz yigirmi		0+7	1						
yüz yigirmi yidi		0+1							
yüz otuz yidi		0+2							
yüz kırk								0+2	
yüz kırk yidi		0+1							
yüz elli		0+2							
yüz altmış		0+1							
yüz altmış üç		0+1							
yüz seksen		3+0							
yüz toğsan biş		0+1							

iki yüz	11+5			
iki yüz altmış	1+0			
üç yüz	3+12		2	12+0
üç yüz doğuz/ toğuz	0+4			
üç yüz on üç	2+0			
üç yüz otuz üç	1+0			
üç yüz elli	1			
üç yüz dahı elli		1		
üç yüz altmış	4+4		1+0	
üç yüz altmış altı				2+0
dört yüz	4	8+6		
dört yüz kırk		1+0		
dört yüz altmış		0+1		
dört yüz altmış bir		0+1		
biş yüz	10+25	1		6+0
altı yüz	1	1+1		0+1
yidi yüz	2	0+1	1	1+0
yidi yüz elli		1+0		
yidi yüz yitmiş		1+0		
toğuz yüz	1	1		
toğuz yüz altmış		0+1		

4.1.1.30. *Biñ* (1000)

4.1.1.30.1. Tür Özelliklerine Göre

KE’de *biñ* sayısına 54 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 5’inde isim olarak 48’inde sıfat olarak ve 1’inde zarf olarak kullanılmıştır. MN’de *biñ* sayısına 19 örnekte rastlanmıştır. İlgili örneklerin 6’sında isim olarak kullanılırken kalan 13 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır. DKK’de *biñ* sayısına 24 örnekte rastlanmıştır. Örneklerden 23’ünde isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanılmış, 1 örnekte ise fiilin önüne gelip zarf olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı örneklere ise rastlanmamıştır.

İsim Olarak Kullanımları

KE’de *biñ* sayısının isim olarak kullanımları 5 örnekte tespit edilmiştir. 1 örnekte isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılan *biñ* sayısı 2 örnekte çıkma durum eki ile çekimlenmiştir. Bir örnekte ise yalın durumu ile kullanılmıştır. MN’de *biñ* sayısı 6 örnekte isim olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerde *biñ* sayısı; yalın, çıkma, yönelme, tamlayan durum eklerini ve çokluk ekini alarak isimleşmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bir gün bir dün içinde çok **biñler** öldiler [KE, 639-15].*

*her biñ altundan bir altun ve biñ aqçadan bir aqça ve biñ koyundan bir koyun ve her nesnenüñ **biñinden** bir nesene vire [KE, 450-5].*

*iy melik senüñ için bir kıurban boğazladum kim kamu bulduğumdan yigrekdür eger bunuñ gibi **biñ** dahı varmışsa kamosın boğazlardum [KE, 798-3].*

*Nüh tufandan soñra **biñden** elli yıl eksük yaşadı [KE, 112-9].*

*Nūhuñ ‘ömri **biñden** eksük yıl idi [KE, 112-7].*

*Bir gün çoban eyitdi: “İy mevlānā ayruklar ki senüñ kuluñ yirinde degüldür. koyunlarınıñ sürüsü biş on biñden artuğdur ve senüñ koyunuñ **biñe** irmez. Sebebi nedür?” Didi. Kethudā eyitdi: İy oğlan! Anuñ-çun artuğ istemez kim biñ sağışuñ gāyetidür. Her nesne kim gāyetine ire, [nā-çār] eksilür. Nice **biñler** issin gördüm kim **biñden** yüze degdi, yüzden bire. Hergiz benüm [koyunum] kim **biñden** eksükdür aşğa inmedi [MN, 31a-10].*

*Ol sürüde kim ben olurdum. Koyun issi gey bāy ve ‘ākīl ketḥudā-y-ıdı, ammā sürüsi **biñden** az eksüg-ıdı. Eger kuzlayup artsa yir-ıdı ya satar-ıdı, **biñ** tamām eylemezdi [MN, 31a-9].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de 48 örnekte *biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 12’sinde soyut kavram alanını gösterenlerle, 36’sında ise somut kavram alanını gösterenlerle eş dizimli kullanılmıştır. Soyut kavram alanını gösterenlerin nicelendiği örneklerin tamamında *yaş*, *ay* ve *yıl* zaman kavram alanı içerisinde yer alan isimler nicelenmiştir. Somut kavram alanını gösterenlerle ise canlı ve cansız kavram alanları içerisinde yer alan isimler nicelenmiştir. MN’de 6 örnekte *biñ* sayısı somut kavram alanını gösterenleri nicelemiştir. İlgili örneklerin 5’inde *altun* ismini nicelerken 1’inde *göz* ismini nicelemiştir. MN’de *biñ* sayısı 7 örnekte *sağış*, *yıl*, *div*, *girçek*, *dür*, *mertebe*, *cān u dīl* soyut kavram alanını gösterenleri nicelemiştir. DKK’de ise 23 örnekte *biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin tamamında sayılabilir ve somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Örneklerin birinde ise ikileme biçiminde kullanılmış ve *er* ismini nicelemiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*anı yapdurmağa yüz iş buyurıcı mühendis kōdı degme mühendise **biñ** işci virdi [KE, 300-8].*

*anuñ **biñ** evi varıdı sırçadan [KE, 612-4].*

*anuñ içinde **biñ** kandīl aşdı altundan [KE, 882-15].*

***biñ** ay tamām tarı yolında gāzılık eyledi ve silāḥın şeşmedi [KE, 932-4].*

*degme melige **biñ** er varıdı [KE, 410-15].*

*her **biñ** altundan bir altun ve **biñ** aqçadan bir aqça ve **biñ** koyundan bir koyun ve her nesnenüñ biñinden bir nesene vire [KE, 450-5].*

*ol kavm üzere **biñ** ay tamām gāzılık kıldı [KE, 933-1].*

*savaş erinden ayruğı ‘avrat oğlanlar ve koca **biñ** gişiyidi [KE, 289-8].*

*tañrı ta‘ālā buyurdı kim tamuyı biñ yandurdılar tā kızardı ve **biñ** yıl daḥı yandurdılar tā kızardı ve **biñ** yıl daḥı yandurdılar tā kim sarardı ve **biñ** yıl daḥı yandurdılar tā kim karardı [KE, 99-8,9].*

*tañrı ta‘ālā girü Ādeme **biñ** yaş tamām eyledi [KE, 87-10].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 101-1, 114-3, 302-10, 302-13, 394-15, 427-12, 448-3, 450-11, 472-9, 513-2, 579-9, 595-9, 618-4, 621-8, 628-10, 634-8, 635-4, 636-11, 649-1, 656-4, 662-13, 722-10, 770-11, 777-3, 777-9, 891-12, 932-7,

***Biñ** mertebe cidd ü cehd olinsa, uñuvvet bend ü bağı kesilmek olmaz [MN, S10-6].*

***Biñ** kızıl altun virdi [MN, 54b-6]*

***Biñ**, cān u dil birle, hüküm-ile görmege müştāk oldılar [MN, 36b-14].*

*Düş gördüm ve nice gördüğüm girü unıtdum. Eger aındurup ta ‘bīr iderseñ **biñ** altun virem [MN, 54a-9].*

*Fermān senüñ nice dilerseñ eyle qarār dut ki **biñ** div uydur ki her biri bunca zāhidi yoldan çıkarup fesād kuyusına bırakmış ve niçe divleri dirşirüp ol tağ katına varmışdı ki dīn-dār anda olurdu [MN, 23b-11].*

*Gendü elümüz-ile ölüm kemendin boynumuza dağmış olavuz. Olmaya ki anlaruñ satavātı seyli bizüm üstümüze aqup **biñ** yıllık bünyādumuz yıkavuz [MN, 45b-11].*

*Haqıkat bilüñ ki şol ‘ayıb kim bir yalan-ıla hāsıl olur, **biñ** girçeg-ile gitmez [MN, 7b-7].*

*İy oğlan! Anuñ-çun artuğ istemez kim **biñ** sağışuñ gāyetidür. Her nesne kim gāyetine ire, [nā-çār] eksilür [MN, 31a-11].*

*İy oğul! Bu söze ‘aқıl güler. Līkin **biñ** göz-ile seni aqlamak gerek ki basīretüñ gözi açuқ degüldür. Dost oldur kim seni anuñ gibi sözi söylemege қomaya [MN, 15b-8].*

*Pīrūñ hātır tizligin ta ‘accüb itdi. Buyurdu **biñ** altun virdiler [MN, 67a-12].*

MN’de rastlanan diğer örnekler: S18-7, 54a-6, 55a-5.

*Anuñ ardınça **biñ** Bügdüz başları Emen yetdi [DKK, 151-10].*

***Biñ** buğra getürüñ kim maya görmemiş ola, **biñ** dahı ayğır getürüñ kim hiç kışrağa aşmamış ola, **biñ** dahı koyun görmemiş қоç getürüñ, **biñ** de қuyruksuz қulaқsız köpek getürüñ, **biñ** dahı püre getürüñ maña [DKK, 85-7].*

***biñ** yirde ipek hālıçası döşenmiş-idi [DKK, 10-3].*

*Oğul **biñ** kāfir öldürseñ kimse senden қan da ‘vilemez [DKK, 128-12].*

DKK’de rastlanan diğer örnekler: 67-1, 86-9, 87-5, 122-11, 202-2, 235-7.

Aşağıdaki örnekte **biñ** sayısı ikileme biçiminde önüne geldiği ismin tamlayanı olarak kullanılmıştır.

Biñ biñ erden yağı gördüm-ise öyünüm didüm [DKK, 277-1].

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de *biñ* sayısı 1 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *yan-* eylemi ile eş dizimli kullanılmış söz konusu eylemin kaç defa tekrar edildiğine işaret edilmiştir. DKK’de ise *biñ* sayısına zarf olarak 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekte *söyle-* fiilini niceleyerek zarf olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

tañrı ta ‘ālā buyurdı kim tamuyı biñ yandurdılar tā kızardı [KE, 99-8].

biñ söyler-iseñ birisini kıymaz, erüñ sözini kılağına kıymaz [DKK, 9-10].

4.1.1.30.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *biñ* sayısı 5 örnekte tespit edilmiştir. 1 örnekte isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılan *biñ* sayısı 2 örnekte çıkma durum eki ile çekimlenmiştir. Bir örnekte ise yalın durumu ile kullanılmıştır. 639-15 örneğinde *çok biñler* yapısı ileri derecede belirsizlik işaretlenirken bu yolla işaret edilen sayının çokluğuna, abartısına vurgu yapılmıştır. 112-7 örneğinde *biñden eksük* tamlama yapısı ile yine orta derecede bir belirsizliğe işaret edilmiştir. 112-9’da ise işaret edilen sayı *biñ* değil *biñden elli yıl eksük* tamlama yapısına bakılarak mantıksal olarak çıkarılabilecek *dokuz yüz elli* sayısıdır.

KE’de 48 örnekte *biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 12’sinde soyut kavram alanını gösterenlerle, 36’sında ise somut kavram alanını gösterenlerle eş dizimli kullanılmıştır.

KE’de 12 örnekte soyut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Örneklerin tamamında *yaş*, *ay* ve *yıl* zaman kavram alanı içerisinde yer alan isimler nicelenmiştir. 932-4 ve 933-1 örneklerinde *tamām* ile eş dizimli kullanılmış ve bu yolla belirlilik anlamı pekiştirilerek vurgulu hâle getirilmiştir. 101-1 örneğinde ise *biñ yıldan elli eksük* tamlama yapısı ile *dokuz yüz elli* mantıksal sonucuna işaret edilmiştir.

KE’de *biñ* sayısı 36 örnekte somut kavram alanını gösterenleri nicelemiştir. Örneklerin 18’inde canlı kavram alanına işaret eden isimler nicelenmiştir. 18 örneğinde 15’inde *gişi*, *işçi*, *er*, *peygāmbār*, *kız*, *çeri*, *eren*, *vezīr* gibi insan kavram alanına işaret eden, 3’ünde ise hayvan kavram alanına işaret edilerek *koyun*, *at* isimleri nicelemiştir.

Kalan 18 örnekte ise *köşk, menār, ışık, altun, akça, kızıl, ev, budağ, rükn, kürsi, taş, kandil* gibi cansız nesnelere isim olmuş sözcükler nicelenmiştir. 656-4 örneğinde ise *çok biñ* tamlama yapısı ile nicelikte belirsizlik arttırılmış söz konusu yapı ile işaret edilen nicelik abartı çokluğu vurgulamıştır.

KE'de *biñ* sayısı 1 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *biñ* sayısı eş dizimli kullanıldığı *yan-* eyleminin kaç defa tekrar edildiğine işaret edilmiştir.

MN'de *biñ* sayısına 19 örnekte rastlanmıştır. İlgili örneklerin 6'sında isim olarak kullanılırken kalan 13 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

MN'de *biñ* sayısı 6 örnekte isim olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerde *biñ* sayısı; yalın, çıkma, yönelme, tamlayan durum eklerini ve çokluk ekini alarak isimleşmiştir.

MN'de 6 örnekte *biñ* sayısı somut kavram alanını gösterenleri nicelemiştir. İlgili örneklerin 5'inde *altun* ismini nicelerken 1'inde *göz* ismini nicelemiştir. *Göz* isminin nicelendiği 15b-8 örneğinde *biñ* sayısı gerçek sayı olarak değil ilgili niceliği abartı olarak ifade etmede kullanılmıştır. MN'de *biñ* sayısı 7 örnekte *sağış, yıl, div, girçek, dür, mertebe, cān u dīl* soyut kavram alanını gösterenleri nicelemiştir. İlgili örneklerin altısında abartı işaretlemek için kullanılırken 1 örnekte gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK'de *biñ* sayısına 24 örnekte rastlanmıştır. Örneklerden 23'ünde isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanılmış, 1 örnekte ise fiilin önüne gelip zarf olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı örneklere ise rastlanmamıştır.

DKK'de ise 23 örnekte *biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin tamamında sayılabilir ve somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Örneklerin 5'inde *yir* isim nicelenirken, geri kalan 18 örnekte *er, baş, kāfir; buğra, aygır, köpek, koyun, püre* canlı kavram alanları gösteren isimler nicelenmiştir. Örneklerin birinde ise ikileme biçiminde kullanılmış ve *er* ismini nicelemiştir. Söz konusu örnekte *biñ biñ* ikilemesi abartı işaretlemek için de kullanılmıştır.

DKK'de *biñ* sayısının zarf olarak kullanıldığı 1 örneğe rastlanmıştır. İlgili örnekte *söyle-* fiili ile eş dizimli kullanılmıştır.

Tablo 30. *Biñ Sayısının KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları*

<i>biñ</i>	isim	sıfat somut+soyut	zarf	toplam
KE	5	36+12	1	54
MN	6	6+7	-	19
DKK	-	23+0	1	24

4.1.1.31. *Biñ*li Sayılar

KE'de sırasıyla *biñ üç yüz* (2), *biñ biş yüz* (1), *biñ sekiz yüz* (1), *biñ dañı yüz altmış üç* (1), *iki biñ* (6), *iki biñ dañı iki yüz elli altı* (1), *üç biñ* (3), *üç biñ yüz otuz yidi* (1), *dört biñ* (19), *biş biñ* (4), *altı biñ* (1), *yidi biñ* (4), *sekiz biñ* (2), *on biñ* (2), *on bir biñ* (1), *on iki biñ* (3), *on sekiz biñ* (2), *yigirmi biñ* (3), *yigirmi biş biñ* (2), *otuz biñ* (4), *otuz üç biñ* (2), *otuz altı biñ* (1), *kırk biñ* (10), *elli biñ* (3), *altmış biñ* (1), *yitmiş biñ* (33), *seksen biñ* (4), *toğsan biñ* (1), *yüz biñ* (14), *yüz biñ dañı on dört biñ* (1), *yüz biñ dañı yigirmi biñ* (1), *dört yüz biñ* (2), *altı yüz biñ* (7), *altı yüz biñ dañı yidi yüz elli* (1), *altı yüz biñ dañı yigirmi biñ* (1), *altı yüz biñ biş yüz yetmiş yedi* (1), *toğuz yüz biñ* (1), *biñ biñ dañı biş yüz biñ* (1), *biñ biñ dañı yidi yüz biñ* (1) sayılarına rastlanmıştır.

MN'de sırasıyla *iki biñ* (1), *dört biñ* (1), *biş biñ* (1), *on biñ* (1) sayılarına rastlanmıştır.

DKK'de sırasıyla *bin* (24), *yidi biñ* (1), *on biñ* (1), *on iki biñ* (1), *on altı biñ* (2), *yigirmi biñ* (1), *otuz biñ* (1), *kırk biñ* (1), *elli biñ* (1), *altmış biñ* (3), *seksen biñ* (1), *toğsan biñ* (1), *yüz biñ* (1) sayılarına rastlanmıştır.

Tespit edilen tanıklar ve kullanım özellikleri küçük sayıdan büyüğe aşağıda incelenmiştir.

4.1.1.31.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE'de *üç biñ* 1 örnekte isim olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

'*Aṭā eyitdi bular üç biñidi İbnü 'Abbās dañı Veheb eyitdiler dört biñidi Ebū Revk on biñ Ebū Melik otuz biñ Suddī otuz dañı birkaç biñ İbnü Cüreyl kırk biñ didi* [KE, 521-11].

KE’de *dört biñ* sayısının isim olarak kullanıldığı 4 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin 2’sinde ek-fiilin geniş zaman ve belirli geçmiş zaman eklerini alarak yüklem olarak kullanılmıştır. Kalan 2 örnekte ise yükleme durum eki ile çekimlenmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*‘Aṭā eyitdi bular üç biñidi İbnü ‘Abbās daḥı Veheb eyitdiler **dört biñidi** Ebū Revḵ on biñ Ebū Melik otuz biñ Suddī otuz daḥı birḵaç biñ İbnü Cüreyyḥ kırḵ biñ didi* [KE, 521-11].

*buruḵ dutup içmeyen **dört biñidi*** [KE, 560-4].

***dört biñi** benī İsrā’ıldendür* [KE, 194-9].

*peygāmbar ‘as eyitdi ben sekiz biñ peygāmbar şoñınca viribinildüm **dört biñi** benī İsrā’ıldendür* [KE, 194-9].

MN’de 1 örnekte *biş biñ* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek *on* sayısı ile ikileme oluşturarak isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *biş biñ* sayısı abartı sayı olarak kullanılmış ve karşılaştırma yolu ile niceliğe işaret etmiştir. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*İy mevlānā ayruḵlar ki senüñ ḵuluñ yirinde degüldür. Ḵoyunlarınuñ sürüsü **biş on biñden** artuḵdur ve senüñ ḵoyunuñ biñe irmez* [MN, 31a-10].

KE’de *sekiz biñ* sayısı 1 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*daḥı yidi biñ gişi Dāvūd ḵavmından ve on bir biñ gişi Yūsuf ve anuñ ḵarındaşı İbnü Yāmīn oḵlanlarından ve **sekiz biñ** Aşīr ḵabilesinden ve dört biñ Yehūza oḵlanlarından ve dört biñ Rūfīn ve Lāvey oḵlanlarından ḵalanı benī İsrā’ilden idi* [KE, 700-8,9].

KE’de *on biñ* sayısı 1 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır.

‘Aṭā eyitdi bular üç biñidi İbnü ‘Abbās daḥı Veheb eyitdiler dört biñidi Ebū Revḳ on biñ Ebū Melik otuz biñ Suddī otuz daḥı birḳaç biñ İbnü Cüreḫ kırḳ biñ didi [KE, 521-11].

MN’de toplamda 1 örnekte *on biñ* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekte üzerine çıkma durum ekini alarak isimleşmiştir. Ayrıca söz konusu örnekte *biş* sayısı ile ikileme kurarak söz konusu ismin ortalama adedine işaret etmiştir.

*Bir gün çoban eyitdi: “ İy mevlānā ayruḳlar ki senüñ ḳuluñ yirinde degüldür. ḳoyunlarınıñ sürüsi **biş on biñden** artuḳdur ve senüñ ḳoyunuñ biñe irmez. Sebebi nedür?” didi [MN, 31a-10].*

KE’de 1 örnekte *otuz biñ* sayısı isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte ise üzerine ek-fiilin geniş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*‘Aṭā eyitdi bular üç biñidi İbnü ‘Abbās daḥı Veheb eyitdiler dört biñidi Ebū Revḳ on biñ Ebū Melik otuz biñ Suddī **otuz daḥı birḳaç biñ** İbnü Cüreḫ kırḳ biñ didi [KE, 521-11].*

KE’de 3 örnekte *kırḳ biñ* sayısı isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin 1’inde tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır, 1 örnekte yönelme durum eki ile çekimlenmiş ve 1 örnekte ise ek-fiilin geniş zamanı ile çekimlenerek yüklem olmuştur. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*‘Aṭā eyitdi bular üç biñidi İbnü ‘Abbās daḥı Veheb eyitdiler dört biñidi Ebū Revḳ on biñ Ebū Melik otuz biñ Suddī otuz daḥı birḳaç biñ İbnü Cüreḫ **kırḳ biñ** didi [KE, 521-11].*

*pes Zü’l-Ḳarneyn ol yoḳsulları daḥı çeri idindi tamām kırḳ biñ eridi andan ḳamu çerisin ‘arz eyledi pes tamām biñ biñ ve daḥı dört yüz biñ eridi anuñ toḳuz yüz biñi eridi daḥı altmış biñi gendü çerisinden idi altı yüz biñi Dārā melik çerisiyidi ve **kırḳ biñi** ol yoḳsullarıdı kim ol uşak altunıyla bayımışdı*

*tā gendünüñ oḳlanları ve oḳul oḳlanları **kırḳ biñe** irince ve Ādem bularuñ içinde zinā ḳılmaḳ ve ḥamır içmek ve fesād gördi [KE, 78-13].*

KE’de 1 örnekte *altmış biñ* sayısı isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*pes Zü’l-Ḳarneyn ol yoksulları daḥı çeri idindi tamām kırk biñ eridi andan kamu çerisin ‘arz eyledi pes tamām biñ biñ ve daḥı dört yüz biñ eridi anuñ toḳuz yüz biñi eridi daḥı **altmış biñi** gendü çerisinden idi altı yüz biñi Dārā melik çerisiydi ve kırk biñi ol yoksullardı kim ol uşak altunıyla bayımışdı [KE, 765-3].*

KE’de *yitmiş biñ* sayısının isim olarak kullanıldığı 8 örneğe rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bularuñ üzere bir ferişte var yitmiş biñ ferişte anuñ çerisidür ol **yitmiş biñüñ** degme birisinüñ **yitmiş biñ-durur** [KE, 23-13].*

*Fir‘avn cāzūları cem‘ eyledi ve bular **yitmiş biñ** idi ol **yitmiş biñden** ürüp yidi biñ üstāz ve bilge cāzūyı ürdi [KE, 386-3].*

*bular **yitmiş biñ** idi pes ol **yitmiş biñden** ürüp yidi biñ üstāz cāzu çıkardı [KE, 386-3].*

*kırılanuñ sağışı **yitmiş biñe** irdi [KE, 441-2].*

KE’de *seksen biñ* sayısının isim olarak kullanıldığı 1 örneğe rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*Suddī eyitdi otuz biñ daḥı birkaç gişiyidi ‘İkreme eyitdi yitmiş biñ gişiyidi Muḥammed bin Münkedir eyitdi **seksen biñidi** [KE, 386-1].*

KE’de *yüz biñ* sayısının isim olarak kullanıldığı 1 örneğe rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*Buḥta Naşır ḥabarı ayruksı viriser eyitdi ol **yüz biñ** kim baña viridi kamusın saña beni yalan kılma [KE, 703-3].*

KE’de *yüz biñ daḥı yigirmi biñ* sayısının isim olarak kullanıldığı 1 örneğe rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

anuñ hazinesi dili dört yüz biñ idi [KE, 447-8].

KE’de 1 örnekte *altı yüz biñ* isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

altı yüz biñi Dārā melik çerisiyidi [KE, 765-4].

KE’de *toğuz yüz biñ* sayısının isim olarak kullanıldığı 1 örneğe rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

pes Zü’l-Ḳarneyn ol yoqsulları daḥı çeri idindi tamām kırk biñ eridi andan kamu çerisin ‘arz eyledi pes tamām biñ biñ ve daḥı dört yüz biñ eridi anuñ toğuz yüz biñi eridi daḥı altmış biñi gendü çerisinden idi altı yüz biñi Dārā melik çerisiyidi ve kırk biñi ol yoqsullarıdı kim ol uşak altunıyla bayımışdı [KE, 765-3].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de *biñ üç yüz* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 1’inde *yıl* soyut kavram alanını göstereni, 1’inde *gişi* somut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

bular erden ve ‘avratdan biñ üç yüz gişiyidi [KE, 844-3].

Nuhūñ cümle ‘ömri biñ üç yüz yıldurur [KE, 112-11].

KE’de *biñ biş yüz* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

Buḥta Nasruñ yaşı ol sūret döndiği günlerde biñ biş yüz yılıdı [KE, 713-11].

KE’de *biñ sekiz yüz* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

ol ‘İmrānıla bunuñ arasında biñ sekiz yüz yıl geçmişdür [KE, 780-10].

KE’de *biñ daħı yüz altmış üç* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. *Daħı* edatı ile kurulan söz konusu sayı grubu yapısı matematikte toplama işleminin dilbilgisel ifadesi şeklinde oluşturulmuştur. 1000 sayısına 163 sayısının eklenmesi şeklinde ifade edilerek *bin yüz altmış üç (1163)* sayısına işaret edilmiştir. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

tufān güninde İbrāhīm doğduğına degin biñ yıl daħı yüz altmış üç yıl geçmişidi [KE, 139-12].

KE’de *biñ biñ daħı dört yüz biñ* sayısının sıfat olarak kullanıldığı 1 örneğe rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

pes Zü’l-Ḳarneyn ol yoqsulları daħı çeri idindi tamām kırk biñ eridi andan kamu çerisin ‘arz eyledi pes tamām biñ biñ ve daħı dört yüz biñ eridi anuñ tokuz yüz biñ eridi daħı altmış biñ gendü çerisinden idi altı yüz biñ Dārā melik çerisiydi ve kırk biñ ol yoqsulları kim ol uşak altunıyla baymışdı [KE, 765-3].

KE’de *iki biñ* sayısına 6 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. 6 örneğin 2’sinde soyut kavram alanını gösterenler, geri kalan 4 örnekte ise somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. MN’de 1 örnekte *iki biñ* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

Hızır iki biñ erile kaldı [KE, 774-7].

iki biñ erile Hızır pîşrev oldı karañulığa girdi [KE, 774-11].

iki bin gişi anda depelendi [KE, 396-2].

pes Süleymān ol gün iki biñ deve ve yigirmi biş biñ sığır kamusı bislenmiş ve dört yüz biñ koyun boğazladı [KE, 645-14].

senden ilerü iki biñ yıl biz bu evi hac kılurduk [KE, 170-12].

yā Ādem işbu evi biz sen yaradılmağdan iki biñ yıl ilerü hac kılurduk [KE, 64-3].

Girü şāha hoş geldi. Buyurdı, iki biñ altun daħı virdiler [MN, 67a-14].

KE’de *iki biñ daħı iki yüz elli altı* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. 2000 sayısına 256 sayısının eklenmesi şeklinde ifade edilerek *iki bin iki yüz elli altı (2256)* sayısına

işaret edilmiştir. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*‘Adem ‘as yire indükden şoñra **iki biñ** yıl **dañı iki yüz elli altı** yıl tamām olıcak tūfān oldı [KE, 111-8].*

KE’de **üç biñ** sayısına 2 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekler aşağıdaki gibidir.

*‘Uc **üç biñ** yıllık dirlik sürdi [KE, 501-11].*

*anuñ yöresinde altundan ve gümişden **üç biñ** kürsī varıdı [KE, 611-12].*

KE’de *üç biñ yüz otuz yidi* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*İbrāhīm doğduğı Ādem ‘as yaradılduğından **üç biñ yüz otuz yidi** yıldan şoñrayıdı [KE, 139-13].*

KE’de *dört biñ* sayısı 14 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Sıfat olduğu 14 örneğin tamamında somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. *Dört biñ*, hepsinde ise gerçek sayı olarak kullanılmıştır. MN’de ise 1 örnekte *dört biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bir cevşeni **dört biñ** aqçaya satarıdı [KE, 580-5].*

***dört biñ** er Yūsufıla ve dañı kamu Mısır ehli yitüp Ya ‘kūba qarşu çıkdılar [KE, 288-6].*

***dört biñ** gişi Cercīse uydı [KE, 923-5].*

***dört biñ** rāhib kamusı hāzır olup eginlerinde burnus ve ellerinde ‘asā ol sarāya Dāvūd katına girürleridi [KE, 593-13].*

*dünlü günlü **dört biñ** gişi bekleridi [KE, 578-9].*

*iki biñ erile Hızır pışrev oldı karañulığa girdi Zül’l-Ķarneyn anuñ ardınca **dört biñ** erile uğradı [KE, 774-11].*

*imdi dilerven kim anuñ için **dört biñ** sığır qurbān eyleyem [KE, 152-7].*

*melik Buhta Naşırı kığırdı **dört biñ** üründü atlu aña virüp göndürdi [KE, 703-8].*

*ol köşk içinde **dört biñ** düger varıdı [KE, 882-14].*

*ulular içün sağında solında **dört biñ** kürsī uruldı [KE, 660-1].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 152-10, 593-5, 700-8.

*Pādişāh yavlaķ şād oldı. Buyurdı. **Dört biñ** altun virdiler [MN, 55b-4].*

KE’de *biş biñ* sayısına 4, MN’de 1 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. MN’de rastlanan örnekte *on* sayısı ile ikileme oluşturmuştur. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

***biş biñ** kıızıl aña kan bahāsın virdi [KE, 770-10].*

*Ka ‘be yirinde **biş biñ** deve ve **biş biñ** sığır ve on biñ koyun kurban kıldı [KE, 617-15].*

*ķavum **biş biñ** daķı birkaç gişiyidi [KE, 841-9].*

*İy mevlānā ayruķlar ki senüñ ķuluñ yirinde degüldür. Koyunlarınuñ sürüsü **biş on biñden** artuķdur ve senüñ koyunuñ biñe irmez [MN, 31a-10].*

KE’de *altı biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *ķısraķ* somut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

***altı biñ** bikir ķısraķ getürtdi [KE, 774-6].*

KE’de *yidi biñ* sayısına 4 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. DKK’de ise 1 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*daķı **yidi biñ** gişi Dāvūd ķavmından ve on bir biñ gişi Yūsuf ve anuñ ķarındaşı İbnü Yāmīn oğlanlarından ve sekiz biñ Aşīr ķabilesinden ve dört biñ Yehūza oğlanlarından ve dört biñ Rūfīn ve Lāvey oğlanlarından ķalanı benī İsrā’īlden idi [KE, 700-8].*

*dünya ‘ömri **yidi biñ** yıl-durur [KE, 19-6].*

*Fir ‘avn cāzūları cem ‘ eyledi ve bular yitmiş biñ idi ol yitmiş biñden ürüp **yidi biñ** üstāz ve bilge cāzūyı ürdi [KE, 386-3].*

yidi biñ gişi dağı anuñ üstine kırdılar yine dinmedi [KE, 718-13].

Yidi biñ kaftanınıñ ardı yırtuqlı yarımından kara saçlu sası dinlü din düşmeni alaca atlu kâfir bindi [DKK, 38-2].

KE’de *sekiz biñ* sayısı 1 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *paygāmbar* somut ismi ile eş dizimli kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*paygāmbar ‘as eyitdi ben **sekiz biñ** paygāmbar şoñunca viribinildüm [KE, 194-9].*

KE, MN ve DKK’de *on biñ* sayısı 1’er örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin ikisinde de *qoyun* somut ismi ile eş dizimli kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*Ka ‘be yirinde biş biñ deve ve biş biñ sığır ve **on biñ** qoyun qurban kıldı [KE, 617-15].*

Bir gün çoban eyitdi: “ İy mevlānā ayruqlar ki senüñ quluñ yirinde degüldür. qoyunlarınıñ sürüsi biş on biñden artuqdur ve senüñ qoyunuñ biñe irmez. Sebebi nedür?” Didi [MN, 31a-10].

*Qazanuñ Qapulu dervendde **on biñ** qoyunu vardur [DKK, 39-7].*

KE’de *on bir biñ* sayısı 1 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *gişi* somut ismi ile eş dizimli kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*dağı yidi biñ gişi Dāvūd qavmından ve **on bir biñ** gişi Yūsuf ve anuñ qarındaşı İbnü Yāmīn oqlanlarından ve sekiz biñ Aşīr qabilesinden ve dört biñ Yehūza oqlanlarından ve dört biñ Rūfīn ve Lāvey oqlanlarından qalanı benī İsrā’īlden idi [KE, 700-8,9].*

KE ve DKK’de *on iki biñ* sayısına 3’er örnekte rastlanmıştır. KE’de rastlanan örneklerin hepsinde *subaşı* somut ismi nicelenmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*anuñ eli altında **on iki biñ** subaşı vardur [KE, 648-15].*

*bular **on iki biñ** subaşıydı her subaşı alında çok biñ savaşı eri varıdı [KE, 656-4].*

*Süleymāndın yaña çıkdı **on iki biñ** subaşıyla degme subaşı eli altında biñ savar eri varıdı [KE, 662-13,14].*

***On iki biñ** kâfir kılıçdan geçdi [DKK, 65-1].*

DKK'de *on altı biñ* sayısının 2 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

***On altı biñ** kara tonlu kâfir ata bindi, Kazanuñ üzerine ulğar yetdi [DKK, 127-4].*

***on altı biñ** ip üzengülü kiçe börklü azğun dinlü kızğun dillü kâfir çıka geldi [DKK, 127-10].*

KE'de *on sekiz biñ* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin ikisinde de sıfat olarak kullanılmıştı ve *diş* ve *kulle* somut kavram alanını gösterenlerini nicelemiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*degme bir diş dibinde **on sekiz biñ** kulle ağu var [KE, 12-4].*

*degme yılanuñ **on sekiz biñ** diş var [KE, 12-3].*

KE'de 2, DKK'de *yigirmi biñ* sayısının 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*ben saña yigirmi biñ arturam eger atam oyanınca mühlet virürseñ pes şatan rāzī oldı tā atası oyanınca mühlet virdi ve ol gişinüñ eylügeni atasına bu kadardı kim **yigirmi biñ** aqçayı artuq virdi ve atasın uykusından oyarmadı [KE, 482-11].*

*pes **yigirmi biñ** yıl tamām uçdı [KE, 26-3].*

***Yigirmi biñ** er yağı gördüm-ise yıylamadum [DKK, 277-1].*

KE'de *yigirmi biş biñ* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*ol gün içinde **yigirmi biñ** gişi basılıp ayak altında kaldı [KE, 388-9].*

*pes Süleymān ol gün iki biñ deve ve **yigirmi biş biñ** sığır kamusı bislenmiş ve dört yüz biñ koyun boğazladı [KE, 645-14].*

KE'de 3, DKK'de *otuz biñ* sayısının 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

anuñ iki boynuzı arası otuz biñ yıllık yoldur [KE, 754-1].

ol ferişte uçdı otuz biñ yıl kadar yine ucına irmedi [KE, 26-5].

Suddi eyitdi otuz biñ dahı birkaç gişiyidi 'İkreme eyitdi yitmiş biñ gişiyidi Muḥammed bin Münkedir eyitdi seksen biñidi [KE, 386-1].

Otuz biñ er yağı gördüm-ise ona şaydum [DKK, 277-2].

KE'de 2 örnekte *otuz üç biñ* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

Cercise inanan ve anuñıla bile depelenen kamusı otuz üç biñ gişiyidi [KE, 931-14].

her dün otuz üç biñ gişi bekleridi [KE, 578-9].

KE'de 1 örnekte *otuz altı biñ* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

otuz altı biñ kanadı oldı [KE, 26-1].

KE'de 6, DKK'de ise *kırk biñ* sayısının 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

beni İsrā'ilden kırk biñ gişi anuñ cenāzesine uydı [KE, 811-14].

okıyanlardan ve 'alimlerden tamām kırk biñ gişi depeledi [KE, 723-12].

ol öküzüñ kırk biñ boynuzı var ve kırk biñ ayağı var [KE, 6-4].

ol öküzüñ kırk biñ boynuzı yir kırañlarından çıkmış 'arş altına irmişdür [KE, 6-8].

pes Zü'l-Ḳarneyn ol yoksulları dahı çeri idindi tamām kırk biñ eridi andan kamu çerisin 'arz eyledi pes tamām biñ biñ ve dahı dört yüz biñ eridi anuñ tokuz yüz biñ eridi dahı altmış biñ gendü çerisinden idi altı yüz biñ Dārā melik çerisiydi ve kırk biñ ol yoksullarıdı kim ol uşak altunıyla bayımışdı [KE, 765-3].

Kırk biñ er yağı gördüm-ise kıya bakdum [DKK, 277-3].

KE'de 3, DKK'de *elli biñ* sayısının 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bir gişi aña incü getürdi şatdı **elli biñ** akçaya [KE, 482-6].*

*'İsā katına **elli biñ** gişi dirgenürdi [KE, 821-6].*

*ķamusın dirdiler hattā kim **elli biñ** yapıcı dirgendi işçilerden artuķ kim kireç ve alçu bişürür [KE, 395-8].*

***Elli biñ** er gördüm-ise el virmedüm [DKK, 277-3].*

DKK'de *altmış biñ* sayısının 3 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

***Altmış biñ** er gördüm-ise aytışmadum [DKK, 277-4].*

*Destursuzça Bayındır Hanuñ yağısın başan, **altmış biñ** kâfire ķan kuşduran, ağ boz atınuñ yilisi üzerinde ķar tırduran Gaflat Koca oğlu Şir Şemseddin çapar yetdi [DKK, 60-13].*

*Varuban destursuzça Bayındır Hanuñ yağısın başan, **altmış biñ** kâfire ķan kuşduran, Gaflat Koca oğlu Şir Şemseddin çapar yetdi [DKK, 150-9].*

KE'de *yitmiş biñ* sayısının sıfat olarak kullanıldığı 25 örneğe rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bularuñ üzere bir ferişte var **yitmiş biñ** ferişte anuñ çerisidür ol yitmiş biñüñ degme birisinüñ yitmiş biñ-durur [KE, 23-13].*

*her bir bārū içinde **yitmiş biñ** savaşı varıdı [KE, 378-5].*

*her günde anuñ içine **yitmiş biñ** ferişte girür ve girü çıkar ve kıyāmete degin ol **yitmiş biñ** ferişteye ayruķ nevbet degmez [KE, 170-3].*

*Ķārūn **yitmiş biñ** gişiyile çıkdı [KE, 448-1].*

*ol bulundan **yitmiş biñ** oğlan urup çıkardı [KE, 700-3].*

*sağ yanında **yitmiş biñ** ferişte ve solında **yitmiş biñ** ferişte [KE, 221-2].*

*tañrı ta 'ālā **yitmiş biñ** hicābdan bir dirhem ķadarı nūr ol tağa zāhir kıldı kim tağ pāre pāre oldı [KE, 420-13].*

***yitmiş biñ** gişiyidi kim bir sā'at içinde helāk oldı [KE, 496-5].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 24-2, 26-10, 26-11, 26-12, 29-7, 386-11, 420-13, 518-6, 601-2, 700-12, 707-1, 799-4, 942-3, 942-4.

KE’de 3, DKK’de *seksen biñ* sayısının 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bir ayağından bir ayağına tîz uçucu kuş uçmağıla **seksen biñ** yıllık yol-durur [KE, 25-12].*

*Dağyānūs **seksen biñ** atlıyula binüp bularuñ ardına düşdi [KE, 889-4].*

*Tālūt diledügi gibi **seksen biñ** er dirgendi [KE, 559-11].*

***Seksen biñ** er gördüm-ise segsenmedüm [DKK, 277-5].*

KE’de ve DKK’de *toğsan biñ* sayısının 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Mūsā istemek içinde tamām **toğsan biñ** oğlan boğazlandı [KE, 351-12].*

***Toğsan biñ** yağı gördüm-ise tonanmadum [DKK, 277-5].*

KE 13, DKK’de *yüz biñ* sayısının 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*andan Fir‘avn bularuñ şoñınca **yüz biñ** erile çıkdı [KE, 410-15].*

*andan Fir‘avn bularuñ şoñınca **yüz biñ** erile çıkdı [KE, 410-15].*

*anuñ altından ol köy ehli ve ayruk kavm ırılmadın geçerdı **yüz biñ** korkıyıla [KE, 471-6].*

*bize **yüz biñ** akça buyurdı [KE, 772-12].*

*eyegüleri ditrer tañrı ta‘ālā degme bir ditremeginden **yüz biñ** ferişte yaradur [KE, 9-2].*

*Fir‘avn çerisinde ayruk renkden artuk **yüz biñ** tamām kara at varıdı [KE, 411-1].*

*neçe ta‘ām yirisem **yüz biñ** meşakatıla iner [KE, 326-6].*

*ol gişiye **yüz biñ** çeri virdi [KE, 702-8].*

*ol mağāradan çıkdı **yüz biñ** meşakātıla deñiz katına inüp kayık içine segirdük [KE, 306-15].*

***yüz biñ** gişiyi bir ‘azāb birle helāk kıladum [KE, 874-3].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 310-13, 621-8, 866-8, 872-10.

***Yüz biñ** er gördüm-ise yüzüm dönemdüm [DKK, 277-6].*

KE’de *yüz biñ dañı on dört biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*tañrı ta ‘ālā Mūsāya ol keret **yüz biñ dañı on dört biñ** kelecı söyledi [KE, 376-9].*

KE’de *yüz biñ dañı yigirmi biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

***yüz biñ dañı yigirmi biñ** gişi bulun aldı [KE, 801-1].*

KE’de *yüz biñ dañı yigirmi biñ* sayısının sıfat olarak kullanıldığı 1 örneğe rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*pes Süleymān ol gün iki biñ deve ve yigirmi biş biñ sığır kamusı bislenmiş ve **dört yüz biñ** koyun boğazladı [KE, 645-14].*

KE’de *altı yüz biñ* sayısının 7 örnekte sıfat olarak kullanımları tespit edilmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

***altı yüz biñ** erile Beyte’l-Mukaddisi yıkmağa geldi [KE, 697-13].*

*anuñıla **altı yüz biñ** er varıdı [KE, 685-10].*

*benī İsrā’ıl meligi uş Bābil meligi Senhārīb **altı yüz biñ** erile geldi [KE, 685-12].*

*her gün **altı yüz biñ** gişi andan su içeridi [KE, 509-1].*

*ol gün bular **altı yüz biñ** gişiyidi [KE, 437-5].*

*pes Zü’l-Ḳarneyn ol yoksulları dañı çeri idindi tamām kırk biñ eridi andan kamu çerisin ‘arz eyledi pes tamām biñ biñ ve dañı dört yüz biñ eridi anuñ tokuz yüz biñ eridi dañı altmış biñ gendü çerisinden idi **altı yüz biñi** Dārā melik çerisiyidi ve kırk biñi ol yoksullarıdı kim ol uşak altunıyla bayımışdı [KE, 765-3].*

*ve bular ‘avrat ve oğlandan artuk **altı yüz biñ** savaş eriyidi [KE, 505-5].*

KE’de *altı yüz biñ dañı yidi yüz elli* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

bularuñ sağışı **altı yüz biñ dahı yidi yüz elli** gişiye irdi [KE, 489-6].

KE’de *altı yüz biñ biş yüz yetmiş yedi* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

ol Ya ‘kūb oğlanları yitmiş gişiden altı yüz biñ biş yüz yitmiş yedi savaş eri üremişidi [KE, 289-7].

KE’de *altı yüz biñ dahı yigirmi biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

Mūsā kavmı altı yüz biñ dahı yigirmi biñ gişiyidi [KE, 410-7].

KE’de 1 örnekte *altı yüz biñ biş yüz yitmiş yedi* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

Mışırdan Mūsāyla çıķduķda ol Ya ‘kūb oğlanları yitmiş gişiden altı yüz biñ biş yüz yitmiş yedi savaş eri üremişidi [KE, 289-7].

MN’de 1 örnekte *yidi yüz biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

nite kim benī Ġsrā’īl’de bir şālih [mūsilmān] er var-ıdı anı nā-ħaķ yire öldirdiler. anuñ-ķun [Haķ te ‘ālā] yidi yüz [biñ] kişi öldürdi [MN, 19b-14].

KE’de 1 örnekte *altı yüz biñ dahı yidi yüz elli* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

bularuñ sağışı **altı yüz biñ dahı yidi yüz elli** gişiye irdi [KE, 489-6].

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de *yigirmi biñ* sayısı 1 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

ben saña yigirmi biñ arturam eger atam oyanınca mühlet virürseñ pes şatan rāzī oldı tā atası oyanınca mühlet virdi ve ol gişiniñ eylügeni atasına bu qadardı kim yigirmi biñ akçayı artuq virdi ve atasın uykusından oyarmadı [KE, 482-11].

4.1.1.32.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *biñ üç yüz* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 1’inde *yıl* soyut ismi, 1’inde *gişi* somut ismi nicelenmiş karşılaşılan iki örnekte de sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de *biñ biş yüz* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de *biñ sekiz yüz* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de *biñ dahı yüz altmış üç* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. *Dahı* edatı ile kurulan söz konusu sayı grubu yapısı matematikte toplama işleminin dilbilgisel ifadesi şeklinde oluşturulmuştur. 1000 sayısına 163 sayısının eklenmesi şeklinde ifade edilerek *bin yüz altmış üç (1163)* sayısına işaret edilmiştir. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de *biñ biñ dahı dört yüz biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *gişi* somut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de *iki biñ* sayısına 6 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. 6 örneğin 2’sinde *yıl* soyut ismi nicelenmiş geri kalan 4 örnekte ise canlı kavram alanına işaret eden *gişi*, *er*; *deve* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir.

MN’de 1 örnekte *iki biñ* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek sıfat olarak kullanılmıştır. Somut ve sayılabilir *altun* ismini niceleyen *iki biñ* sayısı söz konusu örnekte gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de *iki biñ dahı iki yüz elli altı* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. *Dahı* edatı ile kurulan söz konusu sayı grubu yapısı matematikte toplama işleminin dilbilgisel ifadesi şeklinde oluşturulmuştur. 2000 sayısına 256 sayısının eklenmesi şeklinde ifade edilerek *iki bin iki yüz elli altı (2256)* sayısına işaret edilmiştir. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de *üç biñ* sayısına 3 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 2’sinde sıfat olarak kullanılırken 1’inde isim olarak kullanılmıştır. Sıfat olarak kullanıldığı örneklerin

birinde *yıl* soyut ismi, birinde ise *kürsî* somut ismi nicelenmiştir. İsim olduğu tek örnekte ise üzerine ek-fiilin belirli geçmiş zaman ekini alarak yüklem olarak kullanılmıştır.

KE'de *üç biñ yüz otuz yidi* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *yıl* soyut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır

KE'de *dört biñ* sayısına 18 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 4'ünde isim olarak kullanılırken, 14 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. İsim olduğu 4 örneğinde 3'ünde ek-fiilin geniş zaman ve belirli geçmiş zaman eklerini alarak yüklem olarak kullanılmıştır. Kalan 2 örnekte ise yükleme durum eki ile çekimlenmiştir.

Sıfat olduğu 14 örneğin tamamında somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. *Gişi, er, oğlan, rāhib; sığır* gibi canlı kavram alanına işaret eden isimler nicelendiği gibi *düger, üründü, kürsî, mihrāb, aqça* gibi cansız kavram alanına işaret eden isimler da *dört biñ* sayısı ile nicelenmiştir. Hepsinde ise gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

MN'de 1 örnekte *dört biñ* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek sıfat olarak kullanılmıştır. Somut ve sayılabilir *altun* ismini niceleyen *dört biñ* sayısı söz konusu örnekte gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE'de *biş biñ* sayısına 4 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmış ve *deve, gişi; kızıl* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. 841-9 örneğinde *biş biñ dağı birkaç* tamlama yapısı ile belirlilik düşürülmüş ve düşük derecede belirsizliğe işaret edilmiştir.

MN'de 1 örnekte *biş biñ* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnek *on* sayısı ile ikileme oluşturarak isim olarak kullanılmıştır. Somut ve sayılabilir *koyun* ismini niceleyen *biş biñ* sayısı abartı sayı olarak kullanılmış ve karşılaştırma yolu ile niceliği vermiştir.

KE'de *altı biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *kısrak* somut kavram alanını göstereni nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de *yidi biñ* sayısına 4 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. 1 örnekte *yıl* soyut ismi, 3 örnekte ise *cāzū* ve *gişi* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. 718-13 örneğinde *yidi biñ dağı anuñ üstüne* yapısı ile nicelik ikiye bölünmüş ve *yidi biñ kesin bir de üstüne belirsiz sayıda kişi kırıldı* anlamında *belirlilik+belirsizlik* biçimli ikilik yaratılmıştır. Özde bakıldığında düşük derecede belirsizliğe işaret edilmiştir denilebilir.

DKK'de *yidi biñ* 1 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *kaftan* somut ve sayılabilir ismi nicelenmiştir.

KE'de *sekiz biñ* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. Örneklerden birinde sıfat olarak diğerinde ise isim olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı örnekte tamlayanı

düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Sıfat olduğu örnekte ise *paygāmbar* somut ismi ile eş dizimli kullanılmıştır.

KE’de *on biñ* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. Örneklerden birinde sıfat olarak diğerinde ise isim olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Sıfat olduğu örnekte ise *koyun* somut ismi ile eş dizimli kullanılmıştır.

MN’de toplamda 1 örnekte *on biñ* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekte üzerine çıkma durum ekini alarak isimleşmiştir. Ayrıca söz konusu örnekte *biş* sayısı ile ikileme kurarak söz konusu ismin ortalama adedine işaret etmiş ve belirsizlik derecesi arttırılmıştır.

DKK’de 1 örnekte *on biñ* sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte somut, sayılabilir *koyun* ismi nicelenmiştir.

KE’de *on bir biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *gişi* somut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de *on iki biñ* sayısına 3 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin hepsinde *subaşı* somut ismi nicelenmiştir.

DKK’de 1 örnekte *on iki biñ* sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte somut, sayılabilir *kāfir* ismi nicelenmiştir.

DKK’de *on altı biñ* sayısının 2 örneğine rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin ikisinde de somut, sayılabilir *kāfir* ismi nicelenmiştir.

KE’de *on sekiz biñ* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin ikisinde de sıfat olarak kullanılmıştı ve *diş* ve *kulle* somut kavram alanını gösterenlerini nicelenmiştir.

KE’de 3 örnekte *yigirmi biñ* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin 2’sinde sıfat olarak kullanılırken 1’inde zarf olarak kullanılmıştır. Sıfat olarak kullanıldığı örneklerin birinde *yıl* soyut ismi diğerinde ise *akça* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. Zarf olarak kullanıldığı örnekte ise *artdur-* fiili ile eş dizimli kullanılmıştır.

DKK’de 1 örnekte *yigirmi biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte somut, sayılabilir *er yağı* ismi nicelenmiştir.

KE’de *yigirmi biş biñ* sayısına 2 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin ikisinde de sıfat olarak kullanılmış, *gişi* ve *sığır* somut, sayılabilir ve canlı kavram alanı içerisinde yer alan isimleri nicelenmiştir.

KE’de 4 örnekte *otuz biñ* sayısı tespit edilmiştir. Örneklerin 3’ünde sıfat olarak kullanılırken 1’inde isim olarak kullanılmıştır. Sıfat olarak kullanıldığı 3 örneğinde 2’sinde *yıl* soyut ismi, 1’inde ise *gişi* somut ismi nicelenmiştir. İsim olduğu örnekte ise

üzerine ek-fiilin geniş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır. 386-1 ve 521-11 örneklerinde ise *otuz biñ dahı birkaç (biñ)* yapısı ile belirlilik derecesi düşürülmüş ve düşük derecede belirsizliğe işaret edilmiştir.

DKK'de 1 örnekte *otuz biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte somut, sayılabilir *er yağı* ismi nicelenmiştir.

KE'de 2 örnekte *otuz üç biñ* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin ikisinde de sıfat olarak kullanılmış ve *gişi* somut ismi nicelenmiştir.

KE'de *otuz altı biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *kanat* somut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de 9 örnekte *kırk biñ* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin 6'sinde sıfat olarak, 3'ünde ise isim olarak kullanılmıştır. Sıfat olduğu örneklerin tamamında *gişi*, *er*; *boynuz*, *ayak* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. İsim olduğu örneklerin 1'inde üzerine ek-fiilin geniş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır, diğer iki örnekte ise yükleme ve yönelme durum eklerini almıştır.

DKK'de 1 örnekte *kırk biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte somut, sayılabilir *er yağı* ismi nicelenmiştir.

KE'de 3 örnekte *elli biñ* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmış ve *yapıcı*, *gişi*; *ağça* somut kavram alanını gösterenlerini nicelemiştir.

DKK'de 1 örnekte *elli biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte somut, sayılabilir *er* ismi nicelenmiştir.

KE'de *altmış biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır.

DKK'de 3 örnekte *altmış biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde somut, sayılabilir *kāfir* ve *er* isimleri nicelenmiştir.

KE'de *yitmiş biñ* sayısının 33 örnekte kullanımları tespit edilmiştir. Örneklerin 8'inde isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin 4'ünde ek-fiilin geniş zamanı ve belirli geçmiş zamanı ile çekimlenmiş ve yüklem olarak kullanılmıştır. Kalan 4 örnekte ise *yitmiş biñ*; yönelme, çıkma ve tamlayan durum ekleri ile çekimlenmiştir. İsim durum ekleri ile çekimlenmiş söz konusu örneklerin üçünde *ol* işaret sıfatı ile eş dizimli kullanım tespit edilmiştir.

KE'de *yitmiş biñ* sayısının soyut kavram alanını gösterenleri niceleyerek sıfat olarak kullanıldığı 6 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin tamamında *ferište* soyut ismi nicelenmiştir. 19 örnekte ise *yitmiş biñ* sayısı somut kavram alanını gösterenleri nicelemiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin 9'unda *gişi*, kalan örneklerde ise *savaşçı*, *oğlan*;

yüz, dil, ağız, kanat; hicāb, katre somut kavram alanını gösterenleri ile eş dizimli kullanılmıştır.

KE'de 4 örnekte *seksen biñ* sayısına rastlanmıştır. Örneklerin 1'inde isim olarak, 3'ünde ise sıfat olarak kullanılmıştır. İsim olduğu örnekte ek-fiilin belirli geçmiş zaman eki ile çekimlenip yüklem olarak kullanılmıştır. Sıfat olduğu örneklerin ise 2'sinde *er* ve *atlu* somut kavram alanını gösterenleri, 1'inde ise *yıl* soyut ismi nicelenmiştir.

DKK'de 1 örnekte *seksen biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte somut, sayılabilir *er* ismi nicelenmiştir.

KE'de *toğsan biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *oglan* somut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır.

DKK'de 1 örnekte *toğsan biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte somut, sayılabilir *yağı* ismi nicelenmiştir.

KE'de *yüz biñ* sayısına 14 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 13'ünde isimler nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır. 1 örnekte ise isim olarak kullanılmıştır. İsim olduğu örnekte *ol* işaret sıfatı ile eş dizimli ve yalın durumda kullanılmıştır. Sıfat olduğu örneklerin 6'sında *meşakkat, ferişte, korkı* soyut kavram alanını gösterenler, 7'sinde *gişi, er, çeri, akça, at* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. 411-1 örneğinde ise *tamām* ile eş dizim kurularak belirlilik derecesi artırılmış ve vurgulu hāle getirilmiştir.

DKK'de 1 örnekte *yüz biñ* sayısı sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte somut, sayılabilir *er* ismi nicelenmiştir.

KE'de *yüz biñ dağı on dört biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *keleci* somut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de *yüz biñ dağı yigirmi biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *gişi* somut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de *dört yüz biñ* sayısı 2 örnekte kullanılmıştır. Örneklerin 1'inde isim olarak kullanılmış. Söz konusu örnekte ek-fiilin belirli geçmiş zamanı ile çekimlenmiş yüklem olarak kullanılmıştır. 1 örnekte ise *koyun* somut ismi nicelenmiş sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de 7 örnekte *altı yüz biñ* sayısına rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 1'inde tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Kalan 6'örnekte ise insan kavram alanı içerisinde yer alan *gişi* ve *er* somut kavram alanını gösterenleri nicelenerek sıfat olarak kullanılmıştır.

KE'de *altı yüz biñ biş yüz yitmiş yedi* sayısı 1 örnekte kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *er* somut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de *altı yüz biñ dahı yigirmi biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *gişi* somut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır

KE’de *altı yüz biñ dahı yidi yüz elli* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *gişi* somut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır.

KE’de *altı yüz biñ biş yüz yetmiş yedi* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *savaş eri* somut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır.

MN’de 1 örnekte *yidi yüz biñ* sayısına rastlanmıştır. İlgili örnekte *kişi* somut ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *yidi yüz biñ* sayısı gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

KE’de *toğuz yüz biñ* sayısına 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte *er* somut ismi nicelenmiş, sıfat olarak kullanılmıştır.

Tablo 31. *Biñli Sayıların KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklıkları*

KE	İSİM		SIFAT		ZARF	
			somut	soyut		
<i>biñ üç yüz</i>	1		<i>gişi</i>	1	<i>yıl</i>	
<i>biñ biş yüz</i>				1	<i>yıl</i>	
<i>biñ sekiz yüz</i>				1	<i>yıl</i>	
<i>biñ dahı yüz altmış üç</i>				1	<i>yıl</i>	
<i>iki biñ</i>	4		<i>gişi, er; deve</i>	2	<i>yıl</i>	
<i>iki biñ dahı iki yüz elli altı</i>				1	<i>yıl</i>	
<i>üç biñ</i>	1	1	<i>kürsi</i>	1	<i>yıl</i>	
<i>üç biñ yüz otuz yedi</i>				1	<i>yıl</i>	
<i>dört biñ</i>	4	14	<i>gişi, er, oğlan, rāhip; sığır; düger, üründü, kürsī, mihrāb, akça</i>			
<i>biş biñ</i>	4		<i>deve, gişi; kızıl</i>			
<i>altı biñ</i>	1		<i>kısrağ</i>			
<i>yidi biñ</i>	3		<i>cazu, gişi</i>	1	<i>yıl</i>	
<i>sekiz biñ</i>	1	1	<i>peygāmbar</i>			
<i>on biñ</i>	1	1	<i>ķayun</i>			
<i>on bir biñ</i>	1		<i>gişi</i>			
<i>on iki biñ</i>	3		<i>subaşı</i>			
<i>on sekiz biñ</i>	2		<i>diş, kulle</i>			
<i>yigirmi biñ</i>	1		<i>akça</i>	1	<i>yıl</i>	1
<i>yigirmi biş biñ</i>	2		<i>gişi, sığır</i>			

<i>otuz biñ</i>	1	1	<i>gişi</i>	2	<i>yıl</i>
<i>otuz üç biñ</i>		2	<i>gişi</i>		
<i>otuz altı biñ</i>		1	<i>kanat</i>		
<i>kırk biñ</i>	3	6	<i>gişi, er; boynuz, ayak</i>		
<i>elli biñ</i>		3	<i>yapıcı, gişi, akça</i>		
<i>altmış biñ</i>	1				
<i>yitmiş biñ</i>	8	19	<i>gişi, savaşçı, oğlan; dil ağız, kanat; hicāb, katre</i>	6	<i>ferişte</i>
<i>seksen biñ</i>	1	2	<i>er, atlu</i>	1	<i>yıl</i>
<i>toksan biñ</i>		1	<i>oğlan</i>		
<i>yüz biñ</i>	1	7	<i>gişi, er, çeri; at, akça</i>	6	<i>meşakkat, ferişte, korkı</i>
<i>yüz biñ dağı yigirmi biñ</i>		1	<i>gişi</i>		
<i>dört yüz biñ</i>	1	1	<i>koyun</i>		
<i>altı yüz biñ</i>		7	<i>gişi, er, çeri</i>		
<i>altı yüz biñ dağı yigirmi biñ</i>		1	<i>gişi</i>		
<i>altı yüz biñ biş yüz yetmiş yedi</i>		1	<i>savaş eri</i>		
<i>altı yüz biñ dağı yidi yüz elli</i>		1	<i>gişi</i>		
<i>toğuz yüz biñ</i>	1				
TOPLAM	24	93		25	1

MN	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>iki biñ</i>	1	<i>altun</i>		
<i>dört biñ</i>	1	<i>altun</i>		
<i>biş biñ</i>	1			
<i>on biñ</i>	1			
<i>yidi yüz biñ</i>	1	<i>kişi</i>		
TOPLAM				

DKK	İSİM		SIFAT		ZARF
		somut		soyut	
<i>yidi biñ</i>	1	<i>kaftan</i>			
<i>on biñ</i>	1	<i>koyn</i>			
<i>on iki biñ</i>	1	<i>kāfir</i>			
<i>on altı biñ</i>	2	<i>kāfir</i>			
<i>yigirmi biñ</i>	1	<i>er yağı</i>			
<i>otuz biñ</i>	1	<i>er yağı</i>			
<i>kırk biñ</i>	1	<i>er yağı</i>			
<i>elli biñ</i>	1	<i>er</i>			
<i>altmış biñ</i>	3	<i>kāfir, er</i>			
<i>seksen biñ</i>	1	<i>er</i>			
<i>toksan biñ</i>	1	<i>yağı</i>			
<i>yüz biñ</i>	1	<i>er</i>			
TOPLAM					

KE			MN			DKK		
isim	sıfat	zarf	isim	sıfat	zarf	isim	sıfat	zarf
	soyut+somut			soyut+somut			soyut+somut	
<i>biñ üç yüz</i>	1+1							
<i>biñ biş yüz</i>	0+1							
<i>biñ sekiz yüz</i>	0+1							
<i>biñ dağı yüz</i>	0+1							
<i>iki biñ</i>	4+2			1+0				
<i>iki biñ dağı iki yüz elli altı</i>	0+1							
<i>üç biñ</i>	1	1+1						
<i>üç biñ yüz otuz yedi</i>		0+1						
<i>dört biñ</i>	4	14+0		1+0				
<i>biş biñ</i>		4+0	1					
<i>altı biñ</i>		1+0						
<i>yidi biñ</i>		3+1					1+0	
<i>sekiz biñ</i>	1	1+0						
<i>on biñ</i>	1	1+0	1				1+0	
<i>on bir biñ</i>		1+0						
<i>on iki biñ</i>		3+0					1+0	

on altı biñ								2+0	
on sekiz biñ		2+0							
yigirmi biñ		1+1	1					1+0	
yigirmi biş biñ		2+0							
otuz biñ	1	1+2						1+0	
otuz üç biñ		2+0							
otuz altı biñ		1+0							
kırk biñ	3	6+0						1+0	
elli biñ		3+0						1+0	
altmış biñ	1							3+0	
yitmiş biñ	8	19+6							
seksen biñ	1	2+1						1+0	
toğsan biñ		1+0						1+0	
yüz biñ	1	7+6						1+0	
yüz biñ dağı		1+0							
yigirmi biñ									
dört yüz biñ	1	1+0							
altı yüz biñ		7+0							
altı yüz biñ dağı		1+0							
yigirmi biñ									
altı yüz biñ		1+0							
biş yüz yetmiş yedi									
altı yüz biñ dağı yidi yüz elli		1+0							
yidi yüz biñ						1+0			
toğuz yüz biñ	1								
TOPLAM	24	93+25	1	2	3+0	-	-	15+0	-

4.1.2. Ölçü Birimleri

Uzlaşa ile kabul görmüş ölçü gösteren sözcükler, ölçü ile ilgili verilmek istenen bilginin net ve herkes için geçerli sınırlarını çizer.

İnsanlar öncelikli olarak ulaşabilecekleri ve kolaylıkla kullanabilecekleri ilk ölçü aracı olarak vücutlarını ve onun bölümlerini kullandılar. Göz, ağız, kol, dirsek, el, avuç, parmak, tırnak, kucak, ayak, boy gibi vücut parçaları ve vücudun kendisi *antrometrik* ölçü birimleri olarak adlandırıldı (Küçük, 2019).

Eski Türkçede, ölçü sistemiyle ilgili bilgilere çoğunlukla Budist metinlerde rastlanmış ve ilgili ölçü birimlerinin Çin etkisi ile oluşturulduğu görülmüştür. DLT’te *akım, batman, çığ, karsağ, oktam, tike, yıgaç* vb. ölçü birimleri tespit edilmiştir (Özyetgin, 2003). Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ise İslam dünyası ile kurulan yakın ilişkiler sebebi ile *dirhem, kantar, miskal, denk okka, batman, kırat; merhale, fersah, parmak, kulaç, arşın, endaze; evlek, zirakare* gibi ölçü birimleri dilimize girmiştir. Sonrasında Batı ile kurulan yakın ilişkiler sonucunda ise önce zaten kullanılan ölçü birimlerine Batı’da karşılık aranmış sonra da metrik sisteme geçilmiştir (Sarıca, 2010).

Türkiye’de en yaygın ve uzun süre kullanılan uzunluk ölçü birimi *arşındı*. Parmak ucundan başlayıp dirseğe kadarki uzunluk *arşın* olarak adlandırıldı. Arşın, “çarşı arşını” ve “mimar arşını” olmak üzere ikiye ayrıldı. Çarşı arşını, 68 santimetreye eşitti ve sekizde birine *rubu*, on altıda birine ise *kerah* dendi. Çiftçiler tarafından kullanılması nedeniyle “zira” da denilen mimar arşını ise 75,7 santimetreye eşitti. Ziranın yarısı *kadem*, 2,5 katı *kulaç* olarak adlandırılırdı. Kumaş ölçümünde kullanılan *endaze* ise 60 santimetreye eşitti. Kullanılan temel ağırlık ölçü birimi ise *dirhem* idi. 70 arpa tanesinin ağırlığı olarak hesaplanan *dirhem* 3,2 grama eşitti. 400 *dirhem* 1 *okka*, 2 *okka* da 1 *batman*, 44 *okka* 1 *kantara* eşit idi. *Miskal, kırat, kile, kutu, şinik* ise diğer kullanılar ağırlık ölçüm birimleri idi (Şenel, 2011).

Ancak insana dayalı bu ölçüm araçları, ölçülen insana bağlı bir ölçüm değeri verdiği için zamanla güvenilirliği azaldı ve ticaretin de gelişip yayılmasıyla uluslararası geçerli bir ölçüm sistemine ihtiyaç arttı. Ayrıca *parmak, el, arşın, dirhem, kulaç* gibi ölçü birimleri aralarında ilgi ve bağlantı bulunmadığı için birbirlerine dönüştürüleliyordu. Örneğin Osmanlı Devleti döneminde karşılaşılan ölçü birimleri çok çeşitli idi ve aynı yerin farklı bölgelerinde, yörelerinde ve hatta köyden köye dahi değişik değerlere sahip olabiliyordu. Fethedilen bölgelerde hâlihazırda kullanılan ölçü birimlerinin kullanılmaya devam edilmesine izin veriliyordu. Bu da zaten çok çeşitli olan ölçü birimlerinin daha da çeşitlenip daha çok karışıklığın çıkmasına sebebiyet veriyordu (Taşkın, 2008).

Bu sebeplerle öncelikle dünya üzerinde bulunan mevcut tüm ağırlık ve ölçü sistemleri uluslararası antlaşmalarla birbirlerine bağlanarak ortak bir ağırlık ve ölçü sistemi kabul edildi. 20 Mayıs 1875 tarihinde 48 ülke tarafından imzalanan *Metre*

Anlaşması'na göre uzunluk birimi olarak *metre*, kütle birimi olarak *kilogram*, zaman birimi *saniye*, elektrik akımı birimi *amper*, sıcaklık birimi *kelvin*, madde miktarı birimi *mol* ve ışık şiddeti birimi olarak da *candela* belirlendi. Osmanlı'da ise 1930 yılında çıkarılan Ölçüler Yasası ile *metre sistemi* kullanılmaya başlandı (Şenel, 2011).

Bunların yanında günlük hayat içerisinde toplumun kendi içerisinde geliştirdiği ve bir uzlaşıya vardığı çeşitli ölçü birimleri de kullanılmış ve kullanılmaktadır: *eşek sudan gelinceye kadar, gavur ölüsü, bir demet, bir tutam, tepeleme çay kaşığı, bir kibrit kutusu* gibi.

4.1.2.1. Uzunluk

4.1.2.1.1. Arşun

4.1.2.1.1.1. Tür Özelliklerine Göre

Türkçe Sözlük'te *arşun*, eski bir isim olarak gösterilmiş ve yaklaşık 68 cm'ye eşit olan uzunluk ölçüsü olarak tanımlanmış ve bu isimden türemiş *arşınlama* ve *arşınlamak* yapılarını da madde başı olarak tanımlanmıştır (2011, s. 157). Yukarıda da izah edildiği gibi eski ölçü birimlerinin yerden yere, kişiden kişiye, ölçüm nesnesinden nesnesine değişmesine bağlı durumları **arşun** ölçü biriminin Türkçe Sözlük'teki tanımında da kendini göstermiş ve sözlükte *yaklaşık* ifadesi kullanılmıştır. Nişanyan sözcüğün Orta Farsçada *dirsek, ön kol* anlamlarına gelen ve *2.40 cm civarında ölçü birimi* için kullanılan *arişn* sözcüğünde geldiği belirtmiş ve Avestca'da *dirsek* anlamına gelen *arəthna* sözcüğüyle eş kökenli olduğunu söylemiştir (<https://www.nisanyansozluk.com> , erişim tarihi 21.04.2024). Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde yazar Mehmet Erkal “dirsekle orta parmak ucu arasındaki kısım” biçiminde tanımlanmıştır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/>, erişim tarihi 06.11.2024).

Aşağıda çalışmaya malzeme olan eserlerde *arşun* nicelik işaretleyicisinin durumları değerlendirilmiştir.

KE'de 66 örnekte *arşun* ölçü biriminin tanıkları tespit edilmiştir. Örneklerin 35'sinde isim olarak, 13'ünde sıfat olarak ve 18 örnekte de zarf olarak kullanılmıştır. DKK'de ise 1 örnekte kullanım örneği tespit edilmiştir. İlgili örnekte sıfat olarak kullanılmıştır.

İsim Olarak Kullanımları

KE’de *arşun* 36 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin 6’sında *iç* ismi ile tamlama ilişkisi kurmuş ve tamlayan olarak kullanılmıştır. 1 örnekte *kadar* edatı ile eş dizimli kullanılmıştır. Kalan 28 örnekte ise üzerine ek-fiilin geniş zamanını ya da belirli geçmiş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekler aşağıdaki gibidir.

anuñ giñligi dokuz arşun ola dört arşun içinde ve yüksekligi Mūsā boyınca ola [KE, 489-2].

kilidden biş arşun kadar yoqaru qapunuñ küregi [KE, 771-13].

ol qal ‘anuñ qapusında iki birgos her birisinüñ giñligi iki yüz arşun [KE, 772-5].

ol köşk içinde altundan bir taht eyledi uzunı seksen arşun ini kırk arşundur [KE, 883-4].

ol tahtuñ giñligi sekisen arşun içindeyidi ve yüksekligi sekisen arşunıdı [KE, 654-6].

pes gördük bir ‘azīm ulu mağāra ini yigirmi arşun ve yoqaru yüksekligi el[l]i arşundur [KE, 304-15].

tahtuñ uzunı otuz arşun ve ini on arşunıdı [KE, 264-8].

Aşağıdaki örnekte *üç arşun iki arşun* ikileme yapısı ile belirsizlik derecesi artırılmış ve ortalama bir niceliğe işaret edilmiştir.

tābūt şimşār ağacından idi ve anuñ giñligi üç arşun iki arşun içindeyidi [KE, 554-5].

KE’de rastlanan diğer örnekler: 305-2, 305-13, 488-3, 488-8, 502-4, 764-8, 771-8, 771-13, 772-5, 883-4.

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de 13 örnekte *arşun* sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin 5’inde somut kavram alanını gösterenler nicelenirken kalan 8 örnekte soyut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. DKK’de ise 1 örnekte *arşun* sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

bir direkden birisine **on arşun** yir kodılar [KE, 653-10].

bir sakıdan birisine **on arşun** yüksekligiyidi [KE, 634-14].

Mūsā geldi **on arşun** kāmētidi ve **on arşun** dahı ‘aşāsıyidi ve **on arşun** dahı yoķaru segirdi [KE, 501-15].

ol ıar yol iıre **yüz arşun** yir ıadar yöridük [KE, 306-11].

on biş arşun yoķaru cümle ıağdan su geıdı [KE, 109-3].

pes gördük bir ulu zır-zemın ıayadan ıazılmış yüz arşun uzunı ve **ırır arşun** ini ve **yüz arşun** yüksekligi [KE, 305-9].

zır-zemın yavlaı aydıñ ve aydıñlıı bir delükden gelür kim anuñ ini iki arşun ve yüksekligi zır-zemın iıinden **üı arşun** yoķaru [KE, 305-13].

KE’de rastlanan diğer örneķler: 764-8, 771-13, 942-5.

ol kâfirüñ altmış arşun kāmēti var-idi [DKK, 202-12].

Zarf Olarak Kullanımlar

KE’de *arşun* 18 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Örneķlerin 3’ünde *ıl-* fiili, kalan 15 örnekte ise *ol-* fiili nicelik aıısından *arşun* ile eş dizimli kullanılmıştır. İlgili örneķler aşığıdaki gibidir.

anuñ giñligi **doıuz arşun** ola dört arşun iıinde ve yüksekligi Mūsā boyınca ola [KE, 489-2].

anuñ giñligin **yitmiş arşun** ıla [KE, 488-15].

anuñ uzunı **dört yüz arşun** ve ini **iki yüz arşun** olsun [KE, 764-5].

bir altun direk üzere dike anuñ uzunı **yitmiş arşun** ola [KE, 488-10].

degme direk uzunı **ırır arşun** ola [KE, 488-1].

her ayaıuñ uzunluıı **üı arşun** ola [KE, 488-9].

her direıüñ uzunı **ırır arşun** ola [KE, 488-5].

her evüñ giñligi **ırır arşun** ola [KE, 488-7].

her ıonıanuñ giñligi **dört arşun** ola dört arşun iıinde [KE, 488-8].

KE’de rastlanan diğer örneķler: 103-5, 103-14, 764-6.

4.1.2.1.1.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de 66 örnekte *arşun* ölçü biriminin tanıkları tespit edilmiştir. Örneklerin 35’inde isim olarak, 13’ünde sıfat olarak ve 18 örnekte de zarf olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı 35 örneğin 6’sında *iç* ismi ile tamlama ilişkisi kurmuş ve tamlayan olarak kullanılmıştır. 1 örnekte *kadar* edatı ile eş dizimli kullanılmıştır. Kalan 28 örnekte ise üzerine ek-fiilin geniş zamanını ya da belirli geçmiş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır. *Uzunluk*, *en* ve *yükseklik* boyut isimleri ile eş dizimli kullanımları tespit edilmiştir. 554-5 örneğinde *üç arşun iki arşun* ikileme yapısı ile nicelikte belirlik derecesi düşürülmüş ve ortalama bir ölçüye işaret edilmiştir. Ayrıca 771-13 örneğinde de *bir arşun kadar* tamlama yapısı yine belirsizlik derecesini arttırmış ve ortalama bir niceliğe işaret edilmiştir.

KE’de 13 örnekte *arşun* sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin 5’inde somut *yir*, *kāmet*, ‘*asā*, *düger* isimleri nicelenirken kalan 8 örnekte *yukaru*, *yükseklik* ve *in* soyut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. Söz konusu isimlerin tamamı ölçülebilir isimlerdir. 18 örnekte ise *arşun* zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin 3’ünde *kıl*- fiili, kalan 15 örnekte ise *ol*- fiili nicelik açısından *arşun* ile eş dizimli kullanılmıştır.

DKK’de *arşun* ölçü birimine 1 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örnekte ise *kāmet* somut, ölçülebilir ismi önüne gelmiş, uzunluk bakımından niceliğe işaret edip sıfat olarak kullanılmıştır.

Tablo 32. *Arşun Ölçü Biriminin KE ve DKK’de Kullanım Sıklığı*

KE	İSİM		SIFAT		ZARF	
	somut		soyut			
<i>arşun</i>	35	5	<i>yir, kāmet,</i> <i>‘asā, düger</i>	8	<i>yukaru,</i> <i>yükseklik, in</i>	18

DKK	İSİM		SIFAT		ZARF	
	somut		soyut			
<i>arşun</i>	1		<i>kāmet</i>			

4.1.2.1.2. *Ferseng/Fersenk*

Farsçadan ödünçleme olan *ferseng/fersenk* yaklaşık 5 kilometreye denk gelen ölçünün ismidir. Arapçaya *fersah* olarak geçmiştir ve 3 millik uzaklığı karşılamaktadır (Ayverdi ve Topaloğlu, 2010, s. 378).

Ferseng/fersenk ölçü birimine yalnızca KE’de rastlanmıştır. DKK ve MN ise örnekleri tespit edilmemiştir.

4.1.2.1.2.1. Tür Özelliklerine Göre

KE’de *ferseng/fersenk* ölçü biriminin 27 örnekte kullanımları tespit edilmiştir. Söz konusu örnkelerin 3’ünde isim olarak, 22’sinde sıfat olarak ve 2 örnekte ise zarf olarak kullanılmıştır.

İsim Olarak Kullanımları

KE’de 3 örnekte *ferseng/fersenk* ölçü birimi isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin birinde isim tamlamasının tamlayanı olarak, birinde tamlananı olarak kullanılmıştır. Bir örnekte ise *kadar* edatıyla birlikte kullanılmış ve aşağı-yukarı, belirsiz bir niceliğe işaret etmiştir. İlgili Örnekler aşağıdaki gibidir.

*bir çeri konmuş **bir ferseng** kadarı yakın* [KE, 662-15].

*habar degdi bize kim Süleymānuñ çerisi yüz ferseng yiridi **yigirmi biş fersengi** cinnileruñ ve yigirmi biş ādemileruñ ve yigirmi biş vahşıluñ ve yigirmi biş kuşlarınuñ* [KE, 612-3].

*seytānlar Süleymān için bir döşek dokıdılar ululuğı **bir ferseng** içindeydi* [KE, 611-10].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de 22 örnekte *ferseng/fersenk* ölçü birimi sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 20’sinde *yir* somut ismi, 1’inde *yol* somut ismi nicelenmiştir. 1 örnekte ise *giñ* soyut ismi nicelenmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*andağı zāhidler ve ‘ābidler yayan ve yalın ayak İbrāhīmi **dört ferseng** yir göndürdiler* [KE, 240-5].

*andan şoñra tañrı ta ‘ālā evvelki gök üstinde bir deñiz yaratdı anuñ derinligi **üç fersenk** yir-durur* [KE, 33-9].

*anı tamām yimedın Ken ‘āna irdi ve ol **seksen ferseng** yiridi [KE, 286-2].*

*anuñ yüksekligi **iki fersenk** yolıdı [KE, 189-4].*

*degme bir kapudan birisine degin **bir ferseng** yir-durur [KE, 35-8].*

*Mūsā karañu dün içinde karınca yörüdügün **on ferseng** yirden görüridi [KE, 433-5].*

*Mūsānuñ çerisi **bir ferseng** yir içindeyidi [KE, 501-12].*

*ol ırmağın ini **üç ferseng** yiridi [KE, 310-7].*

*ol kuyu Ürdünde Mısrıla Medyen arasında yol üstindeyidi ve Ya ‘kūb evinden aña **üç ferseng** yiridi [KE, 232-7].*

*tañrı gök feriştelere buyurdı kim Mūsānuñ çevresinden **dört ferseng** yir gelüp ‘arz oluñ [KE, 422-2].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 505-4, 612-3, 659-8, 660-1, 750-3, 769-12, 772-5, 882-13, 886-15.

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de *ferseng/fersenk* 2 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde *var* ve *kaldı* yüklemelerini niceliksel olarak tamamlamıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*ādemiden ve cinnīden ve dīvden ve kuşlardan ve geyiklerden şol kadar dirildi kim çeri yir[i] **yüz ferseng** varıdı [KE, 647-7].*

*pes andan gitdük Semerķanda **yidi ferseng** kaldıydı düşdük [KE, 772-11].*

4.1.2.1.2.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de 3 örnekte *ferseng/fersenk* ölçü birimi isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin birinde isim tamlamasının tamlayanı olarak, birinde tamlananı olarak kullanılmıştır. Bir örnekte ise *kadar* edatıyla birlikte kullanılmış ve aşağı-yukarı, belirsiz bir niceliğe işaret etmiştir.

KE’de 22 örnekte *ferseng/fersenk* ölçü birimi sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 20’sinde *yir* somut ismi, 1’inde *yol* somut ismi nicelenmiştir. 1 örnekte ise *giñ* soyut ismi nicelenmiştir. Örneklerin tamamında ölçülebilir isimler nicelenmiştir. 660-1 örneğinde *bunca ferseng* ve *çok ferseng* kullanımlarıyla belirli bir nicelik değerine işaret

edilmemiş, ortalama ve belirsiz bir niceliğe işaret edilmiştir. Söz konusu örnekte vurgulanmak istenen de herhangi bir niceliksel değer değildir zaten, bağlamda daha önceden bahsi geçmiş belirli bir alana işaret amaçlanmıştır.

KE’de *ferseng/fersenk* 2 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde *var* ve *kaldı* yüklemelerini niceliksel olarak tamamlamıştır. Her iki örnekte de daha önceden belirlenmiş hedefle hâlihazırda bulunan nokta arasındaki mesafeye işaret edilmiştir.

Tablo 33. *Ferseng/Fersenk Ölçü Biriminin KE’de Kullanım Sıklığı*

KE	İSİM		SIFAT		ZARF	
	somut		soyut			
<i>ferseng</i>	3	21	<i>yir, yol</i>	1	<i>giñ</i>	2

4.1.2.1.3. *Karış*

4.1.2.1.3.1. Tür Özelliklerine Göre

Türkçe Sözlük’te *karış* nicelik işaretleyicisi, “parmakla birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık” biçiminde tanımlanmıştır (2011, s. 1331). Clauson, *karış* kelimesinin başta *silah* anlamında kullanıldığını sonra ölçü birimi ismi olarak kullanılmaya başlandığını ve **kar-* köküne dayandığını düşünmektedir. Araştırmacı tanımını ise, “iki yana açılmış başparmak ve küçük parmağın ucu arasındaki mesefe” olarak yapmıştır (1972, s. 645). Gülensoy eserinde sözcüğün *karı-* fiiline *-ş* fiilden isim yapan ekin getirilmesiyle oluştuğunu ifade etmiştir (2007, s. 470). Nişanyan, ismin ET *eklemek* anlamına gelen *kar-* fiiline ET *+Iş* ekinin getirilmesiyle oluştuğunu düşünmektedir. (<https://www.nisanyansozluk.com> , erişim tarihi 21.04.2024).

Aşağıda çalışmaya malzeme olan eserlerde *karış* nicelik işaretleyicisinin durumları değerlendirilmiştir.

İsim Olarak Kullanımları

KE’de 3 örnekte *karış*, isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin 2’sinde üzerine ek-fiilin geniş zamanını ve 1’inde ek-fiilin belirli geçmiş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

kiremüt uzunı bir buçuk arşun ve kalınlığı bir karış [KE, 772-7].

ol kilidüñ dili bir zencirle aşılmış kim uzunı sekiz arşun ve yoğunluğu dört karış [KE, 772-1].

pes birisinüñ boyı bir buçuk karışdı [KE, 772-10].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE ve DKK'de 1'er örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. KE'de *uzun* soyut ismini nicelerken DKK'de rastlanan örnekte *sıfat+isim* yapısından oluşan bir tamlama yerine *isim+sıfat* yapıyla bir isnat grubu kurulmuştur. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

burnın karışladılar bir buçuk karış uzunıdı [KE, 715-7].

toğuz kara gözlü, örme saçlu, elleri bileğinden kınalı, parmakları nigarlı, boğazları bir karış kâfir kızları, al şarabı altun ayağ-ile kalın Oğuz biglerine gezddürürler-idi [DKK, 123-3].

4.1.2.1.3.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de *karış*, 3 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin 2'sinde üzerine ek-fiilin geniş zamanını ve 1'inde ek-fiilin belirli geçmiş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır.

KE ve DKK'de 1'er örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. KE'de *uzun* soyut ismini nicelerken DKK'de rastlanan örnekte *kâfir kızları* tamalama yapısı ile eş dizimli kullanılmıştır.

Tablo 34. *Karış Ölçü Biriminin KE ve DKK'de Kullanım Sıklığı*

KE	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>karış</i>	3		<i>uzun</i>	1

DKK	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>karış</i>	1	<i>kız</i>		

4.1.2.1.4. *Mīl*

4.1.2.1.4.1. Tür Özelliklerine Göre

Türkçe Sözlük'te Fransıca *mille sözcüğünden alıntı* olduğu belirtilen *mīl* nicelik işaretleyicisi, “Karada 1609, denizde 1852 metre olarak kabul edilen bir uzaklık ölçü birimi” olarak tanımlanmıştır (2011, s. 1682). Ayverdi ve Topaloğlu, sözcüğün Latince'den Arapçaya geçtiğini ifade etmişlerdir (2010, s. 823). Seyhan, *mīl*'in 4000 kademe ya da 1200 yığaça eş değer olduğunu belirtmiştir (2007, s. 132). Nişanyan'da sözcüğün Latince'de 1400 metre kadar bir mesafe bildiren ölçü birimi *milla*'dan alıntı olduğu ki bu sözcüğün de yine Latince *bin adım* anlamına gelen *mille passus*'tan türediği söylenmiştir (<https://www.nisanyansozluk.com> , erişim tarihi 21.014.2024). Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde madde yazarı Cengiz Kallek, Latince'den alınan sözcüğün “ Roma ordusunun –her iki ayakla birer tane olmak üzere- 1000 çift adımda yürüdüğü mesafe” olarak tanımlanmıştır (<https://islamansiklopedisi.org.tr> , erişim tarihi 06.11.2024).

KE'de *mīl* ölçü birimine 10 örnekte rastlanılmıştır. Örneklerin 7'sinde isim olarak, 3'ünde ise sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin tamamında *bir*, *iki* ve *üç* sayıları ile eş dizimli kullanımlar tespit edilmiştir. DKK ve MN ise hiçbir kullanım örneğine rastlanmamıştır.

İsim Olarak Kullanımları

KE'de *mīl* 7 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin 6'sında *kadar* edatıyla eş dizimli kullanılırken 1'inde isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bir tağları varıdı aña Felc dirleridi ve yüksekligi **bir mīl** kadarı gökden yaña ağmışıdı ve ol tağ üzere 'anķā yirlenmişidi [KE, 308-7].*

*bularuñ başı üzerine **bir mīl** kadarı 'azāb indürdi [KE, 868-3].*

*İbnü 'Abbās eyitdi **bir miliñ** yarısından eyrek idi kim başlarına (4) yakın gelmişidi [KE, 868-3].*

*ķavmı şehrinden **birkaç mīl** kadarı ırağıdı [KE, 932-11].*

*Mukātil kim ol bir kızılca kuşdur tañrı subhāne ve ta 'ālā anı viribidi kim bularuñ üzere **bir mīl** kadarı yığardı [KE, 507-3].*

*ta 'āmi konuqsuz yimezdi ve **bir mīl** ve **iki mīl** kadar konuq bulam mı diyü giderdi* [KE, 193-15].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE'de *mīl* 3 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin üçünde de *yir* somut ismi ile eş dizimli kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*İshākuñ boğazlanduğı yir Eylayā evinden **iki mīl** yiridi* [KE, 152-13].

*pes atlarına binüp çıkdılar hattā kim şehirden **üç mīl** yir ırak gitdiler* [KE, 886-12].

*Süleymān anuñ sözünü **üç mīl** yirden işitdi* [KE, 618-14].

4.1.2.1.4.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de *mīl* 7 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin 6'sında *kadar* edatıyla eş dizimli kullanılmıştır. Bu eş dizim özelliğinin sonucu olarak söz konusu 6 örneğin 5'inde nicelikte belirlilik düşmüştür. Buna ek olarak 932-11 örneğinde bir de *birkaç mīl kadar* tamlama yapısı kullanılarak belirsizlik derecesi daha da arttırılmıştır. 868-3 örneğinde ise belirtili isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılmış, ölçülebilir, belirlenebilir bir niceliğe işaret edilmiştir. 193-15 örneğinde ise *ikileme + kadar edatı* [*bir mīl ve iki mīl kadar*] yapısı ile belirliği düşünme yollarından bir diğeri kullanılmıştır. Örneklerin tamamında *bir* ve *iki* sayıları ile eş dizim kurularak ölçüye işaret edilmiştir.

KE'de *mīl* 3 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin üçünde de *yir* somut ismi ile eş dizimli kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde *iki* ve *üç* sayıları ile niceliğin ölçü değerine işaret edilmiştir.

Tablo 35. *Mīl Ölçü Biriminin KE'de Kullanım Sıklığı*

KE	İSİM		SIFAT	ZARF
	somut		soyut	
<i>mīl</i>	7	3	<i>yir</i>	

4.1.2.2. Ağırılık

4.1.2.2.1. Avuç

4.1.2.2.1.1. Tür Özelliklerine Göre

Sıfat Olarak Kullanımları

Sıfat olarak kullanımlarına KE’de 11 örnekte rastlanan *avuç* nicelik işaretleyicisinin örnekleri aşağıdaki gibidir.

*andan **bir** avuç toprak aldı [KE, 110-1].*

***bir** avuç toprak aldı ol Zü'l-Ḳarneyn getirdüğü taşuñ üstine koydı [KE, 777-7].*

*cebra'ıl firdevs uçmağınuñ kerübî ve muḳarreb feriştelere bile indi Muḥammedi Muştāfā kabri yirinden **bir** avuç toprak aldı ve ol gün içinde ol toprak yavlaḳ aḳ ve arıydı [KE, 45-5].*

*cebra'ılı viri-bidi kim yirden bir avuç toprak getüre kaçan cebra'ıl yire indi kim **bir** avuç toprak ala [KE, 44-7].*

*daḥı bir gün geldi kapuyı açdı gördi kim **bir** avuç ḥurmā yine alınmış [KE, 27-9].*

*eliyle **bir** avuç toprak aldı ve eyitdi işbu Nūḥ oğlu Sāmuñ toprağıdur eger dilerseñüz sizüñ içün diri kılayın [KE, 830-11].*

*her kim andan **bir** avuç su içdi nitekim tañrı buyırmışdı yüregi kavî oldu ve 'ıymānı düriüst oldu selāmathıgıla ol ırmağı geçdi ve ol **bir** avuç su anuñ içmegine ve götürmegine ve atına yetdi [KE, 560-8].*

*Muḥam-med Muştāfā sav Bedr Ḥuneyn savaşından **bir** avuç doprağı düşman üzere atdı ve düşman çerisi sındı [KE, 565-10].*

*üç gün içinde anuñ kamusın bir bızağı eyledi andan ol **bir** avuç doprağı anuñ üstine bıraḳdı pes dirilip möledi ve yöridi [KE, 436-5].*

*Yemen[e] varan atlu **bir** avuç çekürge getürdi [KE, 401-9].*

Zarf Olarak Kullanımları

Zarf olarak kullanımlarına KE’de 6 örnekte rastlanan *avuç* nicelik işaretleyicisinin örnekleri aşağıdaki gibidir.

*cebrā'ıl atınuñ toynağı degdügi dopraḳdan **bir** avuç aldı [KE, 433-14].*

*her gün ol ferişte maşrıḳda yidinci deñiz üstindeki karañulıḳdan **bir** avuç alur mağribdeki yidinci deñiz üzerine ḳor [KE, 37-5].*

*kapuyu açdı gördi ol hurmādan **bir** avuç alınmış ikinci gün vardı gördi **bir** avuç yine alınmış [KE, 27-3].*

*melekü'l-mevt el urdı yirüñ dört bucağından cümle yir yüzünñ yokargı katın-dan çorağından balçığından kızılından karasından ve ağından yazısından ve tağından **bir** avuç aldı [KE, 44-13].*

*ol karañulıkdan **bir** avuç k[e]ndü avuçıla alur mağrube yüz dutar pes ol karañulıķ anuñ barmaqları arasından az az çıkar [KE, 37-1].*

4.1.2.2.1.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

Avuç nicelik işaretleyicisi yalnızca KE'de 17 örnekte tespit edilmiştir. Örneklerin 11'inde sıfat olarak, 6'sında ise zarf olarak kullanılmıştır. Sıfat olduğu örneklerin tamamında somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Söz konusu örneklerin 7sinde *toprak/dopra*, 2'sinde *su*, 1'inde *hurmā* ve 1'inde *çekürge* isimleri ile eş dizimli kullanılmıştır.

Zarf olarak kullanıldığı 6 örnekte ise *al-* fiili ile eş dizimli kullanılmıştır.

Avuç nicelik işaretleyicisinin örneklerin tamamında *bir* sayısı ile eş dizimli kullanılmış olması *avuç*'un kendisinin ölçü birimi olmasının ötesinde, *bir avuç* tamlamasının kendisinin ölçü işaretliyor olduğunu düşündürmüştür.

Tablo 36. *Avuç Ölçü Biriminin KE'de Kullanım Sıklığı*

KE	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>avuç</i>	11	<i>toprak/dopra</i> <i>ķ, su, hurmā,</i> <i>çekürge</i>		6

4.1.2.2.2. Batman

4.1.2.2.2.1. Tür Özelliklerine Göre

Türkçe Sözlük'te eski bir isim olarak gösterilen *batman*, “7682 kg olan ağırlık ölçü birimi” şeklinde tanımlanmıştır (2011, s. 284). ET'den beri kullanılan sözcüğün

kökeni için Nişanyan'da Orta Farsça *ölçü* anlamına gelen *padmān* sözcüğüne işaret edilmiştir (<https://www.nisanyansozluk.com> , erişim tarihi 21.04.2024). Clauson *bat-* fiilini önerirken (1972), Gülensoy kökeni için *bat* (takoz) ismine +*mAn* isimden isim yapma ekinin eklenmesiyle oluştuğunu söylemektedir (2007, s. 21). Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde yazar Cengiz Kallek, daha çok Türkler ve Türkler ile temas etmiş topluluklar tarafından kullanıldığı vurgulanmış hangi dilden geldiği ve anlamın ne olduğunun ise henüz bilinmediği söylenmiştir (<https://islamansiklopedisi.org.tr> , erişim tarihi 06.11.2024). Derleme Sözlüğü'nde “büyük su testisi, büyük çömlek; metrekairelik arazi ölçüsü; aşağı yukarı 11,5 kilograma eşit (9 okka) ağırlık ölçüsü; sekiz kiloluk eski bir ağırlık ölçüsü; sekiz okkalık ağırlık ölçüsü” şekillerinde tanımları verilmiştir (<https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi 06.11.2024).

KE'de 4 örnekte *batman* ölçü biriminin kullanımları tespit edilmiştir. 2 örnekte isim olarak 2 örnekte ise sıfat olarak kullanılmıştır. MN'de 2 örnekte kullanımları tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerin 2'sinde de sıfat olarak kullanılmıştır. DKK'de *batman*, 6 örnekte tespit edilmiştir. Örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır.

İsim Olarak Kullanımları

KE'de *batman* ölçü birimi, 2 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin birinde üzerine ek-fiilin geniş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır. Diğer örnekte ise *kadâr* edatı ile eş dizimli kullanılarak nicelikte düşük dereceli bir belirsizlik bildirmiştir. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*nitekim sığır tersin bırağur degme kez tersleyüp bırağduğı **biñ batman biş yüz batman** kadarı olur* [KE, 65-8].

*ol kal'alaruñ re'isi her cum'a gün on atlıyıla binüp ol kapu üzere gelür her birisinüñ elinde bir gürz degmesi **altı batman*** [KE, 772-3].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE'de 2 örnekte *batman* sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin birinde *oran* soyut ismi, diğerinde ise *demir* somut ismi nicelenmiştir. MN'de 2 ve DKK 6 örnekte *batman* sıfat olarak kullanılmıştır. Örneklerin tamamında ölçülebilir, somut kavram alanını gösterenler nicelenerek sıfat olarak gerçek sayı olarak kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

Cālūt ādemilerüñ kuvvatlurağı ve katırağıydı ve çerileri yaluñuz sırdı ve anuñ bir ışığı vardı üç yüz batman demüridi [KE, 564-14].

pes ol altun ipliklerin dağı cümle aldık ve izārumuza koyduk yüz batman oranı varıdı [KE, 306-3].

bizüm evde bir sıçan var. çok ziyān eyler. kimse anı def' idemez. dün gice on batman heveni yidi destesi-yle [MN, 15b-4].

ol dostlar kim yalan türrehātına inanup on batman heven yidürdüğine te'vıl kılup girçekdür didiler [MN, 15b-13].

her atanda on iki batman taş atar-idi [DKK, 56-13].

ol kāfiruñ altmış arşun kāmēti var-idi. altmış batman gürz salar-idi, katı möhkem yay çeker-idi [DKK, 203-1].

ol altmış batman gürz-ile Kazılık Kocaya depere tutup çaldı [DKK, 203-7].

kāfir tekür karmalayup zarb itdi, süñüsün çekdi elinden aldı, ol altmış batman gürz ile Tundarı depere tutup çaldı [DKK, 209-4].

tañrı ta'āla bize bir batman oğul virmez nedendür [DKK, 13-9].

tañrı ta'āla bize bir batman 'ayal vire [DKK, 14-10].

4.1.2.2.2.Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de *batman* ölçü birimi, 2 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin birinde üzerine ek-fiilin geniş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır. Diğer örnekte ise *kadar* edatı ile eş dizimli kullanılarak nicelikte düşük dereceli bir belirlilik bildirmiştir. 2 örnekte ise sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin birinde *oran* soyut ismi, diğerinde ise *demir* somut ismi nicelenmiştir. İki örnekte de eş dizimli kullanıldığı isimler ölçülebilirdir.

MN'de 2 örnekte *batman* ölçü birimine rastlanmıştır. Örneklerin ikisinde de ölçülebilir, somut *heven* ismi nicelenerek sıfat olarak gerçek sayı olarak kullanılmıştır.

DKK'de 6 örnekte *batman* ölçü birimine rastlanmıştır. Örneklerin tamamında ölçülebilir, somut kavram alanını gösterenler nicelenerek sıfat olarak gerçek sayı olarak kullanılmıştır. 2 örnekte canlı bir varlık ile 4 örnekte ise cansız varlıklarla kullanıldı. Bu dört örneğin üçünde *gürz* ismi nicelenmiştir.

Tablo 37. *Batman Ölçü Biriminin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı*

KE	İSİM		SIFAT		ZARF
	somut		soyut		
<i>batman</i>	2	1	<i>demir</i>	1	<i>oran</i>

MN	İSİM		SIFAT		ZARF
	somut		soyut		
<i>batman</i>	2	<i>heven</i>			

DKK	İSİM		SIFAT		ZARF
	somut		soyut		
<i>batman</i>	6	<i>oğul, taş, gürz</i>			

4.1.2.2.3. *Direm/Dirhem*

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi’nde yazar Halil Sahillioğlu, ticaret sebebi ile Yunanca *drahmi* sözcüğünden önce Farsçaya ardından da Arapçaya geçtiği belirtilmektedir (<https://islamansiklopedisi.org.tr> , erişim tarihi 06.11.2024). Türkçe Sözlük’te Arapçadan alınmış bir isim olarak işaret edilen *direm/dirhem* ölçü birimi “Okkanın dört yüzde birine eşit olan, 3207 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü” olarak tanımlamıştır (2011, s. 676). Nişanyan’da sözcüğün Orta Farsça *drahm/dram* “gümüş para” sözcüğünden evrildiği belirtilmekte ki bu sözcüğünde eski Atina gümüş para birimi olan Eski Yunanca *draxmé δραχμή* sözcüğünde alıntı olduğu söylenmektedir (<https://www.nisanyansozluk.com> , erişim tarihi 21.04.2024). *Dirhem* sözcüğünün tekrarlanmasıyla oluşan *dirhem dirhem* ikilemesinin kendisi de “azar azar, çok az ölçüde” anlamına gelen yine başka bir nicelik işaretleyici olmakatadır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 676).

KE’de 4 örnekte kullanımları tespit edilen *direm/dirhem* DKK ve MN’de kullanımlarına rastlanmamıştır.

4.1.2.2.3.1. Tür Özelliklerine Göre

KE’de *direm/dirhem* 4 örnekte kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin tamamında isim olarak kullanılmıştır.

İsim Olarak Kullanımları

KE’de *direm/dirhem* ölçü biriminin isim olarak kullanıldığı 4 örneğe rastlanmıştır. İlgili örneklerin 2’sinde üzerine ek-fiilin geniş zamanını almış ve yüklem olarak kullanılmıştır. 2 örnekte ise *ile* ve *kadar* edatları ile eş dizimli kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*anuñ bir aqçasınuñ ağırı on **dirhem** idi [KE, 890-15].*

*ol dānenüñ birisi ağırı biñ sekiz yüz **diremidi** [KE, 68-10].*

*şöyle kız kim <kız kim> **diremile** dartılır [KE, 644-5].*

*tañrı ta ‘ālā yitmiş biñ hicābdan **bir dirhem** kadarı nūr ol tağa zāhir kıldı kim tağ pāre pāre oldu [KE, 420-13].*

4.1.2.2.3.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *direm/dirhem* ölçü biriminin 4 kullanım örneği tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerin tamamında isim olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 2’sinde üzerine ek-fiilin geniş zamanını almış ve yüklem olarak kullanılmıştır. 2 örnekte ise *ile* ve *kadar* edatları ile eş dizimli kullanılmıştır. 420-13 örneğinde *bir dirhem kadarı* yapısı ile belirsiz bir niceliğe işaret edilmiştir.

Tablo 38. *Dirhem Ölçü Biriminin KE’de Kullanım Sıklığı*

KE	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>dirhem</i>	4			

4.1.2.2.4. *Mud/Mut*

KE’de 3 kullanım örneğine rastlanan *mud*, Yılmaz, Demir ve Küçük tarafından “yarım kilo civarında bir ağırlık” biçiminde tanımlanmıştır (2013, s. 984). Güncel Türkçe Sözlük’te “değeri kullanıldığı yere göre değişen bir tahıl ölççeği” şeklinde, Derleme Sözlüğü’nde ise “bir çeşit tahıl ölççeği” biçiminde tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/> , erişim tarihi 06.11.2024). Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi’nde yazar Cengiz Kallek, “elleri önee doğru uzatmak” anlamındaki *medd* sözcüğünden türeyerek “ öne uzatılıp birleştirilmiş iki avucun aldığı tahıl miktarı” anlamı verilmiştir (<https://islamansiklopedisi.org.tr> , erişim tarihi 06.11.2024).

KE’de rastlanan örnekler aşağıda değerlendirilmiştir.

4.1.2.2.4.1. Tür Özelliklerine Göre

Mud/mut ölçü birimine KE’de 3 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 1’inde isim olarak 2’sinde sıfat olarak kullanılmıştır. DKK ve MN ise kullanım örnekleri tespit edilmemiştir.

İsim Olarak Kullanımları

KE’de *mud/mut* ölçü birimi 1 örnekte isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

pes bir gişi on mud buğdayı degirmene iledürdi üç mudun alumazdı [KE, 403-10].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de *mud/mut* ölçü birimi 2 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde *buğday* ve *semsem* somut, ölçülebilir isimlerin ölçüsüne işaret etmek için kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

pes bir gişi on mud buğdayı degirmene iledürdi üç mudun alumazdı [KE, 403-10].

ve dağı bitiyile bir çevgân ve bir top ve bir mut semsem bile viribidi [KE, 760-8].

4.1.2.2.4.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *mud/mut* ölçü birimine 3 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 1’inde isim olarak 2’sinde sıfat olarak kullanılmıştır. İsim olduğu örnekte isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Sıfat olduğu örneklerde ise *buğday* ve *semsem* somut, ölçülebilir isimlerin ölçüsüne işaret etmek için kullanılmıştır.

Tablo 39. *Mud/Mut Ölçü Biriminin KE’de Kullanım Sıklığı*

KE	İSİM		SIFAT		ZARF
			somut	soyut	
<i>mud/mut</i>	1	2	<i>buğday,</i> <i>semsem</i>		

4.1.2.2.5. Şā

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nde yazar Cengiz Kallek, “eski bir ölçek, ağzı dar su kabı” şeklinde tanımlanan *sā* için 1040 dirheme, 34320 arpaya ya da 3,264 kilograma denk geldiği söylenmiştir (<https://islamansiklopedisi.org.tr> , erişim tarihi 06.11.2024). Bir kap çeşidinin ismi olan *sā* zaman içerisinde o kabın alacağı miktarı temsil eden bir ölçü ismine dönüşmüştür.

Sā ölçü birimine yalnızca KE’de rastlanmıştır. DKK ve MN’de ise örnekleri tespit edilmemiştir.

4.1.2.2.5.1. Tür Özelliklerine Göre

KE’sa *şā* 2 örnekte ölçü birimi olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 1’inde sıfat olarak diğerinde ise zarf olarak kullanılmıştır.

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de 1 örnekte *şā* ölçü birimi sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *buğday* somut ismini ölçü bakımından nicelemiştir. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*ya ‘nī bir šā ‘ buğday **bir šā** ‘ buğdayadur artık harāmdur [KE, 814-4].*

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de 1 örnekte *şā*’ ölçü birimi, zarf olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *dir-* fiilini nicelik açısından tamlamıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

ya ‘nī mantar-ı tōmalan tañrınıñ ni ‘metindendür ve anuñ suyu göze şifādur pes bu men bularuñ her birisinüñ evi oñine dünin yığardı qar gibi her bir ādemi bir şā’ direrdi [KE, 506-14].

4.1.2.2.5.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *şā*’ 2 örnekte ölçü birimi olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 1’inde *dir-* fiilini nicelik açısından tamlamış, 1’inde ise *buğday* somut ismini ölçü bakımından nicelemiştir.

Tablo 40. *Şā*’ Ölçü Biriminin KE’de Kullanım Sıklığı

KE	İSİM	SIFAT	ZARF
		somut	soyut
<i>şā</i>	1	<i>buğday</i>	1

4.1.2.2.6. *Tutam*

Tutam, Türkçe Sözlük’te “Avuç içi veya parmak uçlarıyla tutulabilen miktarda olan” anlamına gelen bir sıfat olarak tanımlanmıştır (2011, s. 2389). Nişanyan’da sözcüğün Eski Türkçe *tut-* fiilinin işlevi açık olmayan +*Am* eki ile genişletilmiş biçimi olduğu ifade edilmektedir (<https://www.nisanyansozluk.com> , erişim tarihi 21.04.2024).

4.1.2.2.6.1. Tür Özelliklerine Göre

Tutam ölçü birimine yalnızca DKK’de rastlanmıştır. KE ve MN ise örnekleri tespit edilmemiştir.

DKK’de **tutam** ölçü biriminin 4 örnekte kullanımları tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerin hepsinde sıfat kullanılmıştır.

Sıfat Olarak Kullanımları

DKK'de 4 örnekte *tutam* ölçü birimi sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 3'ünde *altmış* sayısı ile 1'inde ise *bir* sayısı ile eş dizimli kullanılmıştır. İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*altmış **tutam** ala gönderin koltuk kısıdı, Aruza bir gönder urdı [DKK, 302-10].*

*bilüğinden bir **tutam** oğ çıkardı biline sokdı [DKK, 225-4].*

*Demür Kapu Dervendindeki demür kapuyı depüp alan, altmış **tutam** ala gönderiniñ uçında er böğürden Kıyan Selçük oğlu Delü Dundar çeper yetdi [DKK, 60-2].*

*Kıyan Selçük oğlu Delü Tundar yirinden turı geldi, altmış **tutam** süvri cıdasın koltuk kısıup ol kâfiri karşıusından süsem dedi, süsemedi [DKK, 209-2].*

4.1.2.2.6.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

DKK'de 4 örnekte *tutam* ölçü birimine rastlanmıştır. Örneklerin tamamında *tutam*, sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 3'ünde *altmış* sayısı ile 1'inde ise *bir* sayısı ile eş dizimli kullanımları tespit edilmiştir.

Tablo 41. *Tutam Ölçü Biriminin DKK'de Kullanım Sıklığı*

DKK	İSİM	SIFAT		ZARF
		somut	soyut	
<i>tutam</i>	4	<i>gönder, oğ</i>		

4.1.3. Nicelikte Belirliliğin Dereceleri

Belirli nicelik, herhangi bir şeye ait nicelik bilgisinin tüm nesnel ölçme, sayma ve hesaplama yolları ile kanıtlanabilir bir şekilde akılda soru işareti bırakmaksızın verilmiş olması demektir. Sayılar ve ölçü bildiren birimler belirli niceliğin toplumsal uzlaşısı sonucu belirlenmiş sembolleridir. Ancak çeşitli söz dizimsel, eş dizimsel ya da biçim bilgisel belirleyicilerle belirlilik gösteren bu birimler, belirliliği güçlendirebilirken dereceli bir şekilde de belirsizlik işaret edebilirler. Belirlilikten belirsizliğe geçişte içerisinde belirlilik işaretleyicileri olsa bile işaretleyiciyi saran çevresel koşullarla belirlilikten düşük, orta ya da yüksek dereceli belirsizliğe geçiş olabilir.

Aşağıda; KE, MN ve DKK’de tespit edilmiş olan nicelik ifadelerinin derecelerini tanımlayan örneklere yer verilmiştir.

4.1.3.1. Belirliliğin Kuvvetlendirilmesi

Sayılar ve isimlerin eş dizimliliği ile kurulan belirli nicelik yapısı, önüne ya da sonrasına *tamām* getirilerek güçlendirilmektedir. KE’de rastlanan bu kullanım özelliği, sayı+isim nicelik ifadesinin belirliliğini güçlendirerek yani belirlilik derecesini en üste çıkararak kuşku ya da soru kalmaksızın niceliğe dair bilgi vermektedir.

Örneklerin büyük çoğunluğunda isim unsuru zaman kavram alanına işaret eden bir isimdir. Söz konusu kullanımlarda *ne bir saat/gün/ay/yıl eksik ne de fazla, tam* anlamında cümlenin nicelik değeri güçlendirilmektedir.

Ādemile Havvā uçmak ni ‘metlerinden ve tañrı kōnşulığından ayrıldığı için iki yüzyıl tamām ağladılar [KE, 62-1].

Fir‘avn kavmı içinde yigirmi yıl tamām [KE, 406-14].

İlyās bir yüksek tağa ağdı bir mağāraya girdi tañrı kulluğına meşğül oldu eyitmişlerdür kim yidi yıl tamām yalūñuzın keykirde ve kōrkuyıla ol mağārada ve derelerde oldu [KE, 527-7].

imdi sen tevbe kılğıl ve tañrıdın yaña kaçğıl on dört gün tamām zārī kılğıl [KE, 677-8].

iş diledügi gibi oldu ve tamām yidi yıl yapıldı ve şol kadar yükseldi kim tañrı ta ‘ālā yir gök yaradalıdan anuñ uzunluğına irer bünyāz yoğıdı [KE, 395-11].

kaçan Kābīl Hābīli depeledi yir ve üstindeki birle yidi gün tamām ditredi [KE, 85-10].

kaçan yidi gün tamām Ka ‘be haremin tavāf kıldı [KE, 108-15].

ol dihkān düğün eyledi pes kamu Mışır ehlin dirdi iki ay tamām yidürdi içürdi [KE, 816-7].

pes tañrı ta ‘ālā bulara tã ‘ün viribidi kim bir gün bir dün içinde çok biñler öldiler kim sağışı bilinmez şöyle kim iki ay tamām öleni göme kaldılar kaçan ikinci gün irtilediler [KE, 639-14].

pes Yūsuf zindān içinde yidi yıl tamām eglendi [KE, 257-10].

KE’de rastlanan diğer örnekler: 203-2, 405-5, 491-8, 599-3, 773-13, 925-6, 932-4, 933-1.

bir yıl tamām pādišāh olur [MN, 9a-6].

Han dahi Begili konukladı, yahşi4 at yahşi kaftan vāfir harçlık virdi. Uç gün tamam ağırladı [DKK, 237-3].

Kazılık Koca tamam on altı yıl hisarda tutsak oldu [DKK, 203-11].

4.1.3.2. Belirlilikten Belirsizliğe

Niceliğin ölçülebilir, kanıtlanabilir yüzünün ifade araçları belirli nicelik işaretleyicileridir. Bu işaretleyiciler eş dizimli kullanıldıkları birimlerin nicelik değerini nesnel ve kanıtlanabilir olarak ifade ederler. Ancak aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere çeşitli söz dizimsel, eş dizimsel ya da biçim bilgisel yönlendiriciler; belirlilik işaretleyicilerinin dereceli bir şekilde de belirsizlik işaret edebilemelerini de sağlamaktadır.

+A degin, kadar, dak/dek edatları; dağı/dağı bağlacı; durum ekli kullanımlar; ikilemeli kullanımlar belirli nicelik işaretleyicilerinin belirsizlik işaretlemesini sağlayan eş dizim koşulları oluşturmaktadırlar. Bunların yanında belirli nicelik işaretleyicilerinin belirsiz nicelik işaretleyicileri ile eş dizimli kullanımları da yine nicelikte belirsizliği arttırmaktadır.

Sayı ve isimlerin oluşturduğu sayı grupları üzerine gelen *degin, kadar, deñlü, dak/dek* edatları sayı ile bildirilen nicelik değerinin belirliliğini düşürerek *aşağı yukarı* anlamı vermekte ve belirsizlik derecesi arttırılmaktadır.

bir çeri konmuş bir ferseng kadarı yakın [KE, 662-15].

bularuñ başı üzerine bir mıl kadarı aźāb indürdi [KE, 868-3].

inan tañrıya didi Nemrūd-ı la ʾın boyun virmedi pes ferışteye eyitdi üç güne degin dirñegi idi pes Nemrūd üç güne degin çerisin dirdi andan ol ferışteye tañrı ta ʾālā buyurdi [KE, 191-4].

kaçan üç dün kadarı olıcağ tañrı ta ʾālā cebra ʾıl viribiye pes cebra ʾıl ayıla güne eyde kim tañrı ta ʾālā buyurur kim girü mağribe inüñ ve mağribden doğuñ [KE, 38-10].

ķandan doğalum diyü destūr dileyeler hıç cevāb gelmeye hattā kim üç dün kadarı güneş ve iki dün kadarı ay ʾarş altında zindānlana anuñ uzunluğın bilmeye [KE, 37-13].

ne kim cevherler varısa direler ve ma ʾdinleri ķazduralar pes vezīrler ol bitileri dünyādaki meliklere viribidiler kim her birisi on yıla degin illü ilinde kim ma ʾdinden

çıkar ve âdemîler elinde bulunur altun gümüş yâkût ve zebercedden İreme ... [KE, 301-4].

*pes hârût mârûta vardı gördi kim ayaklarından asılmış gözleri yaşıl ve yüzleri kara bularuñ diliyle su arasında **dört** barmağ **kadarı** yir var ve susuz ‘azâb dartaılar [KE, 97-3].*

*tañrı ta ‘âlâ güneşi yoydı ve aya döndürdi ve ayuñ ululuğı **üç** güneş **kadarınca** kıldı [KE, 32-11].*

*uş ben sefere çıkarın ve **on** güne **degin** gelmezın ve işbu bizleruñ rengi birbirinden ayruksı olasıdır [KE, 820-1].*

*üç dün kadarı güneş ve **iki** dün **kadarı** ay ‘arş altında zindānlana [KE, 37-13].*

*Geyimini kesdi omuzına **dört** parmağ **deñlü** zahm urdı [DKK, 289-9].*

***üç** yıla **dak** taşı düşdüğü yirüñ otı bitmez-idi [DKK, 57-1].*

*bugün ben geydüm yarın nayibüm geysün, kırk güne **degin** sıra vardı geyünüz, andan sonra bir dervişe virelüm didi [DKK, 89-13].*

KE’de geçen aşağıdaki örneklerde ise belirli nicelik işaretleyicisi üzerine +den durum ekini almış ve *eksük* ile de eş dizimli kullanılmış. Bu yolla da belirlilik derecesi düşürülmüş ve belirsizlik işaretlenmiştir. KE, 724-7 ve MN, 31a-9 örneğinde ise az nicelik işaretleyicisi de bu tamlama yapısına dâhil olmuş ve belirsizlik derecesi diğer örneklere nazaran azalmıştır. Yani aşağıdaki iki örnek arasında bile belirsizlik derecesi farkı vardır.

*Nūhuñ ‘ömri **biñden eksük** yıl idi [KE, 112-7].*

*‘Üzeyr[e] eyitdi nicedür kim bunda eglendüñ eyitdi **bir gün yâ dahı az eksük** eglendüm [KE, 724-7].*

Hergiz benüm [koyunum] biñden eksükdür aşğa inemedi [MN, 31a-13].

*Koyun issi gey bāy ve ‘ākıl kethudāydı, ammā sürüsi **biñden āz eksügidi** [MN, 31a-9].*

Aşağıdaki örneklerde belirli nicelik işaretleyicileri belirsizlik ifade eden işaretleyicilerle eş dizimli kullanılmaktadır. KE, 386-1, 521-11, 718-13 ve 841-9 örneklerinde *dahı/dakı* bağlacı belirlilik ifade eden bir işaretleyici ile belirsizlik ifade eden işaretleyici ya da yargıyı birbirine bağlayarak belirsizlik derecesi arttırılmış bir nicelik ifadesi oluşturmaktadır. Örneklerde *dakı/dahı anuñ üstine* yapısı ile nicelik ikiye bölünmüş ve *n kesin bir de üstüne belirsiz sayıda (...)* anlamında belirlilik+belirsizlik

ikiliği yaratılmıştır. İlgili örneklerde düşük derecede belirsizliğe işaret edilmiştir. KE, 639-15 örneğinde ise belirlilik ve belirsizlik işaretleyicileri tamlamanın öğeleri durumdalardır ve bu yolla belirsizlik ifade edilmiştir. Ancak buna ek olarak belirlilik ifade eden *bin* sayısı çoğul eki +*lAr* almış ve bu biçimde de cümlemi bağlamında niceğin belirsizlik derecesi yüksek duruma getirilmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

‘Aṭā eyitdi bular üç biñidi İbnü ‘Abbās daḥı Veheb eyitdiler dört biñidi Ebū Revḳ on biñ Ebū Melik otuz biñ Suddī otuz daḥı birḳaç biñ İbnü Cüreḫ kırḳ biñ didi [KE, 521-11].

bir gün bir dün içinde çok biñler öldiler [KE, 639-15].

dīvlere buyurdi kim bir ferseng yir şaf bağlap yalavaçlar yolunuñ iki tarafında durdılar ve ādemilere buyurdi kim hem bunca ferseng yir şaf bağladılar ve kuşlara daḥı buyurdi kim ve geyiklere daḥı hem çok ferseng yir meydānuñ sağında ve solında şaf şaf durdılar [KE, 660-1].

ḳavum biş biñ daḥı birḳaç gişiyidi [KE, 841-9].

Suddī eyitdi otuz biñ daḥı birḳaç gişiyidi ‘İkreme eyitdi yitmiş biñ gişiyidi Muhammed bin Münkedir eyitdi seksen biñidi [KE, 386-1].

yidi biñ gişi daḥı anuñ üstine kırdılar yine dinmedi [KE, 718-13].

Sayılarla yapılan ikilemeler de nicelikte belirlilik derecesini düşüren kullanımlardır. İkileme oluşturan sayıların aralarındaki fark onların belirlilik derecelerini de belirlemektedir. İki bileşeni de aynı sayı olan ikilemeler belirlilik yelpazesinde belirsizlik derecesi en düşük sınıfta kalırlar. Sayılar arasındaki fark arttıkça odaklılık düşerek belirsizlik derecesi artmaktadır. Yani *bir iki* ile *üç beş* ya da *on yirmi* arasında belirlilik derecesi farkı vardır.

her bir kırsraḡuñ iki üç ve dört biş dōli varıdı [KE, 317-9].

Ka ‘beyi yapmaḡa dartışdılar şöyle savaşımaḡa yakın oldılar pes dört biş gün her bir boy biz yaparuz diyü çekişdiler [KE, 177-7].

Ka ‘beyi yapmaḡa dartışdılar şöyle savaşımaḡa yakın oldılar pes dört biş gün her bir boy biz yaparuz diyü çekişdiler [KE, 177-7].

Ka ‘beyi yapmaḡa dartışdılar şöyle savaşımaḡa yakın oldılar pes dört biş gün her bir boy biz yaparuz diyü çekişdiler [KE, 177-8].

*ol ağaç[a] sücüd kılurlaradı ve ayruķ köylerdeki ağaçlara eyledüklerince **iki üç** kurbān kılurlaradı [KE, 314-11].*

*pes anuñ kapusından **bir iki** taş kopardılar [KE, 913-14].*

*Süleymān **bir iki** yıl Beyte'l-Muķaddisi yapdurdı her gün honın anuñ içinde yiridi ve her şabāh Beyte'l-Muķaddis içinde [bir ağaç] biteridi [KE, 680-4].*

*şukķa düşinden ol ağaç[a] sücüd kılurlaradı ve ayruķ köylerdeki ağaçlara eyledüklerince **iki üç** kurbān kılurlaradı [KE, 314-11].*

*şukķa düşinden ol ağaç[a] sücüd kılurlaradı ve ayruķ köylerdeki ağaçlara eyledüklerince **iki üç** kurbān kılurlaradı [KE, 314-11].*

KE'de rastlanan diğerk örnekler: 121-7, 218-7, 365-5, 554-5.

***bir iki** dimedi kāfirlere kılıç urdı, baş kalduran kāfileri öldürdi [DKK, 72-5].*

*birin atanda ikisin için yıkdı, ikisini atanda için **dördin** yıkdı [DKK, 41-10].*

*Bir gün çoban eyitdi: “ İy mevlānā ayruķlar ki senüñ kuluñ yirinde degüldür. koyunlarınıñ sürüsi **biş on biñden** artuķdur ve senüñ koyunuñ biñe irmez. Sebebi nedür?” didi [MN, 31a-10].*

*Bu şehrüñ añaru yanında bir ulu deñiz var ve ol deñizden añaru bir ulu biyābān var; şöyle kim **dört biş** günlük yir. Ta ‘ām ve su bulunmaz [MN, 9a-7].*

*İy mevlānā ayruķlar ki senüñ kuluñ yirinde degüldür. Koyunlarınıñ sürüsi **biş on biñden** artuķdur ve senüñ koyunuñ biñe irmez [MN, 31a-10].*

4.2. Belirsiz Nicelik İşaretleyicileri

Eski Anadolu Türkçesinin *belirsiz nicelik işaretleyicileri* evreni az/azacuk/azcuķ/azcuķ, biraz/birez/birazacuk/birazaçuķ, birkaç/bir kaç, bir katre, bir şemme, bir zerre, bol, bunca/buncılayın, degme, delim, dükeli, gāyet, gey/key, iñen, katar katar, katı, möhkem, üküş, tavla tavla, vāfir, yavlaķ, ziyada işaretleyicileri incelenerek değerkendirilmiştir.

4.2.1. Az/Azacuk/Azcuķ/Azcuķ

4.2.1.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE'de az/azacuk/azcuķ/azcuķ nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanıldığı 16 örneğk rastlanmıştır. 9 örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmış. Bu 9 örneğinde 8'inde +lık, durum ekleri ve çokluk ekini alarak doğrudan

isim olarak kullanılmıştır. 7 örnekte ise üzerine ek-fiilin belirli geçmiş zamanı ve geniş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır.

9 örneğin 8'sinde isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılmıştır. 1 örnekte *öküş* nicelik işaretleyisi ile ikileme oluşturarak kullanılmıştır. 694-15 örneğinde üzerine çokluk eki ve yükleme durum ekini alarak ismin yerine kullanılmıştır.

Ek-fiil alıp yüklem olarak kullanıldığı 6 örneğin 401-8 ve 486-5 örneklerinde *ol*-fiili ek-fiil olarak kullanılmış *az* nicelik işaretleyicisi yüklem olmuştur.

*aña Şemūd andan ötürü dindi kim bularuñ şuları yavlaķ **azıdı** ve azcuķ şuya 'Arabca Şemūd dirler [KE, 126-1].*

*anadan hıç oğlan doğmadı illā kim ben aña hāzır geldüm imdi ümiz dutarvan kim bunuñ kavmından eyregın ben azduram ve **azacuğın** ol doğru yola kulağuzlaya [KE, 809-7].*

*anuñla azmışlara doğru yol gösterem ve bilmezlere bildüremaşağa kalmışları götürem ve belesüzleri āşkäre kılam ve **azları** çokaldam veyoqsulları bayıdam ve dağılmışları dirgeyem [KE, 694-15].*

*iy oğlum saķıngıl yavuz hulķdan ve kibirden şabır **azlığından** kim bu işler bulunduğı gişiye hıç yar ve yoldaş bulunmaz ve hemişe halkandan ırak olur [KE, 741-11].*

*iy oğul saķıngıl musahharlıķdan kim anuñ issisi **azdur** ve karındaşlar arasında düşmanlıķ koparur [KE, 606-9].*

*ol iki ümmet kim bularuñ **azlığı** yirüñ üzerinedür anuñ birisi gün uyaķduğı yirdedür olümmete Nāsek dirler ve birisi gün doğduğı yirdedür aña Mensek dirler [KE, 763-3].*

*ol yıyidan **az** kadar kalmışıdı pes Dārāya hoş gelmedi anı kavmına viribidi [KE, 759-4].*

*'Ömer yıllarında biryıl çekürge **az** oldu ve hıç kimse anuñ habarın bilmedi [KE, 401-8].*

*pes aklı **azlığından** gönülsüzirek müsülmān oldu ve Süleymān anıķatı sevdi [KE, 671-2].*

*pes kavmı içinde kığırtıdı kim biniñ varalum bular **azacuķdur** ireliüm [KE, 410].*

*senüñ cāhilligüñ ve bilüñ **azlığı** seni anuñ üzeredutdı kim baña şirk getürdüñ [KE, 529-9].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 17-9, 486-5, 580-12, 600-5, 687-1

Aşağıdaki örnekte *az* nicelik işaretleyicisi *öküş* ile ikileme oluşturarak isim tamlaması yapısının tamlayanı olarak kullanılmıştır.

*anı bir palāsa saram ve zīr-zem[īn]degizleyem kim hīç kimse nolduğın bilmeye ve anuñ mülkin **azın** öküşin saña ısmarlayam [KE, 245-7].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de *az/azacuk/azcuğ/azçuğ* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanıldığı 25 örneğe rastlanmıştır. Soyut ve somut kavram alanını gösterenlerle eş dizimli kullanılmıştır. MN’de ise *az/azacuk/azcuğ/azçuğ* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanıldığı 10 örneğe rastlanmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*ā Mūsā ol gördüğüñ nesene seni iymendürmesün kimol **az** gün durur ve girü bayağı gibi olur [KE, 384-3].*

*andan soñra **az** zamānda Dāvūd öldi [KE, 607-14].*

*Ayişe eyitdi bir ‘avrat geldi Devmetü’l-Cendel ehlinden peygāmbar öldüğünden **az** gün soñra peygāmbar isteyü kim cāzuluk işinden nesne şora [KE, 97-10].*

*bu **az** bahāya anuñçun satdılar kim Yūsuf’uñ kerāmetin ve atası katında ağırlığın bilmezleridi [KE, 240-1].*

*sizlerden biriñüz uşbu gice davuğ üç kez ötmekden öñ benden yüz dönderiser ve beni **azacuk** aқçaya şatisar ve bahāmı yiyiser [KE, 850-4].*

*tañrıya du‘ā kıldılar kim bunlara suyu ve ekinin ve tavarın girü vire ve dir kıadarınca **az** tavar vire kim azmayalar [KE, 311-11].*

*ve **az** zaman geçe kim ol şehirde bir er otura [KE, 439-7].*

*ve ol andan ötürüyidi kim tañrı ta‘ālā ol zindāna givürdüğın Yūsufuñ **azçuğ** kaçdın ve dayınmağın yazuğın arıtmağı içün idi [KE, 252-1].*

*Yemlīhā dahı şehre gelmişidi kim yāranları içün ta‘ām şatun ala pes ağlayu yāranlarına geldi ve **azacuk** ta‘ām getürdi ve habar virdi kim Daqyānūs şehre girdi ve bizi istedi kim şehir ulularıyıla bile şanemler içün kurbān kılavuz [KE, 901-5].*

*Yūsuf ‘as kardaşlarıyla görklü ve datlu söyleşdi ve bularuñ incitmegine şabır eyledi ve buları g[ö]ricek ol **az** bahāya şatulduğın gizledi ve keremidüp bularuñ suçın ‘afv kıldı [KE, 218-4].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 126-1, 281-9, 282-8, 310-4, 494-5, 526-15, 534-3, 584-4, 606-11, 680-3, 714-8, 782-12, 798-5, 816, 893-1.

Ammā her gün bir mağribī altun degsün başuñ altında; āz zamānda çok ni ‘met issi olasın [MN, 35a-4].

Āz nesne virse çok sükr iderler [MN, 43a-2].

Bābil vilāyetinde bir sālīh dīn-dār ‘ālim kıpdı, bir tağ içinde savmi‘a idinüp ‘ibādete meşgul ve halkı dīni yolunda da‘vet kıldı. Āz zamān içinde çok kişiler uydular [MN, 19a-4].

Bir dürlü dostlık dağı oldur kim hevā tabī‘atından ve şehvet tekāzāsından kıpa. Āz nesne-y-ile bozulup düşmanlığa döne [MN, 13b-14].

Bu gün sizden dilegüm oldur kim benüm nihādumda āzacuk ‘ayb görürseñüz baña bildürüñ [MT, 57a-12].

Çün ululık bir kişiye değe, her ne eyü tedbir var-ısa anı ilerü getüre ve gönli gözin açā, dükelı āz iş anda çok görünür [MN, 31a-2].

Hoş eyitdün illā niçe āz nesne artar ve çok nesne eksilür [MN, 31b-1].

İy Destān! Bilgil ki çün tāli‘ döne, cehd assı kılmaz ve āz nesne ki andan sādır ola, çok görünür [MN, 573-1].

Pes bu oğlan māl aldı sefere çıkdı. Āz zamānda girü geldi [MN, 15a-5].

Ve eger ‘iyāzu bi’llāhi bu gurūr şarābı aldanmağından ve harām şarābı esrimeğinden dünyānuñ āz hoşlığına aldanduñuz [MN, 10a-10].

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de az/azacuk/azcuğ/azçuğ nicelik işaretleyicisinin zarf olarak kullanıldığı 11 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin 1’inde sıfat, 2’sinde zarf ve 7’sinde fiil türünden sözcükler nicelenmiştir. MN’de az/azacuk/azcuğ/azçuğ nicelik işaretleyicisinin zarf olarak kullanıldığı 6 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin 1’inde sıfat, 5’inde ise fiil nicelenmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

Āhir zamān eteği sizün murdārlığıñuzdan ārına. Şeytān-ı fesād cihandan kesile. Çün ol eyle ister hāzır olsun. Her çend ki bize ‘ilimden viribimedi illā āz [MN, 24a-10].

andan Yemlîhāya eyitdiler şehre varsañ ve diñleseñ kim bu gün bizüm için ne söyleşürler ve lutf eylegil bizi hîç biregüye bildürmegil ve ta ‘ām çok şatun algıl kim dün gice **azacuk** getürdüñ uş bu gün karnumuz aç irteledük [KE, 905-6].

Behrām ta ‘accüb idüp tahtına varınca cānı **az** kaldı ki çıka [MN, S16-13].

buları tañrıya kığırdı tā kırğıl olunca hîç kimse Şālihe uymadı ve imān getürmedi meğer birkaç **az** za ‘îf kavm imān getürdiler [KE, 126-14].

Çok zamāndur ki her gün teklîf-ile ırak yirden hālümnden artuk tuz yükledüp katı sürer. Hergiz öginden geçmez kim birez zahmetüm yiynide. Lā-cerem bu hāle girdüm. **Āz** kalupdur ki karga başumda yuva yapa ve bu belāyı def‘ eylemeğe bir çāre bilmezem [MN, 47a-3].

Dördinci, gendü kullıguñı anuñ ni ‘meti hakkında **āz** göresin [MN, 65a-2].

iy ādem oğlanı eger biz bildüğümüzi siz bilsediñüz **az** gülediñiz ve çok ağlayaduñuz ve yazılara çıkuptañrıya zārılık kıladuñuz [KE, 30-6].

kaçan şenbe günü geçse kamu balık ol yirden dağılup deñiz dibine gideridi göz görmezidi illā **azacuk** [KE, 599-13].

Koyun issi gey bāy ve ‘ākıl kethudā-y-ıd, ammā sürüsi binden **āz** eksüg-idi [MN, 31a-9].

pes cebra ‘ıl geldi ‘Üzeyr[e] eyitdi nicedür kim bunda eglendiñ eyitdi bir gün yā dahı **az** eksük eglendüm didi [KE, 724-7].

pes ırte olmayaduru gele çıka göge baķa dün bayağı gibi ve yıldızlar yirlü yirinde ‘acablayaçok endîşe kıla eyide ‘acab namāzı **az** kıldum yoksa Qur‘ānı kısa mı okıdum yoksa vakıtdan ön mi durdum [KE, 38-3].

şenbe gün balık şöyle gelüridi deñiz yüzün dutaradı ve ayruk günlerde **azacuk** gelüridi [KE, 600].

yoksa hemeşe okuduğum tesbîhden **az** mı okudum diyü endîşe kıla [KE, 38-6].

Zīrā hîç ‘ākıl gendü kuvvetine i ‘timad kılmaya kim dimişlerdür dört nesne her çend ki düşmen ola, **āz** ve hakir ħor görmek gerekmez. Bir ôd, bir borç, bir renc bir [MN, 48b-6].

Aşağıdaki örnekte az nicelik işaretleyicisi az ile ikilemeli bir şekilde fiilimsi yapılarını niceleyerek zarf olarak kullanılmıştır.

tañrı ta 'ālā bulara ol kuvvatı ve ol 'ilmi virmiş-durur şolkim güneş az az açıldığı ol deñizden ferişterler az az çeküp çıkarduklarından-durur kaçan güneşin kamusı ol deñizden çıksa ferişte cümle dirgenürler ve güneşi çarhüzere ağdururlar [KE, 35-3].

4.2.1.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de *az/azacuk/azcuk/azcuk* nicelik işaretleyicisine toplamda 52 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 16'ünde isim olarak, 25'inde sıfat olarak ve 11'inde zarf olarak kullanılmıştır.

İsim olarak kullanıldığı 16 örneğin 9'unda tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. 9 örneğin 8'inde *+lık* isimden isim yapan ek, durum ekleri ve çokluk ekini alarak doğrudan isim olarak kullanılmış; kalan 7 örnekte ise üzerine ek-fiilin belirli geçmiş zamanı ve geniş zamanını alıp yüklem olarak kullanılmıştır. Söz konusu 9 örneğin 8'inde isim tamlamasının tamlayanı olarak kullanılırken 1 örnekte *öküş* nicelik işaretleyisi ile ikileme oluşturmuş ve isim olarak kullanılmıştır. 694-15 örneğinde üzerine çokluk eki ve yükleme durum ekini almış ve ismin yerine geçmiştir. Ek-fiil alıp yüklem olarak kullanıldığı 401-8 ve 486-5 örneklerinde *ol-* fiili ek-fiil olarak kullanılmış ve *az* nicelik işaretleyicisi *az ol-* yapısı ile yüklem olmuştur.

Az/azacuk/azcuk/azcuk nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanıldığı 25 örneğin 18'sinde soyut kavram alanını gösterenler ile 7'ünde ise *su, ta'am, meta', yir, nesne, tavar, akça* somut kavram alanını gösterenleri ile eş dizimli kullanılmıştır. Soyut kavram alanını gösterenlerin nicelendiği 18 örneğin 13'ünde *zaman, vakit, gün* 3'ünde ise *bahā* ve 1'inde *kasd* soyut kavram alanını gösterenleri ile eş dizimli kullanılmıştır. Sayılabilir ve sayılamayan isimlerle eş dizimli kullanıldığı görülmüştür.

Az/azacuk/azcuk/azcuk nicelik işaretleyicisinin zarf olarak kullanıldığı 11 örneğin ise 1'inde *za'if* sıfatı, 2'sinde *eksük* zarfı ve *gül-, namāz kıl-, oku-* fiileri ile *açıldığı, çeküp* fiilimsili yapıları nicelenmiştir. 35-3 örneğinde *az az* biçiminde ikileme oluşturup zarf olarak kullanılmıştır.

MN'de *az/azacuk/azcuk/azcuk* nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken 10 örnekte sıfat olarak, 11 örnekte ise zarf olarak kullanılmıştır. Sıfat olarak kullanıldığı 10 örneğin 6'sında *zaman, iş, 'ayb* ve *hoşlık* soyut kavram alanını gösterenleriyle; 4'ünde ise *nesne* somut ismi ile eş dizimli kullanılmıştır. Yine söz konusu 9 örneğin 6'sında *çok* nicelik işaretleyicisi ile zıtlık ilgisi kurarak eş dizimli kullanılmıştır.

Az/azacuk/azcuḡ/azcuḡ nicelik işaretleyicisinin zarf olarak kullanıldığı 6 örneğin 1'inde sıfat, 5'inde ise *viribi-*, *kal-*, *gör-* ve *hor gör-* fiilleri nicelenmiştir.

Hem KE'de 724-7 hem de MN'de 31a-9 örneklerinde görülen *az eksük* eş dizim yapısı, *az* nicelik işaretleyicisinin yalnızca niceliği vurgulanan söz konusu şeyin doğrudan belirsiz miktarına değil de toplam miktar içerisinde yer alan nicelik parçasının belirsizliğine de işaret edebileceğini göstermiştir. Ayrıca *az* nicelik işaretleyicisinin yalnızca belli bir miktarın artışına işaret etmediğini, aynı nicelik işaretleyicisinin belli bir miktarda azalmaya da işaret edebileceğini göstermiştir.

Tablo 42. *Az/Azacuk/Azcuḡ/Azcuḡ Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklığı*

<i>az/azacuk/azcuḡ/azcuḡ</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	16	25	11	52
MN	-	10	11	21
DKK	-	-	-	-

4.2.2. *Biraz/Birez/Birazacuk/Birazaḡuk*

4.2.2.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

DKK ve MN'de *biraz/birez/birazacuk/birazaḡuk* nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE'de 1 örnek tespit edilmiştir. Söz konusu örnekte *biraz* tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır.

İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

kaçan tañrı ta 'ālā dilesekim ayı günü mübtelā kıla ve kıllarına hışm eyleye yazukdan dönsünler tā 'atave kulluğa yüz dutsunlar diyü pes günüñ yarusı yā dahı artuḡı çarḡından düşerve ol deñiz deriñliğine girür yarusı yā dahı artuḡı batar birazı azacuk kalduḡı ol-durur [KE, 34-13].

Sıfat Olarak Kullanımları

KE'de *biraz/birazacıq/birazaçuq* nicelik işaretleyicisinin DKK'de hiçbir örnekte sıfat olarak kullanımlarına rastlanmazken KE'de 14, MN'de 8 örnekte olmak üzere toplamda 22 örnekte kullanımları tespit edilmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

cebra'ıl viribidi kanadın ay üzere geçürdi ve ayuñ aydıñlığın giderdi biraz nūr kaldı [KE, 32-13].

pes anasına konuq oldu ve anası anı bilmedi ve ol gice irişdi kim bular ol gicede taşşıl yiridi pes ta 'ām yanına kondı biraz vaqtdan Hārūn geldi anı gördi anasına sordı kim ne gişidür anası eyitdi konuqdur pes Hārūn anı eve kığırdıve ta 'ām yidiler [KE, 379-9].

pes bir gün İlyās bir qarı evinden geçeridi eyitdi iy qarı hıç senüñ qatuñda ta 'ām ola mı eyitdi belı biraz un ve biraz zeyt var pes biraz un ve biraz zeyt İlyās öñine getürdi [KE, 536-8].

pes Buht Naşır ağladı benı İsrā'illü gişi eyitdi neçün ağlarsın eyitdi şunuñ üçün ağlarvan kim sen baña bunca eylük kılduñ ve benüm elümde nesene yok kim saña 'ivāzın eyleyem benı İsrā'illü eyitdi birazacıq nesne senden dilerven Buht Naşır eyitdi ne nesenedür [KE, 702-2].

pes girdi biraz et ve süt getürdi İbrāhım yidi ol ikiye bereketlenmek du 'āsın kıldı [KE, 163-9].

pes kaçan ol 'avratı dañı bıraqmağa qaşd eylediler eyitdi benüm sizden birazacıq dilegüm var [KE, 463-3].

pes ol iki çıkdılar kim qurbān eyleyeler Qābıl ekinci yidi biraz yatlu buğday qurbān iletı ve göñlinde geçürdi kim gerek qabıl olsun gerek olmasun kız qardaşımı aña virmeyemve Hābıl tavarlu [ve koyunluyıdı pes bir semiz] kuzı ve biraz şāfı süt ve biraz tereyağ qurbān iletıve göñlinde tañrı işine rāzılık [ve anuñ buyruğına boyun virmek geçer idi [KE, 80-12].

pes silāh giyüp ata bindi kaçan Cālūt yakınvardı pes gendü nefsinde biraz tekebbürlik gördı [KE, 564-9].

pes tañrı ta 'ālā bularuñ üzere bir bulut viribidi kim gölge eyledi pes biraz sovucaq ve hoş yilcügez buldılar [KE, 344-9].

ve hıç su içmezidi tā gözi yaşın aña katmayınca ve kuru arpa etmegın bir çanağa koyarıdı ırılmağın anuñ üstinde ağlarıdı tākim gözi yaşı anı ıslarıdı andan üzerine biraz

duz yā dahı kü̃l kıoyardı andanyiridi ve eydüridi haṭālularuñ yiyesi bu-durur [KE, 596-7].

KE’de rastlanan diğér örnekler: 168-5/6, 516-7, 774-13, 922-13.

*Bāri bu ni‘metlerden **birez** nesne bu gelen kıonuḡ haḡkıḡun sarf olınsa. Kıonuḡ ağırlamaḡ sünnet-i resuldür* [KE, 702-2].

*Bir zamāndan sonra bir şeh̃r kıatına irdi. **Birez** vaḡtdan sonra gördi. Şehirdin yañadın er ü ‘avrat, atlu yaya sancaḡ naḡ-(ḡ)āre-y-ile geldiler* [MN, 8b-7].

***Birez** lezzet ki buldı-y-ıdı hıḡ gendü-y-ile bilesine [alıp] vardı mı* [MN, 42a-13]?

***Birez** müddetden sonra tāli ‘i işleyüp mübālaḡa māl tahsıl eyledi* [MN, S80-17].

*Çoḡ zahmetden soñra evine geldi. **Birez** tuhf̃e ile ol kıuşları pādişāh huzūruna iletđi* [MN, S83-17].

*Girçekdür. Nevḡara bu töhmetden arudur. Ammā, anı göriceḡ gönlüm ürker, sohbeti baña ağır gelür. Aña **birez** māl virüñ, bir ayruḡ yire varsun* [MN, 12a-3].

*Ḳardaş! Öḡütlerüñ biri budur: Çün **birez** kıatılıḡ ve zahmet saña iriş̃e, andan dahı kıatıraḡınañup şükür eylemek gerek* [MN, 6b-1].

*Ne ola **birez** yir, oşbu yüküm atuñ öñine alsan, birez dinlensem, mürüvvet ve kerem itmiş̃ olayıduñ* [MN, 64a-12, 13].

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de 14, MN’de 14 ve DKK’de 1 örnekte olmak üzere toplamda 29 örnekte *biraz/birez/birazacıḡ/birazaçıḡ* nicelik işaretleycisinin kullanımları tespit edilmiştir. KE’de rastlanan 14 örneḡin 1’inde sıfatlarla, 13’ünde fiillerle eş dizimli kullanılmıştır. MN’de ise örneklerin tamamında fiillerle, DKK’deki örnekte *ilerü* zarfı ile eş dizimli kullanım örneḡi tespit edilmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Ādemüñ hac ve tevbesi kıabül olduḡıḡun sevindiler haccuñ kıabül oldu diyip Ādemüñ şāzılıḡın şordılar böyle olsa Ādemüñ göñline **biraz** gendüzin görmek girdi kıaçan feriş̃teler anı gördiler pes eytdiler yā Ādem işbu evi biz sen yaradılmaḡdan iki biñ yıl ilerü hac kıılurduḡ pes Ādemüñ nefsi girü alçaḡ oldu* [KE, 64-2].

*es şeyṭān bir gün ādem şūretile anuñkıatına geldi kim kıaḡıdı ve ol oruc dutmış̃ıdı ve kıapu bağlap **biraz** uyumaḡ dilemiş̃ıdı* [KE, 340-3].

kaçan ol iki ol taş a irdiler pes başların koyup **biraz** uyudılar balık zenbildençıkdı deñize düşdi tañrı ta 'ālā balığı deñiz içine gitmeklikden yıgđı bir kubbegibi nesene oldı kim balık anuñ içinde durdı [KE, 456-10].

pes bir koca şüretiyile geldi anuñ kapusın kaçdı ve ol yigit kaylüle uykusını dilemişidi ya 'nī dūnin namāz kılan kuşluğın **biraz** uyumağ revādur ol dahı **biraz** uyumağ baş komışdı [KE, 541-11].

pes ehline eyitdi siz eglenü duruñ kim ben od gördüm varayın ola kimsiz **biraz** getüri virem [KE, 372-6].

pes İbrāhīm atası İbrāhīme eyitdi eger bizümile bayram bile eylesen bizüm dīnümüzi diñleseñ pes İbrāhīm bularuñıla çıkdı kaçan **biraz** yir vardı gendüzin bırağdı ve eyitdi ben sayruvan ve ayağum ağrır pes anı koyup gitdiler [KE, 146-10].

pes İbrāhīm girü evine giderken bir kum depecüğinden geçdi ve eyitdi işbu kumdan **biraz** alayın ve kavmuma iletayın göriceğ gönülleri hoş olsunpes **biraz** alup ve kaba koyup evine getürdive metā 'ınkoyup **biraz** uyudı [KE, 188-11].

pes kaçan kim girümağāmına vardı **biraz** kaylüle kılmağ başın yastuğ a kodı ol koca gelüp yine kapukağdı [KE, 542].

pes tañrı benden ol korkuyı götürdi andan elin iki yağrınumarasına kodı anuñ eli sovuğluğ göğsüme çıkdı **biraz** öğüm geldi [KE, 539-13].

pes Yahyā anasıylabile girü eve geldi andan anası eyitdi ola mı kim şol kıl gönlegi çıkarasın işbuşüf gönlegi geyesin kim bu **biraz** yumşakdur [KE, 796-7].

KE'de rastlanan diğ er örnekler: 240-9/11, 533-9, 569-3, 724-5.

Bāğubān kıyruğından götürüp taşra atdı. Çün ol bereden **birez** ayıldı, ussın dirşürüp **birez** endişe eyledi [MN, 2a-5,6].

Bir gün [bu] deve'i esirgedi, ota saldı ki gendü dileğince yöriye; tā **birez** āsāyış ola ve rāhat bula [MN, 46b-10].

Çok zamāndur ki her gün teklif-ile ırak yirden hālümnden artuğ tuz yükledüp katı sürer. Hergis öğinden geçmez kim **birez** zahmetüm yiynde [MN, 47a-2].

Hüsrev turdı, evine gitdi ve gövheri andı, isteyü gördi, bulımadı. **Birez** gussalandı [MN, 27b-10].

İlanı aldı, eşek tobrasına koyup başına asdı kim eşek nefesinden ısınup **birez** ögi gele [MN, 8a-3].

İmdi andan baña **birez** getürivir [MN, 14b-9].

*İy karındaş! Ol pend-nāmeden **birez** yāduñda var-ısa bize dañı eydivir işidelüm [MN, 6a-13].*

*Ma ‘zür dutasız ki şarābumuz eksükdür ammā bañıllık sanmayasız. Bir şişede **birez** gizlemişem, sizüñ gibi dostlara bulına diyü. Gtürsünler **birez** hatırumuz egleyelüm [MN, 20b-1].*

*Oğlum giçidür, pādişāhlığı başarımaya. Bārī gendü elüm-ile kardaşuma bildüreyin. Ola kim bu oğlancuğa **birez** şefkati ola. Kaçan kim pādişāhlığa yaraya, müsülmānlık idüp aña ısmarlaya [MN, 12a-9].*

*Pes ol kişi kim bir mazlūmuñ evcügezin zulm-ile ala, ve andan endişe idüp saklanmaya, hergiz belādan emīn olmaya. Sıçan bunu görüp sevindi. **Birez** añarurak vardı. Bāğubānı dañı gördi, yatmış uyır [MN, 22a-12].*

MN’de rastlanan diğer örnekler: 47a-8, 64a-13, 64b-5.

*Kazan aydur: **Birez dañı** ilerü varalum didi. Bağdı bir kal’a gördi [DKK, 72-10].*

4.2.2.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de Toplamda 29 örnekte *biraz* nicelik sözüne rastlanmıştır. Nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanımına 1 örnekte rastlanırken 14 örnekte sıfat olarak, 14 örnekte ise zarf olarak kullanıldığı görülmüştür. Zarf olarak kullanıldığı 14 örneğin hiçbirinde zarflar nicelenmezken, 1 örnekte sıfat, 13 örnekte ise fiillerin nicelendiği tespit edilmiştir.

KE’de *biraz/birez/birazacuk/birazaçuk* nicelik işaretleyicisi hem *nur, tekebbür* gibi sayılamayan; *vakit, saat* gibi sayılabilen ve soyut kavram alanını gösterenlerle hem de ve daha çok *buğday, süt, tereyağ, et, un, tuz, tüy* gibi sayılabilen ve somut kavram alanını gösterenlerin yaklaşık olarak niceliğini ifade etmek için kullanılmıştır. KE’de, birlikte kullanıldığı sayılabilir somut kavram alanını gösterenlere dikkat edildiğinde daha çok beslenme ürünlerinin niceliğini ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. İki örnekte de *birazacuk/birazaçuk* nicelik işaretleyicisi ile nicelenen isimlerin *dile-* fiili ile olan ilgisi dikkat çekmektedir. İkisinde de bağlamın görece güçsüz olan öznesi görece güçlü olan öznenen gözde büyütülmeyecek, vermeye gücü yetecek kadar az ama belirsiz çoklukta bir şey dilemektedir. Zarf olarak kullanıldığı örneklerin 1’inde *yumşak* sıfatı ile eş dizimli kullanılırken, 13 örnekte *gör-, uyu-, getir-, var-, al-, gel-* fiilleri ile eş dizimli kullanımları tespit edilmiştir.

MN’de 22 örnekte *birez* nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır. Örneklerin 8’inde isimlerin önüne gelmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. 14 örnekte ise fiilleri nicelemiş ve zarf olarak kullanılmıştır.

MN’de *biraz/birez/birazacuk/birazaçuk* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanıldığı örneklerde hem *nesne, tuhfe, māl, yir* gibi somut kavram alanını gösterenlerle hem de *vakt, müddet, lezzet, katılık* soyut kavram alanını gösterenleriyle eş dizimli kullanımları tespit edilmiştir. Zarf olarak kullanıldığı 14 örnekte ise *ayıl-, āsāyiş ol-, gussalan-, getir-, gizle-, egle-* fiilleri ile eş dizimli kullanımları tespit edilmiştir.

DKK’de 1 örnekte *birez/birazacuk/birazaçuk* nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır. İlgili örnekte işaretleyici, zarf olarak kullanılmıştır.

DKK’de *birez* biçimi ile 1 örnekte zarfı niceleyerek kullanılan işaretleyici ilgili örnekte de yukarıda belirtildiği üzere *gözde büyütülmeyecek, gücü yetecek kadar az* anlamında belirsiz bir çokluk işaretlemiştir. İlgili örnekte *dahı* ile eş dizimli kullanılmış ve bir başlangıç noktasına da vurgu yapılarak niceliğe işaret edilmiştir.

Tablo 43. *Biraz/Birez/Birazacuk/Birazaçuk Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı*

<i>biraz/birez/birazacuk/birazaçuk</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	1	14	14	29
MN	-	8	14	22
DKK	-	-	1	1

4.2.3. *Bir kaç/ Birkaç*

Kimi zaman nicelediği isimleri da içkin olarak ifade edip o isimlerin hem kendisine hem de niceliğine işaretle zamir olarak, kimi zaman da tamlayanı olduğu isimlerin doğrudan belirsiz niceliğine işaretle sıfat olarak kullanılan *birkaç*; sayı ismi olan *bir* ile yine bir isim olan ve çoğunlukla sıfat olarak kullanılan *kaç* sözcüğünün birleşiminden oluşmuştur. *Bir*, tek başına belirliliğe işaret ederken ve *kaç*, soru sıfatı olarak kullanılmadığı durumlarda *çok*’a işaret ederken (Korkmaz, 2014) bu iki sözcük bir araya gelip birleşik bir sözcük oluşturduklarında belirsiz bir azlığı işaret etmektedirler. Özezen, *birkaç* nicelik işaretleyicisinin sayı anlamındaki belirsizlik durumuna da vurgu ile *birkaçın* basamak değerinin sayı değerine nazaran daha belirli olduğuna dikkatleri

çekmiştir. 1’den büyük 10’dan küçük sayıları temsil ederek her zaman *birler basamağına* göndermede bulunduğunu ifade etmiştir (2023, s. 89).

4.2.3.1. Tür Özelliklerine Göre

Birkaç nicelik işaretleyicisinin örneklerine MN ve DKK’de rastlanırken KE’de kullanım örnekleri tespit edilmemiştir.

İsim Olarak Kullanımları

KE’de 3, MN’de 1 ve DKK’de ise 2 örnekte *birkaç* nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanımlarına rastlanmıştır. MN ve DKK’de rastlanan örneklerin üçünde de iyelik üçüncü tekil kişi eki alınarak tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olmuştur. KE’de görülen 3 örneğin 1’inde ek-fiilin geniş zamanını alarak yüklem olmuştur ve 2’sinde ise isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bularuñ **birkaçı** sed üstine çıkup ol künğürelerde oturdı [KE, 772-9].*

*Cercıs buyurdı kim ol gūrlaruñ **birkaçını** açdılar kamusı çürimiş süñükleridi [KE, 925-4].*

*ya ‘nī şol **birkaç** kim imān getürdi andan ayruğı imān getüresi ve saña inanası degül [KE, 102-8].*

*ol gövher ol ördeklerüñ birinüñ kırsagındadır; ammā **bir kaçınıñ** terkin urmağ gerk kim ol gövher bulına [MN, 28a-3].*

*Bu kırk yigidiñ **bir kaçına** Han Kazan, **bir kaçına** Bayındır Han kızlar virdiler [DKK, 121-7].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de 38, MN’de 42, DKK’de ise 7 örnekte *birkaç* nicelik işaretleyicisinin isimlerin önüne gelip sıfat olarak kullanıldığı görülmüştür.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*andan girü mağāraya varalum **birkaç** günden soñra evümüze varalum [KE, 131-14].*

andan İbrāhīme **birkaç** gişi uydı kaçan tañrı aña odı bostān kılduğın gördiler [KE, 152-15].

andan mağāra kapusın bağladı girü evine geldi **birkaç** sâ'atdan soñra vardı gördi kim diri yatur ve bañ barmağın emer [KE, 142-6].

anuñ üzere **birkaç** beyt şi'ir eyitdi [KE, 128-5].

'arabī eyitdi bir deve dilerin kim binem ve **birkaç** koyun sağınam [KE, 294-1].

birkaç varak kâğıd buldılar kim müşgile mühürlenmiş [KE, 743-1].

Eyyüb 'as 'İsrā'ıl çöplüğünde yidi yıl dağı **birkaç** ay yatdı [KE, 332-8].

Suddī otuz dağı **birkaç** biñ [KE, 521-12].

şehir kapusına **birkaç** yigitler irdi kim hiç bulardan görklü yüzli kavm görmedüm [KE, 209-12].

tañrı seni **birkaç** adıla adadı ol adları tefsīr kıluvir tañrı saña kuvvatlu ve sözi girçek ve inām didi [KE, 214-11].

KE'de rastlanan diğer örnekler: 216-5, 237-8, 250-12, 386-1, 275-9, 616-8, 629-11, 630-3, 646-8, 674-7, 698-6, 698-11, 701-14, 720-2, 784-12, 818-8, 840-10, 841-9, 879-4, 891-12, 896-7, 897-2, 898-7, 905-8, 910-3, 942-15, 954-3.

bir gice şāh **bir kaç** kula buyurdi, dünle gelürken h'oca'i şoydılar [MN, 23a-8].

bir kaç küçük oğlancıklar bir tavuğı dutup dirile yolarlar-idi [MN, S177-12].

bir kaç pāre kitāb aldı. bir mu'abbir dükānın düzdi [MN, 21a-5].

bir kaç şütür-murğ şatun alup girü döndi [MN, S83-16].

çok çeri ve gürbüz 'ifritler dirşürmişdür ve **bir kaç** kelime benüm-ile viribidi. eger icāzet olur-ısa diyeyin [MN, 24a-6]?

derhāl yola girüp **bir kaç** gün içinde Bağdād'a vardılar [MN, S83-14].

hevāya pervāz urdı. **bir kaç** menzilde kuşlaruñ dirnegine ulaşdı [MN, 36a-14].

melik-zādenüñ bu tedbīrini **bir kaç** ulu begler ve ketḥudālar ve ekābir ve a'yān haber-dār oldılar [MN, S5-13].

Shem pādīşāh hīzmetinde olanlar dağı **bir kaç** işden sakınmak gerek [MN, 27a-4].

ya'ni mümkindür kim ol **bir kaç** loğma-y-ıla benümle anuñ arasında dostlık berkiyüp düşmenlik götürle [MN, 32a-13].

MN’de rastlanan diğer örnekler: S15-11, S84-5/6, S85-7, S175-15, 2b-3, 2b-6, 2b-12, 8b-5/6/8, 11b-14, 13a-11, 16a-5, 21a-2, 22a-9, 27a-2, 31b-7, 33b-3, 35a-5, 36b-2, 38a-3, 42a-2, 54a-10, 57a-10, 60a-7, 64b-13/14, 67a-4.

*Beyrek kopuzı aldı, babasının ordusuna yakın geldi. Bakdı gördi **bir kaç** çobanlar⁶ yolun kıyısın almışlar ağlarlar, hem turmayup taş yığarlar [DKK, 101-5].*

*Bir sordı olança südin aldı, iki sordı kanın aldı, üç şordı canın aldı. **Bir kaç** daya getürdiler, helāk itdi [DKK, 217-4].*

*Bunuñ üzerine **bir kaç** zaman kiçdi, Allah Ta’āla Pay Püre Bige bir oğul. Pay Piçen bige bir kız virdi [DKK, 69-5].*

*Gök alañ görklü çemene çadır tikdi. **Bir kaç** gün bigler ile yidi içdi [DKK, 126-12].*

*İndi bir yiğit bunu depdi. Depdükçe böyüdi. **Bir kaç** yiğit dahı indiler depdiler. Depdüklerinçe böyüdi [DKK, 216-8].*

*Kılbaş **bir kaç** adam ile binüp Kazanuñ tayısı Aruzuñ ivine geldi [DKK, 292-10].*

*Yol kesdi, adam aldı, büyük harami oldı. Üzerine **bir kaç** adam gönderdiler, oğ atdılar batmadı, kılıç urdılar kesmedi, süñü-y-ile sançdılar ilmedi [DKK, 218-2].*

Zarf Olarak Kullanımları

Birkaç nicelik işaretleyicisi KE’de 1 örnekte çekimli fiili ve MN’de ise 4 örnekte zarf-fiil eki ile genişletilmiş fiili niceleyerek zarf olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*gendü nefsin ılısuciya kırıye virdi kim işleye ve kırı ala pes **birkaç** işledi ve hāmmāmcı gendü kazancında bereket gördi ve rızkı anuñ üzere akdı [KE, 896-5].*

***bir kaç** urınca emān diledi, emān virdiler [MN, 54b-11].*

*buyurdi, **bir kaç** urup yoldan çıkardılar [MN, 52a-11].*

*sārubān **bir kaç** urup tırınca tuzuñ yarsı kalmadı. eridi, yüki yiyinilüp yola girdi [MN, 47a-10].*

*sārubān güle güle gelüp deveyi tıururdi. **bir kaç** urup becid sürdi. eyle oldu kim yörimege mecālī kalmadı [MN, 47b-1].*

⁶ Söz konusu örnekte *bir kaç* nicelik işaretleyicisi ile +lar çokluk eki beklenin dışında bir kullanım örneğidir. İlgili örnekte +lar çokluk eki çeşitliliğe işaret edip vurgulamak için kullanılmış gibi görünmektedir.

4.2.3.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

Birkaç nicelik işaretleyicisinin KE’de isim, sıfat ve zarf olmak üzere toplamda 42 örnekte kullanımlarına rastlanmıştır. KE’de 3 örnekte isim olarak kullanılmıştır. İsim olarak kullanıldığı örneklerin örneklerin 1’inde ek-fiilin geniş zamanını alarak yüklem olmuştur ve 2’sinde ise isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır.

38 örnekte ise sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 16’sında *sā’at, gün, ay; beyt, ad, şart, kerāmet, nesene* soyut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. Söz konusu örneklerin 10’unda zaman kavram alanına ait *sā’at, gün* ve *ay* isimleri nicelenmiştir. 21 örnekte ise sayılabilir, somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Söz konusu örneklerin 13’ünde *gişi, yigit, ‘avrat, kāfir* ve *yoldaş* insan kavram alanını temsil eden isimler nicelenirken 8’inde *eyegü, kirde, gevde, varak, arpa kursası, akça; balık, koyun* somut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. 250-12, 897-2, 910-3 örneklerinde ise *birkaç* nicelik işaretleyicisinin nicelemiş olduğu isimler +*lAr* çokluk ekini almıştır. 216-5, 332-8, 386-1, 841-9 örneklerinde tek temsil olarak niceliğe işaret etmemiş, *dahı birkaç x* yapısı içerisinde belirli nicelik işaretleyicilerine eklenen belirsiz çokluğu göstermiştir. 521-12 örneğinde ise sayı grubunun tamlayanı olarak kullanılmıştır.

KE’de 1 örnekte *birkaç* nicelik işaretleyicisi zarf olarak kullanılmıştır. *Birkaç* söz konusu örnekte *işle-* fiilinin belirli geçmiş zaman eki ile çekimlenmiş biçimini nicelemiş ve eylemin kaç defa tekrar ettiğini vurgulamıştır.

Birkaç nicelik işaretleyicisinin MN’de isim, sıfat ve zarf olmak üzere toplamda 47 örnekte kullanımlarına rastlanmıştır. Örneklerin 1’inde isim olarak kullanılmıştır. İlgili örnekte tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır.

42 örnekte ise sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 22’sinde *devr, gün, kelime, iş, menzil, dür, haşlet, teklîf* soyut kavram alanını gösterenlerini nicelemiştir. Söz konusu örneklerin 14’ünde zaman kavram alanına ait *devr* ve *gün* soyut kavram alanını gösterenleri nicelenmiştir. Söz konusu örneklerin tamamında ölçülebilir ve sayılabilir isimler nicelenmiştir. 20 örnekte ise sayılabilir, somut kavram alanını gösterenler nicelenmiştir. Söz konusu örneklerin 15’inde *beg, kethūda, oğlan, kişi, kul, karavaş; sütür-murg, kuş* canlı kavram alanını temsil eden isimler nicelenirken 5’inde *yir, pāre, loğma, ağaç* cansız kavram alanı içerisinde yer alan isimler nicelenmiştir. S5-13, S85-7, S177-12, 8b-5, 11b-14, 13a-11, 37b-9 örneklerinde ise *birkaç* nicelik işaretleyicisinin nicelemiş olduğu isimler +*lAr* çokluk ekini almıştır.

MN’de 4 örnekte *birkaç* nicelik işaretleyicisi zarf olarak kullanılmıştır. Örneklerin tamamında *ur-* fiilinin zarf-fiil ekleri ile genişletilmiş biçimleri nicelenmiştir. Söz konusu örneklerde bir başka eylemin gerçekleşmesine sebep olan ön eylemin tekrar sayısına işaret edilmiştir.

Birkaç nicelik işaretleyicisinin DKK’de hem isim hem de sıfat olmak üzere toplamda dokuz örnekte kullanım örneklerine rastlanmıştır. Örneklerin ikisinde bir isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Sayılabilir, somut kavram alanını gösterenler ile birlikte bir tamlama kurmuştur. Geri kalan yedi örnekte somut, sayılabilir isimlerin önüne gelmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. Bir örnekte *birkaç* nicelik işaretleyicisinden sonra gelen isim +*lar* çokluk ekini almıştır. Bu örnekte söz konusu ismin +*lar* eki ile çokluğuna değil çeşitliliğine işaret edilmiştir, ismin niceliği doğrudan *birkaç* nicelik işaretleyicisi ile gösterilmiştir. Sıfat olarak kullanıldığı yedi örneğin beşinde insan kavram alanını gösteren sözcüklerle diğer ikisinde ise zaman kavram alanı gösteren sözcüklerle beraber kullanılmıştır. Bununla beraber abartı bir çokluğu da işaretlemiştir. Az kavram alanı içerisinde yer aldığı varsayılabilir *az çokluk* işaretlemiştir.

Tablo 44. *Birkaç/Bir kaç Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı*

<i>bir kaç/birkaç</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	3	38	1	42
MN	1	42	4	47
DKK	2	7	-	9

4.2.4. *Bir katre*

4.2.4.1. Tür Özelliklerine Göre

Bir katre, nicelik sözünün DKK ve MN’de kullanımına rastlanmazken KE’de 4 örnekte kullanımı tespit edilmiştir. İlgili örneklerin tamamında *su* ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de *bir katre* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak 4 örnekte kullanımı tespit edilmiştir. İlgili örneklerin tamamında *su* ismi ile eş dizimli kullanıldığı görülmüştür.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*başınurup içerdı tamām düketmeyince başın kaldurmazıdı hattā kim **bir kıatre** su kıomazıdı [KE, 128-11].*

*benī İsrā'illüyle Kıbtīlinüñ evi birbirine kıarışuk idi daraça ve müşebbek birbirine geçeridi Kıbtīlinüñ evi su doldı hattā kim boğazlarına degin su içinde dururlardı ve her kim otursa ğark olurıdı ve benī İsrā'illü evine **bir kıatre** su girmezidi [KE, 399-6].*

***bir kıatre** su ol denizden aşāğa dammaz [KE, 33].*

*pes kıuyuya vardılar su almağa **bir kıatre** su bulmadılar [KE, 133-5].*

4.2.4.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de 4 örnekte *bir kıatre* nicelik işaretleyicisinin kullanımları tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerin tamamında *bir kıatre*, isimleri nicelemiş ve sıfat olarak kullanılmıştır.

Bir kıatre'nin KE'de isim ve sıfat olarak kullanımlarına rastlanmazken tespit edilen örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin tamamında *kıatre* sözcüğünün anlamına da paralellikle *bir kıatre*; ölçülebilir, sayılabilir, somut bir isim olan *su* sözcüğü ile eş dizimli kullanılmıştır. *Kıatre* ismi, *bir* sayı/belgisizlik sıfatı ile birlikte kullanılarak söz konusu örneklerde bahsi geçen şeyin olabilecek en küçük nicelik durumuna işaret etmek için kullanılmıştır ve örneklerin tamamında *o kadcırcık* suyun bile sağlanamamış olması vurgulanmıştır. Cümleye konu olan eylem, örneklerin tamamında gerçekleşmemiştir.

Tablo 45. *Bir kıatre Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklığı*

<i>bir kıatre</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	-	4	-	4
MN	-	-	-	-
DKK	-	-	-	-

4.2.5. *Bir şemme*

4.2.5.1. Tür Özelliklerine Göre

Arapça alıntı bir sözcük olan *şemme* sözcüğü, Kâmûs-ı Türkî’de *pek cüz’î mîkdar* olarak tanımlanmıştır (1901, s. 786).

KE ve DKK’de kullanım örneklerine rastlanmayan *bir şemme* nicelik sözünün MN’de 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnekte *hāl* ismini niceleyip sıfat olarak kullanılmıştır.

Sıfat Olarak Kullanımları

Bir şemme nicelik işaretleyicisinin MN’de 1 örneğine rastlanmıştır. İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

*Deve endîşe eyledi ki eger **bir şemme** hāl niteliginden dirsem, ayu-y-la ‘ahdüm bozılır [MN, 58b-3].*

4.2.5.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE ve DKK’de *bir şemme* işaretleyicisinin örneğine rastlanmazken MN’de 1 örnekte tespit edilmiştir. Söz konusu örnekte *hāl* ismi ile eş dizimlidir ve işaretleyici sıfat olarak kullanılmıştır.

Tablo 46. *Bir şemme Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı*

<i>bir şemme</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	-	-	-	-
MN	-	1	-	1
DKK	-	-	-	-

4.2.6. *Bol*

4.2.6.1. Tür Özelliklerine Göre

KE’de 1, MN’de 2, DKK’de 3 örnekte olmak üzere toplamda 6 örnekte *bol* nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır.

İsim Olarak Kullanımları

KE ve DKK’de *bol* nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmamıştır. MN’de ise 2 örnekte ek-fiilin geniş zaman ile çekimlenmiş ve yüklem olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Bir gün anuñ hazretinde söylendi ki fülân yir ot, suya kolay ve ni ‘meti **bol** [MN, 40b-8].*

*Her çend ki ol kan dökici, canavar izleyicidir. Lîkin ulu pâdişâh san ‘atın dutar. ‘Âlî himmeti var. Bahşîşi çok ve merhameti **bol** [MN, 62b-13].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de *bol* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanıldığı 1 örneğe rastlanmıştır. DKK’de ise 3 örnekte rastlanmıştır. Her iki eserde de *bol* nicelik işaretleyicisin eş dizimli kullanıldığı isimler somut ve sayılıp ölçülebilir isimlerdir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*işbu kuş su üstinde çevrülüre beñzer diyüp ol araya kondılar gördiler kim **bol** ve siñer su [KE, 162-1].*

*Kaçar kaçar kızıl develerini yetdiler. Ağır hâzinesini **bol** aqçasını yağmaladılar [DKK, 38-7].*

*tavla tavla şahbaz atlarını biz binmişüz, kaçar kaçar kızıl devesini biz yetmişüz, karıcuğ anasını biz getürmişüz, ağır hazine **bol** aqçasını biz yağmalamışuz, kaza beñzer kızı gelini biz yesir itmişüz [DKK, 40-7].*

*tavla tavla şahbaz atlarıñ kâfir binmiş, kaçar kaçar kızıl develerüñ kâfir yetmiş, altun aqça **bol** hâzineñi kâfir almış [DKK, 48-2].*

4.2.6.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de 1, MN’de 2, DKK’de 3 örnekte olmak üzere toplamda 6 örnekte *bol* nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır.

KE’de rastlanan tek örnekte sıfat olarak kullanılan *bol* nicelik işaretleyicisi, söz konusu örnekte somut ve sayılabilir bir isim olan *su* ile eş dizimli kullanılmış ve onu

belirsiz bir miktar anlamı ile nicelemiştir. İsim ve zarf olarak kullanımlarına ise rastlanmamıştır.

MN’de rastlanan 2 örnek de isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde *bol*, ek-fiilin geniş zamanı ile çekimlenmiş ve yüklem olarak kullanılmıştır. Yukarıda bahsi geçen *refah* ve *bolluk* kavram alanlarıyla ilgili durum MN için de gözlemlenmiştir. MN’de de *bol*, *merhamet* ve *ni ‘met* soyut ve sayılamaz isimler ile beraber kullanılmıştır. Görülecektir ki her iki örnekte de bağlam olumludur ve bolluk, zenginlik anlamları vurgulu durumdadır.

DKK’deki örneklerde ise yine somut ve sayılabilir-ölçülebilir isimlerle kullanılmıştır. Örneklerin üçünde de para kavram alanı içerisinde yer alan *aķça* ve *h zine* sözcükleri ile beraber kullanılmıştır⁷. Bu noktadan hareketle ve KE’deki örnek de dikkate alındığında *bolluk* ve *refah* söz konusu olduğunda bu kavram alanlarını gösteren sözcükler *bol* işaretleyicisi ile nicelenmiştir.

Tablo 47. *Bol Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı*

<i>bol</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	-	1	-	1
MN	2	-	-	2
DKK	-	3	-	3

4.2.7. Bunca/Buncılayın

4.2.7.1. Tür Özelliklerine Göre

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de *bunca* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanıldığı 16 örneğe rastlanmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

⁷ DKK’de yer alan ve bu çalışmanın kapsamı dışında tutulan manzum bölümlere bakıldığında da görülecektir ki *bol* nicelik işaretleyicisi *aķça*, *h zine*; *nimetli*, *kaymaklı*; *çavuş*, *leşker* gibi isimlerle beraber kullanılmıştır. Bu noktadan hareketle sözcüklerin yer aldığı bağlamlar da dikkate alınarak refah düzeyinin niceliğine işaret eden sözcükler kullanıldığında yani askerî ve maddî refaha işaret edileceği zaman *bol* nicelik işaretleyicisinden yararlanılmıştır.

ay bularuñ oyanası ve bilesi vakt olmadu mı kim **bunca** yaramaz iş işlediler [KE, 699-2].

ilāhī gizledüñ benden ecelümi ve şayduñ benüm üstüme ‘amelümi ve bilmesven iki evden kanķısın kıldıñ evümi yavlaķ miñnet arasında kıldıñ yirimi ve **bunca** miñnet içinde daķı ebed ķomaduñ cānumı [KE, 43-12].

ķaçan iblīs Ādemüñ uçmaķa girdügin işitdi ģased kıldı eyitdi vāveylāh kim **bunca** yıldan berü ben kulluķ kıldum beni uçmaķa ķoymadı bu kim bir yiñi ģalk-durur uçmaķa givürdi [KE, 52-4].

ķalanın ol şehr üstine yıķdı **bunca** evler ve ģalk helāk oldu [KE, 190-10].

pes Buģt Naşr aģladı benī Ĭsrā’illü ģişi eyitdi neķün aģlarsın eyitdi şunuñ üçün aģlarvan kim sen baña **bunca** eylük kıldıñ ve benüm elümde nesene yok kim saña ‘ivāzın eyleyem [KE, 702-1].

pes Fir‘avn bir sā‘at endişe kıldı Mūsāyı bildi ve eyitdi ay biz seni tıfıl oģlan bislemedik mi ve **bunca** yıl ‘ömrüñ bizüm içimüzde ģeķmedi mi ve sen ādem depeledükde kāfirlerden ve bizüm dīnimüz üzere degül midüñ [KE, 381-11].

pes ķaçan Cercīse aķlık irdi ol ķarıya eyitdi hīķ senüñ ķatuñda yiyesi içesi ola mı ķarı eyitdi **bunca** gündür kim benüm ķatumda ta‘ām yokdur [KE, 925-13].

pes şol Ezbīle berāber mi dutarsın kim ol bir ‘avrat idi ve senüñ soyuñdan idi ve **bunca** peyģāmbarlar depeledi şoñra ol melikligi içindeken tañrı ta‘ālā aña itler musallaķ kıldı kim ev içindeken anuñ etin yidiler ve ķanın içdiler [KE, 917-5].

yā Eyyüb işbu za‘ıflıģıñıla benümile istezerilik ķılmaķ diledüñ mi yā daķı **bunca** ‘ayubıla benümile dartışmaķ mı diledüñ yā daķı gendü ģatāñıla benümile ģuccatlaşmaķ mı diledüñ [KE, 327-13].

Yūşa‘ bin Nūn eyitdi iy tañrı peyģāmbarı **bunca** yıldan berü kim ben senüñ ķatuñdavan hīķ tañrı saña ne vahy kıldı ve ne iş yiñiledi sordum mı tā sen gendüzüñ başlayup ģabar vormeyince [KE, 512-11].

KE’de rastlanan diģer örnekler: 101-6, 149-6, 326-4, 457-13, 670-1, 944-4.

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de *bunca/buncılayın* nicelik işaretleycisinin zarf olarak kullanıldıģı 3 örneģe rastlanılmıştır. Örneklerin tamamında fiileri nicelemiştir.

İlgili örnekler aşıģıdaki gibidir.

*iy murdār cān ve iy mel'ūn halkı habar vir baña kim şunuñ üzere seni ne nesene dutar kim işbu halkı **bunca** azdurursın [KE, 929-7].*

*pes eytdiler yā resūla'l-lāhi tañrı geçmiş ve gelen yazuğuñ yarlıgamadı mı **bunca** 'ibādet kılursın eytdi yarlıgadı ammā kul şükürlü gerek didi [KE, 4-3].*

*velākin şimdi bu oğluñı şöyle sevdüm kim hīç **buncılayın** kimeseyi sevmedüm imdi bu oğlanı gey saklağıl [KE, 352-6].*

4.2.7.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de *bunca/buncılayın* nicelik işaretleyicisine 19 örnekte rastlanmıştır. İlgili örneklerin 16'sında sıfat olarak, 3'ünde zarf olarak kullanılmıştır. Sıfat olarak kullanıldığı 16 örneğin 4'ünde *ev*, *odun*, *deve*, *peygāmbar* somut ve sayılabilir isimleri ile kullanılırken 12'sinde *gün*, *yıl*, *zamān*, *mihnet*, *'ayb*, *iş*, *eylük*, *meşakkat ün* soyut kavram alanını gösterenleriyle eş dizimli kullanımları tespit edilmiştir. Örneklerde işaret anlamının yükseliği dikkat çekmektedir. 190-10'da *evler*, 917-5'de *peygāmbarlar* isimleri ile eş dizimli kullanımlarında birlikte kullanıldığı isimlerin çokluk eki aldığı görülmektedir. Söz konusu örneklerde de görülecektir ki odak noktada yer alan şeylerin çokluğuna işaret edildiği görülmektedir.

3 örnekte ise zarf olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 3'ünde de fiiller nicelenmiş, *azdur-*, *'ibādet kıl-* ve *sevme-* fiilleri ile eş dizimli kullanılmıştır.

İlgili örneklerde dikkat çeken nokta ise *bunca/buncılayın* nicelik işaretleyicisinin bulunduğu cümlelerin tamamında örtülü yahut açıkça ifade edilmiş iki durum söz konusudur, ya bir beklenti vardır ya da beklenen bir şey gerçekleşmemiştir. Söz konusu cümlelerde gerçekleşmeyen beklenti üzerine hesap sorma, borçlu hissetme, pişmanlık gibi anlamların vurgulu olduğu görülmektedir.

Tablo 48. *Bunca/Buncılayın Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklığı*

<i>bunca/buncılayın</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	-	16	3	19
MN	-	-	-	-
DKK	-	-	-	-

4.2.8. Çok

4.2.8.1. Tür Özelliklerine Göre

KE'de 222, MN'de 70 ve DDK'de 11 örnekte *çok* nicelik işaretleyicisinin tanıklarına rastlanmıştır.

İsim Olarak Kullanımları

KE'de 47, MN'de 14 ve DDK'de 1 örnekte *çok*, isim olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

'ālimlerüñ çokı anuñ üzeredür [KE, 49-3].

dağı bereketi oldur kim suyu ve ağaçları ve yemişleri çok-durur bayuñ ve yoksuluñ anda dirliği görklü ve tatlu-durur [KE, 153-14].

iy Medīne ehli işbu yirñüz deprendügi zinā ve ribā çoklığından olur [KE, 17-8].

kim kaçan tañrı ta 'ālā Ādemi yire indürdi Ādem 'as uçmakdan bir pāre altun bile çıkardı andan ötürü altun çok-durur yir anı çürütmez ve paslu kılmaz ve od dağı anı yimez anuñ için kim uçmakdan götürüldi [KE, 70-12].

pes başın yuvadan çıkarup bakdı pes oğlan su içinde ol kızuñ şüretin gördi kim 'azım görklü saçın uzun bilikleri çok pes segirde ağaç dibine vardı gördi kim ol kız bağa durur [KE, 622-10].

pes bizi dururdu kaçan bizümile söyleşdi anuñ heybeti ve korkusu bizüm göñlümüzde katı oldı şöyle dilümüz söylemekden dutuldu ve biz işbu çokluğu ve ol yalıñuz bir söz aña söylemeğe gücümüz yitmedi pes dönüp uş saña geldük [KE, 529-15].

tañrı haqqıçun kim benüm cānum anuñ kudreti elindedür eger ol kavmuñ çokluğu ve bularuñ çağrışması olmasadı dünyā ehli kamu güneş toğduğı ve tulunduğı vaktin günüñ ünün ve dağı ıgraduğın işideyidi [KE, 35-13].

ve bunuñ beñdeşi āyet Kur'an içinde çokdur [KE, 5-5].

ve yıldızlar şol çokluğu şüretleri birbirinden ayruksıdur tañrı ta 'ālā bir yıldızı dağı bir yıldız şüretine yaratmadı [KE, 25-6].

yā rabbi karnumdağı dişi oldı imdi ben ne kılayum kim dişi kelīsā kullığına irkek gibi degüldür anuñıçun kim ‘aybı **çokdur** hayız görür ve ar[ı]suz olur ve ben aña Meryem diyü ad virdüm ve Meryem demek bularuñ luğatınca hizmetkār ve kullıkçı demek olur [KE, 781-15].

KE’da rastlanan diğer örnekler: 111-7, 191-6, 242-13, 245-9, 258-1, 259-9, 262-2, 303-8, 341-8, 388-8, 440-1, 447-9, 14, 465-5, 504-15, 546-6, 583-15, 599-7, 604-12, 605-1, 621-14, 623-8, 638-11,13,14, 639-4,6, 668-10, 694-6, 698-12, 702-9,14, 765-8, 928-9.

Menüm muhiblerüm **çokdur** [DKK, 191-7].

anlaruñ **çokluğu** ve kuvvetleri zāhirdür [MN, 45b-9].

bağışı **çok** ve merhameti bol [MN, 62b-13].

bu dükelikle Haq te ‘ālā hazretine şükürüm **çok** [MN, 48a-2].

çeri çoğundan endişe eylemegil [MN, 48b-9].

çün çeng ü harb ve kaçmak vakti ola, zebun olurlar ve çoğlığıla dahı iş olmaz [MN, 48b-8].

defterler ve çok hikmet ve feşāhat içinde ‘Acem dilince düzilmiş **çokdur** [MN, 68a-7].

hak yolunda sa ‘yi **çok**, gözi yaşlu, teni aruk, beñzi saru ve bakışı heybetlü ve sözi tatlu ve işinde becid [MN, 14a-12].

hem dahı **çoklar** isteyüp buldılar [MN, 43a-11].

işitdüm ki bir türk var ıdı. mālī mülki **çok** idi, bir oğlu var ıdı [MN, 15a-8].

latif çemenler ve dürlü yimişler **çok** [MN, 40b-8].

MN’de rastlanan diğer örnekler: 2a-9, 36b-1, 51a-7, 66b-5.

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de 115, MN’de 43 ve DDK’de 3 örnekte *çok* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanımlarına rastlanmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

cürhüm kabīlesinden **çok** ev ve kāruvān geçüp Şāma giderdi [KE, 161-7].

İbni ‘Abbās ve kalan **çok** gişiler eyitdi [KE, 89-5].

kaçan feriştelere gördi kim ādem oğlanınuñ çirkin ‘amel ve **çok** yazuğı göge ağar ve ol İdrīs ‘aleyhi ‘s-selām zamānındaydı ve eyitdiler yā rabbi şol ādem kim yire indürdüñ ve bizüm üstümüze yigledüñ bular saña ‘āşī oldılar ve yavuz ‘amel ve fesād işlediler [KE, 93-7].

kaçan kim dün oldı iki kara atı getürdi birisine gendü bindi ve birisine ben bindüm **çok** vakt geçmedi tā kim Bābil iline geldik [KE, 97-1].

*Loḳmān bin ‘Ād eyitdi yā rabbi baña **çok** ‘ömür virgil [KE, 123-4].*

*ol biti kim anuñ içinde Âdemüñ vasiyyeti ve öğütler ve **çok** ‘ilm vardı [KE, 86-10].*

*ol sözi kim ben söyledüm öndünki eski kitābdan kim **çok** elden geçmiş ve cühūdlar anı tağyir eylemiş ve hükmi mensūh olmuş idi sen söyledüğüñ yiñi kitābdan ve Muhammedi Muştafādan işitdügüñdür [KE, 41-9].*

*pes Ya ‘kūbı kondurdi ve gönül katdı ve **çok** lutf eyledi [KE, 204-4].*

*tañrı ta ‘ālā Ādemi **çok** emek ve armaḳ ve bed-bahtlıgıla mübtelā kıldı [KE, 57-6].*

*ya ‘nī yidi yıl ucuzluk ola ve **çok** ekin ekesiz nekim biçdügüñüzi sapı ve başı birle koñ kim çok dura ve sapı yılkıya ‘alaf ola [KE, 259-13].*

KE’da rastlanan diğér örnekler: 93-7, 97-3, 123-8, 193-1, 198-1, 205-1, 239-2, 249-14, 253-11, 255-8, 263-1,3,4,5, 269-6, 273-6, 293-2,4, 297-1, 296-5,11, 301-1, 305-5, 307-12, 310-4, 312-5, 315-2, 319-2, 323-13, 330-3, 343-15, 347-1, 5, 348-9, 355-13, 369-8, 380-5, 385-3, 407-2, 417-13, 422-8, 430-11, 480-6, 13, 482-7, 484-7, 492-14, 504-13, 516-12, 519-10, 523-2, 524-3, 526-7, 537-3, 543-14, 561-9, 565-13, 583-12, 597-14, 606-12, 609-14, 633-9, 639-14, 645-13, 646-3, 652-10, 656-4, 669-14, 670-15, 683-15, 597-9,10, 698-4, 701-7,14, 703-12, 706-4, 706-15, 707-10, 723-5, 731-15, 734-5, 739-4, 742-10, 746-5, 749-12, 755-1,8, 765-15, 767-4, 769-3, 771-2, 782-12, 791-3,13, 803-10, 808-2, 815-4, 819-11,14, 844-13, 859-2, 905-15, 906-5, 915-7,9, 933-3, 934-3,6, 946-13.

*az zamān içinde **çok** kişiler uydılar [MN, 19a-4].*

*Bir ulu ağaç üstinde **çok** kuşlar yuva düzüp çağrışurlarıdı [MN, S87-3].*

***çok** çeri ve gürbüz ‘ifritler dirşürmişdür [MN, 24a-6].*

*çok hizmet hocasına itmişdi. Ve **çok** ḥaḳ ḥoca üzere sabir kalmışdı [MN, 8a-13,14].*

***çok** zahmetden ve ḥilelerden soñra nedāmet ḥāşıl ola [MN, 41a-12].*

*Hüsrev karşı varup **çok** ‘izzet ile bir ulu saraya konardı [MN, 85-6].*

*ol bāzırgān gideli **çok** zamān oldu [MN, S81-14].*

*soñra **çok** ‘ömr şarf eyleyüp heremmete yaramaya [MN, 43a-7].*

*yarındası Dīv-i Gāv-pāy **çok** şeyātin birle ol tağ etegine kondı [MN, 24b-2].*

*zirā **çok** toklar görmüşüz kim açmağa irmedi [MN, 18b-5,6].*

MN’de rastlanan diğér örnekler: S2-7, S15-5, S17-8, S71-9, S72-8, S83-17, 8b-1, 9b-2, 14a-9, 15a-5, 16a-4, 18a-10, 19b-11, 31a-2, 31b-2, 32a-9, 35a-4, 39b-4, 40a-11, 40b-3, 42b-7, 42b-10, 45a-12, 46b-11, 47a-1, 50a-10, 55b-6, 61b-2, 61b-11, 62a-11, 65a-9, 69a-3, 68a-6.

*bu gelen kâfir **çok** kâfirdür, şavaşalum döğişelüm, ölenümüz ölsün, diri kalanumuz odaya gelsün didi [DKK, 193-13].*

Çok tağlar dere depe kiçdi. [DKK, 202-9].

Zarf Olarak Kullanımları

KE'de 60, MN'de 13 ve DDK'de 8 örnekte *çok* nicelik işaretleyicisinin zarf olarak kullanımlarına rastlanmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

'acablaya **çok** endişe kıla eyide 'acab namāzı az kıldum yoksa Kur'ānı kısa mı okıdum yoksa vakıtdan öñ mi durdum [KE, 38-3].

ammā İdrīs buniñiçun dindi kim kitāblar **çok** okımışdı ve öğretmişdi [KE, 89-9].

aña Nūh anuñiçun dindi kim nevha kılop gendü nefsiyiçün **çok** ağlardı [KE, 113-9].

benüm içün şefā 'at eylegil ve digil kim benüm ecelümi soñ kılsun kim ben şükrüm arturam ve 'ibādet **çok** kılam [KE, 90-5].

bir kezden kamusı istediler tañrı ta 'ālā bularuñ izin ve ol mağārayı ol kavumdan gizledi pes kaçan **çok** istediler bulmadılar [KE, 895-12].

iy ādem oğlanı eger biz bildü- güümüzi siz bilsedüñüz az güledüñiz ve **çok** ağlayaduñuz ve yazılara çıkup tañrıya zārılık kıladuñuz [KE, 30-7].

ol ikiniñ gözi yaşı yire damdı ol yaşdan taru bitdi andan kaçandılar ol bevülden nohūd bitdi andan terslediler ol tersden mercimek bitdi andan cebra'ıl üç dāneyi uşatdı **çok** eyledi andan ekdi şoloķ sā 'at [KE, 68-15].

pes bu iş ol şālīh melige katı geldi pes ağladı tanrıya **çok** zārılık kıldı ve yavlaķ kığırdı [KE, 903-9].

ya 'nī yidi yıl ucuzluķ ola ve çok ekin ekesiz nekim biçdüğüñüzi sapı ve başı birle koñ kim **çok** dura ve sapı yılkıya 'alaķ ola [KE, 259-13].

yir yüzinde yazuķ **çok** işlenür kimse eyü işe buyurmaz olur fesād ve yavuz işler āşikāre olur hīç kimse yavuz işden yıgılnmaz [KE, 37-9].

KE'da rastlanan diğer örnekler: 113-3,4,6, 118-2, 152-1, 157-9, 205-10, 236-5, 276-10, 278-5, 296-7, 307-4, 317-10, 348-13, 360-15, 450-6, 502-2, 516-6, 534-3, 10, 548-7, 557-2, 568-8, 572-4, 600-7, 614-5, 622-2, 625-1, 642-12, 652-1, 673-6, 689-10, 703-6, 704-10, 706-9, 712-8,10, 728-15, 731-15, 736-4, 740-10, 750-5, 778-12, 803-15, 817-15, 831-8, 842-15, 845-13, 861-4, 873-4,12, 875-3, 882-3, 905-6, 914-12,13, 923-1, 931-5.

Alnına yumruğın tayadı, sürdi meydanuñ başına çıkardı. **Çok** çalışdılar. Ne buğa yeñer, ne Kan Turalı yeñer [DKK, 182-5].

Beyrek diyü **çok** ağladılar [DKK, 299-13].

Kalın Oğuz imrençesi canum oğul diyüben **çok** ağladı, Allahına şükürler eyledi [DKK, 119-4].

Kardaşumdan ayrıldum diyü çok ağladı, zârılık kıldı. [DKK, 223-10].

Kazan sağına bakdı kas kas güldi, slına bakdı çok sevindi, karşısına bakdı oğlançuğunu Uruzu gördi elin eline çaldı ağladı. [DKK, 123-9].

Mere bazirganlar çok mı istedüm didi. Bazirganlar ayıtdılar: Ne çoğ olsun, amma bizüm bir bigümüz oğlı vardur, bu üç nesneyi aña armağan aparsavuz gerek idi didiler [DKK, 73-1].

Uruzuñ kırk yiğidi atdan indi, ala kalkan bağım kısa dügdiler, kılıç sıyırdılar, Uruzuñ üzerine çok savaşıdılar [DKK, 133-11].

az nesne ki andan sâdır ola, çok görünür [MN, S73-1].

bir kişi kim bir işi çok işleye, ol işde üstâd olur [MN, 22b-14].

birinüñ kâsdı çok içmek ve birinüñ ra'nâlık, gendüzin bezemek [MN, 18a-8].

bizüm evde bir sıçan var. çok ziyân eyler [MN, 15b-4].

bunuñ gibi çok kelecı idermiş [MN, 33a-12].

çetük bidnûsa sıçandan çok âzây kıldı [MN, 33a-7].

çok hizmet hocasına itmişdi. Ve çok hâk hoca üzere sabir kılmışdı [MN, 8a-13,14].

çok tefekkür ve tereddüd itdükden soñra melike çok du'â ve senâ idüp eyitdi [MN, S74-17].

kız ata evinde çok turmak suya beñzer [MN, 17a-7].

MN'de rastlanan diğér örnekler: 42b-1,2, 60b-14, 64b-7.

4.2.8.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'da 222 örnekte çok nicelik işaretleyicisinin kullanım örneklerine rastlanmıştır. Örneklerin 47'sinde isim olarak, 115'inde sıfat olarak ve 60'ında zarf olarak kullanılmıştır.

İsim olarak kullanıldığı örneklerde tamlanan olarak kullanımlarına rastlandığı gibi ek-fiilin belirli geçmiş zamanı ve geniş zamanı ile de çekimlenmiş ayrıca *kıl-* yardımcı fiili ile de eşdizimli şekilde yüklem olarak kullanılmıştır. Ayrıca *+lîğ/luğ* isimden isim yapma eki ile de genişletilerek kullanıldığı örnekler rastlanmıştır. *+dan* çıkma durum ekleri ile çekimleri yapılarak adlaştığı örnekler de tespit edilmiştir.

Sıfat olarak kullanımlarının 61'inde *gişi, er, esîr, ulu, pîr, çeri, melik, bulın, peygâmbar; pîl, tavar, balık, el, ev, ağaç, mâl, ekin, köşk, ni'met, dirñek, ganîmet, ta'âm, doprak, sünük, demür* gibi somut kavram alanını gösterenler ile eşdizimli kullanılmıştır. 54 örnekte ise *endişe, emek, 'ilm, yazug, zamân, vakt, ömür, ah, lütuf, dua, şükür, sadaka, müddet, hak, namâz, câzuluk, hayır, meşakkat, 'ibâdet, gayret, iş, kulluk, eylük, rahmat, meliklik, tefekkür, yıl, ferîşte* gibi soyut kavram alanını gösterenlerle eşdizimli kullanımları olduğu görülmüştür. 639-15 ve 656-4 örneklerinde *çok biñ* tamlama yapısı ile belirsizlik derecesi arttırılmış ve yüksek dereceli belirsizlik ifade edilmiştir.

Zarf kullanımlarında ise *endişe kıl-, okı-, ağla-, 'ibadet kıl-, iste-, dur-, işle-* gibi hem geçişli hem de geçişsiz fiillerle eş dizimli kullanımları olduğu tespit edilmiştir.

DKK'de *çok* nicelik işaretleyicisine 11 örnekte rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 1'inde isim olarak, 2'sinde sıfat olarak, 8'inde zarf olarak kullanılmıştır.

İsim olarak kullanıldığı örnekte ek-fiilin geniş zamanı ile çekimlenmiş ve yüklem olarak kullanılmıştır.

Sıfat olarak kullanıldığı 2 örneğin 1'inde *kāfir* soyut ismiyle, 1'inde ise *tağ* somut ismiyle birlikte kullanılmıştır.

Zarf olarak kullanıldığı 8 örneğin tamamında *iste-, ağla-, sevin-, savaş-, çalış-* fiilleri ile eşdizimli kullanımlar görülmüştür.

MN'de 70 örnekte *çok* nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 14'ünde isim olarak, 43'ünde sıfat olarak ve 13'ünde zarf olarak kullanılmıştır.

İsim olarak kullanıldığı örneklerde tamlanan olarak kullanımlarına rastlandığı gibi ek-fiilin belirli geçmiş zamanı ve geniş zamanı ile de çekimlenmiş yüklem olarak kullanılmıştır. Ayrıca *+lîğ/luğ* isimden isim yapma eki ile de genişletilerek kullanıldığı örneklere rastlanmıştır. *+lar* çokluk eki ev *+dan* çıkma durum ekleri ile çekimleri yapılarak adlaştığı örnekler tespit edilmiştir.

Sıfat olduğu örneklerin 18'inde *sa'âdet, zahmet, zamân, 'itâb, şitâb, 'izzet, hak, zahîr, 'ömr, saltanat, hikmet* gibi soyut kavram alanını gösterenlerle birlitelik kullanımları görülmüştür. 25 örnekte ise *ni'met, kuş, mâl, gemi, kişi, baḥîl, çeri, pîl/fîl, nesne, dîlkü, cānavar, ḥalayık, leşker, kardaş, yemiş, tağ* gibi somut kavram alanını gösterenlerle eş dizimli kullanımlar tespit edilmiştir. S87-3, 9b-2, 14a-9, 18b-5, 19a-4, 19b-11, 61b-11 örneklerinde *çok* nicelik işaretleyicisinin eşdizimli kullanıldığı isimlerin *+lar* çokluk eki ile çekimlendikleri görülmüştür.

Zarf kullanımlarında ise *görin-, tefekkür it-, tereddüd it-, du'â it-, hizmet it-, ziyân eyle, iç-, tur-, işle-, kelecî it-, diril-, öl-, ağla-, işit-* gibi hem geçişli hem de geçişsiz fiillerle eş dizimli kullanımları görülmüştür.

Tablo 49. *Çok Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklığı*

<i>çok</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	47	115	60	222
MN	14	43	13	70
DKK	1	3	8	11

4.2.9.Delim

4.2.9.1.Tür Özelliklerine Göre

Clauson ‘un etimolojik sözlüğünde *telim* nicelik işaretleyicisinin kökeni üzerine bir açıklama yapılmazken anlamı *bir çok, çok* olarak verilmiştir (1972, s. 499). Orhon Türkçesi metinlerinde söz konusu nicelik işaretleyicisine rastlanmazken, Eski Uygurca metinlerde *telim>delim*, genellikle *telim üküş/üküş telim* eş çifti ile beraber ve Karahanlıca metinlerinde ise yalnız başına tanıklanmıştır (Ağca, 2020, s. 54). DLT’te sözcük *çok* anlamı ile, KB’te *çok, pekçok, bol, fazla, daima* anlamları ile tanıklanmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 867; 1979, III, s. 434). Yine Harezmi-Altınordu Türkçesi metinlerinde *telim/telim* biçimlerinde ve *çok, fazla, pek çok* anlamları ile kullanılmıştır (Ünlü, 2012, s. 580). Eski Anadolu Türkçesi söz dağarcığı tanıklarına bakıldığında işaretleyici, ön seste ötümlüleşmiş ve *delim* biçiminde tanıklanmış ve *çok, pek, fazla, bir çok, ziyade, pek çok* anlamlarını işaretleyerek geçmişle biçimsel bağı yanında anlamsal bağı da sürdürmüştür (Tarama Sözlüğü, 2009, II, s. 1067; Ergin, 2018, s. 80; Özkan, 2013, s.). Bugün Çankırı ili ağzında *isedelim* biçiminin *çok fazla* anlamı ile varlığını sürdürdüğü görülmektedir (Derleme Sözlüğü, 2009, II, s. 1412).

Gülensoy, bugün deli biçiminde yaşayan *telü* sözcüğü ile nicelik işaretleyicisinin ilgisini kurmuş ve *telü* sözcüğüne eklenen +*m* eki ile *telim* biçiminin elde edildiğini ifade etmiştir (2011, s. 878). Yine Ağca’nın aktardığına göre Zieme, sözcüğü *talım* biçiminde okur ve *çok* olarak anlamlandırır (2020, s. 59). Ağca ise Maitrisimit’te rastladığı *t’lym t’sym* ikilemesinden yola çıkarak ikilemenin ikinci unsuru kalın sıradan *taşım* sözcüğü olduğuna göre ve Altay dillerinde görülen /l/= /ş/ denkliği de dikkate alındığında ilk sözcüğün de kalın sıradan yani *talım* biçiminde okunması gerektiğini düşünür. Sonradan çevresel etkenler sebebi ile mesela *üküş* ile ikilemeler oluşturması yahut içerisinde bir diş sesi olan *t-* ve öndamak sesi *-l-* bulunması sebebi ile *telim* biçimine geçmiş olabileceğini ifade eder. Bu ön veriden yola çıkan araştırmacı, sözcüğü *taş-* fiili ile ilgili görerek arkaik bir **tal-* fiilinden isim olduğunu ve zaman içerisinde de bir çokluk işaretleyicisine dönüştüğünü ifade etmiştir (2020, s. 59-61). Ayrıca Ağca, tarihî Türk dili alanlarında *telim* biçiminde Eski Anadolu Türkçesinde ise *delim* biçiminde tanıklanan nicelik işaretleyicisinin daha çok isimlerin belirsiz çokluğunu yaptığını ifade etmiştir (2020, s. 51).

Bu çalışmaya konu olan KE’de *delim* nicelik işaretleyicisinin örneklerine rastlanırken, DKK’de işaretleyici eserin manzum bölümünde sadece bir yerde yer

almıştır. İlgili işaretleyiciye söz konusu örnekte sanat yapma gerekçesi ile yer verilmiş olabilir. MN’de ise *delim* nicelik işaretleyicisine bir yerde rastlanmıştır.

İsim Olarak Kullanımları

KE ve DKK’de *delim* belirsiz nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmamıştır. MN ise 1 örnekte ek-filil geniş zamanı ile çekimlenmiş bir örneğine rastlanmıştır.

*Ḥudāvendigāruñ ‘ömr-i devleti **delim** olsun [MN, 51b-8].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de *delim* belirsiz nicelik işaretleyicisinin isimlerin önüne gelerek sıfat olarak miktar işaretlediği 24 örneğe rastlanmıştır.

*bir er görmiş ‘avrat alı virdi kaçan Hızır anuñ katına geldi avvalğı sözün aña dahı ‘arz eyledi ‘avrat eyitdi senüñile dururvan pes **delīm zamān** bile oldılar [KE, 460].*

*bir kez sefere çıkdum **delim iqlim** gezdüm [KE, 767].*

*çerisine eyitdi ırılmadın yirlü yirüñüzde duruñ andan ol boncuğı dere içine atdı **delim vaqt** anuñ ünin dinledi [KE, 774].*

*Mūsānuñ ‘aşāsı durdı anuñıla savaşdı ve depeledi girü kanabulaşup yanında düşdi kaçan Mūsā oyandı gördi kim ‘aşāsı kana bulaşup yaturve ezdehā dahı depelenüp yatur pes Mūsā bildi kim ol ‘aşā içinde kudret var ve **delīm işler** var pes ‘aşāyiken anuñ şıfatı buyıdı ammā kaçan Mūsā anı bıraksarivāyetdür kim ol bir ulu yılan olurıdı [KE, 370-6].*

*ol yigit meclisde oturup hüküm kılurdı ve ol kocaya **delim vaqt** muntaızır oldı gelmedi [KE, 542].*

*pes aralığa dīvār da[r]tdılar ol hālüzere **delīm zamān** geçdi [KE, 601-6].*

*pes gūrından çıkdı evine geldi **delim zaman** diri kaldı ve oğlanları doğdı [KE, 827-10].*

*pes hazāne bulduķ diyü sevinişdiler ve **delim vaqt** anuñ üzere eğlendiler [KE, 838-3].*

*pes sizi kaħr kıla ve oğlanlarıñuzu boğazlaya ve anuñ **delim zamān** ‘ömri ola [KE, 292-8].*

*pes yigit dirilüp şalaca üzere oturdı ve âdemiler boynından indive tonlar geydi ve şalacasın omuzına götürüp girü kavmına geldi ve **delim müddet** diri oldu hattâ kim oğlu kıızı oldu [KE, 830-5].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 569-4, 848-10, 851-8, 854-11, 859, 877-13, 885-4, 893-6, 898-12, 903-5, 924-9, 931-12, 944-12, 946-10.

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de *delim* nicelik işaretleyicisinin 9 örneğine rastlanmıştır. 9 örneğin 7’sinde fiiller nicelenirken 2 örnekte sıfatlar nicelenmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*ben bir peygāmbar istiyü çıkdum kim aña Muḥammed dirleridi diledüğüm yolu azdum **delim dürlü** **korqulara** sataşdum [KE, 748-12].*

*Daqyānūs adlu melik bilmezüz illā bir melik kim üç yüz yıldur helāk olmuş ve andan sonra **delim** devrān dönmiş ve anuñ adı Daqyānūs imiş [KE, 910-1].*

*eyitdiler va’l-lāhi hīç bilmezüz kim bize noldı hīç gözümüzi açamazuz nice kim cehd kıluruz uyku bizi yiñer İsa eyitdi bellü oldu kim çopan gidiser koyun kalısar uşbunuñ gibi sözler ve işāretler bulara **delim** didi andan eyitdi sizlerden biriñüz uşbu gice davuq üç kez ötmekden öñ benden yüz dönderiser ve beniazacuq aqçaya şatısar ve bahāımı yiyiser [KE, 850-3].*

*Hızır eyitdi ben saña girçek ve ḥaḳ söz dirven anuñıçun kimsen iñen ulu neseneyile diledüñ tañrım yüziçün dilediñ ve ben kabūl kıldum imdi elüm al bāzāra gir beni şat pes ol sâ’il anı dört yüz aqçaya şatdı alan gişi katında **delim** durdı ve hīç iş işletmedi pes Hızır aña eyitdi baña iş buyurgıl ol eyitdikoca gişisin baña kerāhiyyet gelür kim saña zahmet virem [KE, 479-5].*

*pes kaçan Dāvūd zamānı oldu ve Dāvūd bularuñ içinde Feleşīn yirinde **delim uzun zamān** eglendi ve bularuñ her gün çokluğı artardı [KE, 638-13].*

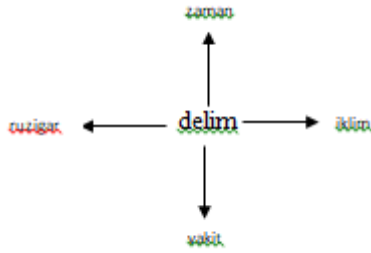
*pes şehre girdi ve bāzāriçre **delim** yöridi [KE, 906-5].*

*tā işbu azmış kavma senüñ qahruñ ve ‘azābuñ inmeyince tā kim anuñıla benümgögsüm soviya ve gözüm aydıñlana kim bular baña çok zulm eylediler ve **delim** ‘azāb kıldılar [KE, 931-5].*

*tañrı ta 'ālā 'İsā şūretin ol 'İsāyı bunlara gösteren üstine bıraktı ve olYehūzayıdı eyitdi pes dutup anı 'İsā yerine aşdılar ve **delim** eyitdi kim ben 'İsā[yı] size gösterenven hīç işitmediler tā kim anı 'İsā şanup aşdılar [KE, 851-2].*

*Yūnus anuñ südin içeridi pes ol kabak ağacı kırıdı Yūnus anuñ kırıduğı içün **delim** ağladı [KE, 872-9].*

4.2.9.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de 33 örnekte *delim* nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin 24’ünde isimler nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır, 9’unda ise zarf olarak kullanılmıştır.

KE’de sıfat olarak kullanıldığı 24 örneğin 16’sında *delim* nicelik işaretleyicisinin eş dizimli kullanıldığı isimler *zaman*, *vakit*, *iklim*, *ruzigar*, *müddet*

gibi zaman ifade eden sözcüklerdir. Geri kalan 8 örneğin 2’sinde ise dolaylı olarak zaman gönderimi yapıldığı görülmektedir.

Delim, 9 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. 9 örneğin 7’sinde fiiller nicelenirken 2’sinde sıfatlar nicelenmiştir. *Dürlü* ve *uzun* sıfatlarının nicelendiği örneklerin 1’inde *delim* doğrudan zaman kavramına işaret ederek kullanılmıştır. *‘Azāb kıl-*, *devrān dön-*, *ağla-*, *yöri-*, *eyit- di-*, *dur-* fiillerinin nicelendiği 7 örneğin ise 4’ünde doğrudan zaman gönderimi varken 3’ünde dolaylı/çift anlamlı zaman gönderiminin mevcut olduğu görülmektedir.

MN’de yer alan 1 örnekte “*‘ömr-i devleti delim olsun*” cümlesiyle devletin ömrüne atıf yapılarak uzun sürmesi temenni edilmiştir. Söz konusu örnekte de zaman vurgusu dikkate değerdir.

Tablo 48. *Delim Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklığı*

<i>delim</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	-	24	9	33
MN	1	-	-	1
DKK	-	-	-	-

4.2.10. *Dükeli*

4.2.10.1. Tür Özelliklerine Göre

Clauson, nicelik işaretleyicisinin *sonuna gelmek, bitirmek* anlamlarına gelen *tüke*-fiilinden türeyerek *tüm, tam, bütün* anlamlarına geldiğini ifade etmiştir (Clauson, 1972, s. 479; Gülensoy, 2007, s. 942). Orhon Türkçesi ve Uygur Türkçesi dönemlerinde *tüke*-fiilinin *tam, tamamıyla, iyi bir halde, noksansız* anlamlarında *tükel, tüketi, tükellig* türemiş biçimlerine de rastlanmıştır (Caferoğlu, 1968, s. 257; Clauson, 1972, s. 479-481). Karahan Türkçesi metinlerinde *tükel* biçimi ile *tam, tamamen, bütün* anlamlarında kullanımlarına rastlanmıştır (Ünlü, 2012, s. 843). Eski Anadolu Türkçesinde ise *dükel, dükeli, tükel, düğeli* biçimlerinde rastlanan nicelik işaretleyicisi *hep, cümle, hepsi, bütün, herkes* anlamlarını işaretlemiştir (Tarama Sözlüğü, 2009, II, s. 1306). Türkiye Türkçesi ağızlarında ise işaretleyicinin Çanakkale'ye bağlı Lapseki ilçesinde *düğeli* biçimi ile işaretlenmiş *her, hep* anlamlarına rastlanmıştır (Derleme Sözlüğü, 2009, II, s. 1618).

Bu çalışmaya konu olan KE ve MN'de *dükeli* nicelik işaretleyicisinin örneklerine rastlanırken, DKK'de işaretleyicinin hiçbir örneği tespit edilememiştir.

İsim Olarak Kullanımları

KE'de *dükeli* belirsiz nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanıldığı 8 örneğe, MN'de ise 28 örneğe rastlanmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*andan cebra'ıl bir kīse getürdi anuñ içinde üç dāne buğday virdi ve eyitdiyā Ādem iki dānesin saña ve bir dānesin Ḥavvāya pes bundan ötürü irkek ikiüülü dişiye bir ülü mīpes Ādem eyitdi işbu **dükelin** ne kılayın cebra'ıl eyitdi algıl kim senüñ açlıguñ bitüren budurur [KE, 68-9].*

andan Yūsuf buyurdi kim **dükeline** birer deve yüki daḥıl ölçdiler ve İbnü Yāmīnçün daḥı bir deve yüki ölçdilerandan Yūsuf buyurdi meligüñ maşrapasın İbnü Yāmīn yüki içinde gizlediler [KE, 272-9].

Dāvūd eyitdi yā daḥı tañrı senüñetüñi üleşdüre andan Dāvūd eyitdi bi-smi'l-lāhi İbrāhīm ve bir taş ııkardı sapanı içine kodi andan bir taş daḥı ııkardı ve eyitdi bi-smi'l-lāhi İshāk anı daḥışapanı içine kodi andan üçünci taş ııkardı ve eyitdi bi-smi'l-lāhi Ya 'kūb pesanı daḥı şapanına koydı ve ol taşlar **dükeli** bir taş oldu pes şapanı çevürüp atdı [KE, 565-6].

Mūsā kavminuñ tevbesi gendüzün depelemegidi ve bir günde elli namāz farīzaydı ve şerī'at katıydı şimdi tañrı ta'ālā şerī'atı giñ kıldı ve günde biş namāz oldu ve göñül birle tevbe kılsa kabūl kıldı bu **dükelin** Muhammede ve ümmetine kerāmet virdi [KE, 3-10].

okuduğı kitāblar içindeİbrāhīm ve İshāk ve Ya 'kūb fazlın buldı pes eyitdi yā rabbi **hayruñ dükelin** ilerükiatalarumda görürven ne ma'nīdür [KE, 581-6].

pes kaçan 'Ūcbuları gördi ve on ikisin daḥı dutup etegine koydı alup 'avratına vardı ve eyitdişbu bizümile savaş kılmak dileyen bu kavmı bir gör pes 'avratı öñine bıraktı ve eyitdi ayağumıla **dükelin** yogurayın [KE, 502-9].

pes ol melik geldi ve şehir kavmı **dükeli** bile pes işbu mağāraya geldiler [KE, 912-7].

pes tañrı bularuñ üzere daḥı od yağdurdı pes kamosıgöyüñdi bu **dükeli** arasında meligüñ oğlu katı sayruluğ ve 'azāb dartaıdı [KE, 531-10].

'afv perdesi birle suçum ört! Girü ben miskīnüñ elin dut! Bu gez pādişāh ne virürse **dükelin** saña virem [MN, 55a-1].

Bu **dükeli**nden katırağ baña senüñ firākuñ-ı ve 'ömrüm senüñ hayālünü harāb gönlümde geçürmeg-idi [MN, 2a-10].

Bu hikāyeti anuñ-çun didüm kim **dükelimüz** ve pādişāh daḥı Tañrı'ya şükr eyleyevüz [MN, 29a-5].

Dükeli (oturan ecnās) bir gezden eyitdiler [MN, 61b-5].

Gey didüñ bu **dükeli** hulāsa-i 'akıldandur ki dirsın ve rüzigār sinamağdandur [MN, 62b-7].

İmdi ihtiyār elüñdedür. Bizüm ilümüz **dükeli** senüñdür [MN, 6b-13].

İy hudāvend! Sen pādişāhsın, biz **dükelimüz** fermānuña mutī' [MN, 8b-13].

Oşbu eyitdüğüñ **dükeli** anuñ perhiz-kārlığıdır [MN, 24a-14].

Siz **dükeliñüz** bilürsüz ki ben cānavar yimekten ve kan dökmekten elüm çekdüm [MN, 57a-11].

Şol fūlan baykuş kişi viribidi, seni bizden diledi. İmdi **dükeliinden** ol muvāfiqdur [MN, 34a-9].

MN’de rastlanan diğer örnekler: 7a-4, 14b-2, 16a-5, 25a-13, 25b-4,5, 27b-12, 33a-11, 39a-12, 48a-1, 50b-4, 55b-6, 57b-7, 58a-1,3, 61b-1, 62a-12, 68a-6,7.

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de *dükeli* belirsiz nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak 13 kullanımına rastlanmıştır. MN’de ise 27 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

andan peygāmbar ‘Alī[yi] kığırdı dirgentüp ol ta ‘āmı peygāmbar ve ‘Alī ve Fāṭıma ve Ḥasan ve Ḥüseyn ve peygāmbaruñ ‘avratları ve ehl-i beytikamusu yedi ve toydı ve cıfine bayağı gibi dolıydı Fāṭıma eyitdi andan ol ta ‘ām **dükeli** konşılarum virdüm kim aña tañrı bereket virmişidi [KE, 785-12].

imdi bu tağ üzere beni indürdüñ ilerü boyum uzundı feriştelere ünün işidürdüm uçmağuş görklü yıyısın bilürdüm ve feriştelere ‘arşı tavāfkılduğın görürdüm şimdi beni yire indürdüñ ve boyum kısa kılduñ uçmağkoşu benden üzülde ve feriştelere üni benden kesildi pes tañrı ta ‘ālā cevāb virdikim yā Ādem bu **dükeli** yazuğuñdan ötürü oldı [KE, 61-8].

melik Yūsufa eyitdi dilervenkim sen baña **dükeli** nesnede qarışasın [KE, 264].

pes **dükeli** ‘avratları evin gezdi yiyesi bulmadı pes Fāṭıma evine geldi ve eyitdi iy kızum hīç katuñda nesne var mı kim yiyem Fāṭıma eyitdi va ‘l-lāhi kim yokdur [KE, 784-13].

pes dünya milki kamusu anuñ oldı ve ol aşnuğı kitābları okumağa ‘aẓīm hevesidi ve nicekim aşnuğı kitābları içinde uçmağ vaşfın görürdi gönül dilerdi kim dünyā içinde anuñ gibi uçmağ idin[e]di ve giredi bu **dükeli** küfürden [KE, 300-7].

pes eyitdiler yā Süleymān ol ne nesenedür kim ādemide olhoş olıcak **dükeli** nesene hoş olur ve ol yavuz olıcak kamu nesene yavuz olur [KE, 605-11].

pes kaçan Süleymān evinevardı viribiyüp Āşafı kığırdı ve eyitdi va ‘zuñ içinde geçmiş peygāmbarlarıñduñ bulara **dükeli** ‘ömürleri ve **dükeli** hālleri içinde hayr söyledüñ ve ögdüñ [KE, 672-11].

pes *Ḳārūn Mūsāya geldi zekātın şulḥ eyledi her biñ altundan bir altun ve biñ aḳçaadan bir aḳça ve biñ koyundan bir koyun ve her nes[ene]nüñ biñinden bir neşene vire andan evine vardı hisāb kıldı ‘aẓīm çok buldı pes rāzī olmadı ve Benī İsrā’īl[i] dirdi eyitdi işbu Mūsā **dükeli** nesenede size buyruḳ oldu aña boyunvirdüñüz uş bu kez diler kim sizüñ mālūñuzı daḥı ala [KE, 450-7].*

pes tañrı ta‘ālā Mūsāpeygāambar ve aña uyan mü‘minleri **dükeli** belā ve miḥnetden ḳurtardı ve bularuñ düşmanı Fir‘avnu ve Hāmānı ve *Ḳārūnı* helāk kıldı [KE, 453-10].

ve daḥı ululukdaecdehā gibi ve yeynilikte perī gibi ve yumşaklıkda yılan gibiydi ve bu **dükeli** *Ḳur‘ān* habarına muvāfiḳdur [KE, 370-13].

KE’de rastlanan diğ̈er örnekler: 787-2, 834-15, 930-6.

Bize bu **dükeli** belā andandur ki yılda bir gez tavşancıl görürüz [MN, 63a-1].

Dükeli hālde andan rāzī-ven, illā bir nesneden degül. Ve evümüñ birdür, **dükeli** nesne bir yirdedür [MN, 17b-9,10].

Hiç şek degüldür ki işbu faslı **dükeli** ‘āḳıbet endişeligidür [MN, 43a-9].

İy oğul! **Dükeli** dostlaruñ, dīvār naḳşı-y-ımuş yāḥūd diken ağacı; ne yüzinden menfa‘at yolmağa yarar ve ne gölgesinde diñlenmege yarar [MN, 16a-12].

Nite kim Süleymān peygām-ber ‘aleyhi’selām zamānında **dükeli** ins ü cinüñ ulusı idi [MN, S9-7] .

Pādişāh himmeti ve heybeti ve himāyeti daḥı **dükeli** yirlere irişür [MN, 38a-7].

Pes anlaruñ sözi pādişāh gönline düşüp yir itdi. Zīre **dükeli** yaradılmış tabī‘atı şöyledür kim ne işitse ḥātırına eser eyler [MN, 19b-9].

Pes muktezā ḥulḳı ḥūyı olıcaḳ ra‘iyyet emn ü emān içre olup **dükeli** ḥalāyık pādişāh ḥūyın ḥūlanur [MN, S8-6].

Şek degül kim sizüñ sāyeñüzde **dükeli** āfetden emİn olavuz [MN, 38a-2].

Ya ‘nī hikmet sözleri **dükeli** dānālaruñ yavu-ḳulduğıdur [MN, 67b-11].

MN’de rastlanan diğ̈er örnekler: 7a-1, 16b-8, 22b-7, 25b-2, 30a-12, 30b-3, 31a-2, 33b-14, 37a-8, 41a-8, 56a-4, 58a-1/3, 58b-11, 65b-3, 67b-3.

4.2.10.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *dükeli* nicelik işaretleyicisine 21 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin 8’inde isim olarak kullanılırken 13’ünde sıfat olarak kullanılmıştır. *Dükeli*, örneklerin tamamında tamlanan görevinde kullanılmıştır.

Dükeli, önünde kullanıldığı ya da yerine kullanıldığı isimle temsil edilen seçili grubun tamamını işaret etmiştir. Yani dikkat çekilen, konuya temsil olan bir grup vardır ve *dükeli* söz konusu grubun tamamına işaret etmiştir. Üzerine yükleme ve yönelme durum eklerini de almıştır. İsim tamlamasının tamlananı olarak ya da tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. *Bu* işaret sıfatıyla eş dizimli kullanımlarına rastlanmıştır.

Sıfat olarak kullanıldığı 13 örnekte *yazuk, küfr, habar, belā, mihnet, ‘ömr, hāl* soyut kavram alanını gösterenleriyle kullanıldığı gibi *nesne, ‘avrat* ve *konşu* somut kavram alanını gösterenleriyle de eş dizimli kullanılmıştır.

MN’de 55 örnekte *dükeli* nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır. 27 örnekte isimlerin önüne gelip sıfat olarak kullanılan nicelik işaretleyicisi, 28 örnekte ise isim olarak kullanılmıştır.

İsim olarak kullanıldığı örneklerin tamamında belirtili ya da tamlayanı düşürülmüş bir isim tamlamasının tamlananı görevinde kullanılmıştır. *Hepsi, tamamı* anlamlarında bir çeşit zamir gibi kullanıldığı görülmektedir. Zamir görevli bu kullanımlarda art gönderimli olarak bağlamın kendinden önceki kısmın bilgisine işaret eder. Dört örnekte *siz* ve *biz* kişi zamirleri ile işaret edilen topluluk güçlü ve vurgulu biçime getirilmiştir.

Halāyık, ins, dost, nesne, yaradılmış, yir, yemiş, canāvar, demir, yoldaş; cin, hāl, āfet, ‘ākıbet, belā, maḫsūd gibi hem sayılabilir hem de sayılamaz, hem somut hem de soyut kavram alanını gösterenlerle eş dizimli kullanımları tespit edilmiştir. Sıfat olarak kullanıldığı bu örneklerde *dükeli* nicelik işaretleyicisi doğrudan bir çokluk işaretleyicisi olarak kullanılmak yerine söz konusu ismin işaret ettiği topluluğun tüm bireylerine ya da işaret edilen şeyin bütününe, tamamına işaret etmektedir.

DKK’de *dükeli* nicelik işaretleyicisinin kullanımlarına rastlanmamıştır.

Tablo 49. *Dükeli Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklığı*

<i>dükeli</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	8	13	-	21
MN	28	27	-	55
DKK	-	-	-	-

4.2.11. *Gāyet*

4.2.11.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

KE'de *gāyet* nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanıldığı 1 örneğe rastlanmıştır. İlgili örnekte işaretleyici, isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. MN'de ise 2 örnekte *gāyet*, isim olarak kullanılmıştır. Örneklerin birinde ek-fiilin geniş zamanı ile çekimlenmiş ve yüklem olarak kullanılmıştır. Diğer örnekte ise tamlayanı düşmüş isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*gün dutılmağınun **gāyeti** ol-durur kaçan gün böyle dutulsa ol ferişter kim güne müvekkel-durur [KE, 34-15].*

*İy oğlan! anuñ-çun artuñ istemez kim biñ sağısuñ **gāyetidür**. Her nesne kim **gāyetine** ire, nā-çār eksilür [MN, 31a-11].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE'de *gāyeti* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanıldığı 4 örneğe rastlanmıştır. Örneklerin 4'ünde de soyut kavram alanını gösterenlerle eş dizimli kullanılmıştır. MN'de 5 örnekte *gāyeti*, sıfat olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin tamamında soyut kavram alanını gösterenler ile eş dizimli kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*mağribde biñara dulınacak yay içinde **gāyet** gün uzunluğı olur ve maşrıqdan soñ biñardan doğup ve mağribde soñ biñar dulunacak **gāyet** gün kısalığı olur [KE, 33-7].*

*Yūsuf **gāyet** yigitlik tizliginde ve 'avrat **gāyet** görk tamāmlığında [KE, 244-8].*

***Gāyet** ḥasāsetden ve devlete lāyık olmaduğundan ola [MN, 31b-10].*

Gāyet şefkatinden gendü turdı, tam kenārına geldi [MN, 38b-4].

Gāyet tevāzu ‘ birle karşıusunda turdı [MN, 32b-2].

Gāyet tevāzu ‘ birle selām virdi [MN, 49a-11].

İşitdüm kim Hüsrev gāyet şefkatinden kim ra‘iyyet hakkında vār-ıdı [MN, 38a-12].

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de 1, MN’de 4 ve DKK’de 3 olmak üzere *gāyet* 7 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. KE’deki örnekte *ir-* fiili nicelenmiştir. DKK’de ise 1 örnekte sıfat, 2 örnekte ise *saht ol-* fiili nicelenmiştir. MN’deki örneklerin hepsinde ise fiiller nicelenmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

hattā kim çoklık içinde şol gāyet irürdi kim sağışın bilmezidi [KE, 638-12].

Aruz gāyet saht oldı. Taş Oğuz biglerine adam saldı [DKK, 294-3].

Kazan gāyet saht oldı. Şāhinüñ ardına düşdi [DKK, 272-7].

Yol üzerinde kāfirüñ ayasofyası var-ıdı, keşişler bekler-ıdı, gāyet sarp kilise-y-ıdı [DKK, 283-11].

4.2.11.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de 6, MN’de 11, DKK’de 3 örnekte olmak üzere toplama 20 örnekte *gāyet*, nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır.

KE’de rastlanan 6 örneğin 1’inde isim olarak, 4’ünde sıfat olarak, 1’inde ise zarf olarak kullanılmıştır.

İsim olarak kullanıldığı tek örnekte isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılmıştır. Sıfat olduğu örneklerde ise *uzunluk*, *kısalık*, *tizlik* ve *tamāmlık* soyut kavram alanını gösterenlerini nicelemiştir. Zarf olarak kullanıldığı tek örnekte *ir-* fiili ile eş dizimli kullanılmıştır. Örneklerin tamamında *gāyet*, *olması gereken en son* anlamında nicelik ifade etmiştir.

MN’de rastlanan 11 örneğin 2’sinde isim olarak, 5’inde sıfat olarak ve 4’ünde zarf olarak kullanılmıştır.

İsim olarak kullanıldığı 2 örneğin birinde ek-fiilin geniş zamanı ile çekimlenmiş ve yüklem olarak kullanılmıştır. Diğer örnekte ise tamlayanı düşmüş isim tamlamasının

taamlananı olarak kullanılmıştır. Sıfat olarak kullanıldığı 5 örnekte de *ğāyet*, *hasāset*, *tevāzu*, *şefkat* soyut ve sayılamayan isimleriyle eş dizimli kullanılmıştır. 4 örnekte ise *ğāyet* nicelik işaretleycisi zarf olarak kullanılmıştır. Söz konusu örneklerin 3'ünde fiilimsi almış *sevin-* ve *hacil ol-* fiilleriyle, 1'inde ise belirli geçmiş zaman ile çekimlenmiş *acık-* fiili ile eş dizimli kullanılmıştır.

Örneklerin 10'unda *ğāyet*, *olması gereken en üst seviyede* anlamında eş dizimli kullanımlarını nicelemiştir. 33b-10 örneğinde ise *aşırı* anlamında *sevin-* fiilini nicelemiştir.

DKK'de toplamda 3 örnekte rastlanılan *ğāyet* nicelik işaretleycisi örneklerin 1'inde sıfatın önüne gelip, diğeri 2'sinde ise fiilin önüne gelip zarf olarak kullanılmıştır. İşaretleyci önüne geldiği sıfat ve fiilleri *dikkate değer derecede çok*, *üst sınırdaki çok* anlamında nicelemiştir. Fiillerin nicelendiği örneklerin ikisinde de nicelik işaretleycisininin *saht ol-* fiilini nicelediği görölmektedir.

Tablo 50. *Ğāyet Nicelik İşaretleycisinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklığı*

<i>ğāyet</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	1	4	1	6
MN	2	5	4	11
DKK	-	-	3	3

4.2.12. Gey/Key

4.2.12.1. Tür Özelliklerine Göre

Clauson, Sogdçadan alıntı olduğunu ifade ettiği *gey/key* nicelik işaretleycisinin önce *çok*, *fazla*, *aşırı* anlamlarını işaretlelediğini ancak zaman içersinde *fazlasıyla iyi* anlamına gelerek hem sıfatların önünde hem de fiillerin önünde kullanılabildiğini belirtmiştir (1972, s. 700). Tarihî biçimi *ked/keğ* olan sözcük Eski Anadolu Türkçesi döneminde *key/gey* biçimlerinde kullanılmış yani son seste *-d>-y* değişimine uğramıştır. DLT'te sözcük *bir şeyi nitelerken kullanılan kuvvetlendirme ve mübalağa zarfı*, *çok* şeklinde (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 699), KB'te *çok*, *iyi*, *iyice* anlamları ile tanımlanmıştır (1979, III, s. 233). Türkçenin bir kanadının söz varlığını sunan Harezmi-Altinordu Türkçesi Sözlüğü'nde sözcük *çok*, *sağlam*, *güçlü*, *fazla* anlamları ile verilmiştir (2012, s. 312). Paralel bir şekilde aynı yüzyıllarda Türkçenin başka bir kolu olan Eski

Anadolu Türkçesi kaynaklarında, anlamını da biraz daha genişlettiği görülen sözcük, *çok, pek, fazla, gayet, pek çok, büyük, ulu, iyi, iyice, hakkı ile, güzel, yerinde* anlamları ile verilmiştir (Tarama Sözlüğü, 2009, IV, s. 2458; Özkan, 2013, s. 1258).

Bu çalışmaya konu olan KE ve MN’de *gey/key* nicelik işaretleyicisinin örneklerine rastlanırken, DKK’de işaretleyicinin hiçbir örneği tespit edilememiştir.

Sıfat Olarak Kullanımları

KE’de *gey* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak 7 örnekte kullanımına rastlanırken MN’de 1 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*gendü katında cuhūd ‘ālimlerinden bir **gey ulu** varımış müsülmān olmuş [KE, 182-1].*

*hīç sizüñ katuñuzda kuvvat ve bilü var mı ben Eyyübuñmālına musallaḡ oldum kim māl gitmeklik **gey muşibetdür** [KE, 319-7].*

*kaçan **gey yoḡaru** kılksa ruḡa yiline buyurırdı [KE, 610].*

*ol kavmına az nesne üçün çok gayret kılmaḡdan saḡın kim eyle kılmaḡ gişiyi yavuz gönüllü kılur veṡama ‘uñı ādemilerden kesgil kim ol **gey baylıḡdur** ve ṡama ‘ kılmaḡdan saḡıñılkim ol bellü yoḡsulluḡdur [KE, 606-13].*

*ol meligüñ bir **gey üstāz** cāzūsı varıdı [KE, 935-4].*

*pes buları Müzdelifeye getürdi aḡşam namāzın yatsuvaḡtında kılup bile cem ‘ eyledi andan bularuñıla giceledi tā irte doḡınca irtenamāzın **gey karañuken** anda kıldı kaçan irte **gey** aḡardı buları alup girü Mināya geldi [KE, 174-14].*

*ya ‘nī ādem oḡlanı yir gök götürmedügi emaneti götürdi pes **gey zālīm** ve cāhil oldı Kābīl atası emānetine ḡıyānat eyledi [KE, 81-14].*

*Her ne nır fi ‘l görürseñüz ki ‘aḡıldan taṡradur, ḡasd-ıla ya sehv-ile baña bildürüñ. Ol baña **gey** armaḡandur [MN, 57a-11,14].*

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de *gey* nicelik işaretleyicisi 13 örnekte, MN’de ise 33 örnekte zarf olarak kullanılmıştır. KE’de rastlanan 13 örneğin 2’sinde sıfatlar, 11’inde ise fiiller nicelenmiştir. MN’de ise 14 örnekte sıfatlar, 1 örnekte zarf ve 18 örnekte fiiller nicelenmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*anun biñ budağı varıdı degme budağı yirdeki **gey ulu** ağaç kadarıdı [KE, 621-8].*

*eyitdi iy oğul **gey saķınğıl** kim işbu koca seni aldama [KE, 102-3].*

*eyitdiler işbunu **gey berkidün** kim bu uğrıve kaçagan ve yalancıdur biz bunuñ cümle ‘aybundan berı olduķ [KE, 240-9].*

*Mu ‘āviye ol şehir habarın şordı nekim gördüğün birin birineydi virdi Mu ‘āviye yavlaķ tañladı ve anun sözine **gey inanmadı** [KE, 298-6].*

*Mūsānun sevgüsü anun gönline düşdi andan eyitdiy Mūsā anası kaçan sen beni kığırduñ geldüm ve gönümde oldu kim Fir ‘avnaħabar kılam bu oğluñı boğazlaya velākin şimdi bu oğluñı şöyle sevdüm kim hıçbuncılayın kimeseyi sevmedüm imdi bu oğlanı **gey saķlağıl** kaçan ol ‘avrat çıkdı gitdi ve gözçiler anı gördiler [KE, 352-7].*

*ol mürsel peygambardur anun sözün **gey añlağıl** ve cevābı girü getürğil [KE, 659-6].*

*pes buları Müzdelifeye getürdi aħşam namāzın yatsuvaktında kılup bile cem ‘ eyledi andan bularuñıla giceledi tā ırte doğınca ırtenamāzın **gey** karañuken anda kıldı kaçan ırte **gey ağardı** buları alup girüMināya geldi [KE, 174-14].*

*saña bir hımār binülü gişigele ve anun şonınca bir deve binülü gişi gele seni **gey görklü** <seni **gey görklü**> ‘imārat kıla [KE, 685-6].*

*sen bilürsin kimbizüm senün kızlaruñda dilegümüz yok biz ne diledüğümüzi sen **gey bilürsin** [KE, 210-12].*

*tañrı size işbu ‘acāyibleri gösterdiği ve siziñile seheldutduğı şundan ötüridür kim size tamām hüccet degmiş ola tā kim tañrınınuñ hışmına **gey haķlu olasız** [KE, 925-3].*

KE’de rastlanan diğerk örnekler: 153-5, 333-11, 354-6,

*Bu dīvün üç vaziri var-ıdı ki her biri rāy u tedbir ve mekr ü hile işinde **gey** üstād-ıdı [MN, 19a-11].*

*Bu hikāyeti anun-çun didüm kim bilesin, Zirek **gey** bilür [MN, 37b-4].*

*Bu hikāyeti onun-çun didüm kim bu işi **gey** añlayu işleyesiz [MN, 22b-11].*

*Bu kuşı hoş dut, **gey** saķla ki bu kuş evde ne görse baña eydivirür [MN, 35b-2].*

*Bu ma ‘lüm ve rüşendür ki satranç ‘ilmin Hindüstān dānāları düzmişdür ki sizün pīrūñüzden ve anı tasnif iden **gey** ‘ākil ve zirek üstād-ımış [MN, 50a-5].*

*İy server! Seni **gey** ‘ākil ve kaftı ve kānī‘ ve sābir görürem. Bu hāl içinde seni rencde görmek bana hayf gelür ve bilürem kim bu za ‘ifün sebebi açlıkdur [MN, 32b-4].*

*Ol sürüde kim ben olurdum. Koyun issi **gey** bāy ve ‘ākil kethudā-y-ıdı [MN, 31a-8].*

*Siz bu-gün varuñ, bu işde **gey** nazar ideyim, göreyim maslahat nice olur [MN, 27a-14].*

*Şāh eyitdi: “ Yir-içün kayıd yimeñ; benüm **gey** ulu sarāylarum, hürrem köşklerüm var. Her kaçısın dilersen ihtiyār kıl [MN, 18a-2].*

*Uzun sağınc dīv duzağıdur ve anuñ dānesinden **gey** saķın kim duzağına düşmeyesin [MN, 18b-4].*

MN’de rastlanan diğer örnekler: 8b-14, 14a-10, 20b-7, 21a-8, 23a-8, 23a-14, 31a-1, 40b-12, 41b-6, 42b-7, 46a-11, 49a-9, 50b-13, 52a-12, 54a-6, 55a-5, 57a-11, 57a-14, 58b-8, 61b-13, 62b-7, 67b-12, 69a-1.

4.2.12.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *gey* kullanımının toplamda 20 örneğine rastlanmıştır. İsim olarak kullanımlarına rastlanmazken örneklerin 7’sinde sıfat olarak 13’ünde ise zarf olarak kullanılmıştır.

Sıfat olarak kullanıldığı 7 örneğin hepsinde *zālim*, *ulu*, *musībet*, *baylık*, *yokaru* soyut kavram alanını gösterenleriyle eş dizimli kullanılmıştır.

Zarf olarak kullanıldığı 13 örneğin 2’sinde *ulu* ve *görekli* sıfatlarını nicelemiş, 7’sinde ise *saķın-*, *berkit-*, *inanma-*, *añla-*, *bil-*, *haklı ol-* fiillerini nicelemiştir. Eş dizimli kullanıldığı fiillerin 6’sının ortak yanı eyleme konu nesneye sahip olmak zorunda olmalarıdır.

MN’de 34 örneğin 1’inde *armağan* isminin önüne gelerek sıfat olarak kullanılmış, geri kalan 33 örnekte ise zarf olarak kullanılmıştır. Zarf kullanım örneklerinin 18’inde fiiller ile, 14’ünde ise sıfatlarla, 1 örnekte de zarfla eş dizimli kullanımıştır. İsim olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmamıştır.

MN’de 34 örnekte *gey* nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır. 16 örnekte hem nicelik hem nitelik anlamları beraber sağlanmıştır. Nicelik işaretleyicisi özünde hem “çok” hem de “çok iyi, iyice” anlamlarını beraber işaretlemektedir. Bir işin, şeyin “çok iyi” olmasına işaret edilir. Açık bir şekilde niceliği ve niteliği beraber gösteren bu 16 örnek dışında kalan örneklerde *gey* nicelik işaretleyicisi *ulu*, *üstād*, *dānā*, *zīrek*, *bāy*, *ākil*, *kafti*, *kānī*, *sābir*, *kuvvetlü*, *zāhir*, *yüce*, *ādil* gibi bir yerde ya da şeyde bulunması olumlu, hoş

karşılanan kavram alanlarını gösteren sözcükleri nicelemiştir ve örtülü bir biçimde bunların çok olması övülmüş ve yücelenmiştir. 14a-10, 50b-13, 67b-12 örneklerinde ise yalnızca niceleme işlevi söz konusudur. Fiillerin nicelendiği 18 örneğin 13'ünde, sıfatların nicelendiği 14 örneğin 2'sinde ve sıfat olarak kullanıldığı 1 örnekte açık bir şekilde hem nicelik hem nitelik işaretlenmiştir.

Tablo 51. *Gey/Key Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklığı*

<i>gey/key</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	-	7	13	20
MN	-	1	33	34
DKK	-	-	-	-

4.2.13. *İñen*

4.2.13.1. Tür Özelliklerine Göre

KE'de 7, MN'de 5 örnekte *iñen* nicelik işaretleyicisinin örneklerine rastlanırken, DKK'de işaretleyicinin hiçbir örneği tespit edilememiştir. Rastlanan örneklerin tamamında *iñen* zarf olarak kullanılmıştır.

Zarf Olarak Kullanımları

KE'de 7 ve MN'de 5 olmak üzere *iñen* nicelik işaretleyicisinin toplamda 12 örnekte zarf olarak kullanımlarına rastlanmıştır. KE'de 4 ve MN'de 3 örnekte sıfatları nicelemiş ve KE'de 3, MN'de 2 örnekte ise fiilleri niceleyip zarf kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Hızır eyitdi ben saña girçek ve haq söz dirven anuñıçun kim sen **iñen** ulu neseneyile diledüñ tañrım yüziçün dilediñ ve ben kabül kıldum [KE, 479-4].*

*kāf eyitdi tañrınıñ kudret ve şānı **iñen** uludur anuñ 'azametın söylemege 'aql irişmez [KE, 8].*

*ol mālđan nesne almadılarpes 'İsā yoldaşı cuhūduñ nefsi ol mālā **iñen** meyl eyledi [KE, 838-12].*

*ola kim tañrı kabül kıla ve benden hoşnūz ola siz ho külli benden yüz döndermişsiz siz dağı **iñen** gendüzüñiz görmeñ ve sağlığa garra olmañ ben dağı bundan ilerü gişiler*

ağırlarıdı ve sözüm diñlenürdi ve haqqumbilinürdi ve uş bu gün irteledüm ne bilüm ve [ne] sizüñile söyleşesi dilüm var [KE, 325-7].

pes eyerin ve <eyerin ve>örtüsün aldılar degme tūsinden der damarıdı ve anuñ iki kanadı varıdı çok uçmağdan sınımış ve eksilmişidi Bulūkıyā gördi ve eyitdi va'l-lāhi işbu iñen 'acab nesenedür [KE, 750-6].

pes gün böyle yörürken tañrıtā 'ālā bir ferişteyi ādem şūretinde aña viribidi pes Dāvūd bayağı 'ādetince añasordı ferişte eyitdi Dāvūd iñen eyü gişiyidi [KE, 579-15].

yā ilāhī Eyyūb amāl ve oğlanlar gitdügi iñen geñez geldi andan ötürü kim anuñ teni sağ olıcak [KE, 322-10].

Bu zamāne belāsına uğramıuşuñ ser-güzeşti iñen çokdur [MN, 2a-9].

[İy oğullarum!] Telef-kārlığı cövmirdlik sanman; [Ve dañı] imsāki [ululuk añlamañ] buñli kethudālık sanman; [ve ne] iñen cövmird olup [varın virüp] muhtāc kalman ve iñen bañıl olup halk arasında bed-nām olman [MN, 7b-5].

Nā-çār bir ırmağ kenarına varup oturdı ki rezzāk rızk vire, otururken bir balıq geldi. Öñinden geçdi. Gördi iñen za 'ıf [MN, 63a-5].

Ve dañı nasihat ādem oğlanlarınıñ tabī'atına iñen muvāfık gelmez [MN, S7-14].

4.2.13.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de 7, MN'de 5 olmak üzere toplamda 12 örnekte *iñen* nicelik işaretleyicisinin kullanımlarına rastlanmıştır. DKK'de ise işaretleyicinin hiçbir örneği tespit edilememiştir.

KE'de 7 örnekte *iñen* nicelik işaretleyicisinin kullanımlarına rastlanmıştır. Örneklerin tamamında zarf olarak kullanılan *ineñ*, 4 örnekte *ulu*, *eyü* ve *'acab* sıfatlarını nicelemiştir. 3 örnekte ise *geñez gel-*, *gör-* ve *meyl eyle-* fiilleri ile eş dizimli kullanılmıştır.

MN'de 5 örnekte *iñen* nicelik işaretleyicisi kullanılmıştır. Örneklerin tamamında zarf olarak kullanılan *ineñ*, 3 örnekte *çok*, *cövmird* ve *za 'ıf* sıfatlarını nicelemiştir. 2 örnekte ise *muvāfık gel-* ve *bañıl ol-* fiilleri ile eş dizimli kullanılmıştır. 2a-9 örneğinde kendisi de bir nicelik işaretleyicisi olan *çok*, *iñen* ile nicelenmiş bu yolla *ineñ*, üzerine geldiği nicelik işaretleyicisinin derecelendiricisi olarak görev yapmıştır.

Tablo 52. *İñen Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklığı*

<i>iñen</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	-	-	7	7
MN	-	-	5	5
DKK	-	-	-	-

4.2.14. *Ėatar Ėatar*

4.2.14.1. Tr zelliklerine Göre

Türkçe Sözlük (2011)'te *Ėatar* sözcüğünün Arapça kökenli *Ėitr* sözcüğünden geldiğ söylenerek 1. *Tren*, 2. *Taşıt dizisi*, 3. *Bir arada giden veya uçan hayvan dizisi* anlamları verilmiştir. *Ėatar Ėatar* nicelik işaretleyicisi söz konusu sözcüğün ikileme yapısı kurarak nicelik işaretlemesi ile oluşmuştur.

KE ve MN'de *Ėatar Ėatar* ikilemeli nicelik işaretleyicisinin örneklerine rastlanmazken DKK'de 5 örnekten kullanımları tespit edilmiştir. İşaretleyici, söz konusu örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır.

Sıfat Olarak Kullanımları

DKK'de *Ėatar Ėatar* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanımlarına 5 örnekten rastlanmıştır. Örneklerin tamamında *deve* ismi ile eş dizimli kullanılmıştır.

İlgili rnekler aşağıdaki gibidir.

Ėazan Bigñ dnlğ altun ban ivlerir biz yığmışuz, tavla tavla şahbaz atlarını biz binmişüz, Ėatar Ėatar kızıl devesini biz yetmişüz, Ėarıuk anasını biz getürmişüz [DKK, 40-6].

Ėazanuñ tavla tavla şahbaz atlarını binmişüz, altun akasını yağmalamışuz, Ėırk yigid-ilen oğlı Uruzı ttsağ itmişüz, Ėatar Ėatar develerini yetmişüz, Ėırk ince bill kız-ilen Ėazanuñ Ėalalını tutmışuz [DKK, 39-1].

Tavla tavla şahbaz atlarını bindiler. Ėatar Ėatar kızıl develerini yetdiler. Ağır Ėzinesini bol akasını yağmaladılar [DKK, 38-6].

tavla tavla şahbaz atlarıñ kfir binmiş, Ėatar Ėatar kızıl develerüñ kfir yetmiş, altun akça bol Ėzineñi kfir almış [DKK, 48-1].

*Tokuz kara gözlü, örme saçlu, elleri bileğinden kınalı parmakları nigarlu, boğazları birer karış kâfir kızları al şarabı altun ayağ-ile kalın Oğuz biglerine gezdürürler-idi. Her birinden Ulaş oğlu Salur Kazan içmiş-idi. Çırgap çırgap çadır otağ bağışlar-idi, **katar katar** develer bağışlar-idi [DKK, 123-6].*

4.2.14.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE ve MN’de *katar katar* nicelik işaretleyicisinin kullanım örneklerine rastlanmamıştır.

DKK’de *katar katar* nicelik işaretleyicisine toplamda 5 örnekte rastlanmıştır. Nicelik işaretleyicisi örneklerin tamamında sayılabilir ve somut bir isim olan *deve* ile eş dizimli sıfat olarak kullanılmıştır. *Katar* sözcüğünün tekrarı ile oluşturulmuş olan işaretleyici çokluk kavram alanı içerisinde de yer alan *bir sürü, sürü sürü, çok fazla* anlamlarında niceliğe işaret etmiştir. Mal olarak refaha, güce işaret etmek için bu ikileme ile nicelik sağlandığı görülmektedir. Aynı zamanda söz konusu nicelik işaretleyicisinin içerisinde geçtiği bağlam da her zaman savaş, çekişme, kâfirler ile mücadele temalı olmuştur. *Katar katar* develer sahip olununca güç, kaybedilince derin kayıp olarak görülmektedir. DKK’un bu çalışmaya dâhil edilmeyen manzum bölümleri de gözden geçirildiğinde aynı koşulların bu bölümler için de geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 53. *Katar katar Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı*

<i>katar katar</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	-	-	-	-
MN	-	-	-	-
DKK	-	5	-	5

4.2.15. *Katı*

4.2.15.1. Tür Özelliklerine Göre

Clauson işaretleyicinin *sertleşme, katılaşmak* anlamlarına gelen *kat-* fiilinden türediğini söylemiş ve sözcüğe anlam olarak *sert, katı, zor* anlamlarını vermiştir (1972, s. 597-598). *Katı* sözünün Kutadgu Bilig’te *katı, sert* ve *çok* anlamlarında kullanıldığı görülmüştür (1979, III, s. 227). Eski Anadolu Türkçesi verilerini ihtiva eden kimi

kaynaklarda da işaretleyici; *çok, çok ziyade, pek, fazla, şiddetli, iyice sıkı, sıkı sıkı, gayet; ağır, acı, haşin, şiddetli, sert, kırıcı, zor* anlamları ile tanıklanmıştır (Tarama Sözlüğü, 2009, IV, s. 2338; Özkan, 2013, s. 1256; Ergin, 2018, s. 174). İşaretleyicinin *çok, pek, fazla* nicelik anlamlarına Türkiye Türkçesi ağızlarında Aydın'ın Kuyucak köyünde, İstanbul'da ve Urfa'da rastlanırken, Afyon'un Bolvadin ilçesine bağlı Çay köyünde ise işaretleyicinin *sert dönemeçli, girintili yol* anlamlarına rastlanmıştır (2009, IV, s. 268). İşaretleyicinin anlamsal bakımdan gelişimi göz önünde bulundurulacak olursa anlamında zaman içerisinde genişleme olduğu görülmektedir (Arslan Erol, 2008, s.324).

Bu çalışmaya konu olan eserlerin üçünde de *katı* nicelik işaretleyicisinin örneklerine rastlanmıştır.

İsim Olarak Kullanımları

MN ve DKK'de *katı* nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken KE'de 14 örnekte rastlanmış ve ilgili örneklerin 13'sinde *i-* ve *ol-* ek-fiillerinin belirli geçmiş zamanını almış ve yüklem olarak kullanılmıştır, 1 örnekte de *kıl-* yardımcı fiili ile eş dizimli kullanılarak ve yüklem olmuştur.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*anuç heybeti ve korkusu bizüm gönümüzde **katı oldu** şöyle dilümüz söylemekden dutuldu ve biz işbu çoklığıla ve ol yalnız bir söz aña söylemeğe gücümüz yitmedi [KE, 529-14].*

*kaçan Dāvūdun korkusu **katı oldu** bir mağāraya girdi [KE, 569-6].*

*kaçan Mūsā işindenkim gördüğün gördi ve anuç tekebbür ve küfri **katı oldu** [KE, 395-3].*

*kaçan tañrı ta'ālā ulu nişān göstermek ve kulların korkusın **katı kılmak** dilese güneşün kamusu ol deñize batar eyle olıcağ gündüz karañu olur yılduzlar kamu görünür [KE, 34-14].*

*odun dirüp od yakdılar ve et süñülediler kaçan gitdiler ol odı şöylekodılar ve ol gün yıl **katıydı** pes ol odı götürüp ol kelīsāya bıraktı kelīsā oda yandı [KE, 943-4].*

*pes bulardan hiç kimse kurtulmadı illā bir kız kurtuldu aña Zerī'a dirleridi ve ol kız kötürümedi ve kâfireyidi ve Şālihe düşmanlığı **katıydı** [KE, 137-3].*

*pes dün içinde tağa ağdı kaçan 'ibādeti meşğul oldıve dün karañusu dahı **katı oldu** ve Dāvūdun gönline yaluñuzluk ve korku düşdi [KE, 575-14].*

*pes kaçanol oğlanun sayrılığı **katı oldu** pes melik diledi [KE, 528].*

*pes Mūsānuñ içi kórkıdan tóldı kayğusı ve ağılamağı **katı oldu** [KE, 422-15].*

*senüñ ayrılığın ağrısından sonra oğlum ölümiağrısına sataşdum pes muşbetüm ulaldı ve belām **katı oldu** [KE, 534-7].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 349-4, 423-9, 806-8.

Sıfat Olarak Kullanımları

Katı nicelik işaretleyicisi KE’de 17, DKK’de 2 ve MN’de 2 örnekte sıfat olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bende şol kadar kuvvat varkim eger dilerisem bir **katı** yıl olam neye uğrarsam savuram bir zerre nesene yirinde kımayam [KE, 321-1].*

*bu dükelı arasında meligün oğlu **katı** sayruluk ve ‘azāb dartaıdı [KE, 531-10].*

*dünyāyı aña ve oğlanlarına zindān kıldı ve dünyā havāsıla ve issi ve sovuğ rencile mübtelā kıldı uçmak havāsına öğrenmişiken ve uçmakta **katı** issi ve zemherır yokdur [KE, 57-12].*

*her kim bentañrıdan ıraklık kılsa ben andan **katı** ırak olam ve her kim baña yakın olmağdilerse ben aña **katı** yakınlık kılam [KE, 296-5].*

*kaçan kuşluk issisi oldu gökden bir haykırmak ve bir **katı** ün geldi kim yir yüzindeki ünlü nesnenüñüni anuñ içindeyidi [KE, 136-14].*

*kim benümile halk arasında kılmışvan anı şol **katı** cabbār dutuşın dutdum kim ol cabbār kaçmaklığıyla yir gök ve deñizler ve tağlar ve ağaçlar ve canavarlar kamu kaçadı [KE, 375-14].*

*kim ol māl buları senüñ yoluñdan azdururilāhı bularuñ mālın bularsuz eylegil ve döndürgil kim bular **katı** ‘azāb görmeyince imān getürmez [KE, 407-4].*

*pes ol **katı** korku içindeyidi [KE, 907-7].*

*tañrı ta ‘ālābir **katı** yıl viribidi pes gök yüzi doldı kara buludıla ve karañulık oldu ve gökgürlemek ve yıldırım oldu [KE, 924-6].*

*yā Mūsā katlangılğördüğün çok bizüm azumuzdur andan üçünci gök feriştesi indi kerkesler şüretiyle bularuñ **katı** güürüldisi ve ivmekligi varıdı [KE, 422-9].*

KE’de rastlanan diğer örnekler: 344-7, 531-10, 642-8, 649-12, 656-1, 931-13, 943-4.

gezdiğününden öldüğün yig ola, Bayındır Han seni çağıra, saña **katı** kazab eyleye, böyle oğul senün nene gerek, böyle oğul olmağdan olmamak yigdür [DKK, 19-10].

kardeş Beyrek diyü ağlar buzlar, toyun düğünün kara oldu diyü ağlar. Beyrege **katı** fırağ geldi, katlanımadı buldur buldur gözinün yaşı revan oldu [DKK, 102-6].

senün ol kuvvetün yokdur ki ilan-ıla pençe vurasın. İy oğul! Egerçi kişi yurdından ayrılmak **katı** zahmetdür ki Tañrı te'ālā anı ölüme berāber kılıpdur [MN, 22a-1].

Teke Zor eyledi; çekindi. İpin üzdi, **katı** yādan çıkan ok gibi sıçradı. Kassāb bıçağ elinde ardına düşdi [MN, 29b-5].

Zarf Olarak Kullanımları

Katı nicelik işaretleyicisi, KE'de 27, DKK'de 8 ve MN'de 8 örnekte zarf olarak kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

andan beni cebra'ıl ol üç ümmete ilette anları dīne okıdum gelmediler bular Ye'cüc Me'cücıla tamuya giresidür ammā güneş ol biñarlarda batup dulınacak ferişter anı **katı tüz** uçmağıla götürürler yidinci gök üstine çıkarurlar [KE, 36-6].

bir ulu kazan getirüp su taldurdılar ve altına od urdılar hattā kim **katı kaynadı** [KE, 462-12].

gökdenbir kara korkulu **katı düttünlü bulut** indi hattā kim bularuñ şehrin kapladı [KE, 868-4].

iy oğul tañrı buyruğı üstine ne görklü yardımcısın sen pes İbrāhīm nekim oğlan buyurdisa işledi ve ipin **katı bağladı** ve yüzün öpüben ağladı [KE, 185-7].

Meryem 'İsāya bir sâ'atda yüklüoldı ve bir sâ'atda şüret oldu ve bir sâ'atda doğdı ol kamusı şubhdan tā öyleyedeğini pes kaçan oğlan ağrısı anı **katı dutdı** bir hurmā ağacı dibine ve ol ağaç kurumuşıdı yaprağı ve yimişi yoğıdı pes ferişter şaf şaf çepçevre durdılar veol hurmā ağacı bir yirdeyidi kim aña Beytu'l-Laḥm dirleridi pes kaçan ağrısı **katı** oldu Meryem eyitdi [KE, 806-8].

Nemrūd düşünde gördi kim bir yıldız doğar ayuñ ve güneşün nūrın giderür pes Nemrūd **katı korkdı** müneccimlerin ve fālcıların kığırdıve ol düşden şordı [KE, 140-7].

pes bular ol bayramları içindeyidi kim bir **katı kıızıl yıl** buları kapladı [KE, 316-9].

pes Horāsān içinde Hazar yirinde uğraşdılar ve **katı savaştılar** [KE, 761-2].

ya'nī aña **katı 'azāb kılam** yā daḥı anı boğazlayam [KE, 649].

Yūsuf düşin eydürdi ve bu düş kardaşlarına degdi pes eyitdiler iy Rāhīl oğlancuğı ‘acab düş gördün yakındur kim bizüm üzerümüze ululuk da ‘visin idesin ve bizi kıl idinesin pesol düş bulara **katı geldi** ve günilediler ve düşmanlık başladılar [KE, 225-2].

KE’de rastlanan diğer örnekler: 71-10, 88-6, 142-15, 275-5, 306-2, 314, 350-9, 356-9, 494-5, 548-11, 572-3, 649-13, 650-12, 671-1, 706-5, 773-4.

Bir gün nā-gāh oĥlan sevgüsi gönline düşe ve **katı** peşimān ola yāhūd bundan ötürü bña tanrı te‘ālā hışm eylese ne ben kalam ve ne şāh katlana [MN, 60b, 5].

Çok zamāndur ki her gün teklif-ile ırak yirden hālūmden artuk tuz yükledüp **katı** sürer [MN, 47a-2].

Çün bunlar size hamle kılalar, ol kuru yirde çevre çevre segirdişüñ; dağıluñ, kaçuñ ve size dönmek geñez-durur ve anlara **katı** sarbdur. Çün sizi kıovalar, dönün girü bizdin-yaña kaçuñ [MN, 50b-13].

Eger bu iş niteliğın şāh bilesi olursa, bana **katı** ‘uķubet kılısar [MN, 57b, 9].

İşitdüm ki bir āvcı vāe-ıdı. Yanlaķ çābūk-süvār āv işın gey anlar. Gündüz āvlardı, gice uyķusunda āv taķayyūlin iderdi. Ve ol āvcınuñ bir tātī iti vār-ıdı. Yilden **katı** yügürürdi [MN, 46a-12].

Pes ilerü geldi ol dīvi kıuyudan çıkardı. Dīv bu işi **katı** ‘acebledi. Zīrā dīv-ile ādem oĥlanı arasında hīç vech birle dostlık yokdur [MN, 13b-1].

Ve dimişlerdür kim “üç nesne **katı** ulu günāhdur. Biri, bī-günāh kan dökmek. İkinc, haksuz ayruķlar mālın istemek. Üçinc, kadīm yurdi yıķmak [MN, 41a-14].

Vezīr eyitdi: “İşitdüm kim bir dervīş vār-ıdı. Bir gice **katı** sovuķ oldu, şöyle kim dirler tātş çatlar [MN, 22b-5].

Bayındır Hān **katı** saķt oldu [DKK, 235-10].

Böyle digeç Beyrek yayı aldı çekdi, kabzasından yay iki para oldu. Götürdi öñine bıraķdı, daz yirde turgay atmaĥa yahşı didi. Yalançı oĥlı Yaltaķuķ yay ufanduĥına **katı** kaķadı [DKK, 108-12].

Dirse Hān Korkut siñirlü katı yayın eline aldı. Üzengüye kılķup **katı** çekdi, uz atdı, oĥlanı iki talusınuñ arasında urup çaķdı, yıķdı [DKK, 22-13].

Dülek Evren altı perlü çomaĥı-y-ile at depüp gelüp yukarudan aşıĥa kāfiri **katı** urdı, alımadı [DKK, 209-8].

ķazan Big gördi ki kāfir **katı** yakalandı. Atından indi, aru şudan abdest aldı [DKK, 132-3].

*Ol kâfirüñ altmış arşun kâmeti var-idi. Altmış batman gürz salar-idi, **katı** möhkem yay çeker-idi [DKK, 203-1].*

*Oğlançuklarıñ kiminüñ burunun kiminüñ kulağın yimege başladı. El-hâsılı ordu bunuñ uçından **katı** incindiler, ‘ âciz kaldılar [DKK, 217-8].*

*Yukarıdan aşağı kâfir oğlanı **katı** urdı. kalkanıñ uvatdı, tuğulgasını boğradı, kapakların sıyırdı, oğlanı alımadı [DKK, 250-10].*

Aşağıdaki örnekte **katı** nicelik işaretleyicisi ikileme oluşturarak *ağla-* fiilini nicelemiştir.

*kaçan ögi geldi pes **katı katı** ağladı [KE, 237-13].*

4.2.15.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de toplamda 58 örnekte *katı* nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır. Nicelik işaretleyicisi, 14 örnekte isim olarak kullanılmıştır. İlgili örneklerin 2’sinde *i-* ek-fiilinin belirli geçmiş zamanını almış ve yüklem olarak kullanılmıştır. Kalan 11 örnekte *ol-*, 1’inde de *kıl-* yardımcı fiilleri ile eş dizimli kullanılmış ve yüklem olmuştur.

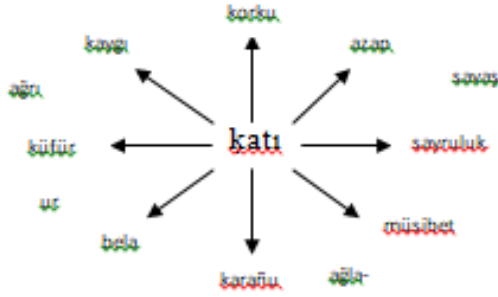
17 örnekte *katı* sıfat olarak ve 27 örnekte ise zarf olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanıldığı örneğin 24’ü fiiller ile beraber, 2’si sıfat ile 1’inde de zarf ile kullanıldığı görülmüştür.

MN’de 10 örnekte *katı* nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır. İşaretleyicinin isim olarak kullanımlarına rastlanmazken 2 örnekte isimlerin önüne gelip sıfat olarak kullanılmıştır. Geri kalan 8 örneğin ise 5’inde fiilleri, 3’ünde ise sıfatları nicelemiş ve zarf olarak kullanılmıştır.

DKK’de toplamda 10 örnekte *katı* nicelik işaretleyicisi kullanılmıştır. İşaretleyicinin isim olarak kullanımlarına hiç rastlanmazken 2 örnekte sıfat, 8 örnekte ise zarf olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanıldığı örneklerin 1’inde *möhkem* sıfatı, kalan 7’sinde ise fiilleri nicelemiştir.

KE, MN ve DKK’de rastlanan örneklerin tamamında *katı* nicelik işaretleyicisi sayılamayan, ölçülemeyen bir çokluğa işaret etmiş ve abartı işaretlemiştir. Kaynaklarda da işaret edildiği üzere *iyice, sıkı; ağır, acı, şiddetli, sert, kırıcı, zor* anlamlarını da gösteren *katı*, çokluk işaretlediği örneklerde de bu kavram alanları içerisinde kalmaya devam etmektedir. Yani nicelik işaretleyicisi olarak kullanılmasının yanında nitelik işlevini de sürdürmektedir. Kökeninin *kat-* fiilinden geliyor olması nedeniyle çokluk

işaretlediği örneklerde bir taraftan da *derin*, *sık*, *sıkı* anlamlarını işaretlediği de görülmektedir. KE’de *katın*ın, bir yandan birlikte kullanıldığı sözcüklere diğer taraftan da parçası olduğu bağlama bakıldığında büyük çoğunlukla *karanlık*, *bulutlu*, *kasvetli*, *olumsuz izlenimin* yoğun olduğu kullanımlar olduğu görülmektedir.

KE’de da, MN’de da ve DKK’de da fiillerin nicelendiği örneklerde *düşmanlık*, *belā*, *korku*, *azap*, *kaygı*, *küfür*, *sayruluk*, *müşibet*, *bela*, *karañu*, *savaş*, *agrı*, *saht*, *üzengü*; *ağla-*, *depret-*, *ur-*, *incin-*, *kakı-* sözcükleri ile beraber kullanıldığı görülür.

KE’de nicelik işaretleyicisinin *sev-* fiili ile de kullanıldığı çok az sayıda örnek olduğu görülür. Ancak bu örneklerle de dikkatle bakıldığında *çok sev-* anlamının *derin*, *güçlü*, *sert sev-* anlamı ile beraber olduğu görülecektir. KE’de isim olarak kullanımlarda yine *sert*, *güçlü*, *yıkıcı* anlamları ile *düşmanlık* ve şehirde kötü bir olaya sebebiyet veren *yelin* tasvir edildiği görülmektedir.

KE’de sıfatın nicelendiği zarf işlevli kullanımlarda “*korku*” figürü Allah’ın azametini, gücünü göstermek, kendi yoluna döndürmek için *bela*, *müşibet* vermesi konu ediliyor. DKK’de ise kafirin ne kadar *sert*, *güçlü* yay çektiği *katı* nicelik işaretleyicisi ile nicelenmiştir. MN’de ise *zahmet*, *sarb*, *‘ukubet*, *peşimān*, *savuk*, *yā* gibi olumsuz bağlam işaretleyicilerini nicelemek ve miktarca pekiştirmek amacı ile kullanıldığı görülmektedir.

Hem KE hem de DKK’de isimlerin nicelendiği *katın*ın sıfat kullanımlarının tamamında *ırak*, *issi*, *cabbar*, *azab*, *gürültü*, *sayruluk*, *korku*, *fırak* isimleri ile beraber kullanıldığı görülmektedir.

Bunların yanında MN’de görülen 47a-2 örneğinde *katı* nicelik işareleyicisi açık bir şekilde hem niceliği hem de niteliği aynı anda işaretlemiştir.

Tablo 54. *Katı* Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı

<i>katı</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	14	17	27	58
MN	-	2	8	10
DKK	-	2	8	10

4.2.16. Öküş/Üküş

4.2.16.1. Tür Özelliklerine Göre

Clauson'un etimolojik sözlüğünde *üküş* sözcüğünün *ük-* fiilinden geldiği ve *çok* anlamında kullanıldığı bildirilmektedir. Sözcüğün Türkçenin ilk dönemlerinde daha yaygın olduğu söylenmektedir (1972, s. 118). Sözcük; DLT'te *üküş*, Kutadgu Bilig'te *öküş* biçiminde ve *çok* anlamı ile yer almaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 932; 1979, III, s. 358). Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde sözcüğün *üküş*, *öküş*, *ögüş* biçimlerinde kullanımları ve *çok*, *fazla*, *ziyade* anlamları tanıklanmıştır (Tarama Sözlüğü, 2009, V, s. 3069; Özkan, 2013, s. 1278). Eskişehir'e bağlı Aşağılıca köyünde, Çankırı'nın Çerkeş ilçesinde ve Elazığ'ın Harput köyünde *çok* anlamında sözcüğün *ögüş* biçimine rastlanmıştır (Derleme Sözlüğü, 2009, s. 3325).

Bu çalışmaya konu olan KE ve MN'de *üküş/öküş* nicelik işaretleyicisinin örneklerine rastlanırken, DKK'de işaretleyicinin hiçbir örneği tespit edilememiştir.

İsim Olarak Kullanımları

MN ve DKK'de *üküş/öküş* nicelik işaretleyicisinin kullanım örneklerine rastlanmazken KE'de iki örnekte isim olarak kullanılmıştır. Bu kullanımların her ikisinde de *öküş*, *az* nicelik işaretleyicisi ile eş dizimli olarak ikileme biçiminde kullanılmıştır. 1 örnekte isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılırken 1 örnekte çıkma durum eki ile çekimli kullanımı tanıklanmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bir palāsa saram ve zîr-zem[in]degizleyem kim hîç kimse nolduğın bilmeye ve anuñ mülkin **azın öküşin** saña ısmarlayam [KE, 245-7].*

*pes girü varup ol düşman elindeişledi ve kazanç eyledi **azdan öküşden** kazandüğın karşı ödedi tā kim bahāsıtamām oldı pes āzād oldı işine gitdi [KE, 792-9].*

Sıfat Olarak Kullanımları

KE ve DKK'de *üküş/öküş* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanıldığı örneklere rastlanmazken MN'de ise 1 örnekte kullanımı tespit edilmiştir.

İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

Hüsrev kemāl-i kifayetinden söz ve nūr-ı 'adāletinden ere inşāf virüp 'özürler dileyüp öküş 'atā buyurdu [MN, 52b-9].

Zarf Olarak Kullanımları

Üküş/öküş'ün KE'de 5 örnekte, MN'de 1 örnekte zarf olarak kullanım örnekleri tespit edilmiştir. Örneklerin tamamında fiillerle eş dizimli kullanımları tanıklanmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

bir taş bilürven sütten ak aña sāmūrdirler illā anuñ ma'denin ve kandalığın bilmezin ve kuşlar içinde davşancıdan üküş bilür ve iş görmiş yokdur [KE, 644-11].

İsā bir gün deñiz kıyına vardı ve anuñ yāranlarından birkıyacuk er bileydi ve ol İsāyla öküş bile olurdu [KE, 832-15].

kaçan bularuñla savaş kılsa yılkı eñegi birle savaş kılurıdı andan ayruk dañ silāhı varıdı velikin öküş anı elinde dutarıdı [KE, 932-13].

yā rabbi saña du'ā kılup nesne dileyicek eydürler ey İbrāhīm ve İshāk ve Ya'kūb tañrısı dirler ve ayruk peygāmbarlar üküş eyitmezler [KE, 180-14].

yir yüzindeDāvūddan pāzişāhlığı berk hıç melik yogıdı şöyle kim anuñ mihrābın kim dünin ve gündüzin öküş anda olurıdı her dün otuz üç biñ gişi bekleridi [KE, 578-8].

Ve ol hāssalar ki vilāyet anuñ ile bāki ve 'ömr ve devlet öküş olmağa sebebdür [MN, S2-16].

4.2.16.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE'de üküş/öküş kullanımının toplamda 7 örneğine rastlanmıştır. Örneklerin 2'sinde isim olarak kullanılmış ve zıtlık ilgisiyle ve yaklaşıklık anlamıyla az nicelik işaretleyicisi ile eş dizimli kullanılıp ikileme oluşturmuştur. Örneklerin ikisinde de sayılabilir ve ölçülebilir çoklukların yaklaşık nicelikleri işaretlenmiştir.1 örnekte isim tamlamasının tamlananı olarak kullanılırken 1 örnekte çıkma durum eki ile çekimli kullanımı tanıklanmıştır. Örneklerin kalan 5'inde ise eyit-, ol-, bil- ve dut- fiillerini niceleyerek zarf görevinde kullanılmıştır. 644-11 örneğinde +dan öküş yapısıyla ölçü birim başlangıç noktası olarak belirlediği davşancı ismiyle kıyas oluşturarak ölçü ifade edilmiştir. 578-8, 832-15 ve 932-13 örneklerinde ise hep, her zaman anlamları vurgulanarak nicelik sağlanmıştır.

MN’de 2 örnekte *öküş/üküş* nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır. Örneklerinde 1’inde ‘at ismi nicelenmiş ve sıfat olarak kullanılmıştır. 1 örnekte ise *ol-* fiili nicelenmiş ve zarf olarak kullanılmıştır. MN’deki 2 örnekte de bağlamın olumlu ve bolluk temalı olduğu görülecektir. İlgili işaretleyici çokluğu değil de bolluğu, ihtiyaç duyulandan fazla olmayı işaretler durumdadır.

Tablo 55. *Öküş/Üküş Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı*

<i>üküş</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	2	-	5	7
MN	-	1	1	2
DKK	-	-	-	-

4.2.17. *Tavla tavla*

4.2.17.1. Tür Özelliklerine Göre

Türkçe Sözlük (2011)’te *tavla* sözcüğünün Arapça kökenli *ṭavīle* sözcüğünden geldiği söylenerek *at ahır* anlamı verilmiştir. *Tavla tavla* nicelik işaretleyicisi söz konusu sözcüğün ikileme yapısı kurarak nicelik işaretlemesi ile oluşmuştur.

KE ve MN’de *tavla tavla* ikilemeli nicelik işaretleyicisinin örneklerine rastlanmazken DKK’de 5 örnekte kullanımları tespit edilmiştir. İşaretleyici, söz konusu örneklerin tamamında sıfat olarak kullanılmıştır.

Sıfat Olarak Kullanımları

DKK’de *tavla tavla* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanımlarına 5 örnekte rastlanmıştır. Örneklerin tamamında *at* ismi ile eş dizimli kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Dağı kendüsi **tavla tavla** atlarına vardı biñ aygır seçdi, develerine vardı biñ buğra ner seçdi, koyunlarına vardı biñ koç seçdi [DKK, 87-5].*

*Kāfir aydur: Bigler Kazanuñ **tavla tavla** şahbaz atlannı binmişüz, altun akçasını yağmalamışuz, kırk yigid-ilen oğlu Uruzı tutsak itmişüz, қатар қатар develerini yetmişüz [DKK, 39-1].*

*Ḳaza beñzer kıızı gelini çığrışdurdılar. **Tavla tavla** şahbaz atlarını bindiler. Ḳatar ḳatar kızıl develerini yetdiler [DKK, 38-6].*

*Ḳazan Bigüñ dünlügi altun ban ivleriri biz yıkmışuz, **tavla tavla** şahbaz atlarını biz binmişüz, ḳatar ḳatar kızıl devesini biz yetmişüz [DKK, 40-5].*

*... **tavla tavla** şahbaz atlarıñ kâfir binmiş, ḳatar ḳatar kızıl develerüñ kâfir yetmiş, altun aḳça bol hâzineñi kâfir almış [DKK, 48-1].*

4.2.17.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE ve MN’de *tavla tavla* nicelik işaretleyicisinin kullanım örneklerine rastlanmamıştır.

DKK’de *tavla* nicelik işaretleyicisine toplamda 5 örnekte rastlanmıştır. Nicelik işaretleyicisi örneklerin tamamında sayılabilir ve somut bir isim olan *at* ile eş dizimli sıfat olarak kullanılmıştır. *Tavla* sözcüğünün tekrarı ile oluşturulmuş olan işaretleyici çokluk kavram alanı içerisinde de yer alan *bir sürü*, *sürü sürü*, *çok fazla* anlamlarında niceliğe işaret etmiştir. Mal olarak refaha, güce işaret etmek için bu ikileme ile nicelik sağlandığı görülmektedir. Aynı zamanda söz konusu nicelik işaretleyicisinin içerisinde geçtiği bağlam da her zaman savaş, çekişme, kâfirler ile mücadele temalı olmuştur. *Tavla tavla* develer sahip olununca güç, kaybedilince derin kayıp olarak görülmektedir. DKK’un bu çalışmaya dâhil edilmeyen manzum bölümleri de gözden geçirildiğinde aynı koşulların bu bölümler için de geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 56. *Tavla tavla* Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı

<i>tavla tavla</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	-	-	-	-
MN	-	-	-	-
DKK	-	5	-	5

4.2.18. *Vāfir*

4.2.18.1. Tür Özelliklerine Göre

Vāfir nicelik işaretleyicisinin zarf olarak kullanımlarına rastlanmazken isim ve sıfat kullanım örnekleri tespit edilmiştir. MN’de 1, DKK’de 1 örnek olmak üzere toplamda 2 tanık tespit edilmiş KE’de hiçbir örneğine rastlanmamıştır.

İsim Olarak Kullanımları

KE ve DKK’de *vāfir*’in isim olarak kullanım örneklerine rastlanmazken MN’de rastlanan tek örnekte isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *vāfir*, ek-fiilin geniş zamanı ile çekimlenmiş ve yüklem olarak kullanılmıştır.

İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

Belḥ şehirinde bir bāzīrḡān var-ıdı. Māl u davar u esbābı vāfir, deñiz metā ‘ından ve ma ‘den gencinden her ne isteseler gendinde hāzır bulunur-ıdı [MN, S80-11].

Sıfat Olarak Kullanımları

DKK’de *vāfir* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak 1 kullanımı tespit edilmiştir. Söz konusu örnekte *ḥarclık* ismi ile eş dizimli kullanılmıştır.

İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

Ḥan dahı Begili konukladı, yahşı at yahşı kaftan vāfir ḥarclık virdi. Üç gün tamam ağırladı [DKK, 237-4].

4.2.18.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

KE’de *vāfir* nicelik işaretleyicisine rastlanmazken MN’de 1, DKK’de 1 örnek olmak üzere toplamda 2 tanık tespit edilmiştir.

MN’de rastlanan tek örnekte *vāfir* isim olarak kullanılmıştır. Söz konusu örnekte *vāfir*, ek-fiilin geniş zamanı ile çekimlenmiş ve yüklem olmuştur.

DKK’de da tek örnekte görülen *vāfir* nicelik işaretleyicisi ilgili örnekte ismin önüne gelmiş sıfat olarak kullanılmıştır. Önüne geldiği isim sayılabilir, ölçülebilir, somut ve yalın *ḥarclık* ismidir.

Bahsi geçen örneklerin ikisinde de sayılabilir/ölçülebilir maddî kaynağın bolluğuna, çokluğuna, ferahlığa vurgu yapılarak belirsiz bir çokluk anlamı işaretlemiştir.

Tablo 57. *Vāfir Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklığı*

<i>vāfir</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	-	-	-	-
MN	1	-	-	1
DKK	-	1	-	1

4.2.19. Yavlağ

4.2.19.1. Tür Özelliklerine Göre

Yavlağ nicelik işaretleyicisi Clauson'da *yav isim kökünden getirilmiştir. Sırasıyla işaretleyici önce fiil olmuş ve fiilden türeyerek isim olmuştur. Temelde *kötü*, *şeytan* anlamlarına gelen sözcüğün genişlemesi ile beraber zaman zaman *aşırı* anlamına geldiğini ifade etmiştir (1972, s. 876). Orhon ve Uygur Türkçelerinde *yablağ/yavlağ* biçimlerinde görülen söz bu dönem *kötü*, *fena*, *yavuz*, *düşmanca*, *kötülük* anlamlarını işaretlemiştir (Cağferoğlu, 1968, s. 291; Tekin, 2003, s. 113). DLT'te *yavlağ* biçimi ile yer alan söz; *çok*, *sıkı*, *sürekli*, *her şeyin en şiddetlisi*; *ters huylu (insan)* anlamlarında kullanılmıştır. Bununla beraber Kaşgarlı, Oğuzca ve Kıpçakçada sözün *kötü* anlamına geldiğini de eklemiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 960). Aynı yüzyıl metni olan KB'te ise işaretleyici *kötü* anlamı ile kullanılmıştır (Arat, 1979, III, s. 532). Eski Anadolu Türkçesi dönemine geldiğinde ise *kötü*, *fena* anlamlarını neredeyse tamamen yitirerek *pek*, *çok*, *gayet* anlamlarında kullanıldığı görülmektedir (Arslan Erol, 2008, s. 757-758; Tarama Sözlüğü, VI, 2009, s. 4402). Afyon'da ve Isparta'nın Eğridir ilçesinin Cebel köyünde ebel köyünde ebel köyünde *yavlağ*, *çok*, *çok fazla* anlamları ile kullanılmaktadır. Bununla beraber işaretleyici Bolu'nun Kırışık ilçesinde Samsun Bafra'da ve Kars'ta *uğursuz*, *alışılmamış*, *yabansı* anlamlarında kullanılmaktadır (Derleme Sözlüğü, VI, 2009, s. 4207). İşaretleyici söz konusu bölgelerde tarihî anlamını sürdürmektedir.

Yavlağ sözünün anlam değişikliği yolculuğuna Aysu Ata, kötü-değersiz kavram alanı ile bir nesnenin bolluğu arasındaki paralellik ilişkisi yönü ile bakmıştır (1996, s.1313). Akdemir ve İsi ise söz konusu anlam değişimine, onun oksimoron sanatı (söz konusu mesajın etkisini arttırmak için birbiri ile zıtlık ilişkisi içerisinde olan sözcüklerin beraber kullanımı) bağlamında kullanımlarının sebep olduğunu düşünmüşlerdir. Araştırmacılar bu nokta da sözün *kötü*, *fena* anlamlarının sıfat olarak kullanıldığında; *son derece*, *epey*, *çok*; *iyi*, *güzel* anlamlarının ise zarf olarak kullanıldığı örneklerde ortaya

çıkıldığını vurgulamışlardır. Buna örnek olarak da Orhon yazıtlarında görülen *bilig bilmez kişi, ot sub kıl-* yapılarını vermişlerdir (2018, s. 33). Sözcüğün kökeni ile ilgili olarak ise Gülensoy, *düşman* anlamına gelen *yav* köküne vurgu yapmıştır ve işaretleyicinin **yav-la-k* biçiminde biçim birimlerine ayrılması gerektiğini düşünmüştür. Akdemir ve İsi (2018, s. 28), Topuz (2017, s. 172) da bu görüşe katılmışlardır. Aydemir ise avlak alanlarının yaylacı ve ikinci insanlar için ürünlerin bol olduğu alanlar olduğunu, *yavlak* sözünün de *av* ve *avlak* sözcüklerinin örtmece karşılığı olduğunu düşünmüştür. Buradan bağlantı ile zaman içerisinde sözün *çok, pek, bol* anlamlarını işaretlemeye başladığını düşünmüştür (2012, s. 9-10). Erdal *çok* olmak ve *kötü, fena* anlamlarının dünya dillerinde başka tanıkları olduğunu ve buradan yola çıkarak söz konusu durumun *dil evrenselliği* olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (2002, s. 57-58).

Bu çalışmaya konu olan KE ve MN’de *yavlaḡ* nicelik işaretleyicisinin örneklerine rastlanırken, DKK’de işaretleyicinin hiçbir örneği tespit edilememiştir.

İsim Olarak Kullanımları

MN ve DKK’de *yavlaḡ* nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanımlarına rastlanmazken KE’de 1 örnekte ilgili kullanımın örneği tespit edilmiştir.

İlgili örnek aşağıdaki gibidir.

ol meligün bir oḡlanı varıdı dilemişidi kim anı ḡalīfa ḡıla ol oḡlan birkaç gün ön ölmüşidi ve melige yavlaḡ sevgülüiyidi pes melik eyitdi ol ḡişi kim tañrıdan dileye ve suyu sücü ḡıla pes benüm oḡlumı daḡı girü diri ḡıla pes melik ‘[Isā[yı] kıḡırdı ve söyledi ‘[Isā eyitdi bu işi terk eylegil kim oḡlan diri olursa yavlaḡ şerlik ḡopasıdur [KE, 818-8].

Sıfat Olarak Kullanımları

Yavlaḡ nicelik işaretleyicisinin MN ve DKK’de isimleri niceleyerek sıfat olarak kullanıldığı örneklere rastlanmazken KE’de 7 örnekte tanıkları tespit edilmiştir.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

iki şaru oḡ Ka‘beyiḡün eyleyelüm ikiḡara oḡ benümḡün iki aḡ oḡ Ḳureyş kabīlesiyiḡün oḡlar birer birer bıraḡduralum kimün oḡı neye düşerse alsun ol iki oḡ kim ḡalur nesne almasun yavlaḡ maşlaḡatdur didiler pes oḡlar eyleyüp bir bilmez ḡişiye virdiler kim bıraḡa [KE, 168-12].

*ilāhī gizledüñ benden ecelümi ve şayduñ benüm üstüme ‘amelümi ve bilmesven iki evden kankısın kılduñ evümi **yavlaḵ** miñnet arasında kıldıñ yirimi ve bunca miñnet içinde daḵı ebed komaduñ cānumı [KE, 43-12].*

*ol er oḡlan daḵı resīde oldu ve bir pādīşāh oldu ve av avlamaḡa **yavlaḵ** ḡarīş idi pes bir gün yāranlarına eyitdi işbu yazı ve taḡ avından **yavlaḵ** uşanduk eger gemiye bindük ve deñiz avın teferrüc kılduk kim deñizde ‘acāyibler çokdur pes anuñ vezīrleri eyitdi **yavlaḵ** maşlahatdur [KE, 621-13].*

*ol meligüñ bir oḡlanı varıdı dilemişidi kim anı ḡalīfa kıla ol oḡlan birkaç gün öñ ölmışidi ve melige **yavlaḵ** sevgülüiydi pes melik eyitdi ol gişi kim tañrıdan dileye ve suyu sücü kıla pes benüm oḡlumı daḵı girü diri kıla pes melik ‘İsā[yı] kıḡırdı ve söyledi ‘İsā eyitdi bu işi terk eylegil kim oḡlan diri olursa **yavlaḵ** şerlik kōpasıdur [KE, 818-8].*

*ol taşları yonalar ve ol cevherleri düze-ler ve yāḡūt ve incüleri deleler pes kaçan yir yir başlap yondılar ve işlediler **yavlaḵ** yanḡu ve ḡatı āvāz ol taşlardan çıkdı pes Süleymān ol taşlar üninden üşendi cinnīleri kıḡırdı [KE, 642-8].*

*pes ‘İsā eyitdi iy balıḡ tañrı destūrıla girü diri ol pes balıḡ deprendi pulı ve dikenı girü bitdi ve diri oldu kaçan ḡavārīler anı gördi pes korkdılar ‘İsā eyitdi noldı size kim bir nesneyi dilersiz ve göricek korkarsız benüm sizüñ üzerüñüze **yavlaḵ** korkum var dik ‘azāba sataşmasaduñuz [KE, 843-12].*

*ve zīr-zemīn **yavlaḵ** aydıñ ve ay-dıñlıḡı bir delükden gelür kim anuñ ini iki arşun ve yüksekligi zīr-zemīn içinden üç arşun yoḡaru [KE, 305-12].*

Zarf Olarak Kullanımları

KE’de *yavlaḵ* nicelik işaretleyicisinin 160 örnekte zarf olarak kulanımlarına rastlanmıştır. İlgili örneklerin 42’sinde sıfatlarla, 8’inde zarflar ve 110’unda fiillerle eş dizimli kullanımları tanıklanmıştır. MN’de *yavlaḵ* nicelik işaretleyicisinin 15 örnekte tanıḡına rastlanmıştır. Örneklerin 3’ünde sıfatlarla eş dizimli, 12’sinde ise fiiller ile eş dizimli kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*andan Ādem peygāmbar ‘as gendü teninde aḡrı buldı **yavlaḵ** incindi olaḡrıdan tañrıya şikāyet kıldı [KE, 65-9].*

andan cebra ‘ıl[e] buyurdı ol aḡ toprakdan kim yiriñ yüreḡı ve gönli ve nūrıdur bir kabza getürgil kim andan Muḡammedi yaradam pes cebra ‘ıl firdevs uçmaḡınuñ kerübī ve muḡarreb ferīşteleri bile indi Muḡammedi Muştaḡā kabri yirinden bir avuç toprak aldı

ve ol gün içinde ol toprak **yavlaḳ** aḳ ve arıydı pes anı Tesnīm suyla yoḡurdu ve ḳurutdı şöyle kim bir aḳ incü gibi oldu [KE, 45-5].

dirlik ḫālında yı[y]cıdur kaçan ölse anı yire gömmek dahıyıyısın arturmak ḫiç ḫikmet degül vācib oldur kim ādemi öliceḳ oda yaḳalarve külin şavuralar yıyımāḳdan īmin ola didi pes bir nice faḳīhlere eyitdiler kimişbu şehir ḳavmı **yavlaḳ** fitne oldu ol Mecūsī sözine uydu [KE, 14-13].

ol gözci gişi kim viribidüñ kaçan gördi kim at ve çeri **yavlaḳ** çok ḳorḳdı [KE, 703-1].

pes 'Aṭā ve Suddī eyitdi benī İsrā'īl içinde bir mālī çok er varıdı ve anuñ bir 'ammusı oḒlı varıdı **yavlaḳ** yoksul ve miskīnidi [KE, 480-1].

pes eyitdiler ne **yavlaḳ** tiz geldüñ atumuzu arurmuşsın [KE, 750-1].

pes Lūt eyitdi iy noladı kim benüm size ḳuvvatum yitedi yā dahı birberk yirüm oladı oturadum (...)kaçan feriştelere gördiler kim gendülerinden ötürü bu belāyı vezahmeti Lūt 'as gördi pes eyitdiler yā Lūt işbu senüñ köşeñ **yavlaḳ** berkdür vebulara uş dönmeksüz 'azāb geldi ve biz tañrı feriştelerevüz ve bular saña ulaşmaz [KE, 211-6].

pes tañrı ta 'ālā mīkāyili viribidi ve bularuñ ekini vaḳtıdı ve suya **yavlaḳ** muḫtāc olmuşlarıdı pes mīkāyil ol bularuñ ırmaḒın deñize kesdi [KE, 310-12].

peygāmbarlar ḫabarın bilen 'ālimler eyitdiler kim Fir'avn la 'īn Mūsā ve Hārūnuñ işin ve tañrı bulara virdüḒi nişānı ve ḫüç-ceti cāzülüḒa ḳodı ve gendü ḳavmına eyitdi kim işbu iki gişi **yavlaḳ** bilge cāzularıdır imdi baña ne buyurursız öldürsem ola mı [KE, 384-15].

tañrı ta 'ālā aña ḳavm ve ḳabile ve oḒul kız çok virmişidi ve ol **yavlaḳ** perḫīzkār idi ve raḫīm gönüllü ve yetimlere ve dulları bisle[yi]ciydi ve ḳonuk aḒırlayıcı ve tañrı ni'metine şükür idici ve tañrı ḫaḳḳın ödeyiciydi ve tañrı düşmanı iblīsden yavlaḳ saḳınurdu [KE, 317-10].

KE'de rastlanan diğere örnekler: 8-5, 29, 31-15, 38-5, 61-11, 79-9, 80-1, 81-1, 81, 87-7, 89-13, 99-3, 117-3, 126-5, 126-15, 129-5, 129-9, 133-5, 133-14, 137-5, 141-3, 156-1, 156-5, 160-11, 162-13, 170-5, 185-4, 186-14, 204-15, 213-15, 231-14, 239-6, 243-13, 254, 259-4, 262-1, 266-15, 277, 281-9, 294-4, 297-6, 298-6, 304-7, 315-7, 317-12, 321-8, 322-6, 329-12, 332-12, 347-1, 348-6, 349-4, 354, 357-11, 375-7, 380-7, 392-15, 401-9, 404-13, 416-14, 422-6, 441, 456-15, 468-5, 476-4, 477-5, 479-10, 484-7, 495, 512-8, 518-14, 525-4, 527-12, 532-8, 536-3, 540, 541-5, 542-2, 542-5, 545-15, 561-12, 566-12, 574-7, 577-15, 586-9, 598-13, 607-13, 620-8, 621-13, 621-15, 624-10, 625-9, 645-6, 650-15, 655-14, 666-6, 669, 674-13, 685-12, 676-12, 678-12, 692, 698-12, 704-13, 707-15,

712-5, 714-1, 741-3, 755-13, 756-10, 760-7/12, 797-3, 798-10, 808-4/7, 811, 817-8, 820-9, 829-11, 837-15, 846-5, 848-14, 860-2/15, 867-7, 868-11, 885-7, 898-15, 901-4/13, 902-2, 903-9, 905-9, 907-3/4/5, 911-15, 912-1, 921-15, 927-15, 928-4, 935-10, 937-1, 940-12, 949-3, 951-13.

*Çevreden perîler katına derilüp bir dem sohbet itdiler. Sözden söz, yiñi vâkı ‘alardan söylediler. ... Melik işidüp **yavlağ** esirgedi [MN, 13a-1].*

*Çok zamandan berü biribirin görmemişti. Görüşdiler. Tavşan deveyi **yavlağ** aruğ görüp esirgedi. Eyitdi: “Kardaş ben seni semiz bir tağ gibi gördüm-idi. Ne yavlağ elikmişsin. Sûretüñ şeklüñ âzup tûsüñ dökülmiş [MN, 46b-11].*

*Derhâl cevâb virdi, eyitdi: “Şahâ! ayruklar dikdi, biz yidük be biz dahı dikelüm ayruklar yiye.” Hüsrev’e **yavlağ** hoş geldi [MN, 67a-11].*

*Dimişler-dür kim ol arada ki piller turağı-y-ıdı ve anlaruñ vatani-y-ıdı. Bir pîl kopmuşdı. **Yavlağ** büyük kuvveti ve heybeti gör, Hindüstân pillerine pâdişâh olmuşdı [MN, 40b-6].*

*Eşge bu söz **yavlağ** hoş geldi, yuların çaçal eline virdi, tiz tiz yola girüp gittiler [MN, 2b-12].*

*İşitdüm ki bir âvcı vâr-ıdı. **Yavlağ** çâbü-k-süvâr âv işin gey anlar [MN, 46a-11].*

*Meger bir dervîş vâr-ıdı. Evinde bir çetügi vâr-ıdı, âçlıktan **yavlağ** za ‘îfe olmuşdı [MN, 32a-7].*

*Nâ-gâh ecel eli ânı Hüsrev kenarından kapdı. Hüsrev anuñ derdinden **yavlağ** yandı [MN, 42a-6].*

*Pâdişâh gördüğün bilse biz ta ‘bîr idedük.” Pâdişâh ol düş-içün **yavlağ** kayıdlandı [MN, 54a-4].*

*Pes benüm yüzüm görmek pâdişâha **yavlağ** mübârek olmuş ve benüm hâlüm sorma ki nitedür, bunca bere yimiş ve işcuğazından kalmış işbu vakt olup ta ‘âm yimemiş [MN, 52b-7].*

MN’de rastlanan diğer örnekler: 36a-9, 46b-12, 49a-8, 55a-5, 55b-4.

4.2.19.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

Toplamda 168 örnekte **yavlağ** nicelik işaretleyicisine rastlanmıştır. Nicelik işaretleyicisinin KE’de 1 örnekte isim olarak kullanımlarına rastlanırken 7 örnekte sıfat

olarak, 160 örnekte ise zarf olarak kullanılmıştır. Zarf olarak kullanıldığı 160 örneğin 110'unda fiiller, 42'sinde sıfatlar ve 8'inde zarflar nicelenmiştir.

KE'de *yavlağ* nicelik işaretleyicisinin *yakın, ak, arı, az, görklü, berk, aç, susuz* gibi kanıtlanabilir somut kavram alanını gösterenleri örnekleri işaretlemesinin yanında çok büyük çoğunlukla *hürmetlü, perhizkar, aciz, cabbar, sevgülü, kaygulu, kayim, nurlu, haris, bilge, 'acab, zıst, miskin, aziz, kıymetlu, yatlu, ulu, korkulu* gibi soyut kavram alanını gösterenleri belirsiz bir çokluk bağlamında nicelediği görülmüştür. 68-3 ve 703-1'de kendisi de bir nicelik işaretleyicisi olan *çok* ile eş dizimli kullanımlarında ve 364-3 ve 750-1'de *ne* ile eş dizimli kullanımlar derecelendirmenin de iki farklı kurulum örneğine tanık olarak tespit edilmiştir.

KE'de sıfat olarak kullanıldığı yedi örneğin biri dışındaki *yavlağ* Akdemir ve İsi'nin de tespitlerine paralel olarak hem *sıkıntı, zorluk, kötü, uğraştıran* kavram alanlarını hem de çok kavram alanını beraber işaretler biçimde kullanılmıştır.

MN'de ise *yavlağ*, 15 örnekte nicelik işaretleyicisi olarak kullanılmıştır. Örneklerin 12'sinde fiilleri, 3'ünde sıfatları niceleyerek zarf olarak kullanılmıştır. Bununla beraber, MN'de *za'ife ol-, yan-, kayıdlan-* gibi olumsuz kavram alanı işaretleyicileri ile beraber kullanılmasının yanında *hoş gel-, esirge-, şaz/şad ol-, mübarek ol-* gibi görece olumlu kavram alanı işaretleyicileri ile beraber kullanımları da görülmüştür.

DKK'de *yavlağ* nicelik işaretleyicisinin kullanım örneklerine rastlanmamıştır.

Bu noktada çokluk kavram alanına işaret eden *katı* sözcüğüne bakılacak olursa işaretleyicinin KE'de *yavlağ* sözcüğünden 3 kat daha az kullanıldığı görülecektir. Üstelik örnekler incelendiğinde *katı*, hangi kavram alanının çokluğunu işaretlerse işaretlesin hep *derinlik* ve *çok katmanlı* olma bilgisini de işaret etmektedir. *katı* ile ikileme oluşturulmuş ve yardımcı fiiller yolu ile yüklem yapılabilmektedir. Bunların yanında *katı ağır, acı, şiddetli, sert, kırıcı, zor* kavram alanları dairesinde *çokluk* işaretlerken, *yavlağ* özellikle zarf olarak kullanıldığı örneklerde *çokluk* kavram alanı dışında başka herhangi bir kavram alanı işaretlemediği görülmüştür. İşaretleyicilerin MN'de görülme sıklıkları ise hemen hemen aynıdır. Farkları ise *yavlağ*'ın sıfat olarak kullanıldığı örneklerle rastlanmazken *katı* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanıldığı örnekler tanıklanmıştır.

Kullanım sıklıkları bakımından bir kıyas yapıldığında ise azdan çoka doğru *key, katı, yavlağ* sıralarının izlendiği görülmektedir.

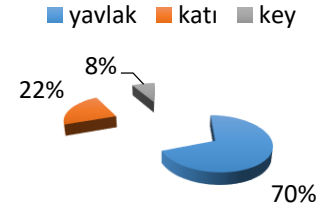
Tablo 58. Yavlağ Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklığı

yavlağ	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	1	7	160	168
MN	-	-	15	15
DKK	-	-	-	-

Tablo 59. Katı, Key ve Yavlağ Nicelik İşaretleyicilerinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları

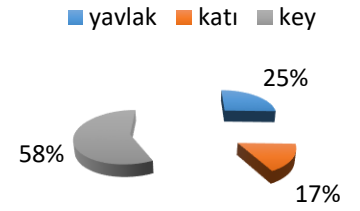
KE	isim	sıfat	zarf	toplam
katı	13	17	27	57
key	-	7	13	20
yavlağ	1	7	160	168

KE'de Toplam Dağılım

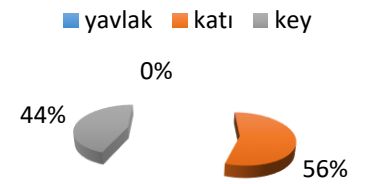
MN	isim	sıfat	zarf	toplam
katı	-	2	8	10
key	-	1	33	34
yavlağ	-	-	15	15

MN'de Toplam Dağılım

DKK	isim	sıfat	zarf	toplam
katı	-	2	8	10
key	-	-	-	8
yavlağ	-	-	-	-

DKK'de Toplam Dağılım

4.2.20. Zerre

4.2.1.6.1. Tür Özelliklerine Göre

Zerre nicelik sözünün KE’de 4 MN’de 2 ve DKK’de 2 olmak üzere toplamda 8 örneğine rastlanmıştır. İşaretleyici, örnekler içerisinde sıklıkla *bir* sayısı ile eş dizimli kullanılmıştır. *Zerre*, KE’de rastlanan 4 örneğin 3’ünde sıfat olarak, 1’i zarf olarak kullanılmıştır. MN’de rastlanan 2 örnekte ise fiillerle eş dizimli bir şekilde zarf olarak kullanılmıştır. DKK’de rastlanan 2 örnekte *bir* belirsizlik/sayı sıfatı düşürülerek *kaçar* edatı ile eş dizimli kullanılmış bu yolla niceliğe işaret edilmiştir.

İsim Olarak Kullanımları

KE ve MN’de *zerre* nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanıldığı hiçbir örneğe rastlanmazken DKK’da *bir* belirsizlik/sayı sıfatı düşürülerek 2 örnekte kullanıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerde *zerre*, *kaçar* edatı ile eş dizimli kullanılarak nicelik anlamı sağlanmıştır. Küçük oluşuna işaret edilerek benzetme ilgisi ile nicelik sağlanmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*Kāfirūn eñsesine bir kılıç urdı, **zerre** kaçar kesdüremedi [DKK, 203-6].*

*Kazanı kılıçladı, **zerre** kaçar kesdürmedi [DKK, 302-9].*

Sıfat Olarak Kullanımları

MN ve DKK’de *zerre* nicelik işaretleyicisinin sıfat olarak kullanıldığı örneklerle rastlanmazken KE’de 3 örnekte kullanımları tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerin 2’sinde *nūr* ismi ile, 1’inde ise *nesene* ismi ile eş dizimli kullanılmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

*bende şol kaçar kuvvat var kim eger dilerisem bir katı yıl olam neye uğrarsam savuram **bir zerre** nesene yirinde kırmayam [KE, 321-4 1].*

*ferişteler dahı bile ağlaşalar ölüm ve kıyāmet korkusından pes eyle olsa güneş girü döne mağribden doğa ayla günde **bir zerre** nūr olmaya [KE, 38-14].*

*pes ādemler bakalar göreler kim ay gün mağribden doğmuş **bir zerre** nūrı yok [KE, 39].*

Zarf Olarak Kullanımları

Zerre nicelik işaretleyicisinin zarf olarak kullanıldığı toplamda 3 örneğe rastlanmıştır. Söz konusu örneklerin tamamında fiiller ile eş dizimli kullanımlar tespit edilmiştir. Örneklerin 1'inde KE'de, 2'sine MN'de rastlanmıştır.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

bir zerre baña armağ ve tağayyur gelmedi [KE, 214].

*Bende Hindüstān otlarından bir ot vardır, **bir zerre** andan virürseñ derhāl ölür; kurtulursın* [MN, 14b-8].

*Pādişāh hāsılarından birkaç mu'temed kişileri kığırdı ve anlaruñ katında soyındı tenin gösterdi. Ve hıç **bir zerre** ol renc eserinden görmediler. Özleri göyinüp pādişāh katında vardılar; ol kişinüñ hilesin bildürdiler* [MN, 12a-1].

4.2.1.6.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

Zerre nicelik sözünün KE'de 4 MN'de 2 ve DKK'de 2 olmak üzere toplamda 8 örneğine rastlanmıştır. KE'de rastlanan 4 örneğin 3'ü sıfat olarak, 1'i zarf olarak kullanılmıştır. MN'de rastlanan 2 örnekte ise fiillerle eş dizimli bir şekilde zarf olarak kullanılmıştır. DKK'de rastlanan 2 örnekte *bir* belirsizlik/sayı sıfatı düşürülerek *kadar* edatı ile eş dizimli kullanılmış bu yolla niceliğe işaret edilmiştir.

KE'de *zerre* nicelik sözü 4 örneğin 3'ünde isimlerle eş dizimli bir şekilde sıfat olarak kullanılmıştır. 3 örneğin 2'sinde *nūr* soyut ismi ile 1'inde *nesene* somut ismi ile eş dizimli kullanılmıştır. 4 örneğin 1'inde ise *armağ ve tağayyur gel-* fiili ile eş dizimli kullanıldığı görülmüştür.

MN'deki 2 örnekte *vir-* ve *gör-* fiilleri ile eş dizimli bir şekilde zarf olarak kullanılmıştır.

DKK'da 2 örnekte *zerre* nicelik sözüne rastlanmıştır. Örneklerin 2'inde de isim olarak kullanılan *bir zerre*, belirsizlik/sayı sıfatı düşürülmüş ve *zerre*, *kadar* edatı ile eş dizimli kullanılarak nicelik anlamı sağlanmıştır. Söz konusu örneklerde küçüklüğe işaret edilerek benzetme ilgisi ile nicelik sağlanmıştır.

Tespit edilen örnekler de göstermektedir ki *hiç* kavram alanının vurgulu ifade edilme biçimi olarak *zerre* nicelik işaretleyicisinden yararlanılmıştır. Örneklerin tamamında *nerdeyse yok denecek kadar az olma* hâli ifade edilmektedir. Cümlelere konu

olan eylemler olumsuz fiil tabanı biçiminde kurulmuş ve söz konusu eylem gerçekleşmemiştir ya da eyleme konu olan şeyin yokluğuna işaret edilmektedir.

Tablo 60. *Bir zerre Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı*

zerre	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	-	3	1	4
MN	-	-	2	2
DKK	2	-	-	2

4.2.21. Ziyada/Ziyāde

4.2.21.1. Tür Özelliklerine Göre

İsim Olarak Kullanımları

Ziyada/ziyāde nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanıldığı KE’de 3, DKK’de 1 örnek tespit edilmiştir. İlgili örneklerin tamamında *ziyada/ziyāde ol-* ek-fiili ile eş dizimli kullanılarak cümlede yüklem olmuştur.

İlgili örnekler aşağıdaki gibidir.

bir pādiṣāh bir pādiṣāh ile yağı olup aralarında husūmet ziyāde oldu [KE, S85-4].

Oğlanuñ sıdķı safāsı dostları haķķına ziyāde oldu [KE, 15b-5].

Pādiṣāh hazretlerinüñ ‘ömr ü devleti ziyāde ola [KE, S86-14].

At üzerinden ikisi karvaşdılar, tartıṣdılar. Kāfirüñ güçi ziyada, oğlan zebun oldu [DKK, 251-3].

4.2.21.2. Eş Dizim Özelliklerine Göre

Ziyada/ziyāde nicelik işaretleyicisinin MN’de hiçbir örneğine rastlanmazken KE 3, DKK’de 1 olmak üzere toplamda 4 örnekte kullanımları tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerin tamamında *ziyada/ziyāde* isim olarak kullanılmıştır.

Ziyada/ziyāde nicelik işaretleyicisinin isim olarak kullanıldığı KE’de 3, DKK’de 1 örnek tespit edilmiştir. İlgili örneklerin tamamında *ziyada/ziyāde ol-* ek-fiili ile eş dizimli kullanılarak cümlede yüklem olmuştur. Örneklerde *ziyada/ziyāde* nicelik

işaretleyicisi belirsiz bir çokluğa işaret ederek, zaten var olan çokluğun, çokluğa sahip olanın lehine, artarak çoğalması işaretlemiştir.

Ziyada/ziyāde işaretleyicisinin sıfat ve zarf olarak kullanım örnekleri tespit edilmemiştir.

Tablo 61. *Ziyada/Ziyāde Nicelik İşaretleyicisinin KE, MN ve DKK’de Kullanım Sıklığı*

<i>ziyada/ziyāde</i>	isim	sıfat	zarf	toplam
KE	3	-	-	3
MN	-	-	-	-
DKK	1	-	-	1

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma kapsamında incelenen ve Türkçenin 13-15. yüzyıllarını temsil ettiği varsayılan KE, MN ve DKK eserlerinin taranması sonucunda, bir tarihî Türk dili dönemi olan Eski Anadolu Türkçesi yazı dilinde kullanılan 165 nicelik işaretleyicisi belirlenmiş ve bu işaretleyiciler üzerinden Eski Anadolu Türkçesi nicelik evreni yorumlanmaya çalışılmıştır. Eserlerin hacimleri ve konuları dikkate alındığında işaretleyicilerin dağılımlarında, kullanım sıklıklarında ve eş dizim özelliklerinde benzerlikler olduğu kadar farklılıklar da olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmaya konu olan işaretleyicilere her bir eserde rastlanıp rastlanılmamasının ya da eserler arası tespit edilen örneklerin sayısal farkının eserlerin hacmine, sahasına, temasına, seçilen sözcük evrenine göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir.

Çalışmaya *teklik* ve *çokluk* kavramlarının incelenmesiyle başlanmıştır. Ardından *çokluk* kategorisinin alt başlıkları olan nicelikte *belirlilik* ve *belirsizlik* kategorileri hakkında açıklamalar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde nicelikte belirliliği ve belirsizliği gösteren ardıl biçim birimler, sözlük birimler ve söz dizimsel unsurlar gibi çok sayıda işaretleyici olduğu görülmüştür. Çalışmada ise sözlük birim unsurları nicelikte belirlilik ve belirsizlik bağlamında değerlendirilmiş bağlam merkezli olarak incelenmiştir.

Çalışmanın konusu olan tanıklar, *belirli nicelik işaretleyicileri* ve *belirsiz nicelik işaretleyicileri* olmak üzere iki temel başlıkta değerlendirilmiştir.

Belirli nicelik işaretleyicileri olarak *sayılar* ve *ölçü birimleri* çalışmanın malzemesi olarak belirlenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Nicelik sorusuna akıllarda soru işareti bırakmayacak şekilde; nesnel, ölçülebilir, hesaplanabilir ve sayılabilir yanıtlar verilebilen *belirli nicelik işaretleyicileri* bu çalışma kapsamına giren eserlerde 144 ayrı işaretleyici şeklinde tespit edilmiştir. İşaretleyicilerin 134'ü sayılardır. Bu sayılar küçükten büyüğe; *bir, iki, üç, dört, beş/biş, altı, yedi/yidi, sekiz, dokuz/tokuz; on, on bir, on iki, on üç, on dört, on beş/biş, on altı, on yidi, on sekiz, on dokuz; yigirmi, yigirmi bir, yigirmi üç, yigirmi dört, yigirmi beş/biş, yigirmi sekiz, yigirmi tokuz; otuz, otuz bir, otuz iki, otuz üç, otuz beş/biş, otuz altı, otuz yidi, otuz sekiz, otuz dokuz; kırk, kırk iki, kırk dört, kırk altı; elli, elli üç, elli beş/biş, elli yidi; altmış, altmış biş; yitmiş, yetmiş/yitmiş iki, yetmiş/yitmiş üç, yetmiş/yitmiş dört, yetmiş/yitmiş biş,*

*yetmiş/yitmiş sekiz; seksen, seksen sekiz, sekisen dokuz; doksan/toksan, toksan iki, toksan üç, doksan biş, toksan sekiz, doksan/toksan dokuz/tokuz; yüz, yüz dört, yüz on sekiz, yüz yigirmi, yüz yigirmi yidi, yüz otuz yidi, yüz kırk, yüz kırk yidi, yüz elli, yüz altmış, yüz altmış üç, yüz seksen, yüz toksan biş, iki yüz altmış, üç yüz, üç yüz altmış altı, üç yüz dokuz/tokuz, üç yüz on üç, üç yüz otuz üç, üç yüz elli, üç yüz dahı elli, üç yüz altmış, dört yüz, dört yüz kırk, dört yüz altmış, dört yüz altmış bir, biş yüz, altı yüz, yidi yüz, yidi yüz elli, yidi yüz yitmiş, tokuz yüz, tokuz yüz altmış; biñ, biñ üç yüz, biñ biş yüz, biñ sekiz yüz, biñ dahı yüz altmış üç, iki biñ, iki biñ dahı iki yüz elli altı, üç biñ, üç biñ yüz otuz yidi, dört biñ, biş biñ, altı biñ, yidi biñ, sekiz biñ, on biñ, on bir biñ, on iki biñ, on altı biñ, on sekiz biñ, yigirmi biñ, yigirmi biş biñ, otuz biñ, otuz üç biñ, otuz altı biñ, kırk biñ, elli biñ, altmış biñ, yitmiş biñ, seksen biñ, toksan biñ, yüz biñ, yüz biñ dahı on dört biñ, yüz biñ dahı yigirmi biñ, dört yüz biñ, altı yüz biñ, altı yüz biñ dahı yidi yüz elli, altı yüz biñ dahı yigirmi biñ, altı yüz biñ biş yüz yetmiş yedi, tokuz yüz biñ, biñ biñ dahı biş yüz biñ, biñ biñ dahı yidi yüz biñ sayılarıdır. Sayılar içerisinde en çok bir sayısının tanıklarına rastlanmıştır. 144 işaretleyicinin 10'u ise ölçü birimleridir. Bu ölçü birimleri alfabetik sırayla *arşun, avuç, batman, direm/dirhem, ferseng/fersenk, karış, mîl, mud/mut, şā ve tutam*'dır. Ölçü birimleri içerisinde ise en çok *arşun* işaretleyicisinin tanıkları tespit edilmiştir.*

İşaretleyicilerin kullanım sıklıklarının eserlerin hacimlerine oranı da dikkate alınarak sayılar, üç eserde de taranmıştır. En çok veriye KE'de rastlanmıştır. Veri çeşitliliği açısından KE, diğer eserlere nazaran daha geniş tanık sunmuştur. MN ve DKK için durum, işaretleyiciden işaretleyiciye sıklıkla değişmiştir. Asıl sayılardan *bir, iki, üç, dört, beş/biş, altı, yedi/yidi, on, yigirmi, kırk, elli, yüz, biñ* sayılarına üç eserde de rastlanırken *sekiz, yitmiş* sayılarına KE ve MN'de; *tokuz/dokuz, otuz, altmış, seksen, toksan/doksan* sayılarına ise KE ve DKK'de rastlanmıştır. Birleşik sayılardan ise *onlu, yüzölü, biñli* sayılara üç eserde de rastlanırken, *yigirmili, otuzlu, elli'li, yitmiş'li* sayıların KE ve DKK'de; *kırklı, altmışlı, seksenli ve doksan/toksanlı* sayıların yalnızca KE'de örnekleri tanıklanmıştır. Sayılar; isim, sıfat ve zarf olarak kullanılmışlardır. Söz konusu kullanımların sıklık sıralaması çoktan aza sıfat>isim>zarf şeklindedir. Sayıların isim olarak kullanıldıkları durumlarda yaygın olarak isim tamlamasının tamlanan ya da tamlayan ögesi olarak görev aldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında diğer durum ekleri ile çekimlenmiş örneklerine de rastlanmıştır. Sayılar, ek-fiilin geniş ve belirli geçmiş zamanları ile çekimlenmiş ya da *kıl-* ve *eyle-* yardımcı fiilleriyle eş dizimli kullanılmış

ve bu yolla yüklem olmuşlardır. Sayıların sıklıkla *bu* ve *ol* işaret sıfatlarıyla eş dizimli kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sayıların sıfat olarak kullanıldıkları örneklerde hem somut hem soyut kavram alanını gösteren isimler ile eş dizimli kullanıldıkları görülmüştür. Ancak kullanım sıklıkları dikkate alındığında somut kavram alanını gösterenler soyut kavram alanını gösterenlere nazaran daha sık kullanılmıştır. Sayıların somut kavram alanını gösterenlerle eş dizimli kullanıldığı durumlarda büyük çoğunlukla *gişi*, *kız*, *oğlan*, *melik*, *çeri*, *yigit*, *kāfir*; *kerkes*, *koyun*, *sığır*, *balık*, *arslan* gibi canlı kavram alanı içerisinde yer alan isimlerle birliktelik kullanımları tespit edilmiştir. Soyut kavram alanını gösterenlerde ise büyük çoğunlukla *sa'at*, *gün*, *dün*, *gice*, *ay*, *yıl*, *zaman*, *vakit* gibi zaman kavram alanı içerisinde yer alan isimlerle eş dizimli kullanımlar görülmüştür. Örneklerin kimisinde sayıların eş dizimli kullanıldığı isimlerin +*lar* çokluk eki aldığı da gözlemlenmiştir. Söz konusu durum Türkçe için sıra dışı olmasıyla beraber *çeşitlilik*, *saygı* gibi anlamsal boyutların gösterimi için tercih edildiği gözlemlenmiştir.

Üç/yidi/on/yitmiş iki günlük, sekiz dünlik, on dört gicelik, yigirmi biş/otuz/kırk/elli/biş yüz yıllık, altı parmak, yidi ağaç, altmış deve yüki tamlama yapılarının kendisi ölçü birimi olarak kullanılmış ve bu yolla birlikte kullanıldığı adın niceliğine ölçü yolu ile işaret edilmiştir.

Sayıların neredeyse tamamı eserlerin evreni içerisinde gerçek sayı olarak kullanılmıştır. Ancak mesela *bir* sayısının küçümseme işaretlemek için; *yidi*, *biñ* ve *yüz* sayılarının ise abartı işaretlemek için kullanıldığı örneklerle de rastlanmıştır. Ayrıca yine *bir* sayısı, hikâye etme üslubunun fonlarından biri olarak kullanılmıştır. *Kırk gün kırk gice* kalıp ifadesi de yine hikâye etme üslubunun işaretleyicilerinden biri olmuştur. *Ayın on dördine beñzer* ve *otuz iki diş* kullanımlarında ise kültürel kod işaretleyicisi olarak sayılardan yararlanıldığı gözlemlenmiştir.

Tanıklar arasında sayıların *tamam/tamām* ile eş dizimli kullanım örneklerine rastlanmıştır. Söz konusu örneklerde cümledeki nicelik anlamı vurgulu hâle getirilmiş ve belirlilik güçlendirilerek nicelikte odaklılık arttırılmıştır. Tam tersi durum ise her iki unsur da sayı olan ikilemelerde görülmüştür. Buna ek olarak belirsiz nicelik işaretleyicileri ve *dağı/dağı*, *eksük* sözcükleri ile eş dizimli kullanımlar da belirsizlik derecesini arttırmıştır. *Bir iki, yedi sekiz; biñden eksük, yüz biñ dağı birkaç, yidi biñ dağı anuñ üstine, çok biñler, nice biñler* kullanımlarında belirli nicelik işaretleyicileriyle eş dizimli kullanımlar olmasına rağmen düşük dereceden yüksek dereceye belirsizlik ifade edildiği tespit edilmiştir. *Dağı/dağı* edatı ve *eksük* sözcüğü ile kurulan tamlama

yapılarının *toplama* ve *çıkarma* matematik işlemlerinin dilbilgisel düzlemde ifadesi olduğu gözlemlenmiştir.

Sayıların zarf olarak kullanıldığı örneklerde sayılar, sıfatlar ve geçişli-geçişsiz fiiller ile eş dizimli kullanılmıştır. Söz konusu örneklerde sayılardan daha çok geçişli fiilleri nicelemek için yararlanılmıştır.

Bir sayısına özel olarak bakılacak olursa söz konusu sayı, örneklerde sadece nicelik işaretleyicisi olarak kullanılmamış; adeta bir tarz işaretleyicisi gibi konuşurun bağlamdaki olaya yaklaşımını da göstermiştir. Belirli bir sayıyı işaretlemekten belki daha çok sayının temsil ettiği şeyin kimliğinin bulanıklığına işaret olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışma bağlamında alfabetik sırayla *arşun*, *avuç*, *batman*, *direm/dirhem*, *ferseng/fersenk*, *karış*, *mîl*, *mud/mut*, *şā* ve *tutam* ölçü birimleri incelenmiştir. Ölçü gösteren bu birimler *ağırlık* ve *uzunluk* olarak iki ana başlıkta değerlendirilmiştir. *Batman* dışındaki tüm işaretleyicilere KE ve DKK'de rastlanmış MN'de rastlanmamıştır. Örnek çeşitliliği açısından en çok veri KE'den elde edilmiştir. Ölçü birimleri içerisinde en çok tanığa *arşunda* rastlanmıştır. İşaretleyicilerin kullanım sıklıkları dikkate alındığından isim ve sıfat olarak kullanımlarının neredeyse eşit olduğu zarf kullanımlarının ise az olduğu tespit edilmiştir.

Ölçü birimlerinin isim olarak kullanıldıkları örneklerde isim tamlamasının tamlayanı ve tamlananı olarak kullanılmışlardır. Ayrıca ek-fiilin belirli geçmiş zamanı ve geniş zamanı ile çekimlenip yüklemleşmişlerdir.

Ölçü birimlerinin büyük oranda *kāfir kızları*; *yir*, *gönder*, *oh*; *buğday*, *semsem* gibi somut kavram alanını gösteren isimlerle eş dizimli kullanımlarına rastlanmıştır. Bunun yanında işaretleyiciler; *uzunluk*, *en*, *yükselik* gibi soyut kavram alanını gösteren isimlerle de eş dizimli kullanılmışlardır. *Üç arşun iki arşun*, *bir arşun kadar*, *bunca ferseng*, *çok ferseng*, *birkaç mîl kadar*, *bir dirhem kadar* tamlama yapıları ile nicelikte belirlilik düşürülmüş ve dereceli olarak belirsizlik ifade edilmiştir. *Avuç* örneğinde, örneklerin tamamında *bir* sayısı ile eş dizimli kullanılmış ve *bir avuç* tamlama yapısının kendisinin ölçü birimi olarak kullanıldığı görülmüştür. Ölçü birimlerinin zarf olarak kullanıldığı örneklerde ise birimlerin hem geçişli hem geçişsiz fiiller ile eş dizimli kullanıldığı tespit edilmiştir.

Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan ölçü birimlerinin belirli nicelik işaretleyicileriyle belirsiz nicelik işaretleyicileri arasında bir yerde yer aldığı tespit edilmiştir. Çünkü dönemin ölçü araçları, kullanıcıların ortak kabulü ile niceliği ölçülebilir

kılmış ve belirlilik ifade etmiş olsa da aslında ölçen kişiye, ölçüm aracı olarak kullanılan nesneye bağlı olarak belirlilik ve belirsizlik arasında kalmıştır.

Tablo 62. *Uzunluk Ölçü Birimlerinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları*

	KE			DKK		
	isim	sıfat	zarf	isim	sıfat	zarf
<i>arşun</i>	35	5+8	18		1+0	
<i>ferseng</i>	3	21+1	2			
<i>karış</i>	3	0+1	1		1+0	
<i>mīl</i>	7	3+0				

Tablo 63. *Ağırlık Ölçü Birimlerinin KE, MN ve DKK'de Kullanım Sıklıkları*

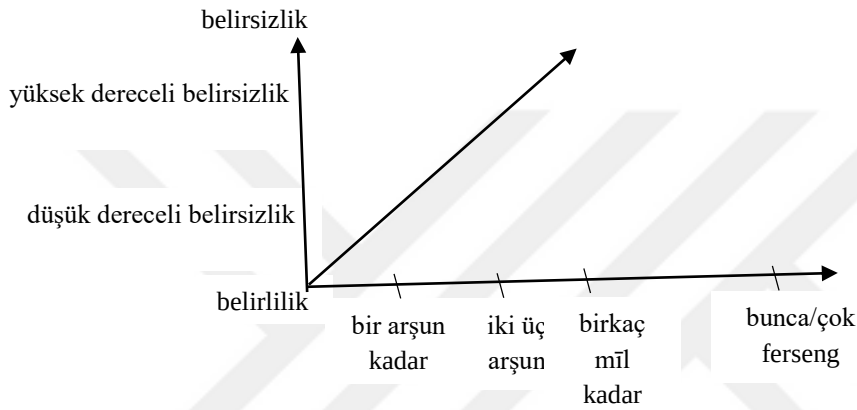
	KE			MN			DKK		
	isim	sıfat	zarf	isim	sıfat	zarf	isim	sıfat	zarf
<i>avuç</i>		11+0	6						
<i>batman</i>	2	1+1			2+0			6+0	
<i>dirhem</i>	4								
<i>mud/mut</i>	1	2+0							
<i>şā</i>		1+0	1						
<i>tutam</i>		4+0							

Tezin örnekleme olan eserlerde bir işaretleyici belirlilik işaretleyicisi olsa dahi, cümle içerisindeki belirlilik anlamının *tamām* ile eş dizim kurularak daha kuvvetli hâle getirildiği gözlemlenmiştir. Bu yolla, konu olan belirliliğin *ne az ne çok tam da (...)* şeklinde şüpheyi yer bırakmaksızın vurgulandığı tespit edilmiştir.

Nicelikte belirlilik durumunun pekiştirilmesinin yanında tam tersinin de olduğu çokça tanık tespit edilmiştir. Belirlilik işaretleyicisinin kullanıldığı örneklerde, işaretleyicinin eş dizim özellikleri nedeniyle dereceli bir şekilde belirlilik anlamının düşebildiği gözlemlenmiştir. Bu durumun +A *degin, dak/dek; dağı/dağı; durum ekli*

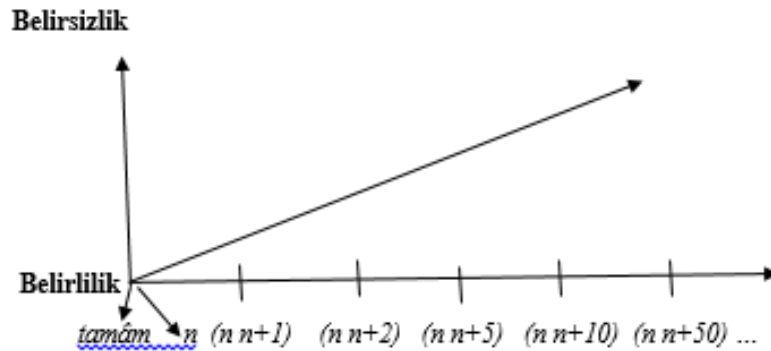
kullanımlar, *eksik*'li kullanımlar, *ikilemeli* kullanımlar ve *belirsizlik işaretleyicileri* ile sağlanabildiği tespit edilmiştir.

Tanıklarda görülen *belirlilik işaretleyicisi*+*degin,dak/dek,dağı/dahı* yapısındaki kullanımların *düşük dereceli belirsizlik*'e işaret ettiği görülmüştür. Belirlilik işaretleyicisi ile birlikte kullanılan belirsizlik işaretleyicisinin gösterdiği belirsizlik kümesi genişledikçe dereceli olarak cümelde belirlilik anlamı da azalmaktadır: *birkaç mİL<bunca ferseng<çok ferseng*.

Eğer belirli nicelik işaretleyicisi, belirsizlik gösteren birden çok işaretleyici ile eş dizimli kullanılırsa belirlilik derecesinin daha da düştüğü ve *yüksek dereceli belirsizlik* ifade edilmeye başladığı gözlemlenmiştir: *çok biñler*.

Ayrıca her iki unsuru da sayı olan ikilemelerde sayıların aralarındaki farkın belirsizlik derecesini de değiştirdiği gözlemlenmiştir. İki bileşeni de aynı sayı olan ikilemeler belirlilik yelpazesinde belirsizlik derecesi en düşük sınıftayken sayılar arasındaki fark arttıkça odaklılık düşerek belirsizlik derecesi artmıştır. Yani *bir iki* ile *üç beş* ya da *on yirmi* arasında belirlilik derecesi farkı olduğu görülmüştür.

Eski Anadolu Türkçesinin *belirsiz nicelik işaretleyicileri*, *az/azacuk/azcuk/azcuk*, *biraz/birez/birazacuk/birazaçuk*, *birkaç/bir kaç*, *bir katre*, *bir şemme*, *bir zerre*, *bol*, *bunca/buncılayın*, *degme*, *delim*, *dükeli*, *gāyet*, *gey/key*, *iñen*, *katar katar*, *katı*, *möhkem*, *üküş*, *tavla tavla*, *vāfir*, *yavlaç*, *ziyada* işaretleyicileri incelenerek değerlendirilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Söz konusu işaretleyicilerin tanıkları üç eserde de belirlenmiştir. İşaretleyicilerin kullanım sıklıkları dikkate alındığında isim, sıfat ve zarf olarak kullanım örneklerine neredeyse eşit sayıda rastlanmış, sadece işaretleyiciden işaretleyiciye bazen bir görevle bazen başka bir görevle kullanım sıklığı artmış ya da azalmıştır. İsim olarak kullanıldıkları örneklerde isim tamlamasının tamlayan ve tamlanan ögeleri olarak kullanılmışlardır. Ayrıca ek-fiil ile çekimlenip yüklem olarak kullanıldıkları örnekler de tanıklanmıştır. İşaretleyicilerin somut kavram alanını gösteren isimlerle de soyut kavram alanını gösterenlerle de eş dizimli kullanıldığı tanıklara rastlanmıştır. Somut kavram alanını gösterenlerle birlikte kullanıldığı örneklerde canlı kavram alanı içerisinde yer alan isimler, soyut kavram alanını gösterenlerle birlikte kullanıldığı örneklerde ise zaman kavram alanı içerisinde yer alan isimlerle sıklıkla eş dizimli kullanıldıkları gözlemlenmiştir.

Belirsizlik derecesi arttırılırken *az öküş* gibi her iki unsuru da belirsizlik gösteren ikilemelerden yararlanılmıştır. Yine bu örneklerde de işaretleyicinin eş dizimli kullanıldığı ismin +*lar* çokluk eki ile de çekimlenebildiği görülmüştür.

Zarf olarak kullanıldıkları örneklerde ise hem geçişli hem geçişsiz fiiller ile eş dizimli kullanımlar tespit edilmiştir.

İşaretleyicilerin bir kısmı nicelik işaretlediği durumlarda bile ya sözlük anlamını ya da türediği kökün anlamını da taşımaya devam ettiği için bu işaretleyicilerin eş dizimli kullanıldıkları isimler de söz konusu nicelik işaretleyicisine göre belirlenmiştir. Bu durumlarda nicelik işaretleyicisinin aynı zamanda bir nitelik işaretleyicisi olarak da kullanılmaya devam edebildiği görülmüştür. Örneğin *katre* “damla, damlayan şey” işaretleyicisinin örneklerin tamamında *su* adı ile eş dizimli kullanıldığı görülmüş ve bahsi geçen şeyin olabilecek en küçük nicelik durumuna işaret etmiştir. Ya da *zerre* “pek ufak parça” işaretleyicisi örneklerin tamamında *nerdeyse yok denecek kadar az olma* hâlini ifade etmek için kullanılmıştır. *Katar* “birbiri ardınca sıralanmış hayvan sürüsü, dizisi” işaretleyicisinin nicelik ve nitelik anlamlarını beraber sağladığı gözlemlenmiştir. İşaretleyici ilgili örneklerde hep *deve* somut ismi ile eş dizimli kullanılmış böylelikle hem niceliğe hem de onların sürü hâlinde olmalarına, sıralanma biçimlerine işaret edildiği

tespit edilmiştir. *Gayet* “nihâyet, uç, son” işaretleyicisi yine bir şeyin *olması gereken en son, olması gerekenin en üst noktası, dikkate değer derecede çok olma* durumunu işaretlemek için kullanılmıştır. *Gey/key* “büyük, ulu; iyi, güzel; yerinde” işaretleyicisinin kullanıldığı örneklerin neredeyse tamamında nicelik ve nitelik anlamının aynı anda işaretlendiği tespit edilmiştir. Nicelik işaretleyicisiyle özünde hem “çok” hem de “çok iyi, iyice” anlamları beraber gösterilmiş bu yolla bir işin, bir şeyin “çok iyi” olması durumuna vurgu yapıldığı görülmüştür. Ayrıca *gey/key* açık bir şekilde niceliğin ve niteliğin birlikte işaretlendiği örneklerin yanında; *ulu, üstād, dānā, zīrek, bāy, ākil, kaft, kānī, sābir, kuvvetlū, zāhir, yüce, ādil* gibi bir yerde ya da şeyde bulunması olumlu, hoş karşılanan özellikleri gösteren sıfatları/adlaşmış sıfatları nicelemiş ve ilgili örneklerde örtülü bir biçimde bu özelliklerin çok olması övülmüş ve yücelenmiştir.

Ḳatı nicelik işaretleyicisinin de nitelik ve nicelik bilgisini aynı anda gösterdiği gözlemlenmiştir. Tespit edilen örneklerin tamamında *ḳatı* nicelik işaretleyicisi, abartı bir niceliği vurgulamış ayrıca nicelik ve nitelik anlamlarına aynı anda işaret etmiştir. Kaynaklarda da vurgulandığı üzere *iyice, sıkı; ağır, acı, şiddetli, sert, kırıcı, zor* anlamlarını gösteren *ḳatı*’nın, çokluk işaretlediği örneklerde de bu kavram alanları içerisinde kalmaya devam ettiği görülmüştür. Kökeninin *kat-* fiilinden geliyor olması nedeniyle çokluk işaretlediği örneklerde bir taraftan da *derin, sık, sıkı* anlamlarını taşımaya devam ettiği de tespit edilmiştir. Eserlerin üçünde de *düşmanlık, belā, korku, azap, kaygı, küfür, sayruluk, müsibet, bela, karañu, savaş, ağrı, saht, üzengü; ağla-, depret-, ur-, incin-, kakı-; ırak, issi, cabbar, azab, gürültü, sayruluk, korku, fırak* sözcükleri ile eş dizimli kullanıldığı gözlemlenmiştir. Yani işaretleyicinin *karanlık, bulutlu, kasvetli, olumsuz izlenimin* yoğun olduğu bağlamlarda nicelik işaretleyicisi olarak kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca *sev-* fiiliyle kullanıldığı durumlarda bile *derin, güçlü, sert sev-* anlamlarıyla beraber niceliği vurguladığı tespit edilmiştir.

Yavlaḳ ve *ineñ* işaretleyicilerine, *çok* ve *ne* nicelik işaretleyicileri ile eş dizimli kullanıldıkları örneklerde niceliğin derecelendirilmesi için de başvurulduğu gözlemlenmiştir.

Eserlerde kullanım sıklıkları en fazla olan ve ikisi de *çok* anlamında işaretleyiciler olan *ḳatı* ve *yavlaḳ* işaretleyicilerinin genel durumlarıyla ilgili ulaşılan sonuçlara bakılacak olursa *ḳatı, yavlaḳ* işaretleyicisinden 3 kat daha az kullanılmıştır. Her iki işaretleyicinin de örnekleri incelendiğinde *ḳatı*’nın hangi kavram alanının çokluğunu işaretlerse işaretlesin hep *derinlik* ve *çok katmanlı olma* bilgisini de işaret ettiği görülmüştür. Bunların yanında *ḳatı; ağır, acı, şiddetli, sert, kırıcı, zor* kavram alanları

daresinde *çokluk* işaretlerken, *yavlağın* özellikle zarf olarak kullanıldığı örneklerde nicelik dışında başka hiçbir şeyi işaretlemediği tespit edilmiştir.

Bunlarla beraber nicelik gösteren sözcükler arasında kullanım sıklığı en fazla olan *yavlağ*'tır. Hem olumlu hem olumsuz kavram alanı içerisinde yer alan sözcüklerle eş dizimli kullanımları dikkate değerdir.

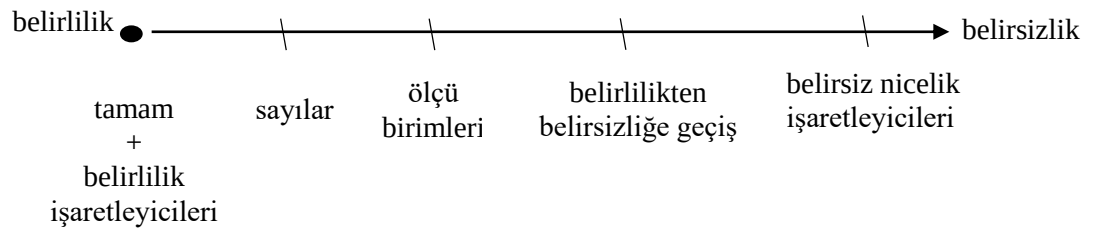
Bu çalışma göstermiştir ki nicelik işaretleyicileri; birçok durumda niteliğe de belirsizliğe de tarza da ve hatta konuşucunun yaklaşımına, algılayışına, bağlamdaki olayın neresinde yer aldığına da işaret edebilmektedir.

Belirsiz nicelik işaretleyicilerinin sadece birer nicelik işaretleyicisi olarak kullanılmadığı aynı zamanda nitelik de işaretleyebildikleri görülmüştür. Bu işaretleyicilerin nicelik yanında; türedikleri kökün anlamını da taşıyarak o anlam özelinde, o anlam penceresinden ya da sözlükte verilen anlamlarıyla birlikte niceliğe işaret ettikleri tespit edilmiştir.

Üç eserde de tanıklanan bir nicelik işaretleyicisinin eserlerin birinde hep somut kavram alanını gösteren isimlerle birinde ise hep soyut kavram alanını gösteren isimlerle kullanılmış olduğu gözlemlenmiştir. Ya da soyut kavram kategorisine giren bir ismin o eser bağlamında somut kavram alanını gösterebildiği görülmüştür. Yine bir nicelik işaretleyicisinin abartı mı gerçek sayı mı işaretlediği örnek cümlelerin kaynağı olan eserin anlattığı dünyaya göre değişiklik gösterebildiği tespit edilmiştir.

Belirli nicelik işaretleyicilerinde *–bir* sayısı dışında- küçük sayılar her zaman gerçek sayı olarak kullanılmış ancak sayı değeri büyüdükçe abartı sayı olarak kullanılmaya daha elverişli hâle geldikleri gözlemlenmiştir.

Nicelikte belirliliğin arttırılabileceği gibi azaltılabileceği ve aynı zamanda belirsizlikte derecenin olabileceği çalışmanın ulaştığı sonuçlardan bir diğeri olmuştur. Belirlilikten belirsizliğe doğru bir sıralanışın işaretleyiciler odağında aşağıdaki gibi olabileceği önerilmiştir:

Sonuç olarak bu tezde Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kullanılmış olan belirli ve belirsiz nicelik işaretleyicileri değerlendirilmiş ve tartışılmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda tespit edilen işaretleyicilerin nicelik görevlerinin yanında nitelik, tarz, fon görevleriyle de kullanılabildikleri görülmüştür. Bununla beraber belirlilik ve belirsizliğin derecelerinin var olduğu tespit edilmiş örnekleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Tezdeki değerlendirmeler ve tartışmalar sonucunda ulaşılan öneriler aşağıda sıralanmıştır:

Türkçenin diğer tarihî dönemleri de nicelik konusu bağlamında incelenmelidir. Ulaşılan sonuçlar ise söz konusu dönemler arasında karşılaştırılmalıdır.

Çağdaş ve tarihî Türk lehçeleri de nicelik bakımından değerlendirilip karşılaştırmalar yapılmalıdır.

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesinde nicelik konusu sözlük birimler bağlamında değerlendirilmiştir. Ancak nicelik; ardıl ve öncül biçim birimler, söz dizimsel yollar ve bağlam merkezli yollarla da gösterilebilmektedir. Bu yönlerden de nicelik konusu değerlendirilmelidir.

Nicelik gösteren işaretleyiciler yanında nitelik gösteren kimi kullanımlar da nicelik işaretleyebilmektedir. Tam tersi bir kullanım özelliği olarak nicelik işaretleyen kimi sözcükler de nitelik de gösterebilmektedir. Bu konu da etraflıca araştırılıp çalışmalar yapılmalıdır.

Yapım ekleri ve çekim eklerinin kullanım olanakları yeniden gözden geçirilmeli, nicelik bağlamında değerlendirilerek tartışılmalıdır.

Çalışmada *bir* sayısının tüm diğer sayılar içerisinde kullanım özellikleri bakımından ayrı bir yere sahip olduğu görülmüştür. Bu noktada *bir* üzerine ayrıca etraflı çalışmalar yapılmalı ve sayının sayı olmak dışındaki kullanım olanakları da belirlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Abik, A. (2009). <key kelimesi üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *I. Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildiri Kitabı 8-10 Ekim 2008*, 63-73. Aksaray: Aksaray Üniversitesi Yay.
- Ağca, E. (2019). Kutadgu Bilig örneğinde Türk dilinde bir zarflaşma modeli: niteleme sıfatları→N+nicelik zarfları. *Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı Bildiri Kitabı*, 682-694.
- Ağca, F. (2020). Çokluk işaretleyicisi olarak Eski Türkçe *telim* (EOT: *delim*) sözcüğü ve kökeni üzerine. *Türkbilig*, 40, 49-62.
- Ağca, F. (2020). Eski Uygurcada üçüncü kişi iyelik eki ve dil bilgisel saygı yapıları. *Semih Tezcan Kitabı*, 107-126.
- Akaslan, T. (2001). Bir, bu, bazı, kimi, hangi, kaç, ne? Sıfat mı!!!... *Dilbilim Araştırmaları 2001*, 36-45.
- Akdemir, Y. ve İsi, H. (2018). Tarihi Türk lehçelerinde yawlak~yavlak sözcüğü. *Türk*, 6/15, 21-37.
- Aksan, D. (1974). Eşanlamlılık sorunu ve Türk yazı dilinin eskiliğinin saptanmasında eşanlamlılardan yararlanma. *Türkoloji Dergisi*, VI,1, 1-14.
- Aksan, D. (1989). Lengüistik verilere göre türk yazı dilinin yaşı konusunda değerlendirmeler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 37, 323-329.
- Aksan, D. (2000). *Her yönüyle dil, ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yay.
- Al, E. (2022). Türkiye Türkçesinde +IX eki ile çokluk kategorisi ilişkisi. *Türkbilig*, 43, 105-112.
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig*. İstanbul: *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay*.
- Aristotle. *Metaphysics*. <https://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.html>. Erişim tarihi: 28.01.2025.
- Arslan Erol, H. (2008). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine anlam değişimleri*. Ankara: TDK Yay.
- Aydemir, A. (2010). *Türkçede zaman ve görünüş sistemi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aydemir, A. (2012). Türkçede artzamanlı sözvarlığı boyutuyla: “yok” ve “çok” kelimeleri üzerine. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 200, 1-36.
- Ayverdi, İ. ve Topaloğlu, A. (2010). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

- Azılı, K. ve Koç, A.T. (2021). Kavramsal metafor örneği olarak *ağır* ve Eski Türkçede bir kavramsal harita denemesi. *Türkbilig*, 41, 55-70.
- Azılı, K., Akpınar, A. ve Patıhan, F. (2022). Eski Türkçede “çokluk, fazlalık, aşırılık” bildiren miktar niteleyicilerinin tipolojisi. *Turkologia*, 112, s. 42-73.
- Bacanlı, E. (2012). Geçmişten günümüze Türkçenin sayıları ve sayı sistemi. *Bilim ve Teknik*, 76-78.
- Banguoğlu, T. (1957). Türkçede benzerlik sıfatları. *Belleten*, 13-17.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yay.
- Başdaş, C. (2006). Türkçe organ adlarında kelime sonu -k ünsüzü ve çokluk. *İlmi Araştırmalar*, 21, 45-57.
- Baştürk, M. (1995). Parmakları sayma biçimi ve kökenlerinden hareketle Türkçede sıra sayı sisteminin oluşumu. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3, 15-22.
- Bayazıt, Z. Z. (2018). Türkçe sayı adları üzerine bir inceleme. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys*, 3/2, 26-34.
- Bilgegil, M. K. (1984). *Türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Dergah Yay.
- Boz, E. (2015). *Türkiye Türkçesi biçimsel ve anlamsal işlevli biçimbilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Buran, A. (1996). Türkçede kelimelerin ekleşmesi ve eklerin kökeni. 3. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (23-27 Eylül 1996)*, 207-204.
- Cağferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Çetin, E. (2016). Eski Uygurca metinlerde +IIg, +IUg ekinin sıfatlarda kullanımı. *International Journal of Language Academy*, 4/4, 49-58.
- Daşdemir, M. (1995). Türkçede miktar kavramı ve sayı sistemi. *Turkish Studies*, 8/13, 309-336.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Eckmann, J. (2003). *Çağatayca El Kitabı*. (G. Karaağaç, Çev.). Ankara: Akçağ Yay.
- Eckmann, J. (2013). *Çağatayca El Kitabı*. . (G. Karaağaç, Çev.). İstanbul: Kesit Yay.
- Ediskun, H. (1988). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Efendioğlu, S. (2008). Zarf tamlaması. *Belleten*, I, 71-80.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yay.

- Ercilasun, A. B. (2007). *Makaleler: dil-destan-tarih-edebiyat*. Ankara: Akçağ Yay.
- Ercilasun, A.B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâtî't-Türk giriş-metin-çeviri-notlar-dizin*. Ankara: TDK Yay.
- Erdal, M. (2002). Zu Viel und Sehr im Turkischen. *Festschrift für Barbara Kellner-Heinkele zu ihrem 60. Geburtstag*, 49-61. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Erdal, M. (2004). *A grammar of old Turkic*. Boston: Brill Press.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- Ergin, M. (1994). *Üniversiteler için Türk dili*. İstanbul: Bayrak Yay.
- Ergene, O. (2018). Türkiye Türkçesinde benzerlik, yakınlık, yaklaşıklık, denklik ve özdeşlik ifadeleri. *IJLET, International Journal of Languages Education and Teaching*, 6/3, 395-440.
- Ergin, M. (1997). *Edebiyat ve eğitim fakültelerinin Türk dili ve edebiyatı bölümleri için Türk dilbilgisi*. İstanbul: Bayrak Yay.
- Ergin, M. (2007). Tarihî Türk dili alanında uzunluk/mesafe ölçümünde kullanılan birimler. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38)*, 1413-1420.
- Ergin, M. (2008). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Erk Emeksiz, Z. (2003). Özgüllük ve belirlilik. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fabregas, A. (2018). Determiners and quantifiers in Spanish: types, tests and theories. *Borealis An International Journal of Hispanic Linguistics*, 7/2, 1-108.
- Fazlıoğlu, İ. (2003). Aristoteles'in sayı tanımı. *Dîvan İlmî Araştırmalar*, 15, 127-198.
- Ferah, A. (2004). Düşünce ve bilgi yapılarının oluşumu bakımından zarf-edatlar. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, 1159-1196.
- Ferah, A. (2006). Matematiksel düşüncede sayı sıfatları ve nicelik zarfları. *Belleten*, 113-129.
- Gece, M. (1995). Türkçede sıfatı derecelendirme yolları, *Türk Dili 519*, 240-250.
- Gemalmaz, E. (2007). Türkçede sayı sisteminin derin yapısı; /bir/'in ve /sıfır/'ın alomorfları olarak /Øn/ /bir/ ⇔ /Ø1/ ve /sıfır/ ⇔ /Ø0/. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 538, 3-22.
- Gencan, T. N. (1971). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yay.
- Gökçe, F. (2013). *Grammerleşme teorisi ve Türkçe fiil birleşmeleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Gökyay, O.Ş. (1981). Halk dilinde ölçü birimleri. *Türk Folkloru Araştırmaları*, 41-58.

- Grönbech, K. (1995). *Türkçenin yapısı*. (M. Akalın, Çev.). Ankara: TDK Yay.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. Ankara: TDK Yay.
- Gülsevin, G ve Boz, E. (2006). *Türk dili kompozisyon I-II*. Konya: Tablet Yay.
- Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr> . Erişim tarihi: 06.11.2024.
- Güner, G. (2013). *Kıpçak Türkçesi grameri*. İstanbul: Kesit Yay.
- Güneş, S. (2018). İtalyanca ve Türkçe belirsiz nicelik ifadelerinde adların kullanımı üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, s. 214-231.
- Hacısalıhoğlu, H.H, Hacıyev, A., Kalantarov, V., Sabuncuoğlu, A., Brown, L.M., İbikli, E. ve Brown, S. (2009). *Matematik terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Hatiboğlu, V. (1978). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Hawkins, J. A. (1978). *Definiteness and Indefiniteness A Study in Reference and Grammaticality Prediction*. Newyork: Routledge.
- Hazar, M. (2003). Türk lehçelerindeki sözcüklerle kaynaşmış bir çokluk eki +(I)z üzerine. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 15, 131-141.
- Hazar, M. (2007). Bedende çift olarak bulunan organ adları üzerine bir tespit çalışması. “*Türk Kültüründe Beden*” Konulu Uluslararası Sempozyum, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul.
- Hazar, M. ve Şengönül M. (2012). Türk kültüründen sıfırdan dokuza kadar sayı adları ve matematik değerleri. *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, 17, 141-158.
- Hirik, E. ve Gül, H. (2024). Türkçede büyütme kategorisi. *Söylem Filoloji Dergisi*, 9/1, 312-343.
- Hurford, J. (1990). *Language and number the emergence of cognitive system*. Cambridge: Basil Blackwell.
- Hünerli, B. (2014). Eski Türkçeden Eski Oğuz Türkçesine “tegme~degme” sözcüğünün anlamları ve kullanımları. *Dil Araştırmaları*, 15, 215-235.
- Ifrah, G. (2016). *Rakamların evrensel tarihi C.1*. (K. Dinçer, Çev.). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Ifrah, G. (2016). *Rakamların evrensel tarihi: çakıl taşlarından Babil kulesine C.2*. (K. Dinçer, Çev.). Ankara: TÜBİTAK Yay.
- İlhan, N. (2008). *Türk dilinde çokluk*. Elazığ: Manas Yay.

- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. Sumru. (2013). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen aspektsystems*. Upsala: Upsala Üniversitesi Yay.
- Johanson, L. (2007). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler* (N. Demir, Çev.). Ankara: TDK Yay.
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yay.
- Karaağaç, G. (2013). *Dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- Karadavut, A. (2019). Kutadgu Bilig’de sayı sembolizmi. *Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı Bildiri Kitabı*, 682-694.
- Karadavut, A. (2020). Eski Türkçede sayılar: yapısal ve anlamsal bir yaklaşım. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- Kaymaz, Z. (1991). Eski Anadolu Türkçesi’nde sayı adları ve kullanılışları. *Belleten*, 9-17.
- Kaymaz, Z. (2002). Türklerde sayı sistemleri. *Türkler Ansiklopedisi C.3*. Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Kılıç, Y. ve Başol, S. (2014). Hitit büyülerinde sayı ve renk sembolizmi. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/7, 51-64.
- Koç, N. (1990). *Yeni dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2010). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri-şekil bilgisi*. Ankara: TDK Yay.
- Kubus, Ü. S. (2020). Sayılar; kelimelerin ötesindeki gizem, <https://www.acikbeyin.com/sayilar-kelimelerin-otesindeki-gizem/>. Erişim tarihi: 14.10.2020.
- Küçük, S. (2019). Sözlük birim unsur olarak Türkçede organ adlarına dayalı ölçü adları. *Karadeniz Araştırmaları*, 16(64), 647-669.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (2015). *Metaforlar-hayat, anlam ve dil*. İstanbul: İthaki Yay.
- Meltem, F. ve Uçar, E. (2016). Tarihî Türk lehçelerinde *katıg* kelimesinin çok anlamlı yapısı. *Karadeniz*, 31, 101-117.
- Muhammetdinov, R. “Bir”den “on”a kadar Türk sayı adlarının etimolojik karşılaştırması üzerine. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 85, 58-68.

- Nalbant, M. V. (2019). Global etimolojiler bakımından Türkçede bir “1” ve iki “2” sayı adları ve parmak sözcüğü: “biri iki, ikiye bir etmek ve bir yerde toplamak” *Türkbilig*, 37, 53-60.
- Naskali Gürsoy, E. (1997). *Türk dünyası gramer terimleri kılavuzu*. Ankara: TDK Yay.
- Nişanyan Sözlük. <https://www.nisanyansozluk.com>. Erişim tarihi: 21.04.2024.
- Nizam, O. (2017). Eski Türkçede çokluk ve topluluk yapıları. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Sağlam, B. (2018). Türkçe fiil cümlelerinde belirlilik. *XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*, 25-28 Eylül 2018, 441-454. Varşova: Meteksan Matbaacılık.
- Seyhan, T. O. (2007). Çağatayca iki zafernâme tercümesinde Kullanılan Bazı Uzunluk Ölçüsü Birimleri. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4/2, 116-145.
- Şenaysoy, S. (2016). Eski Türkçede sayılar. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Şirin, H. (2016). *Eski Türk yazıtları söz varlığı incelemesi*. Ankara: TDK Yay.
- Ödemiş, Z. (2017). Tuva Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde isimlerde sayı (teklik-çokluk) kategorisine bir bakış. *TEKE, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6/3, 1443-1457.
- Önder, Sevim Yılmaz (2003). Türk dillerinde sayı sistemi. *Boğaziçi University Press*, 486-494.
- Özkan, M. (2013). *Türk dilinin gelişme alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Poppe, N. (2008). Altay dillerinde çokluk ekleri (C. Kerimoğlu, Çev.). *Dil Araştırmaları*, 3/3, 127-143.
- Sarıca, B. (2010). Türkçede birim ve ölçü gösterme. *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, 16-18 Aralık 2010, 793-800.
- Schimmel, A. (2020). *Sayıların gizemi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Sebzecioğlu, T. (2016). *Dilbilim kavramlarıyla Türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Kesit Yay.
- Serebrennikov, B.A. ve Gadjieva N.Z. (2011). *Türk aazı dillerinin karşılaştırmalı-tarihi Grameri*. Ankara: TDK Yay.
- Sivtseva, N.A. (2014). Yakut dilinde belirlilik – belirsizlik ve çokluk kategorisi sorunu üzerine (G. Süleymanova, Çev.). *Siberian Studies (SAD)*, 2/6, 83-86.
- Şahin, H. (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yay.

- Şen, M. (2008). Miktar zarfı olarak kullanılan kelimelere lengüistik bir bakış. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten, II*, 109-123.
- Şenel, M. (2011). Türkiye Türkçesi ağızlarında ölçü birimleri. *Karadeniz, 3/12*, 80-93.
- Takcı, H. (2018). İbn Sina’da üç temel kategori: nicelik, nitelik ve görelilik. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9/2*, 295-310.
- Taşkın, Ü. (2008). Osmanlı devrinde Ortadoğu’da kullanılan ağırlık ve hacim ölçüsü birimleri. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, 5/2*, 63.
- Taştekin, A. (2016). Türkçedeki sayma sayılarının kökeni üzerine bir değerlendirme. *UHİVE (Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 11*, 48-68.
- Tekin, Ş. (1992). *Eski Türkçe*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Tekin, T. (2003). *Orhon yazıtları*. Ankara: Sanat Kitabevi.
- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yay.
- Tokyürek, H. (2014). Eski Uygurca sayı sisteminde takı ve artokı sözleri üzerine. *Türkbilig, 28*, 1-12.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil dilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Toparlı, R. ve Vural, H. (2007). *Harezmi Türkçesi*. Tokat: Öncü Basım.
- Topçu, Ç. (2009). Türk sayı sistemi ışığında “kırk”. *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu C.2*, 1099-1110.
- Topuz, G. (2017). “yavuz” ve “yavlak” kelimelerinin etimolojilerine dair düşünceler. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 16*, 165-175.
- Torun, Y. (2014). Tarama Sözlüğü verilerine göre Türkçede çokluk bildiren fiiller ve birlikte kullanıldığı isimlerle sayılabilirlik bağlamında görünüşleri. *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*, 295-308.
- Torun, Y.- Oturakçı Orbay N. (2015). Eski Anadolu Türkçesinde *delim, key, üküş* ve *yavlak* sözcüklerinin sözdizimindeki kullanımları. *Prof. Dr. Mehmet Özmen Adına Sözdizimi Çalıştayı Bildirileri*, 161-169.
- Turan, F. (1998). Türkçede zarflar üzerine. *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, 301-305.
- Türkçe Sözlük (2011). Ankara: TDK Yay.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/> Erişim tarihi: 06.11.2024.
- Derleme Sözlüğü. (2009). 3. Baskı. Ankara: TDK Yay.
- Uzun, N.E. (2004). *Dilbilgisinin temel kavramları*. İstanbul: İstanbul Yay.

- Ünlü, S. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Üstünova, K. (2008). *Türkiye Türkçesinde ad işlevi (biçim bilgisi)*. İstanbul: Kesit Yay.
- Üstünova, K., Aydın H., Karahancı İ., İnceman Akgün N. ve Üstünova M. (2019). Türkiye Türkçesinde derecelendirme kodlayıcısı olarak kullanılan ardıl dil birimleri üzerine. *TEKE, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8/2, 713-725.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Yılmaz, S. (1997). Türkçede sayı sözleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yüceol Özezen, M. (2006). Türkiye Türkçesinde sıfat işlevli birimler: dizilim, nitelik, nicelik, birliktelik. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 30, 381-405.
- Yüceol Özezen, M. (2015). Türkçede sayı adlarının gönderme işlevleri: sayı zamirleri. *IJLA, International Journal of Language Academy*, 3/2, 44-55.
- Yüceol Özezen, M. (2019). *Ana çizgileriyle Osmanlı Türkçesinde Arapça etkilerin grameri*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yüceol Özezen, M. (2023). Türkçede *birkaç* sözü: gönderimleri, sınıfı, yapısı, yazımı ve tarihlemesi. *Çukurova Araştırmaları*, 9/3, 86-99.
- Yüceol Özezen, M. (2024). Ünlem mi yansıma mı? (Türkçede yansımalar ve ünlemler üzerine yeni bir sınıflama denemesi). *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 9/1, 377-418.
- Zülfıkar, H. (2013). Çokluk kavramı ve –lar(-ler) ekinin kullanımı. *Türk Dili Dergisi*, 18-24.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Esin AL

Doğum Yeri-Yılı :

E- Posta :

Öğrenim Durumu

Doktora : 2018-Devam ediyor Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Adana.

Yüksek Lisans : 2015-2018 Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Adana.

Lisans : 2010-2014 Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adana.

Yabancı Dil : Almanca, İngilizce

İş Tecrübesi

2018- : Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.